Anul VIII Nr. 1–4

BULETINUL
COMISIEI
MONUMENTELOR ISTORICE

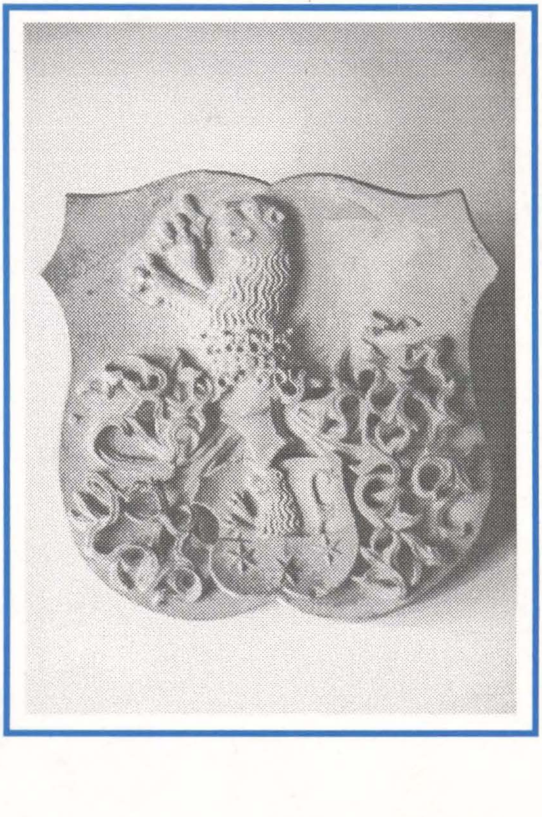

București
1997

http://patrimoniu.gov.ro

Coperta I: Blazonul lui Thomas Altemberger aflat în loggia grădinii palatului
Foto: Petre Munteanu-Beşliu

Coperta IV: Sibiu, Primăria Veche
Foto: Ioan Popescu

COLEGIUL DE REDACŢIE:

Anca Brătuleanu
Peter Derer
Ştefan Gorovei
Eugenia Greceanu
Sergiu Iosipescu
Ioan Istudor
Dan Mohanu
Cezara Mucenic
Paul Niedermaier
Constantin Pavelescu
Andrei Pippidi (preşedintele colegiului)
Marius Porumb
Tereza Sinigalia
Georgeta Stoica
Aurelian Trişcu

REDACŢIA:

Redactor şef: **Doina Florea**
Redactor: **Maria-Elena Negoescu**
Macheta tehnică şi artistică: **S.C. HORIA S.R.L. – Sibiu**
Secretar de redacţie: **Dragoş Ardeleanu**

Buletinul Comisiei Naţionale a Monumentelor Istorice – Str. Ienăchiţă Văcărescu nr. 16, sector 4, Bucureşti, cod 70528, telefon 336 54 24, interior 127. Administraţia: Muzeul Naţional de Istorie – Calea Victoriei nr. 12. Abonamentele se vor face la administraţie prin virament Revista Monumentelor Istorice, cont 50034192952, Trezoreria sectorului 1, Bucureşti. Preţul unui abonament anual este de 20 000 lei (5 000 lei/număr). Serviciu contabilitate telefon 613 28 67, fax 311 33 56.

http://patrimoniu.gov.ro

Comisia Națională
a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice

BULETINUL
COMISIEI NAȚIONALE
A MONUMENTELOR, ANSAMBLURILOR
ȘI SITURILOR ISTORICE

Nr. 1–4/1997

Anul VIII

http://patrimoniu.gov.ro

SUMAR

COMUNICĂRI ȘI RAPOARTE DE CERCETARE

I. Primăria Veche – Studii multidisciplinare

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU, *Primăria Veche – 500 de ani din istoria Sibiului* 5
HERMANN FABINI, *Vechea primărie sibiană*....... 6
PAUL NIEDERMAIER, *Das Alte Rathaus in Hermannstadt*........ 17
IRMGARD SEDLER, *Tavanul casetat din Primăria Veche – mărturie a dorinței de reprezentație socială a burgheziei transilvănene la sfârșitul secolului al XVII-lea* 22
OLGA BEȘLIU, *Reprezentări grafice ale Primăriei Vechi din cabinetul de stampe al Muzeului Brukenthal* 28
LILIANA POPA, *Două documente despre amenajări la Primăria Veche în secolul al XIX-lea* 31
IOAN ALBU, *Die Inschriften am Hermannstädter Alten Rathaus* 32
OLTEA DUDĂU, *Egregius Magister Camerarius Urbis Cibiniensis Thomas Altemberger* 36
IOAN HAPCA, *Sibiu – Date geomorfologice și geologice* 38

II. Cercetări arheologice și interdisciplinare

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU, *Cercetări arheologice de la Primăria Veche din Sibiu* 39
THOMAS NÄGLER, MARTIN RILL, PETRE MUNTEANU-BEȘLIU, *Primăria Veche – Turnul de locuit* 50
PETRE MUNTEANU-BEȘLIU, *Groapa cu gunoaie arse de la Primăria Veche* 55
HORST KLUSCH, *Keramikfunde aus dem 17. und 18. Jahrhundert im Alten Rathaus von Hermannstadt* 59
SILVIA GALEA, *Ceramică modernă descoperită la Primăria Veche, Sibiu – Analiza statistică* 66
LIGIA FULGA, PETRE MUNTEANU-BEȘLIU, *Sticla transilvăneană de la Primăria Veche din Sibiu* 67
S. LUCA, N. BOROFFKA, *Noi descoperiri preistorice din Sibiu* 75
LIVIA BUCȘĂ, ALEXANDRU DOBRESCU, *Analiza fragmentelor osoase descoperite în groapa de gunoi de la Primăria Veche din Sibiu* 79
PETRE MUNTEANU-BEȘLIU, *Cercetările inter- și multidisciplinare de la Primăria Veche din Sibiu: stadiu și perspective* 81
AGATA OLARIU, *Characterization of the Fourteenth-Century Bell-Casting Pit from the Old Town Hall in Sibiu, Romania* 89
N. DEAC, M. GUTTMANN, V. CIUNTU, *Primăria Veche: analiza probelor de mortar* 94
DAN BOTEZATU, *Expertiza paleoantropologică asupra materialelor osteologice descoperite în curtea mică a Primăriei Vechi* 98

IZVOARE

Procesele-verbale ale ședințelor de avizare organizate de Comitetul de Stat pentru Arhitectură și Construcții **(EUGENIA GRECEANU)** 99

CRONICA INTERNĂ

Noua Comisie Națională a Monumentelor Istorice **(CEZARA MUCENIC)** 113

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Simpozionul științific internațional de teoria și practica reabilitării monumentelor istorice, Tușnad, 16–23 martie 1997 **(DANIELA ENESCU)** 115
Conferința „Notre Diversité Creatrice" asupra Raportului Comisiei mondiale pentru cultură și dezvoltare, Jablona (Polonia), 6–7 mai 1997 **(DANIELA POPESCU)** 118
Simpozionul Culturii Renascentiste „Castele din secolele XV–XVII din partea estică a bazinului carpatin", Sárospatak (Ungaria), 1–6 octombrie 1997 **(MARINA ILIESCU)** 119

RECENZII, EXPOZIȚII, PREZENTĂRI

ANDREI PĂNOIU, Arhitectura tradițională gorjeană **(VALERIU-EUGEN DRĂGAN)** 120

*
* *

INVENTARUL FONDULUI CMI DIN ARHIVA DMI 122

http://patrimoniu.gov.ro

SUMMARY

RESEARCH PAPERS AND RERORTS

I. The Old Town Hall – Multidisciplinary Studies

PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *The Old Town Hall – 500 years from Sibiu City's History* 5
HERMANN FABINI, *The Ancient Town Hall from Sibiu* 6
PAUL NIEDERMAIER, *The Old Town Hall from Sibiu* 17
IRMGARD SEDLER, *The Ceiling's Decoration from Old Town Hall – Expression of Social Representation Aspiration of Transylvanian Bourgeoisie at the End of XVII-th Century* 22
OLGA BEŞLIU, *Old Town Hall's Plottings from Brukenthal Museum's Engravings Collection* 28
LILIANA POPA, *Two Documents Concerning Some Arrangements at the Old Town in XIX-th Century* 31
IOAN ALBU, *The Inscriptions from the Old Town Hall from Sibiu* 32
OLTEA DUDĂU, *Egregius Magister Camerarius Urbis Cibiniensis Thomas Altemberger* 36
IOAN HAPCA, *Sibiu – Geomorphological and Geological Data* 38

II. Archeological and Interdisciplinary Researchs

PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *Archeological Researchs at the Old Town Hall from Sibiu*..... 39
THOMAS NÄGLER, MARTIN RILL, PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *The Old Town Hall – The Inhabited Tower* 50
PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *The Incinerated Garbage Hollow from Old Town Hall* 55
HORST KLUSCH, Ceramics from XVII-th and XVIII-th Century at the Old Town Hall from Sibiu 59
SILVIA GALEA, *Modern Pottery Discovered at the Old Town Hall from Sibiu – Statistical Analysis* 66
LIGIA FULGA, PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *The Transylvanian Glass from Old Town Hall from Sibiu* 67
S. LUCA, N. BOROFFKA, New Prehistorical Discoveries in Sibiu 75
LIVIA BUCŞĂ, ALEXANDRU DOBRESCU, *The Analysis of Bones Fragments Discovered in the Garbage Hallow from the Old Town Hall in Sibiu* 79
PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *Inter and Multidisciplinary Researchs at the Old Town Hall from Sibiu: Stage and Perspectivs* 81
AGATA OLARIU, *Characterization of the Fourteenth – Century Bell – Casting Pit from the Old Town Hall in Sibiu* 89
N. DEAC, M. GUTTMANN, V. CIUNTU, *The Old Town Hall: The Analysis of Mortar Proofs*....... 94
DAN BOTEZATU, *The Paleoanthropological Report Concerning the Ostelogical Material Discovered in the Little Court of the Old Town Hall* 98

SOURCES

The Proceedings of Authorization Sessions Organized by the State Committee for Architecture and Construction **(EUGENIA GRECEANU)** 99

INTERNAL CHRONICLE

The New Historical Monuments Commission **(CEZARA MUCENIC)** 113

SCIENTIFIC LIFE

The International Scientific Symposium of Theory and Practice of Historical Monuments Rehabilitation, Tuşnad, 16–23 March 1997 **(DANIELA ENESCU)** 115
The Conference "Notre Diversité Créatrice" Concerning the World Commission for Culture and Development Report, Jablonna (Polonia), 6–7 May 1997 **(DANIELA POPESCU)** 118
The Symposium of Renaissance Culture "Castles of XV–VII-th Century from the East Side of Carpathian Basin", Sáraspatak (Hungary), 1–6 October 1997 **(MARINA ILIESCU)** 119

REVIEWS, EXHIBITIONS, PRESENTATIONS

ANDREI PĂNOIU, The Traditional Architecture from Gorj Department **(VALERIU-EUGEN DRĂGAN)** 120

*
* *

THE INVENTARY OF HMC FOUND FROM HMD ARCHIVE 122

http://patrimoniu.gov.ro

SOMMAIRE

EXPOSÉS ET RAPPORTS DE RECHERCHE

I. L'Ancienne Mairie – études pluridisciplinaire

PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *L'Ancienne Mairie – 500 ans de l'histoire de la ville Sibiu* 5
HERMANN FABINI, *L'Ancienne Mairie de Sibiu* 6
PAUL NIEDERMAIER, *L'Ancienne Mairie de la ville Sibiu* 17
IRMGARD SEDLER, *La décoration du plafond de l'Ancienne Maire – témoignage du désir de représentation sociale de la bourgeoisie de Transylvanie à la fin du XVII ème siècle* 22
OLGA BEŞLIU, *Représentations graphiques de l'Ancienne Mairie provenant du cabinet d'estampes du musée Brukenthal* 28
LILIANA POPA, *Deux documents concernant des aménagements à l'Ancienne Mairie au XIX ème siècle* 31
IOAN ALBU, *Les inscription de l'Ancienne Mairie de Sibiu* 32
OLTEA DUDĂU, *Egregius Magister Cameraruis Urbis Cibiensis Thomas Altemberger* 36
IOAN HAPCA, *Sibiu – donnés géomorphologiques et géologiques* 38

II. Recherches archéologiques et interdisciplinaires

PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *Recherches archéologiques à l'Ancienne Mairie de Sibiu* 39
THOMAS NÄGLER, MARTIN RILL, PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *L'Ancienne Mairie – La tour d'habitation* 50
PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *La fosse d'incinération des ordures de l'Ancienne Mairie* 55
HORST KLUSCH, *Céramique de XVII ème siècle et XVIII ème siècle à l'Ancienne Mairie de Sibiu* 59
SILVIA GALEA, *Céramique moderne découverte` à l'Ancienne Mairie de Sibiu – Analyse statistique* 66
LIGIA FULGA, PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *La verrerie transyilvanienne à l'Ancienne Mairie de Sibiu* 67
S. LUCA, N. BOROFFKA, *Nouvelles découvertes préhistoriques à Sibiu* 75
LIVIA BUCŞĂ, ALEXANDRU DOBRESCU, *L'analyse des fragments d'os découvertes dans la fosse d'ordures de l'Ancienne Mairie de Sibiu* 79
PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *Les recherches inter et pluridisciplinaires `a l'Ancienne Mairie de Sibiu – stade et perspectives* 81
AGATA OLARIU, *La caractérisation du clocher du XIV ème siècle de l'Ancienne Mairie deSibiu* 89
N. DEAC, M. GUTTMANN, V. CIUNTU, *L'Ancienne Mairie: l'analyse des épreuves de mortier* 94
DAN BOTEZATU, *L'expertise paléoantropologique des matériaux ostéologiques décertes dans la petite cour de l'Ancienne Mairie* 98

SOURCES

Les procès-verbaux des séances d'autorisation organisées par le Comité d'Etat pour Architecture et Bâtiments **(EUGENIA GRECEANU)** 99

CHRONIQUE INTÉRIEURE

La Nouvelle Commission Nationale des Monuments Historiques **(CEZARA MUCENIC)** 113

LA VIE SCIENTIFIQUE

Le symposium scientifique international de la théorie et la pratique de la rehabilitation des monuments historique, Tuşnad, 16–23 mars 1997 **(DANIELA ENESCU)** 115
La conférence «Notre Diversité Créatrice» sur le Rapport de la Commission Mondiale pour la culture et la développement, Jablonna (Pologne), 6–7 mars 1997 **(DANIELA POPESCU)** 118
Le symposium de la culture de la Renaissance «Chateaux de XV–XVII ème siècle de la partie Est du bassin carpatique», Sárospatak (Hongrie), 1–6 octobre 1997 **(MARINA ILIESCU)** 119

COMPTE-RENDUS, EXPOSITION, PRÉSENTATION

ANDREI PĂNOIU, L'architecture traditionelle du département Gorj **(VALERIU-EUGEN DRĂGAN)** 120

*
* *

L'INVENTAIRE DU FOND CMH DE L'ARCHIVE DE LA DMH 122

http://patrimoniu.gov.ro

PRIMĂRIA VECHE – 500 DE ANI DIN ISTORIA SIBIULUI

DAS ALTE RATHAUS, EIN 500 JAHRE ALTES ENSEMBLE

Liniile sinusoidale ale acoperişurilor marcate de steagurile din tablă, aparentele contraste dintre volumele corpurilor componente, dintre formele arhitectonice ce poartă semnele mai multor epoci, dintre vastitatea curţii interioare şi intimitatea grădinii mărginite de zidul cetăţii, dintre încăperile mari, destinate festivităţilor, şi cele mici rostuite pentru nevoile cotidiene, blazoanele expresie a puterii şi aspiraţiilor patriciatului săsesc stârnesc curiozitatea celui ce pătrunde în interiorul clădirii numite simplu, dar relevant, „Primăria Veche", dincolo de semnele timpului în istorie.

Fondată în inima aşezării medievale ajunsă atunci la maturizarea formelor socio-culturale, reşedinţa bogatului primar Thomas Altemberger, considerată cel mai vast program arhitectonic din Transilvania celei de a doua jumătăţi a secolului al XV-lea, un adevărat „palat comunal" (expresia poartă autoritatea profesorului Virgil Vătăşianu), Primăria Veche îşi va păstra locul de centru al comunităţii săseşti, devenind sediul Magistratului Provinciei şi Oraşului Sibiu, forul coordonator al autonomiilor ce au alcătuit „Universitatea săsească".

Clădirea a fost martora marilor evenimente ale istoriei saşilor şi prin implicarea lor în politica regională de apărare a creştinităţii. Primăria Veche păstrează astăzi, împreună cu amintirile unui trecut dens în evenimente, o bună parte din patrimoniul cultural săsesc.

Potenţialul cultural dimensionat istoric, resorturile emotive determinate de exodul populaţiei germane după 850 de ani în serviciul Occidentului creştin explică efortul cercetării şi restaurării monumentului într-un context social şi cultural rareori favorizant. Studiile cuprinse în volum pun în evidenţă interesul nostru, comparabil cu acela al generaţiilor trecute, stimulent pentru cele viitoare; pe de altă parte, ele subliniază nivelul cunoaşterii istorice atins şi prefigurează direcţiile de investigare. Analiza tipologică bazată pe informaţii lacunare, uneori contradictorii, dificil de raportat şi încadrat cronologic, pune în lumină necesitatea corelării izvoarelor istorice pentru a ajunge la reconstituirea istorică şi restituirea culturală. Procesualitatea cercetării permite şi chiar obligă inventarierea informaţiilor înaintea sintezei.

Definirea strategiei de cercetare şi marcarea nivelului atins, în general, experienţa cercetării ne permit să atragem atenţia asupra realităţii că iniţiativa personală şi efortul de grup nu pot suplini interesul social şi logistica instituţiilor specializate.

PETRE MUNTEANU-BEŞLIU

Die Ausstrahlung, die vom Alten Rathaus in Hermannstadt ausgeht, hängt einerseits mit der Monumentalität des Ensembles, andererseits mit der Vielfalt an Formen der Bauplastik und dem mittelalterlichen Raumgefüge zusammen. Das Gebäude ist Ausdruck der Macht, des Reichtums und der Weltgewandtheit des Erbauers Thomas Altemberger. Gleichzeitig wirft es ein Licht auf die wirtschaftlichen und sozialen Zustände der Stadt am Ende des 15. und zu Beginn des 16. Jahrhunderts.

Mehr als vierhundert Jahre hat dieser Bau das Hermannstädter Rathaus beherbergt, und hier hat über lange Zeitabschnitte die Sächsische Nationsuniversität gewirkt, geschichtliche Zeiträume, die ihre Spuren am Gebäude hinterlassen haben. Seit 1987 dient dieses Baudenkmal als Geschichtemuseum der Stadt und des Kreises.

Von 1967 bis 1987 wurden umfangreiche Wiederherstellungs- und Restaurierungsarbeiten unter verschiedenen Trägern durchgeführt, die von wissenschaftlichen Untersuchungen begleitet worden sind.

Unter den jeweiligen beziehungsweise gegenwärtigen Gegebenheiten war es und ist es nicht möglich, eine multidisziplinäre Erforschung mit Einbeziehung verschiedenster Spezialisten durchzuführen. Das Resultat der einzelnen Untersuchungen muß daher in mancher Hinsicht mit Nachsicht beurteilt werden.

So wie 1888 am 15. August bei einer Temperatur von 26° im Schatten die Mitglieder des Magistrats sich gelegentlich der Fertigstellung der Außengalerie beglückwünschten, so erfreuen wir uns heute am 2. Oktober 1997, einem kalten und regnerischen Tag, über die Möglichkeit, die uns vom Bulletin der Kommission für Denkmäler gegeben wurde, die Resultate der Untersuchungen am Alten Rathaus zu veröffentlichen.

HERMANN FABINI

http://patrimoniu.gov.ro

Cu deschiderea în vechea primărie a Muzeului de Istorie Brukenthal, la începutul lunii mai 1988, poate fi considerată încheiată restaurarea acestei importante construcţii a goticului târziu. Evenimentul a fost comentat în repetate rânduri în presa locală şi centrală. Foaia de titlu a calendarului „Neuer Weg" 1988 a atenţionat că acest monument a fost în detaliu restaurat în ultimii ani. A venit timpul pentru a prezenta un raport al lucrărilor de restaurare şi asupa celor mai importante detalii ale istoriei construcţiei, ale cărei lucrări de restaurare au durat peste 20 de ani. Tema poate fi împărţită în trei capitole: istoria construcţiei, raport asupra lucrărilor de restaurare şi conceptul de restaurare.

Istoria construcţiei

Cercetările din ultimii 20 de ani au condus la părerea contrară unor afirmaţii, după care, în Sibiul vechi, până în anul 1500 au existat numai case din lemn. În această nouă viziune rezultatele cercetărilor la Primăria Veche au identificat mai multe clădiri din secolul al XIV-lea şi al XV-lea.

Cea mai spectaculoasă descoperire făcută aici se referă la dezvelirea casei cu fronton în trepte care, judecând după detaliile conservate, provine din jurul anului 1300 (vezi planşele 1, 2, 3, marcată cu *A*)[1]. Alte părţi ale Primăriei Vechi sunt resturi ale celui de-al 3-lea zid care înconjura oraşul şi care, la mijlocul secolului al XIV-lea, delimita oraşul de sus. De ea aparţin şi turnul de poartă din strada Odobescu şi zidul care delimitează în N-V aripa principală şi grădina mică. Clădirea indicată cu *B* în planurile 2 şi 3 este de asemenea mai veche decât construcţia gotică târzie, ceea ce se poate deduce după ferestrele exterioare din părţile de est şi de sud ale clădirii.

Încăperile marcate cu *F* au aparţinut sigur unei construcţii mai vechi. Acest lucru se poate deduce dintr-o anomalie vizibilă a secţiunii de bază a planului şi anume unghiul obtuz dintre corpurile *G* şi *F*. Un geam exterior (e), în pivniţa casei *D* spre strada Mitropoliei (*Fleischergasse*), ne ajută să găsim o explicaţie: aici se găsea graniţa dintre parcele (*y–y*) şi este evident că construcţia existentă a fost inclusă în construcţia gotică târzie.

Elementul de bază al ansamblului este alcătuit din construcţia gotică târzie de la sfârşitul secolului al XV-lea. Întrebarea referitoare la perioada de execuţie nu este nouă, ea preocupându-i în repetate rânduri pe cercetătorii care s-au ocupat cu studiul arhitecturii medievale a Sibiului[2].

Ludwig Reißenberger, primul care l-a recunoscut pe Thomas Altenberger ca ctitor şi proprietar, a remarcat încă de la sfârşitul secolului trecut asemănările dintre clădirea principală, aripa de legătură şi turnul de locuit[3].

E. H. Thalgott a preluat ipoteza că Altenberger ar fi fost ctitorul şi presupune că a locuit în clădire în vreme de război, Altenberger fiind proprietar şi al altei case din Piaţa Mare[4].

În literatura de specialitate mai nouă, Virgil Vătăşianu s-a preocupat pe larg de datarea Primăriei Vechi. Pornind de la caracteristicile stilurilor el combate ideea că turnul de locuit ar fi aparţinut lui Altenberger deoarece plastica construcţiei nu poate fi datată înainte de deceniul al 3-lea al secolului al XVI-lea[5]. Hotărâtoare pentru această ipoteză a fost analogia pe care a făcut-o Reißenberger cu „*Tucherschlößchen*" din Nürnberg, clădire construită după 1530, analogie bazată pe o schiţă din *Istoria artei* a lui Lübke. O verificare la Nürnberg a reliefat însă faptul că în cazul turnului de aici este vorba de o construcţie pur renascentistă.

În 1988 Dr. Paul Niedermaier şi-a exprimat într-o serie de trei articole din ziarul „Die Woche" propria părere cu privire la datarea construcţiei Primăriei Vechi[6]. După Niedermaier complexul arhitectural s-a construit între anii 1464 (articolul 2), 1467 (articolul 3) şi 1485 şi anume: în jurul anului 1468 clădirea administrativă (*I*) în partea de sud a turnului de locuit, pe la 1470 turnul de locuit (*H*), pe la 1472 aripa de legătură (*G*), pe la 1477 clădirea din mijloc (în schiţele 3 şi 4 notat cu *F*), pe la 1480 o altă construcţie administrativă anexată şi anume turnul de la poarta spre strada Odobescu şi, pe la 1515, în timpul judelui regal Lulay, aripa din colţul de N-E a ansamblului, unde mai târziu a fost amenajată sala primăriei.

Din această scurtă enumerare a părerilor referitoare la perioada de construire a Primăriei Vechi (enumerare care din lipsă de spaţiu trebuie să se rezume la datele

[1] H. Fabini, *Gotik in Hermannstadt*, Köln 1989, p. 193 şi urm.

[2] Idem, *In dynamischer Entfaltung zur Frage der Datierung des Alten Rathauses*, in „Neuer Weg", 1 aprilie 1989, p. 3.

[3] L. Reißenberger, *Überreste der Gotik und Renaissance an Profanbauten in Hermannstadt*, Sibiu 1888, 21.

[4] E. M. Thalgott, *Hermannstadt*, 1934, p. 46.

[5] V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale în Ţările Române*, Bucureşti 1959, p. 621–622.

[6] P. Niedermaier, *Das Alte Rathaus*, în „Die Woche", 25 martie, 27 aprilie, 27 mai 1988.

http://patrimoniu.gov.ro

esenţiale), se poate vedea că problema este complicată şi că pentru clarificarea ei este necesară abordarea mai multor criterii, evitarea unor concluzii grăbite, trebuie făcută diferenţa dintre date concrete, fapte dovedite şi ipoteze, presupuneri şi mai ales trebuie ţinut cont de următoarele izvoare de informaţii: cronici şi scrieri istorice, comparaţii stilistice, cercetări asupra clădirii şi cercetări arheologice.

În privinţa cronicilor şi a scrierilor istorice există izvoare remarcabile: *Hermannstdter Rechnungen*[7] şi două studii de Gustav Gündisch despre populaţia sibiană şi despre Thomas Altenberger[8].

Pentru comparaţiile stilistice şi cercetările arhitecturale se poate ţine seama de experienţa şi descoperirile făcute de mine în timpul celor 17 ani de conducere a lucrărilor de restaurare.

Thomas Altenberger este pentru prima dată consemnat în documente în anul 1451 ca student al Universităţii din Viena. Aici trece prin mai multe grade academice şi, încă în anul 1464, este menţionat ca procuror al naţiunii ungare la Universitatea vieneză[9]. La Sibiu vine pentru prima dată în 1465 ca membru al consiliului, când i-a fost încredinţată o grea sarcină politică. În decembrie 1470 este amintit pentru prima dată ca primar, post pe care îl deţine în următorii 20 de ani. Altenberger a fost căsătorit de două sau de trei ori. Din două căsnicii a avut şase copii al căror nume apare în testamentul său din 1485. În legătură cu construirea Primăriei Vechi un rol important l-a avut ultima sa soţie, Affra, fiica lui Nicolaus von Salzburg jun., importantă personalitate în istoria Transilvaniei.

În registrul de impozite dintre anii 1472 şi 1477, Altemberger apare ca proprietar a patru imobile: două case alăturate în sectorul „Stromer", o proprietate (*Allodium*) în sectorul „Hutter" şi o casă a „văduvei din Ocna Sibiului" în sectorul „Franzos". Thalgott aminteşte că Altenberger poseda în afara viitoarei Primării Vechi şi o casă în Piaţa Mare. Dacă această presupunere este adevărată (din păcate nu s-a găsit încă sursa din care Thalgott a tras această concluzie), atunci casa din sectorul „Franzos" trebuie să fie viitoarea Primărie Veche. Cele două case amintite de Thalgott apar mai târziu sub numele de „*Magister Thomas Haus*" şi „*Magister Thomas Backhaus*"[10] şi, în 1485, ca „*Domus magister civium*" şi „*Pistorium magister civium*"[11]. Nu s-a putut stabili cu certitudine dacă în cazul „*Domus dominae Affrae*" şi „*Magister Michael Altenberger*"[12] din 1500 este vorba de aceeaşi grupă de case.

Două argumente există pentru susţinerea ipotezei că în cazul celor două case din cartierul „Franzos" este vorba de viitoarea Primărie Veche. În primul rând faptul că acest cartier (care ar putea fi localizat la intersecţia străzilor Mitropoliei (*Fleischergasse*), şi Centumvirilor (*Hundsrücken*) avea un impozit destul de ridicat, ceea ce indică apartenenţa acestor case la oraşul de sus şi, în al doilea rând, existenţa în Primăria Veche a blazonului Affrei lângă cel al lui Altenberger, ceea ce ar putea constitui un indiciu asupra originii acestei proprietăţi.

Începutul lucrărilor de construcţie la această casă a lui Altenberger ar putea fi localizat pe la mijlocul anilor '70 ai secolului al XV-lea. Un reper ar putea fi încheierea căsătoriei dintre Altenberger şi Affra von Salzburg, care, după Gustav Gündisch, a avut loc în aceeaşi perioadă. Pentru datarea începutului construcţiei pe la mijlocul anilor '70 un argument este şi faptul că Altenberger a avut desigur nevoie de o perioadă de timp pentru a-şi consolida poziţia de primar şi pentru a procura mijloacele financiare necesare construcţiei. Astfel, documentele conduc la concluzia că această clădire a lui Altenberger s-a ridicat între anii 1475 şi 1485. Anul 1485 fiind anul în care Altenberger îşi scrie testamentul, la apogeul carierei sale.

Adăugând şi cea de-a doua categorie de surse de informaţii – analogiile stilistice – se poate constata că plastica construcţiei bovindoului, a celor două logii, consolei, nervurilor bolţii şi a numeroaselor chenare ale uşilor şi ferestrelor, dovedeşte că această construcţie a fost marcată de trei perioade diferite.

Prima perioadă, din vremea lui Altenberger (1475–1485), este caracterizată prin cunoştinţe tehnice înalte. Ea este opera cunoscutului pietrar sibian Andeas Lapicida[13]. Tipic pentru această plastică arhitecturală este îmbinarea secţiunilor circulare cu cele în formă de pară. Acestei perioade îi aparţin de asemenea bazele chenarelor ferestrelor cu marea lor diversitate de forme. Detaliile acestei perioade de construcţie sunt indicate în planuri cu „*n*".

Din vremea când casa aparţinea judelui regal Johann Lulay (mort în 1521), deci în cel de-al doilea deceniu al secolului al XVI-lea, s-au păstrat câteva chenare de uşi şi ferestre. Caracteristic pentru acestea este combinaţia dintre grinzi cu profil cu suprafeţe concave şi o profilare tipic renascentistă, evidentă mai ales la lintourile uşilor. Aceste detalii au fost notate în schiţe cu „*o*".

Cel de-al treilea tip de fereastră provine din lucrările de construcţie de pe la mijlocul secolului al XVI-lea,

[7] *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus sächsischen Archiven. Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt*, Sibiu 1880, (mai departe *Rechnungen* ...).

[8] G. Gündisch, *Die Hermannstadter Oberschicht im Mittelalter*, în „Zeitschrift für siebenbürgische Landeskunde", 1, 1981, p. 3–21 (mai departe „Zeitschrift ..."); idem, *Der Hermannstädter Bürgermeister Thomas Altenberger († 1491). Leben und Werk*, în „Zeitschrift ...", 3, 1983, p. 137–155 (mai departe, *Thomas Altenberger* ...)

[9] G. Gündisch, *op. cit*, p. 139.

[10] *Rechnungen* ..., p. 51.

[11] *Ibidem*, p. 114.

[12] *Ibidem*, p. 261

[13] H. Fabini, *Andreas Lapicida – ein siebenbürgischer Steinmetz und Baumeister der Spätgotik*, în „Österreichische Zeitschrift für Kunst- und Denkmalpflege", 31, 1977, p. 29–30.

http://patrimoniu.gov.ro

când ansamblul a fost transformat în primărie orăşenească. Chenarele ferestrelor din această perioadă, notate cu „*p*", au un profil renascentist plat care face un unghi drept cu soclul. Asemenea ferestre apar la faţadele din părţile de N-E, N-V şi S-V ale construcţiei principale.

Ceea ce poate induce în eroare la aprecierea primei perioade de construcţie este bogăţia de forme utilizate de constructori. Pietrarii din goticul târziu posedau la sfârşitul secolului al XV-lea o virtuozitate tehnică care le permitea – asemeni constructorilor eclectismului de la începutul secolului nostru – să utilizeze în combinaţii libere formele cunoscute de ei. Acest lucru este valabil în cazul constructorilor din sudul Germaniei şi din Boemia, zonă care a influenţat arhitectura transilvăneană de la începutul secolului al XVI-lea.

La o analiză mai atentă a aripilor construcţiei se poate constata că aceleaşi elemente stilistice şi detalii apar la diferitele intervale de timp, astfel încât, contrar supoziţiilor despre diferitele perioade de construcţie, se conturează concluzia că cea mai mare parte a ansamblului a fost construită în timpul vieţii lui Altenberger. Pentru susţinerea acestei afirmaţii se pot enumera următoarele exemple:

a — tipul de fereastră de la pivniţa A_2 apare atât la turnul de locuit cât şi la construcţia principală (planşele 2 şi 3);

b — de asemenea găsim acelaşi tip de ferastră n_4 în partea de N-V a clădirii principale şi în turnuleţul cu scări al turnului de locuit;

c — consolele de la cele două bovindouri, la turnul de locuit şi în partea de N-V ale aripii principale (*F*) sunt stilistic identice;

d — tipul de portal n_2 se poate găsi de două ori la aripa de legătură şi odată la aripa de sud;

e — fleuroane existau iniţial pe frontonul de vest al aripii principale şi la frontonul de S-E al aripii administrative, în sudul turnului de locuit;

f — chenare de fereastră în două şi trei canate, cu baze decorate, apar la turnul de locuit, aripa de legătură şi clădirea principală (n_5, n_{15}, n_{14}, n_{17}, n_{20}, n_{21}, n_{23}, n_{24});

g — portaluri gotice există de asemenea la toate aripile construcţiei în afara aripii complet modificate (I), (n_3, n_6, n_8, n_9, n_{12}, n_{19}, n_{20}, n_{25}, n_{28}).

Cea de-a treia sursă folosită pentru datare sunt cercetările arheologice din cursul restaurării. După o primă săpătură efectuată la începutul anilor '70 în curtea mică, de arheologul Nicolae Puşcaşu de la Direcţia Protecţiei Monumentelor, s-a ajuns la concluzia că au existat pe acel loc resturi ale unor construcţii mai vechi care au ars. Alte săpături au fost întreprinse de Thomas Nägler în toamna lui 1983 pe aria turnului de locuit. Săpăturile au fost îngreunate de pătrunderea apei. S-a putut constata că turnul de locuit avea o fundaţie de piatră întărită d o fundaţie de cărămidă construită în formă de arce. Alt săpături au fost întreprinse între 1984 şi 1997 de cătr Petre Beşliu.

Dacă încercăm să aducem rezultatele diferitelor cer cetări la un numitor comun, se poate reţine faptul c înaintea construcţiei lui Altenberger au existat pe aces loc 4–5 clădiri din piatră şi cărămidă. De asemenea ne regularităţile în împărţirea clădirilor şi a deschiderilor in dică o modificare a parcelării iniţiale. Ţinând cont de nu meroasele paralele stilistice în întreaga arie a aşezării după părerea mea, afirmaţia domnului Niedermeier privi toare la construirea în etape nu este fundamentată. Con struirea complexului de clădiri, a turnului de locuit (*H*) a aripii principale (*B*, *F*, *E*), a aripii de legătură (*G*) şi aripilor de sud (*I*, *J*, *K*), se poate data între anii 147 şi 1485. Modificările din timpul lui Johann Lulay au pu tut fi făcute între anii 1510 şi 1520, iar ferestrele în st renascentist din sala primăriei şi cele din partea de S- a aripii principale au fost montate pe la 1550.

Constatările care s-au cristalizat în urma cercetărilo suplimentare, ţinând cont de noile studii istorice din ulti mii ani, necesită şi o corectură a ipotezelor formulate d mine anterior, mai ales în privinţa construirii colţului nor dic al clădirii principale care, din punctul nostru de veder de azi, a fost construit tot pe vremea lui Altenberger[14].

În privinţa felului în care a fost realizată construcţia consider că nu putem nega faptul că Altenberger a avut concepţie unitară. Diferenţele dintre concepţia lui Alten berger şi alte construcţii din vremea barocă şi a clasicis mului trebuie căutate în viziunea diversă asupra spaţiulu şi diferitele principii estetice. În timp ce în vremea goticu lui târziu se mai poate constata un anumit echilibru într spaţiile libere şi clădire, în timpurile mai târzii accentu se deplasează pe construcţie, faţada având un loc din c în ce mai important.

În evul mediu se ţinea încă cont de continuitate generaţiilor, fapt care îşi găsea expresia într-o anume grij de a păstra formele rămase de la generaţiile mai vechi nerenunţând însă a da construcţiilor mai vechi un aspec potrivit vremii. După părerea mea, plasarea liberă, asime trică, a construcţiilor medievale, a pieţelor, străzilor, n poate fi considerată în nici un caz ca fiind rezultatul arbi trariului. Faptul că metodele de proiectare din epoca mo dernă s-au dezvoltat într-o altă direcţie, mai raţională, n ne permite să considerăm lucrările meşterilor din epoc medievală ca fiind lipsite de o concepţie spaţială de înaltă calitate. O dezvoltare similară se poate constat în muzică, unde folosirea contrapunctului polifonic a fos urmată de principiul de compoziţie bazat pe armonia seg mentului compoziţional.

Chiar şi dintr-o perspectivă socială afirmaţia că locu inţa lui Altenberger ar fi „rezultatul unui proces de dez voltare . . . " şi nu al unui plan global, consecvent transpu

[14] Idem, *Sibiul gotic*, Bucureşti, p. 166, planşa 97.

http://patrimoniu.gov.ro

în fapte, nu poate fi convingătoare când este vorba despre un om care a studiat şi a predat la Universitatea din Viena aproape 15 ani şi care apoi se întoarce acasă pentru a dispune de veniturile unor mine, impozite, de posesiuni şi mai ales de mulţi bani[15].

Gündisch aminteşte că în timpul redactării testamentului său (1485), Altenberger poseda 9 000 de guldeni, o sumă echivalentă cu 9 case mari în centrul oraşului[16]. Un astfel de om avea desigur dorinţa de a-şi construi o casă corespunzătoare poziţiei sale sociale. În acest sens trebuie interpretat turnul de locuit, plastica pretenţioasă a construcţiei şi blazoanele. Exemple asemănătoare, contemporane lui, găsim în multe regiuni din Europa centrală şi de est.

Complexul de clădiri pe care Altenberger l-a construit cu ajutorul meşterului Andreas Lapicida în anii '70 şi '80 ai secolului al XV-lea, este reflectarea personalităţii acestui bărbat, după cum preciza Gustav Gündisch luând în considerare contextul istoric.

După moartea lui Altenberger casa devine proprietatea primarului Nikolaus Proll, care în 1499 îi lasă moştenire soţiei sale Elisabeta, printre altele, şi două case, dintre care una este probabil viitoarea Primărie Veche[17]. În 1501 văduva lui Proll se căsătoreşte cu Johann Lulay, cel care va fi mai târziu jude regal, şi care devine astfel proprietarul casei. În 1514 Lulay se căsătoreşte cu Klara Thobiasy von Hetzeldorf (Aţel)[18]. La rândul ei, ea se căsătoreşte după moartea lui Lulay, în 1521, cu judele regal Markus Pempfflinger, casa trecând în proprietatea acestuia.

În timpul disputelor pentru tronul principatului Transilvaniei, Pempfflinger, susţinător al regelui Ferdinand, a fost nevoit să-şi amaneteze întreaga avere. Când în 1545, ca urmare a presiunii făcute de creditori, casa urma să fie vândută cu 2 000 de guldeni, în oraş nu s-au găsit cumpărători pentru un preţ aşa de mare. Cancelarul principatului, Martinuzzi, s-a interesat de construcţie, dar magistratul oraşului s-a hotărât să o cumpere şi să o transforme în primărie[19]. Deja în 1546 arhiva oraşului a fost mutată în noua primărie[20].

În 1550 clădirea a fost adaptată noilor cerinţe. Din această perioadă provine amenajarea în colţul nordic al ansamblului a marii săli a primăriei. În 1567 în primărie erau depozitate cantităţi de făină şi grâu[21], iar în anul 1579 aveau loc reprezentaţii[22]. Pe una din pietrele balustradei scării ce duce spre sala primăriei este înscrisă data „1704", iar un an mai târziu s-a relatat că în „Casa primăriei orăşeneşti" sunt depozitate arme[23].

Steagul de vânt de pe aripa principală poartă înscrisă data de „1727". În 1770 a fost ridicată în „grădina de schingiuit" o construcţie în care secretarul judiciar se putea adăposti în timpul schingiuirii delicvenţilor. O inscripţie aflată desupra intrării principale în curte relatează despre vizita împăratului Josef al II-lea în Sibiu în anul 1773.

În jurul anului 1817 se pare că un incendiu a devastat o parte a primăriei. Acest lucru reiese dintr-un document care a fost găsit în timpul lucrărilor de restaurare în aripa de legătură şi în care se aminteşte faptul că primăria este într-o stare jalnică de la distrugerile ce au avut loc în urmă cu 70 de ani.

În acest incendiu a fost distrus şi etajul superior al turnului de locuit care mai exista în panorama oraşului pictată în 1808 de Neuhauser. Că a fost vorba de un incendiu se poate constata şi după urmele vizibile pe peretele turnuleţului de pe scări.

În 1852 aripa din partea de sud a turnului de locuit (*I*) a fost transformată în Depozit al Pompierilor, iar pe la 1860 a fost zidită intrarea în grădina mică.

În anii 1887 şi 1888 au avut loc lucrări mai mari de reparaţii şi restaurare a primăriei. Atunci, printre altele, a fost reconstruit coridorul de trecere dintre aripa principală şi cea de legătură (*G*, *F*). Deasupra scării în aer liber au fost reproduse, în ghips, după modele gotice, chenarele de ferestre şi tot din această perioadă provine şi balustrada din fier forjat. Aceasta a fost uşor transformată la restaurare.

În anul 1948, după mai mult de 400 de ani, administraţia orăşenească a părăsit clădirea care a fost utilizată apoi în scopuri locative. Din 1967 au fost începute lucrări de restaurare prin grija Direcţiei Monumentelor Istorice.

Relatare asupra lucrărilor de restaurare

Din afirmaţia Iulianei Fabritius-Dancu reiese că în 1965 clădirea Primăriei Vechi a fost cedată de administraţia orăşenească Muzeului Brukenthal pentru a amenaja aici Muzeul de Istorie[24].

Direcţia Monumentelor Istorice (D.M.I.) a început lucrările de restaurare în 1967. Conducerea restaurării a fost încredinţată arhitectei Mariana Angelescu. O

---

15 P. Niedermaier, *Das Alte Rathaus*, în „Die Woche", 27 mai 1988, p. 6.

16 G. Gündisch, *Thomas Altenberger . . .*, p. 144

17 L. Reißenberger, *op. cit.* p. 18–19.

18 „Mitteilungen des Brukenthalmuseums", 1947, p. 21

19 Magistratsprotokoll, 1545, p. 175.

20 „Vierteljahrsschrift", 1940, p. 175.

21 „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", 20, p. 300.

22 H. Herberth, *Die Reformation in Hermannstadt und dem Hermannstädter Capitel*, în *Festschrift zur 400 jährigen Gedächtnisfeier der Geburt Dr. Martin Luthers*, Sibiu, 1893, p. 46.

23 „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", 29, p. 300.

24 J. Fabritius-Dancu, *Spaziergang durch Alt-Hermannstadt*, Sibiu, 1983.

http://patrimoniu.gov.ro

contribuţie importantă la demararea lucrărilor a avut-o arhitectul oraşului Otto Czekelius.

În 1967 au avut loc cercetări în zona turnului de la poartă şi a aripii principale şi s-a început scoaterea şi curăţirea podelei. În 1969 a fost îndepărtat materialul de umplutură din zidul logiei *R* astfel încât au devenit vizibile valoroasele busturi[25].

Restaurarea propriu-zisă a început în estul ansamblului, la turnul de la poarta celui de-al treilea zid de incintă al oraşului (planşele 1, 2, 3C). S-a îndepărtat acoperişul, iar deschizăturile din ziduri au fost degajate ceea ce a arătat că, într-o fază mai veche a construcţiei, înălţimea zidurilor fusese alta decât cea indicată de bolta existentă. Chenarele de ferestre mai vechi au fost reproduse în piatră. Acoperişul a fost reconstruit într-o formă de piramidă relativ plată şi acoperit cu olane. S-a renunţat la reconstruirea acoperişului înclinat care era legat de acoperişul aripii principale şi care data probabil din anul 1727 (data este înscrisă pe steagul de vânt de deasupra vechii săli a primăriei). În continuare s-a trecut la restaurarea aripii principale. Podelele, tencuiala şi plafonul din lemn au fost îndepărtate. Bolţile de deasupra pivniţei şi a parterului au fost degajate şi consolidate. Tot în decursul acestor lucrări au fost scoase şi bârnele de circa 12–14 m, din vechea sală a primăriei şi – după declaraţia muncitorilor – transportate la Făgăraş, unde se afla pe vremea aceea şantierul principal al Direcţiei Monumentelor pentru Transilvania de Sud. Au fost îndepărtate şi zidurile de despărţire din aripa de sud a clădirii principale (*E*).

La mijlocul clădirii principale se afla un horn circular care avea crăpături. El a fost demolat fără ca înainte să fie făcut un releveu exact. Comparaţia cu alte exemple sibiene arată că trebuie să fi fost un horn care data din vremea lui Altenberger sau Lulay.

Când am fost angajat de Direcţia Monumentelor Istorice pentru lucrările de restaurare a Primăriei Vechi, în primăvara anului 1971, am găsit următoarea situaţie: din fosta sală a Primăriei mai existau doar zidurile exterioare şi ancadramentele ferestrelor. Se luase deja hotărârea şi fusese parţial aplicată, de a diviza vechea sală *M* (planşa 3) şi de a amenaja o sală mare la S-E de ea (*L*).

În 1971 lucrările erau atât de înaintate încât fusese deja amenajat zidul de despărţire în fosta sală a Primăriei, iar căptuşirea cu scânduri deasupra noii săli era începută.

La parter au fost montate uşile şi ancadramentele ferestrelor după vechiul model. Ele au fost executate în atelierul D.M.I. din Cluj (notate în planşa 2 cu n_7).

Retrospectiv se poate spune că atât în parter cât şi la etajul 1 al clădirii principale nu mai rămăseseră, în afară de inscripţiile în piatră şi de zidul din cărămidă, nici un fel de indicii care ar fi putut ajuta la reconstrucţia vechii săli de primărie şi a hornului. Munca grupei de muncitori, pe atunci sub conducerea experimentatului constructor Rudolf Schumann din Sebeş, se desfăşura după schiţele, indicaţiile şi proiectele arhitectei Angelescu şi a unui statician de la Direcţia Monumentelor Istorice.

Prima sarcină care mi-a fost încredinţată a fost proiectarea unor ancadramente de ferestre şi uşi din piatră pentru clădirea principală. Au fost notate în planşa 2 cu n_0, z, p_0.

Începând din vara anului 1971 principala activitate de proiectare s-a concentrat în zona aripii de legătură *G* şi a turnului de locuit *H*. Thalgott demonstrase în cartea sa despre Sibiu că turnul avusese înainte încă un etaj[26]. Astfel primul lucru pe care l-am întreprins pentru reconstituirea acestui etaj a fost colectarea de reprezentări vechi în care apărea turnul de locuit în forma sa iniţială. Arhitectul Otto Czekelius mi-a fost de mare ajutor la începutul activităţii mele privind Sibiul vechi, împărtăşindu-mi din experienţa sa acumulată în decursul mai multor ani.

După ce în iarna anului 1971 / 1972 proiectul pentru reconstruirea ultimului etaj al turnului de locuit a fost aprobat de comisia D.M.I. din Bucureşti, în primăvară au putut fi începute lucrările de cercetare a construcţiei.

După îndepărtarea acoperişului au fost descoperite în partea de N-E resturi ale unei ferestre, urmele tavanului fostului etaj superior şi un ancadrament de uşă. Următorul pas a fost consolidarea tavanului din grinzi de lemn de deasupra etajului 2 printr-o construcţie din beton.

În vara anului 1972 au fost reconstruite zidurile ultimului etaj al turnului de locuit, iar desupra a fost turnată o placă din beton, casetată. Şarpanta acoperişului a fost proiectată şi executată după modele vechi, mai ales prin analogie la acoperişul turnului de locuit din curtea casei Haller. La construirea lui au participat dulgherii Andreas şi Josef Reisenauer precum şi Josef Huber din Turnişor.

Fleuroanele de pe cele două frontoane au fost realizate după desene în atelierul din Cluj amintit mai sus. Şi aici au fost folosite ca model fragmentele fleuroanelor de pe casa Haller şi resturi de fleuroane de la Primăria Veche. Ancadramentele din piatră ale celor 4 ferestre de la ultimul etaj au fost reconstruite după o piatră de colţ care s-a păstrat şi executate la Cluj din gresie din cariera de la Viştea.

În 1972 şi 1973 s-au relizat şi montat ferestrele din stejar pentru sala nouă şi alte câteva încăperi. Deasupra scării principale au fost montate lambriuri din lemn de stejar.

Pornind de la remarca făcută de Reißenberger a fost identificat prin studiu comparativ blazonul lui Johann Lulay pe un lintou într-un depozit al Muzeului Brukenthal. El a fost readus în Primăria Veche[27]. Piatra se află în prezent deasupra intrării principale, în partea superioară a scării în aer liber (planşa 3, o_2).

---

[25] O. Czekelius, *Aus hundertjährigen Schlaf erweckt*, în: „Hermannstädter Zeitung“, nr. 85, 15 august 1969, p. 6.

[26] E. M. Thalgott, *op. cit.*, p. 38, planşa 32.

[27] L. Reißenberger, *op. cit.*, p. 23, planşa 7.

http://patrimoniu.gov.ro

După cum am amintit, ferestrele tractului *L* (planşa 3), care dau spre curte, au fost refăcute după modele gotice în secolul trecut, din ipsos. În timpul lucrărilor de restaurare desfăşurate până în 1971, aceste ancadramente de ferestre au fost copiate în piatră în atelierele din Cluj. La montare singura fereastră gotică originară (notată cu n_{015} în planşa 3), a fost scoasă de la locul ei, de lângă poarta principală, şi reaşezată în partea de sud (n_{15}).

În 1974 lucrările de la Primăria Veche au stagnat deoarece fusese atins plafonul de finanţare în valoare de 3,5 milioane lei. În anii următori, până în 1977, nu s-a mai întreprins nici un fel de lucrări. Primăria Veche aparţinea acum de şantierul braşovean Biserica Neagră. În decembrie 1977, după dizolvarea Direcţiei Monumentelor Istorice, lucrările de la Primăria Veche au fost trecute în subordinea Întreprinderii Judeţene de Gospodărie Comunală şi Locativă Sibiu.

După o întrerupere de aproape 4 ani, în vara lui 1981 lucrările au fost reluate.

În perioada următoare au fost eliberate locuinţele din cele două aripi de sud (*I*, *J*, *K*, *A*), astfel încât au putut fi începute şi aici lucrările de consolidare şi restaurare.

În 1982, în aripa principală, se lucra la fixarea pardoselii din marmură (în sala *L*). În acelaşi an, 1982, s-a descoperit în aripa principală un tavan casetat cu motive renascentiste de la sfârşitul secolului al XVI-lea sau începutul secolului al XVII-lea[28].

În 1983 s-a reconstruit scara principală şi a fost restaurată balustrada de la coridorul corpului de legătură.

În anul următor, 1984, activitatea de reconstrucţie a atins punctul culminant; se lucra simultan la aproape toate aripile clădirii. În acest an au fost executate şi montate mai multe uşi şi ancadramente de ferestre din beton. La indicaţia beneficiarului, care la acea dată era Comitetul Judeţean de Cultură şi Artă, a fost realizată poarta principală din fier forjat cu două blazoane, cu care s-a înlocuit poarta din lemn. În afară de aceasta s-a restaurat şi remontat balustrada în coridorul de trecere. S-a executat tâmplăria de lemn interioară şi exterioară. Au fost proiectate şi executate lămpile de perete şi lustrele.

În 1985 s-a făcut proiectul pentru clădirea administrativă din sud (*F*), fostul depozit de pompieri. El a fost aprobat şi s-au început lucrările. În acest an au fost întreprinse cercetări la casa cu fronton în trepte din partea de sud a ansamblului (planşele 2, 3A)[29]. În 1986 s-au demontat coloanele din stejar din curte, părţile degradate au fost înlocuite, iar coloanele au fost remontate pe fundaţii noi cu ajutorul unor susţineri din fier.

Sala mare din aripa principală (*L*) şi cele trei încăperi alăturate din nord au fost amenajate ca Muzeu de Istorie Contemporană, a cărui dare în folosinţă a avut loc la începutul lunii mai 1986[30]. În aripa de sud au fost montate ancadramente de uşi din beton.

Tot în 1986 Întreprinderea comunală din Cisnădie lucra la amenajarea grădinii ca lapidariu. De-a lungul celui de-al treilea zid al oraşului a fost amplasat un acoperiş pentru depozitarea exponatelor. Pietrele de morminte din fostul cimitir evanghelic dezafectat au fost aranjate de-a lungul zidului de sud-vest. În vară s-a început pavarea în formă de tablă de şah a curţii folosindu-se alternativ pietre de bazalt şi plăci din beton cu agregate aparente. Lucrările de pietrărie au fost executate de Michael Stefani, iar cele de zidărie de grupa Ilie Munteanu şi Simion Dengel. O contribuţie de seamă la reuşita acestor lucrări de restaurare şi-a adus-o directorul Întreprinderii Judeţene pentru Gospodărie Comunală şi Locativă (I.J.G.C.L.), ing. Simon Schorsten, care a asigurat un ritm dinamic desfăşurării lucrărilor. Fără această contribuţie multe din ideile arhitectonice nu ar fi putut fi realizate.

La mijlocul anului 1987 lucrările de restaurare puteau fi considerate terminate, făcând abstracţie de propunerile de mobilare a curţii cu bănci, ghivece cu flori şi plantarea unei grupe de pomi, care de fapt nu aparţineau de restaurarea propriu-zisă, dar sunt importante pentru atmosfera curţii.

În mai 1988 a avut loc vernisajul expoziţiei de bază a Muzeului de Istorie şi prin aceasta întregul ansamblu a fost deschis pentru vizitare[31].

Conceptul de restaurare

Când mi-a fost încredinţată conducerea lucrărilor de restaurare la Primăria Veche, în vara anului 1971, Direcţia Monumetelor Istorice şi de Artă dorea o restaurare care să fie executată după principii riguros ştiinţifice. În special arhitecta care răspundea pe atunci de Transilvania de sud, Dr. Eugenia Greceanu, spera ca prin prezenţa zilnică a unui arhitect pe şantier să fie evitată pierderea de substanţă originară, medievală.

O călătorie de studii în Polonia (1972), unde am văzut mai multe intreprinderi de restaurare, mi-a fost de mare folos pentru a cunoaşte stadiul actual al restaurării monumentelor istorice într-o ţară cu multă experienţă în acest domeniu. De mare însemnătate pentru mine a fost studierea documentaţiei ştiinţifice pentru pregătirea restaurărilor. Indicaţii importante am primit de la specialiştii în domeniu din Dresda şi Schwerin (pe atunci R.D.G) care m-au informat asupra stadiului cercetării mai ales în ceea ce priveşte restaurarea policromiei paramentelor medievale. Le sunt recunoscător specialiştilor Dr. Elisabeth Hütter, Johannes Voß şi Dr. Heinrich Magirius.

În cele ce urmează vreau să enumăr unele principii de care s-a ţinut cont la restaurarea Primăriei vechi şi să exemplific aplicarea lor.

---

[28] Notiz: *Spätgotische Baureste im Rathaus freigelegt*, în: „Neuer Weg", 5 martie 1982.

[29] vezi nota 1.

[30] H. Weber, *Lokalgeschichte als Teil der vaterländischen Geschichte*, în: „Die Woche", nr. 1066, 20 mai 1988, p. 5.

[31] *Ibidem*.

http://patrimoniu.gov.ro

Un prim principiu de bază se referă la respectul pentru substanţa originară. La restaurările mai vechi forma originară a suprafeţelor era considerată de rang secundar, astfel încât în multe locuri – printre altele şi în aripa de N-E a Vechii Primării – tencuiala împreună cu o posibilă zugrăveală mai veche au fost îndepărtate în cursul primelor lucrări. În decursul restaurării au putut fi descoperite şi puse în valoare porţiuni de zugrăveală de var medievală.

La aripile principale şi la corpul de legătură precum şi la turnul de locuit acest fel de zugrăveală a fost refăcută. Un rest care s-a păstrat se poate vedea pe peretele turnului de locuit, vizibil de pe acoperişul aripii de legătură. De asemenea s-a reuşit conservarea fragmentelor tavanului casetat de tip Renaştere din aripa principală.

Un al doilea principiu de bază utilizat aici se referă la păstrarea părţilor de construcţie din toate epocile care au contribuit la edificarea monumentului. Astfel faţadele aripilor de sud (*J*) şi de est (*K*) care dau spre curte, au fost refăcute şi consolidate în înfăţişarea lor de secol XIX.

La realizarea faţadei corpului I, în sudul turnului de locuit, împărţirea de la 1852 a fost parţial (din motive estetice şi teoretice) modificată şi anume s-a renunţat la uşile mari ale depozitului de pompieri în favoarea geamurilor aşezate pe verticală. De asemenea, ferestrele din 3 canaturi de la etajul 1 au fost înlocuite cu ferestre simple. Deoarece pe zidul de S-E al turnului de locuit mai puteau fi recunoscute urme ale acoperişului gotic, el a fost refăcut (planşa 6, d – acoperiş de la 1852, e – restul acoperişului gotic).

La cercetările intreprinse la frontonul în trepte al casei *A* (planşele 2, 3) s-a ţinut cont ca informaţiile privind istoria construcţiei să nu fie deteriorate de lucrările de consolidare pentru a fi transmise generaţiilor viitoare.

Într-un singur caz s-a reconstruit, cu aprobarea Direcţiei Monumentelor Istorice, o parte de clădire dispărută. Reconstrucţia etajului superior al turnului de locuit a fost hotărâtă de Comisia Monumetelor Istorice, după ce studiile anterioare au condus la concluzia că aceasta va duce la scoaterea în evidenţă a compoziţiei iniţiale a ansamblului şi că nu se vor distruge valori ale unei epoci mai târzii.

La finisare s-au utilizat, în funcţie de posibilitate, tehnicile tradiţionale. Astfel s-a folosit exclusiv mortar de var. Zugrăvirea zidurilor s-a făcut cu culori de var, iar detaliile de pietrărie au fost zugrăvite cu o culoare lazur de var, protectoare. Resturi ale picturii pe piatră au putut fi identificate pe cele două console ale bovindoului turnului de locuit. Beton armat s-a utilizat numai pentru consolidarea părţilor de clădiri afectate.

Diferenţierea substanţei originare de elemente de construcţie actuale, condiţionate funcţional, se poate realiza cu ajutorul formelor ancadramentelor ferestrelor şi uşilor. În locurile unde nu s-a păstrat plastica arhitecturală originală s-au executat ancadramente noi din beton armat în spiritul modelelor vechi, fiind însă vizibil faptul că este vorba de elemente de construcţie noi. În afară de aceasta s-a gravat pe ancadramente data 198[...] Exemple în acest sens sunt cele două ancadramente [...] uşi. În mod asemănător s-a procedat cu ancadramente[...] de ferestre; astfel ferestrele de la parter şi de la etajul [...] ale corpului *I* au fost încadrate cu beton. Un alt tip d[...] fereastră s-a folosit pentru parterul aripii de legătură [...] aripii principale *B*, *F* şi aripii de sud *J*.

La proiectarea noilor ferestre s-a ţinut cont mai al[...] de proporţiile ferestrelor gotice. Din planşa 6 se poa[...] vedea înclinaţia acoperişului aripii de legătură *G*, turnul[...] de locuit şi tractului *I*.

Ansamblul de acoperişuri astfel obţinut conţine, ra[...] portat la situaţia dinainte de restaurare, o unitate arm[...]nioasă.

În ce măsură raportul dintre conservare şi înnoire [...] fost atins optim la această restaurare este misiunea un[...] alte generaţii să judece. Strădania noastră a fost de [...] înmâna moştenirea istorică şi artistică în cel mai îna[...] grad posibil generaţiilor viitoare.

HERMANN FABIN[...]

Das Alte Rathaus in Hermannstadt

(Zusammenfassung)

In der Zeitspanne 1967–1988 sind an dem Alte[...] Rathaus in Hermannstadt umfangreiche Restaurierungs[...]arbeiten durchgeführt worden. Bei dieser Gelegenhe[...] wurden baugeschichtliche, geschichtliche, stilistisch[...] und archäologische Untersuchungen durchgeführt, di[...] unser Wissen über dieses Gebäude wesentlich vermehr[...] haben. Auch konnten auf Grund dieser Untersuchunge[...] verschiedene Teile des Baudenkmals wiederhergestel[...] werden.

Besondere Aufmerksamkeit verdient der Wohnturm[...] der 1972 bis 1973 sein letztes Geschoß und Dach wie[...]dererhielt, das 1817 durch Brand zerstört worden is[...] An anderen Stellen konnten auf Grund alter Zeichnun[...]gen Teile von Bauplastik, die museal gelagert waren[...] wieder an ihren ursprünglichen Plätzen eingesetzt we[...]den. Im südöstlichen Teil des Hauses wurde ein Treppen[...]giebelhaus aus dem frühen 14. Jahrhundert festgestell[...] es konnten verschiedene Details dieses Hauses der Ö[...]fentlichkeit zugänglich gemacht werden.

Anhand von Details der Bauplastik konnte d[...] Hauptbauperiode zur Zeit Thomas Altembergers 147[...] 1490 abgegrenzt werden. Von besonderer Bedeutung f[...] die Architekturgeschichte der Spätgotik ist die Wiede[...]herstellung der Loggia im nordwestlichen Garten d[...] Ensembles. Die wertvolle Bauplastik geht auf Andrea[...] Lapicida, einen Hermannstädter Steinmetz und Ba[...]meister im letzten Viertel des 15. Jahrhunderts zurück.

Während der Restaurierungsarbeiten wurde ve[...]sucht, die Originalsubstanz des Baudenkmals optim[...] zur Geltung zu bringen und die notwendigen Ergänzu[...]

http://patrimoniu.gov.ro

gen so zu gestalten, daß sie zwar als Arbeiten unserer Zeit zu erkennen sind, aber sich nicht durch einen starken Kontrast von den Originalteilen unterscheiden.

LISTA ILUSTRAŢIILOR

Planşa 1 – Planul pivniţelor la –2 m faţă de nivelul curţii

Planşa 2 – Planul parterului la +1,20 m

Planşa 3 – Planul primului etaj la +6 m

Planşa 4 – Planul podului şi etajului al doilea de la turnul locuinţă, +11 m

Planşa 5 – Secţiune prin clădirea Primăriei Vechi pe direcţia S–E, N–V: A – situaţia după restaurare; B – situaţia înainte de restaurare

Planşa 6 – Secţiune prin aripa I: d – învelitoare de la 1852; e – urme ale frontonului gotic; f – grinzile de tavan; g – grinzi de beton

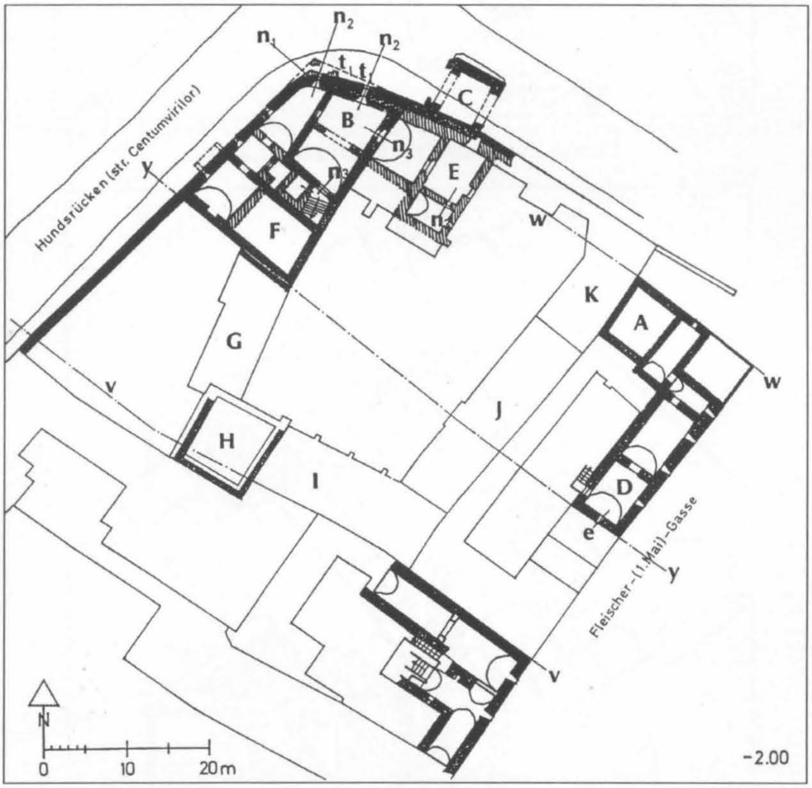

Planşa 1 – Planul pivniţelor la -2m faţă de nivelul curţii.

http://patrimoniu.gov.ro

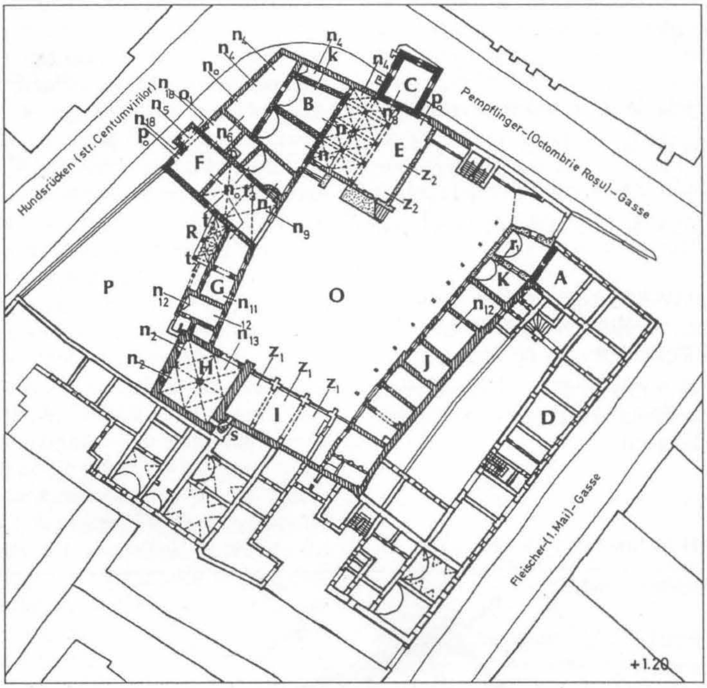

Planşa 2 – Planul parterului la +1,20m.

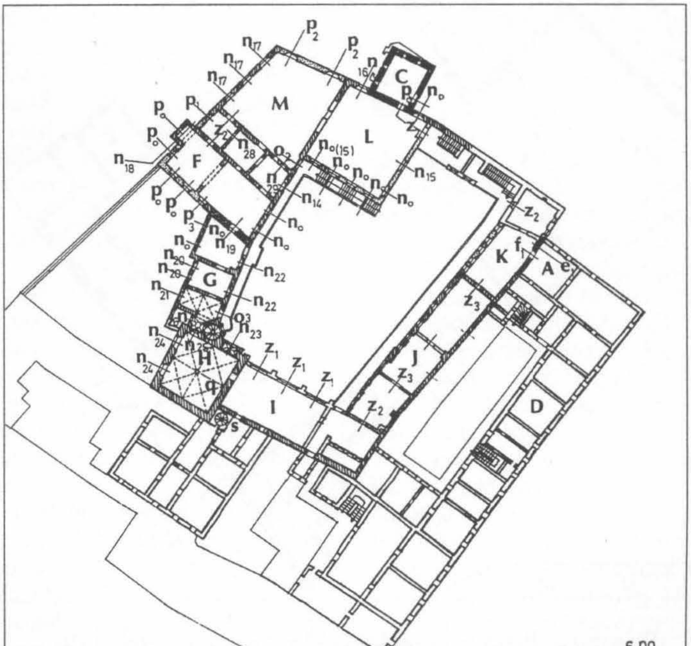

Planşa 3 – Planul primului etaj la +6m.

http://patrimoniu.gov.ro

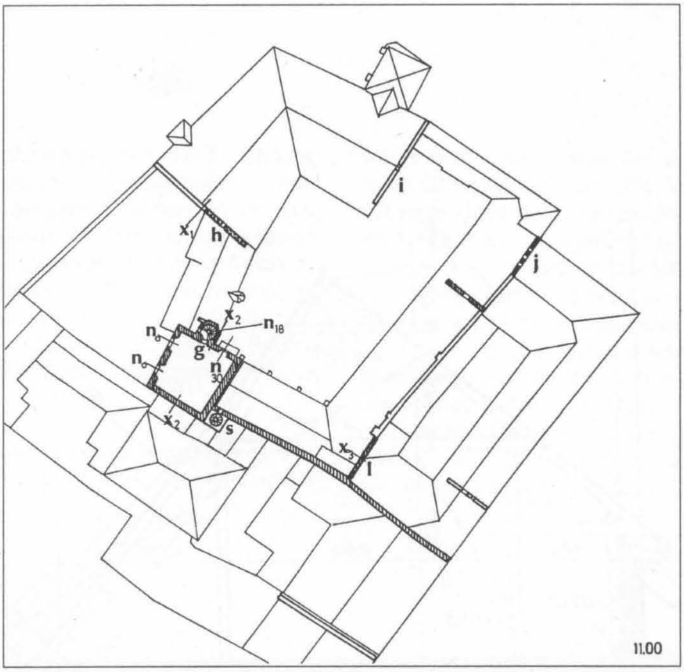

Planşa 4 – Planul podului şi etajului al doilea de la turnul locuinţă, +11m.

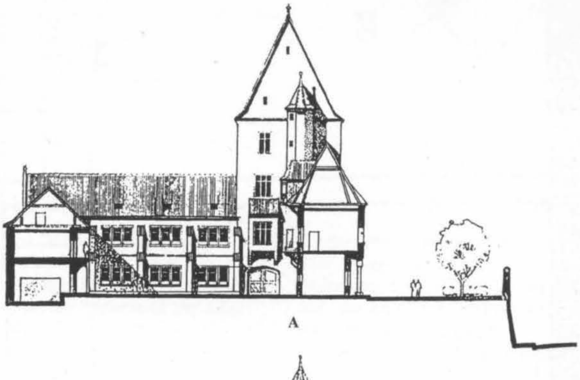
A

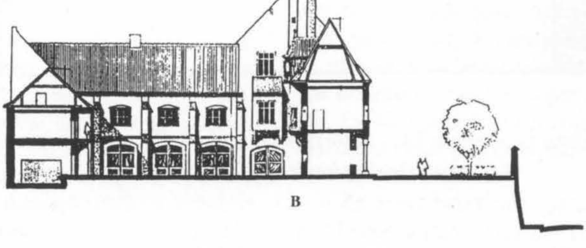
B

Planşa 5 – Secţiune prin clădirea Primăriei Vechi pe direcţia S-E, N-V;
A – situaţia după restaurare B – situaţia înainte de restaurare.

http://patrimoniu.gov.ro

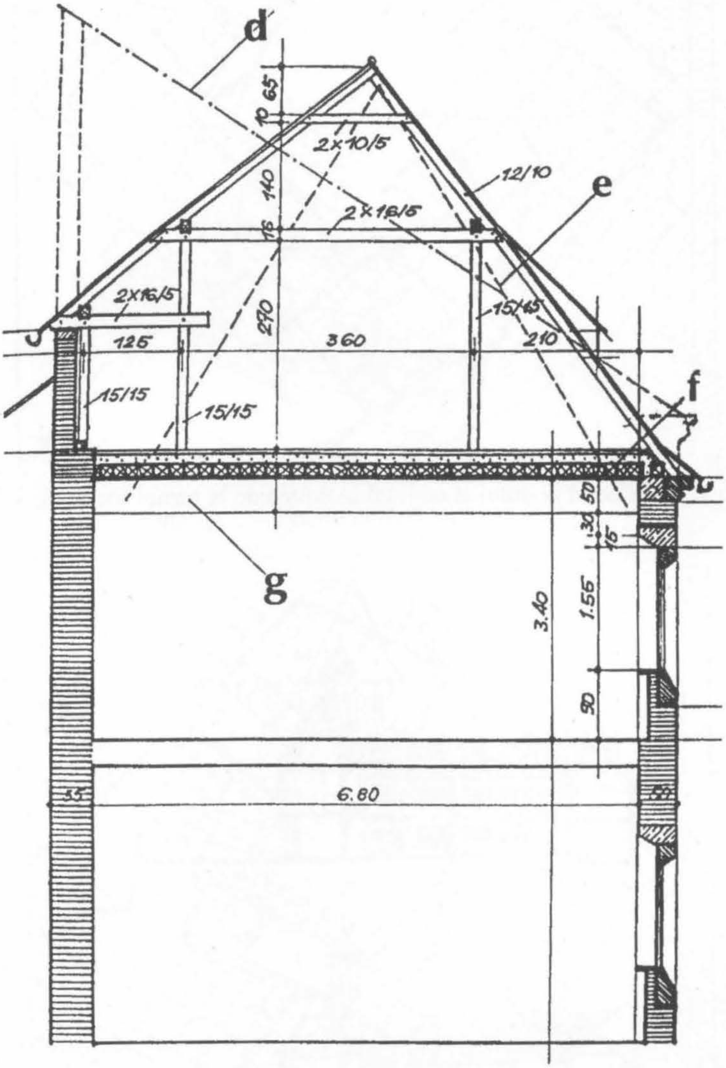

Planşa 6 – Secţiune prin aripa Id – învelitoare de la 1852, e – urme ale frontului gotic, f – grinzile de tavan, g – grinzi de beton.

DAS ALTE RATHAUS IN HERMANNSTADT

VOM BÜRGERHAUS ZUM GEMEINSCHAFTSBAU

In den vorliegenden Ausführungen soll die Entstehung und Entwicklung eines Baues dargestellt werden, welchem in der Architekturgeschichte Siebenbürgens eine besondere Bedeutung zukommt[1]. Dafür wurde von den Merkmalen des Baues ausgegangen, von einigen schriftlichen Anhaltspunkten sowie von Parallelen zu anderen Bauten. Selbstverständlich wurde dabei auch die existente Literatur herangezogen (wir verweisen hier im Besonderen auf die Abhandlungen von L. Reissenberger[2] und H. Fabini[3]).

Das Grundstück des Baues besteht aus wenigstens drei ursprünglich gesonderten Teilen. Ein Gäßchen entlang der Oberstadtmauer muß städtischer Besitz gewesen sein; es begann bei der heutigen Einfahrt in den Rathaushof und setzte sich in der Gasse Auf dem Hundsrücken (heute str. Centumvirilor) fort. (Die Verbindung dieser Gasse mit jener Unter dem Hundsrücken aus der Unterstadt – str. A. Odobescu – stammt erst aus dem 17. Jahrhundert.) Entsprechend den frühen städtebaulichen Prinzipien waren die angrenzenden Privatgrundstücke aus einer Hauptstraße, der wichtigen Fleischergasse (str. 1. Mai) zugänglich; darauf deutet auch die senkrecht zu dieser Straße gewählte Anordnung des sehr alten Wohnhauses neben der Rathauseinfahrt hin. Nach den Grundstückbreiten und -flächen an der Nordwestseite der Fleischergasse zu urteilen, wird es ursprünglich auf dem Grund des Alten Rathauses und des davor liegenden Baues (heute Altersheim) zwei oder drei Privatparzellen gegeben haben; nach einem Steuerverzeichnis von 1473/77 dürften es damals zwei gewesen sein, und auch die Anordnung der erhaltenen Bauten weist auf eine frühe Zweiteilung hin. Es wird also anfangs gegen die Straße je ein giebelständiges Haus gegeben haben und dahinter verschiedene Wirtschaftsbauten.

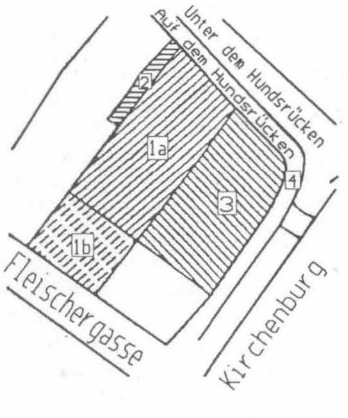

Abb. 1. Struktur der Besitze

1 – Ursprünglicher Besitz (1a – blieb zum Besitz gehörig, 1b – wurde später abgetrennt); 2 – Erste Erweiterung für den Wohnturm; 3 – Anschluß des Großteils der nebenliegenden Parzelle; 4 – Eingliederung des Gäßchens Auf dem Hundsrücken, an der Innenseite der Oberstadtmauer.

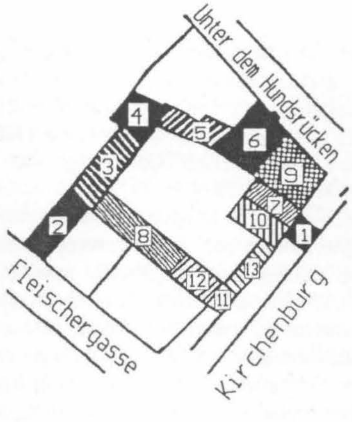

Abb. 2. Erweiterungsetappen

1 Alter Oberstadt-Torturm; 2 – Altes Haus; 3 – Wirtschaftsbau von Altemberger (um 1468); 4 – Wohnturm (um 1470); 5 – Quertrakt (Wohnbau, um 1472); 6 – zweites Haus (vornehmlich Wirtschaftsbau, um 1477); 7 – Wirtschaftsbau (um 1480); 8 – Wirtschaftsbau (Entstehungszeit ungewiß); 9 – Anbau von Lulay (um 1515); 10 – zusätzlicher Anbau (Entstehungszeit ungewiß); 11 – vermutlicher Torturm; 12, 13 – spätere Anbauten.

Es kann heute als gesichert gelten, daß die älteren Teile des Rathauses auf Thomas Altemberger zurückgehen. Als Pächter verschiedener Zölle und der Hermann-

[1] Der Beitrag wurde ursprünglich in der Hermannstädter Zeitung *Die Woche* Nr. 1058/25. März 1988, Nr. 1062/22. April 1988 und Nr. 1067/27. Mai 1988 veröffentlicht.

[2] Ludwig Reissenberger, *Überreste der Gotik und Renaissance an Privatbauten in Hermannstadt*, in: Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Bd. XXI, 1888, S. 461–514.

[3] Hermann Fabini, *Sibiul gotic*, Bucureşti 1982, S. 122–127 (auch: ders., *Gotik in Hermannstadt*, Bukarest 1989, S. 131–137.

http://patrimoniu.gov.ro

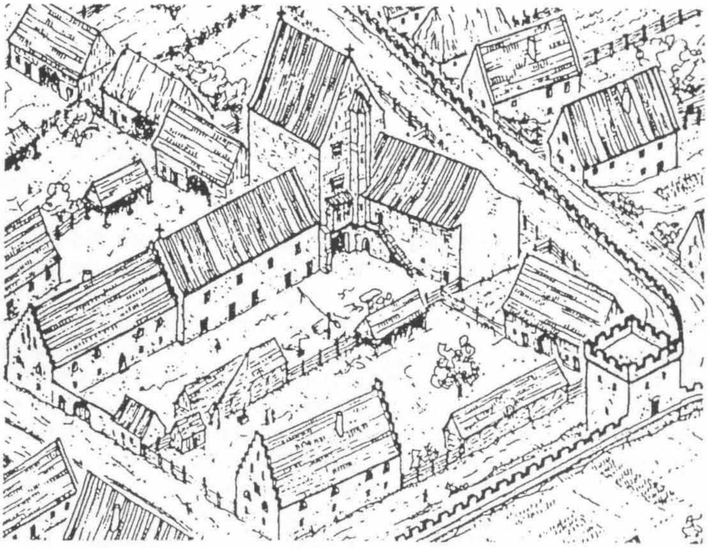

Abb. 3. Das Altembergerhaus um 1473

städter Berg- und Münzkammer benötigte er geräumige Warenlager und vor allem die zu einer Kammer gehörigen Räumlichkeiten. (In dem wehrmauerumzogenen Hof der ungefähr gleichwichtigen Münze in Baia Mare gab es damals neun „Häuser" und noch einige Kammern, wie Aula, Schatzkammer u.a.m.)

Der Bedarf und die Möglichkeiten des Patriziers machen die Entstehung des Gebäudekomplexes verständlich. Da die ältesten Teile der Anlage auf der Westseite liegen, befand sich wohl zunächst der zweite Hof der Fleischergasse in Altembergers Besitz, und mit diesem dürfte er auch die ältesten Baulichkeiten geerbt oder gekauft haben. Schließen wir nach dem etwas älteren, ähnlich gestalteten Hallerhaus am Großen Ring, so wird an der Straße ein ziemlich großes, stöckiges Haus gestanden haben, das – wie das Nachbarhaus der Kirche zu – recht alt gewesen sein könnte; über sein späteres Schicksal ist nichts bekannt. Die restlichen Gebäude sind von Altemberger durch Neubauten ersetzt worden.

Die Bauarbeiten haben wohl zwischen 1464 und den frühen siebziger Jahren des gleichen Jahrhunderts angefangen. Dabei wurde vermutlich hinter dem älteren Haus, längs des Hofes, ein stöckiges Gebäude errichtet – dessen Vordergiebel, mit einer Kreuzblume versehen, Hermann Fabini entdeckt hat. Sicher hat Altemberger damals den anschließenden monumentalen Wohnturm gebaut, und um diesem große Ausmaße zu geben, kaufte er wahrscheinlich einen Streifen des dahinterliegenden Nachbargartens an.

Der an den Turm grenzende quergestellte, den Hof gegen die Fleischergasse vom Gärtchen gegen den Hundsrück scheidende Wohntrakt ist vermutlich erst später entstanden – und zwar, nachdem der Besitzer, in den frühen siebziger Jahren, Afra von Salzburg geheiratet hatte, aber bevor er, um 1473/77, den Nachbarhof dazukaufte. (Die Parallele mit dem Hallerhaus spricht gleichfalls für eine solche Datierung.) Vor diesem Trakt gab es – der Größe der Steinkonsole unter dem Treppentürmchen nach – eine hölzerne Freitreppe, hinter dem Gebäudeflügel nur ein sehr kleines Gärtchen, denn entlang der Oberstadtmauer dürfte es damals noch das alte Gäßchen gegeben haben.

An der dem Turm gegenüberliegenden Längsseite des Hofes sind keine wertvollen Bauten zu vermuten, denn solche hätte man nach der Vereinigung des Hofes mit der angrenzenden Parzelle wohl beibehalten.

In dieser frühen Zeit handelte es sich um einen sehr großen Bürgerbau, bei dem das allgemeine, asymmetrische Kompositionsschema solcher Bauten verwendet wurde. Selbst der beeindruckende Patrizierturm stand nicht – wie etwa beim Nassauer Haus in Nürnberg oder dem Baumberger Turm in Regensburg – gut sichtbar an der Vorderfront des Besitzes. Obwohl ihm als Statussymbol eine besondere Rolle zufiel, befand er sich dennoch, unaufdringlich, hinten im Hof, so daß die Einheitlichkeit des Straßenbildes durch ihn nicht gestört wa[r]. Selbst hinten im Hof war seine Hauptfassade nicht v[or] die des angrenzenden, ziemlich schmalen Gebäudes g[e]rückt – der Bau also möglichst organisch in die Gesam[t]anlage eingefügt. Einerseits zeugt diese Anordnung v[on] der Achtung der geschlossenen Bürgergemeinde, andere[r]seits auch von einer gewissen Selbstdisziplin.

Aber der Ausdruck einer „spartanischen" Haltu[ng] war es nicht. Die reiche, wohnliche Ausgestaltung d[es] Patrizierturmes und die Ergänzung des Gärtchens dur[ch]

http://patrimoniu.gov.ro

zwei sorgsam ausgeführte Lauben machen, ganz im Gegenteil, die hohe Wohnkultur und zugleich die Wertschätzung des Lebens augenfällig. Zwar deuten die hohe Turmform und das steile Dach ein Streben nach oben, himmelwärts, an, aber in durchaus pragmatischer Art konzentrieren sich die aufwendigsten Formen des Baues doch in seinem unteren Teil, während der obere von geradezu monumentaler Schlichtheit ist. Unten waren die Einzelheiten gewiß zweckgebunden, aber man fand es eben nicht für nötig, in Entsprechung dazu auch den oberen Abschluß gleich reich auszubilden. Mit solchen Merkmalen dürfte der Bau weitgehend die Einstellung der spätmittelalterlichen Bewohner unserer Städte widerspiegeln.

Erst in einer zweiten wichtigen Etappe wurde der gegen die Kirche hin gelegene Nachbarhof mit neuen Baulichkeiten der Anlage angeschlossen. Dieses geschah vermutlich zwischen den Jahren 1473 und 1477, denn aus dieser Zeit hat sich ein Steuerverzeichnis erhalten, in dem Altemberger als Besitzer von zwei nebeneinanderliegenden Höfen erscheint; da dieses in den späteren Verzeichnissen nicht mehr der Fall ist, sondern beide Besitze zusammengefaßt wurden, dürfte der Kauf nur kurz vorher, um 1475, erfolgt sein. (Wären schon früher die Parzellen zu einem großen Besitz vereint worden, so hätte man wohl auch Bauten darauf errichtet, die seinen Ausmaßen entsprachen, was aber nicht der Fall war.) Ungefähr gleichzeitig wird Altemberger, seinen bedeutenden Einfluß als Bürgermeister nutzend, unter Verweis auf die Sicherheitserfordernisse der Münzkammer (die zwischendurch auch von der Stadt gepachtet war), die Auflassung des Gäßchens entlang der Oberstadtmauer beim Stadtrat durchgesetzt haben.

Jedenfalls reicht das von Ludwig Reissenberger erwähnte „zweite Haus" bis an die Oberstadtmauer; es wird dem gleichen Patrizier zugeschrieben, muß aber wegen einiger Renaissanceeinzelheiten (der ältesten Siebenbürgens!) später als der Turm und der Quertrakt datiert werden. Es schließt stöckig an den erwähnten Quertrakt an und ist, ähnlich größeren Bürgerhäusern, in zwei Raumfluchten gegliedert. Da es im Erdgeschoß vom Hof her eine Einfahrt besaß, wird es wenigstens teilweise zu Wirtschaftszwecken gedient haben. Nach Hermann Fabini ist beiläufig zugleich ein gesonderter Bau neben dem nahen Oberstadt-Torturm errichtet worden, und zwar in Verlängerung der Vorderfront des „zweiten Hauses", vor dieser; der kleine Hof dahinter ist, wie das Gebäude selbst, gewiß zu Wirtschaftszwecken verwendet worden. Schließlich entstammt möglicherweise auch der lange schmale Flügel gegen die Fleischergasse der gleichen Etappe. Weil anzunehmen ist, daß Altemberger den zweiten Hof erwarb, um darauf dringend notwendige Bauten zu errichten, werden die Arbeiten bald nach dem Ankauf, um 1475 begonnen haben; sie dürften vor 1485 beendet gewesen sein, als

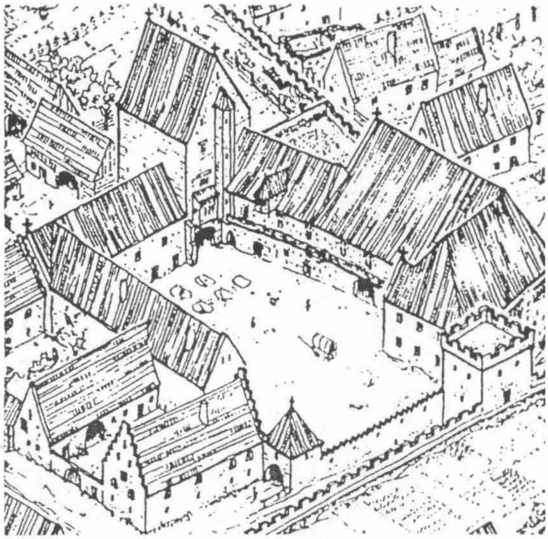

Abb. 4. Das Altembergerhaus um 1525

er andernorts noch ein weiteres ansehnliches Steinhaus kaufte.

Durch die Vereinigung der beiden Parzellen entstand ein neuartiger Hofraum. Dessen unbebaute Fläche hatte nun nicht mehr – wie allgemein üblich – ein städtebaulich bedingtes, mehr oder weniger gangartiges Gepräge, sondern eine geschlossene Form von größerem ästhetischen Wert. Diesem trug auch die Gestaltung der Anbauten Rechnung. Deutlich wird solches vor allem im Falle des „zweiten Hauses", dessen Giebel ungewöhnlicherweise über seinen Längsseiten standen; dadurch befindet sich die Traufenseite gegen den Hof, so daß die Wirkung der architektonischen Dominante – also des Patrizierturmes mit seinem Giebel – weniger beeinträchtigt wurde. Dabei zeugen aber auch die Bauten dieser Etappe von einem gewissen Selbstbewußtsein des Besitzers, denn gegen den Hundsrücken hin hat das „zweite Haus" einen mehrgeschossigen Erker, welcher der Blickfang der gesamten Straße war.

Obwohl anscheinend der alte Hof gegen die Fleischergasse von dem Besitz abgetrennt worden ist, handelte es sich derzeit doch um das größte städtische Privatanwesen Siebenbürgens.

Nach Altembergers Tod wechselte das große, zwischen 1467 und 1485 in zwei wichtigen Etappen ausgeführte Anwesen mehrmals den Besitzer. Zunächst ging es auf Nikolaus Proll über, danach fiel es Johann Lulay zu, einem sehr reichen Bürger, der 1507 bis 1521 Königsrichter und auch langjähriger Pächter der Berg- und Münzkammer war.

http://patrimoniu.gov.ro

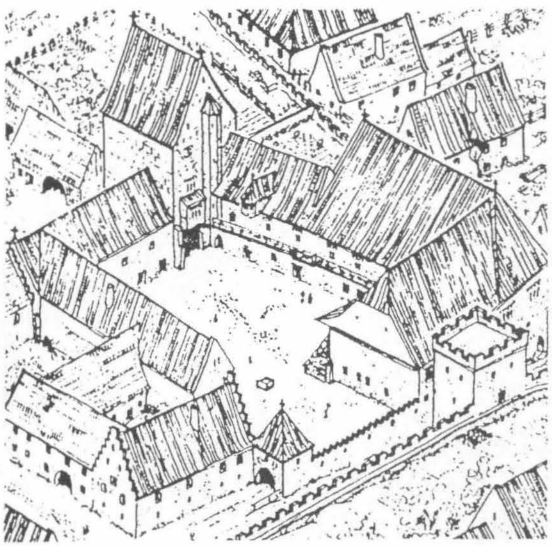

Abb. 5 Das Rathaus um 1600

Wie Ludwig Reissenberger hervorhebt, ist – nach einem Türsturz mit Lulays Wappen zu schließen – diesem die Verbreiterung des „zweiten Hauses" über die Rundung der Stadtmauer hinaus bis zum Oberstadttor hin zu verdanken. Sie verband dieses Haus mit dem beiläufig gleichalten Bau neben dem erwähnten Stadttor zu einem mächtigen, geschlossenen Körper, der im Stockwerk durch einen offenen Gang mit dem alten Quertrakt zusammengefaßt wurde. Bezeichnenderweise mischen sich dabei gotische und Renaissanceformen in einem bedeutenden Maße. Spätestens damals wird auch der lange, schmale Gebäudekörper gegen die Fleischergasse hin errichtet worden sein. An den unbebauten Seiten des Hofes dürfte es schließlich eine Mauer und über dem Einfahrtstor einen kleinen Turm gegeben haben.

Wie die Existenz des Gebäudekörpers gegen die Fleischergasse andeutet, befand sich die Zufahrt in dieser Etappe schon an der Stelle des jetzigen Eingangs. Trat man in den Hof ein – der hauptsächlich Wirtschaftszwecken diente –, so erschien dieser ringsum von Gebäuden umschlossen, denn das unbebaute Eck befand sich im Rücken des Betrachters. Eindeutig war eine möglichst organische Gestaltung beabsichtigt, denn die einzelnen Baukörper wurden nach Möglichkeit einander angeglichen. Auch der offene Gang an der dem Tor gegenüberliegenden Seite wurde auf halber Länge etwas verbreitet, wodurch die Mitte des ansonsten asymmetrischen Flügels eine Betonung erfuhr.

Bestrebungen dieser Art hielten sich jedoch in engen Grenzen, denn mit einem geringen Mehraufwand wäre der gesamte Hof mit verhältnismäßig einheitlichen Gebäuden zu umschließen gewesen, aus denen nur der Wohnturm und das Dach des „zweiten Hauses" heraus geragt hätten. Die rhythmisch freie, wohl etwas zweck mäßigere Anordnung wurde einer solchen, gewollt ge schlossenen, monumentalen Gestaltung vorgezogen. S tritt uns hier einerseits die pragmatische Einstellung de Erbauer, andererseits aber auch ihr Selbstverständni entgegen: Besitzer und Besitz waren zwar sehr bedeu tend (in Hermannstadt und den andern siebenbürgische Städten hatten sie damals nicht ihresgleichen), doch stel ten sie sich nicht in steif monumentaler Art zur Schau zum Beispiel mit betonten Symmetrien und harten rech ten Winkeln. So wie die ganze Anlage das Ergebnis e nes Entwicklungsprozesses war und keiner konseque in die Tat umgesetzten Gesamtplanung, dürften die E bauer auch ihr Leben als eine Reihenfolge von schicksa haften Geschehnissen betrachtet haben und nicht a Ausbauetappe eines auf sich selbst bezogenen, nac Unvergänglichkeit strebenden *Images*. Mit einer solche Einstellung erscheinen Altemberger und Lulay gewisse maßen noch als Persönlichkeiten des Mittelalters – selb wenn sie seiner letzten Phase angehörten.

Laut einem Bericht von Paul Bornemisza und Georg We ner wurde der Gebäudekomplex um die Mitte des 1 Jahrhunderts als „Kammer" schlechthin bezeichnet. A er nach dem Tode seines letzten Privatbesitzers – Ma kus Pempflinger – verkauft werden mußte, trachtete d Fiskus, ihn zu erwerben. Um dieses zu verhindern, e stand ihn 1549 die Stadt, indem sie vom Näherrec Gebrauch machte, obwohl ihr die Anlage eigentlich teuer war. Durch Jahrhunderte diente der Komplex n als Rathaus, ohne stark verändert zu werden (in chron logischer Folge war es das dritte Rathaus der Stadt). wurde eine monumentale Freitreppe in den ersten Sto angelegt, möglicherweise damit im Zusammenhang e richtete man neben dem Oberstadt-Torturm noch ein Anbau an den großen Gebäudekörper, und schließlich der Hof völlig von Bauten umschlossen worden.

In größerem Maße wirkte sich vor allem der A bau auf das allgemeine Gepräge aus, denn durch d sen wurde ein in den Hof einspringendes Eck wesentli vergrößert. Vorher hatte dieses Eck die Geschlossenh der Raumwirkung nicht gestört, so daß der Hof als groß etwas unregelmäßiges Viereck erschienen war, nun a wirkte die freie Hoffläche gegliedert: Bei der Einfahrt e stand ein etwas abgesonderter kleiner Raum, und e jenseits von diesem öffnete sich der Hauptraum.

Die Treppe kam an die Grenze zwischen den b den Teilen zu stehen. Durch ihre Monumentalität wer sie nicht nur das erste Stockwerk im Vergleich zum E geschoß auf, sondern verlieh der Anlage auch den Chara ter eines öffentlichen Gebäudes. Aber nur hier, in seine Inneren, kam die neue Funktion zur Geltung. Da sei Außenansichten kaum verändert wurden, blieb letztli der alte, gegen den Hof, also in sich gekehrte Chara ter des einstigen Privatbesitzes erhalten; der Bau wur

http://patrimoniu.gov.ro

also im Stadtbild seinem Rang nicht gerecht. Durch das zurückhaltende Äußere ist er aber für unsere städtischen Bauten bezeichnend. In einem verhältnismäßig stabilen städtischen Gefüge aufgebaut, in dem den Städten eine angemessene Stellung zukam, mußten diese – zur Absicherung eines bestehenden oder angestrebten Status – nicht Monumentalität zur Schau stellen und besaßen andererseits auch nicht die Mittel, dieses zu tun, zumal wenn es nicht unbedingt notwendig war.

Unabhängig davon handelt es sich bei dem Bau doch um den wertvollsten gotischen städtischen Profanbau Siebenbürgens.

PAUL NIEDERMAIER

http://patrimoniu.gov.ro

TAVANUL CASETAT DIN PRIMĂRIA VECHE – MĂRTURIE A DORINŢEI DE REPREZENTAŢIE SOCIALĂ A BURGHEZIEI TRANSILVĂNENE LA SFÂRŞITUL SECOLULUI AL 17-LEA

Din perspectiva importanţei sale istorice – ca reşedinţă a unor familii de vază în cadrul patriciatului sibian, ale căror reprezentanţi au deţinut funcţii oficiale de prim rang în urbe, mai apoi ea însăşi clădire publică – Primăria Veche este simbolul arhitectonic distinctiv al puterii politico-culturale şi al conştiinţei de sine a patriciatului sibian la începutul epocii moderne. Etapele de construcţie şi de amenajare interioară din îndelungata sa istorie arhitecturală[1] au fost subordonate, dincolo de nevoile concret-habitationale ale locuitorilor ei, acestei funcţionalităţi marcante.

În timpul amplelor lucrări de restaurare (1967–87) efectuate la Primăria Veche în perspectiva adaptării spaţiilor în săli de expoziţie muzeală, s-a decopertat, în 1982, într-una din încăperile de la etajul întâi ale corpului de legătură un tavan casetat pictat. El reprezintă – alături de o uşă, aflată astăzi în colecţia Muzeului de Istorie al oraşului, despre care se presupune că ar proveni tot din Primăria Veche – singura reminiscenţă în clădirea Primăriei a unui program de decoraţie interioară în tradiţia „picturii renascentiste florale“, atestată în Transilvania începând cu a doua jumătate a secolului al 16-lea. Pe baza unor particularităţi de construcţie ale suportului de lemn, care la rândul lor au determinat o compoziţie ornamentală specifică, şi a unor elemente stilistice ale repertoriului motivistic (preferinţa pictorului pentru motivul passiflorei supradimensionate), tavanul se poate data în jurul anului 1700, în vecinătatea stilistică şi temporală a tavanelor din bisericile evanghelice din Codlea (1708) şi Vulcan/Sighişoara (1712).

Amplasarea tavanului de scândură cu ornamentaţie policromă de factură renascentistă în locul vechiului tavan de bârne gotic într-o încăpere a unei construcţii care de peste 150 de ani funcţiona ca şi clădire publică, aduce şi pentru realitatea transilvăneană dovada „instituţionalizării“ elementului „tavan casetat“ în sensul preluării lui într-un program decorativ „oficial“, considerat reprezentativ pentru gustul estetic burghez. Fiind un produs constructiv-estetic al Renaşterii italiene, tavanul casetat s-a răspândit în Europa centrală în primul rând pe filiaţia urbană – ca element decorativ al sălilor festive din primării şi alte construcţii cu caracter oficial sau public (reşedinţe ale breslelor, farmacii, biserici)[2].

Pe de altă parte şi nobilimea – cu precădere cea protestantă – şi-a manifestat în contextul general al evoluţiei şi transformării vechiului castel feudal în reşedinţa senioralä modernă preferinţa pentru acest gen de decoraţie interioară policromă, care cuprinde, pe lângă elementul tavan, lambrisajul şi fresca murală[3].

În cadrul ansamblului spaţiilor unui castel nobiliar, tavanul pictat a rămas atributul exclusiv al sălilor festive şi al capelelor, deci şi aici, al acelor încăperi cu destinaţie mai mult sau mai puţin publică, lipsind aproape cu desăvârşire din încăperi de intimitate familială.

Astfel că, în decursul a nici unui secol, tavanului casetat policrom i s-a asociat o funcţie simbolică programatică. Era revendicat ca element-simbol al unui gust estetic modern, laic-burghez, considerat în măsură să satisfacă dorinţa de reprezentare socială a unui patriciat cu o puternică conştiinţă de sine, susţinător al meşteşugului artistic urban.

Rolul tavanului cu decoraţie policromă trebuia să fie acela „de-a converti semnificaţia interioară a spaţiului în element exterior“[4].

Pentru Transilvania, cu numărul său important de tavane casetate din bisericile rurale, literatura de specialitate a subliniat rolul de mediator al arhitecturii interioare cu tavane casetate din palatele nobiliare din Vinţul de Jos (Palatul Bethlen), Hunedoara (Castelul Hunyadi), Mănăstirea-Cluj (Palatul Kornis), Oradea (Palatul Episcopal), omiţând însă orice referire la cea de-a doua modalitate de filiaţie – exemplul arhitecturii „publice“ urbane[5]. Aceasta poate şi pentru faptul că dovezile materiale în acest sens au lipsit până nu demult. Relativ târziu, la sfârşitul anilor '80 şi începutul anilor '90, măsurile de asanare privind substanţa arhitectonică istorică din Braşov şi Sibiu au scos la iveală elemente constructive şi decorative – tavane, pictură murală – care dovedesc

[1] Hermann Fabini: *Gotik in Hermannstadt*, Köln, Wien 1989, pag. 131; Virgil Vătăşianu: *Istoria artei feudale în Ţările Române*, vol. I, Bucureşti 1959, pag. 621 f.

[2] C. H. Baer: *Deutsche Wohn- und Festräume*, Stuttgart fără an (1920), pag. X.

[3] Eva Berger: *Adlige Baukunst im 16. und 17. Jahrhundert*, in: *Adel im Wandel. Katalog der Niederösterreichischen Landesausstellung auf der Rosenburg 1990*, pag. 113–146.

[4] *Friedrich von Schmidt. Ein gotischer Rationalist*, Viena 1991, pag. 14.

[5] Jolán Balogh: *Az erdélyi reneszánsz (1460–1541)*, vol. I, Cluj 1943: Ilona R. Tombor: *Alte ungarische Schreinermalerei*, Corvina, Budapesta 1967, pag. 12.

http://patrimoniu.gov.ro

prezenţa acestui program decorativ cu amprenta „oficial-civică" şi în mediul orăşenesc transilvănean al secolelor XVI – începutul sec. XVIII[6]. La aceasta se adaugă mărturii istorice[7] care n-au fost până acum luate în considerare în contextul abordat.

Problematica tavanului casetat poate fi privită doar condiţionat separată de problematica socio-culturală a habitatului *in genere*, iar rolul oraşelor transilvănene ca model pentru comportamentul habitaţional (locuinţă, vestimentaţie) este – cel puţin pentru realitatea lumii săseşti din sudul Transilvaniei – îndeajuns de documentată. Şi nu întâmplător tavanele casetate îşi găsesc locul în spaţiul ecleziastic rural într-o vreme, când, ca urmare a Reformei, acesta este perceput nu numai ca lăcaş de cult, ci tot mai mult ca „spaţiu public", loc de întâlnire a membrilor comunităţii.

S-a scris mult despre istoria şi etapele de construcţie ale Primăriei Vechi, la fel sunt cunoscute personalităţile istorice ale căror nume este legat de aceste etape de construcţie ale edificiului[8] înainte şi după transformarea sa în Primărie (1545). Se ştie însă foarte puţin despre „istoria de zi cu zi" (*Alltagsgeschichte*) şi funcţionalitatea concretă a încăperilor înainte şi după această dată. Urmele materiale recuperate din dotarea interioarelor sec. XVI–XVIII sunt puţine[9] şi nu toate relevante în această privinţă. Interesul nostru vizează, în mod prioritar, destinaţia funcţională a încăperii cu tavan casetat din tractul Altemberger în acea perioadă de timp. Chiar dacă consideraţiile noastre pleacă de la mărturia materială a unor elemente de arhitectură şi amenajare interioară conservate în timp – camniţa unei vetre într-unul din colţurile dinspre curte ale încăperii, ancadramente de uşă din piatră, tavan casetat policrom – şi au în vedere o amplă documentaţie ştiinţifică privind problematica habitaţională în epocă[10], este indicat ca ele să fie receptate cu distanţa critică necesară, căci modelul habitaţional ideal al unei epoci a cunoscut arareori o concretizare întocmai.

Încăperea cu o suprafaţă de 31 m² în forma unui patrulater neregulat, aflată la etajul întâi al tractului Altemberger, nu a avut doar rolul unei încăperi de trecere în anfilada de camere a corpului de legătură. În favoarea utilizării sale intensive înainte şi după amenajarea tavanului casetat pledează, pe lângă existenţa sursei de căldură cu foc deschis, stratul gros de funingine de pe tavanul pictat, pe care-l consemnează dosarul de restaurare al acestuia[11].

Prezenţa cuptorului şi amplasarea încăperii la etajul întâi al tractului principal, în imediata apropiere a sălii din turn, sugerează ideea utilizării lui ca bucătărie[12] înainte de transformarea funcţională a încăperii în primărie, dacă n-ar exista acele detalii de arhitectură interioară – ancadramentul de uşi şi ferestre – cu caracter decorativ, care ţin de sfera reprezentativului. Ţinând seama şi de dimensiunile încăperii, suntem înclinaţi să-i fixăm coordonatele funcţionale pentru perioada de până la jumătatea secolului al XVI-lea între reprezentaţie şi semiintimitate. În contextul funcţional complet modificat după transformarea edificiului în clădire publică, amplasarea unui tavan casetat în încăpere în preajma anului 1700 vine să-i accentueze acestuia caracterul public şi de reprezentaţie.

Efectul spaţial-decorativ al încăperii este determinat, primordial, de proporţionalitatea dimensiunilor, inclusiv perimetrul de patrulater neregulat al secţiunii de bază, de lumină şi de ansamblul estetic al elementelor decorative, ce ţin de gustul stilistic al unor epoci diferite – de la programul plastic al ancadramentelor în stilul goticului târziu la pictura renascentist – „populară" a tavanului casetat.

Tavanul casetat din Primăria Veche, ca de altfel majoritatea tavanelor de acest gen din bisericile transilvănene, corespunde unui model de construcţie mult simplificat faţă de prototipul Renaşterii italiene, care are la bază variante de combinare ingenioasă a unor elemente geometrice – patrulatere, cerc, poligoane – în sistemul de ramă şi tăblii, cu retrageri şi profilări multiple. Tavanul analizat este alcătuit dintr-un suport plan de scândură din lemn de brad, aninat de scheletul bârnelor transversale, care delimitează partea superioară a încăperii. Impresia optică de (falsă) construcţie în ramă şi tăblii este dată de eşafodajul de şipci profilate, aplicat pe suportul plan şi tratat cu pictură policromă. Din substanţa originală a

[6] La începutul anilor '90 s-a descoperit într-o încăpere a casei Nr. 3 de pe strada Turnului un tavan casetat, care din păcate a putut fi salvat doar fragmentar. În urma unei prime şi sumare confruntări cu ornamentica tavanului, înclinăm să situăm fragmentele de scene figurative în domeniul alegoriilor „virtuţilor civice", tematică foarte la modă în spaţiile cu amprentă festivă din edificiile breslelor (sec. 17); în acelaşi context stilistic se situează şi frescele murale din vechea farmacie braşoveană.

[7] Friedrich Wilhelm Seraphin: *Alte Wandmalereien*, in: Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Sibiu 1902, pag. 119.

[8] Ludwig Reißenberger: *Überreste der Gotik und Renaissance an Profanbauten in Hermannstadt*, in: Archiv XXI, 3., 1888; Erich Michael Thalgott: *Hermannstadt. Die baugeschichtliche Entwicklung einer siebenbürgischen Stadt*, Sibiu 1933; Johann Seivert: *Kurze Geschichte der Provinzial-Bürgermeister von Hermannstadt in Siebenbürgen*, Straßburg 1905; Gheorghe Sebestyen: *Arhitectura Renaşterii în Transilvania*, Bucureşti 1963; Jolán Balogh: *op. cit.*; Hermann Fabini, *op. cit.*

[9] Hermann Fabini, *op. cit.*, pag. 116–123.

[10] Gertrud Benker: *Bürgerliches Wohnen. Städtische Wohnkultur in Mitteleuropa von der Gotik bis zum Jugendstil*, München 1984, pag. 21–30.

[11] Natalia Deac, Vasile Sotelecan: *Testarea complexă a polimerului indigen „Aracetal-B 40 L" pentru utilizări la consolidarea straturilor de pictură*, în: Anuarul Complexului Muzeal Sibiu, Sibiu 1987, pag. 345–349.

[12] Gertrud Benker: *op. cit.*

http://patrimoniu.gov.ro

tavanului din Primărie s-a păstrat, sub plafonul modern (îndepărtat în 1982, odată cu lucrările de restaurare din interior), doar suportul plan din scândura cu stratul de pictură într-o stare de conservare foarte precară, afectat atât de depunerile de funingine şi murdărie în timp, cât şi de aplicarea, respectiv desprinderea rabiţului din trestie şi mortar[13]. Sistemul de rame profilate şi butonii au putut fi reconstruiţi pe baza liniamentului scheletului original de şipci, rămas fără tratare cromatică pe suportul plan, pictat mai târziu şi prin comparaţie directă cu tavanul din biserica evanghelică din Codlea (datat 1708), care prezintă un sistem de construcţie foarte asemănător. Sistemul de şipci împarte suprafaţa tavanului în 27 de pătrate circumscrise fiecare unui romb. Profilul şipcilor romburilor este identic cu cel al pătratelor, ceea ce duce mai degrabă la o accentuare a tensionării ritmicităţii suprafeţei pictate, decât la sublinierea perspectivei, a dimensiunii de „profunzime" a decorului. Eşafodajul „ramei" determină schema compoziţională a decorului policrom.

Atât preparaţia (inegală şi discontinuă) de *gesso-grosso* cu clei animal cât şi straturile de culoare cu o aderenţă redusă la suportul de lemn, apoi condiţiile de păstrare ale tavanului au dus la importante pierderi ale substanţei[14]. Desenul poate fi descifrat doar fragmentar, din cromatica iniţială în tempera se disting minimale urme de alb, negru, ocru pe un fundal de albastru închis.

Alfabetul motivistic se reduce la „florescente" cvadrilobate ale passiflorei, cu un desen interior fin şi detaliat, supradimensionate, umplând complet spaţiul romboidal al câmpului ornamental central. Variantele passiflorei constituie, împreună cu ornamentele de colţ, cu contururi trase prelung, lobate ori împănate, compoziţii ornamentale prin excelenţă, departe de orice asocieri cu domeniul vegetal-naturalist.

Ornamentele tavanului rămân la fel, ca şi cele ale uşii amintite, tributare unei scheme decorative consacrate, întemeiată pe tradiţia a acelei „picturi renascentiste florale"[15], care şi-a păstrat actualitatea stilistică în Transilvania până la începutul secolului al 18-lea. Pictura tavanului Primăriei poate fi situată în imediata vecinătate stilistică şi motivistică a decoraţiei interioare din bisericile evanghelice din Drăuşeni (1638), Buia (a 2-a jumătate a secolului XVII), Codlea (1708) şi Vulcan/Sighişoara (1712).

Trăsătura distinctivă a acestui gen de pictură se caracterizează printr-o *viziune supraindividuală în recepţie şi redarea ornamenticii*, aceasta fiind de cele mai multe ori „furnizată" pictorului de nenumăratele modelare cu o intensă circulaţie în epocă[16]. Asemenea „atitudine artistică" şi-a avut motivaţia şi explicaţia în conştiinţa de „meşteşugar într-ale artei", de meşter-breslaş pe care şi-o declina pictorul, chiar şi în rarele cazuri când şi-a semnat opera[17].

Deşi păstrată fragmentar, pictura de pe tavanul din Primăria Veche trădează prin siguranţa execuţiei, prin eleganţa liniei contururilor o mână de meseriaş rutinat. De aceleaşi calităţi grafice beneficiază şi decorul de pe canatul uşii pictate din colecţia Muzeului de Istorie. Uşa din dulapi masivi de lemn de esenţă tare este dublată pe una din părţi de un planşeu subţire de scândură cu rol de suport ornamental. Contururile acestuia urmează profilatura gotică târzie a ancadramentului de uşă de care a aparţinut iniţial. Spre deosebire de uşile mai vechi din Primărie, decorate în tehnica intarsiei, uşa pictată în 1702 nu depinde de un sistem de construcţie în cadru şi tăblii. Acesta este sugerat optic de elementul pictural. Efectul tectonic este sporit de dubla înrămare a câmpului ornamental de pe „tăblii" – acestuia circumscriindu-i-se suplimentar un octogon. Rozeta centrală creează echilibrul static pentru acolade de vrejuri cu acante şi fragmente de „cunună italienească". Frontispiciul consemnează data („1702") realizării decorului pictural şi iniţialele „M : F." (ale pictorului ?). Un efect cromatic asemănător, bazat pe aceeaşi paletă de culori tempera – tonuri de ocru, verde, negru şi alb – trebuie să-l fi avut cândva tavanul.

Atât tavanul cât şi uşa dovedesc rutina şi „arta" unor meşteri instruiţi la şcolile meşteşugului artistic de breaslă, care-şi subordonează conştient talentul şi autonomia creaţiei individuale unui vocabular ornamental formalizat şi „ajustat" la nevoile şi gustul estetic urban-burghez din Transilvania acelei epoci.

IRMGARD SEDLER

---

[13] Natalia Deac, Vasile Sotelecan : *op. cit.*

[14] *Ibidem*.

[15] Jolán Balogh : *op. cit.*

[16] Friedrich Unteutsch : *Neues Zieratenbuch den Schreinern sehr dienlich*, Frankfurt/Main 1650; Johann Thünkel : *Blumenbuch ...*, 1664; Georg Has : *Künstlerischer und zierlicher Newer vor nie gesehener Fünffzig Perspektivischer stück oder Boden*; Viena 1583.

[17] Mathias Henning, autorul tavanului casetat din corul bisericii din Vulcan/Sighişoara, semnează ca *„mensator artifex"*.

http://patrimoniu.gov.ro

Die bemalte Felderdecke im Alten Rathaus von Hermannstadt

Ein Zeugnis bürgerlichen Repräsentationsbedürfnisses vom Ende des 17. Jahrhunderts

(Zusammenfassung)

Während der groß angelegten Restaurierungsarbeiten (1967–1987) im Hinblick auf die museale Nutzung des erwähnten Bauwerkes kam 1982 bei der Sanierung der Innenräume im ersten Stockwerk des Haupttraktes eine bemalte Felderdecke in einem der Räume des Verbindungsteils zutage. Sie ist neben einer Türfüllung das einzig erhalten gebliebene Raumelement eines Dekorationsprogrammes, das sich in die Tradition der in Siebenbürgen um 1600 begründeten „Renaissanceblumenmalerei" einordnet.

Anhand einiger konstruktiver Details, der bevorzugten Bildkomposition und des eng begrenzten Motivrepertoires bieten sich Vergleichsmöglichkeiten mit anderen Kassettendecken in Siebenbürgen an, so daß die Decke in die zweite Hälfte des 17. Jahrhunderts datiert werden kann.

Die Decke im Alten Rathaus ist keine Kassettendecke im baugerechten Sinn, die Rahmenkonstruktion ist nur vorgetäuscht, das Profilgerüst auf die Bretterdecke aufgenagelt. Von der Originalsubstanz ist nur die in Resten bemalte Brettdecke erhalten geblieben. Das ehemalige Rahmengerüst mit quadratischen Feldern und eingeschriebenen Rauten ist nachgebaut worden.

Das Dekorationsschema der Malerei ist auf diese plastische Struktur ausgerichtet – es zeigt großflächige Passionsblumen mit detaillierter Binnenzeichnung und leicht gefiederten Blütenarrangements als Eckfüllung. Die Decke trägt die Mal-Handschrift eines zünftig geschulten Meisters, der sein kunsthandwerkliches Können bewußt und routiniert einem formelhaften Ornament-Vokabular unterordnet und damit den zeitgemäßen Kunstbedürfnissen des siebenbürgischen Städtebürgertums im 17. Jahrhundert entgegenkommt.

LISTA CU ILUSTRAŢII

Fig. 1. Tavanul casetat din Primăria Veche, sfârşitul sec. 17 – începutul secolului 18 (schema de construcţie).

Fig. 2. Tavanul casetat din Primăria Veche. Ornamentica (încercare de reconstrucţie).

Fig. 3. Uşa pictată din Primăria Veche (?).

Fig. 4. Uşi din Primăria Veche cu canatul construit în sistem de cadru şi tăblii şi ornamentica intarsiată (sfârşitul sec. 15 – începutul sec. 16).

Desene: Arhitect Emil Crişan

http://patrimoniu.gov.ro

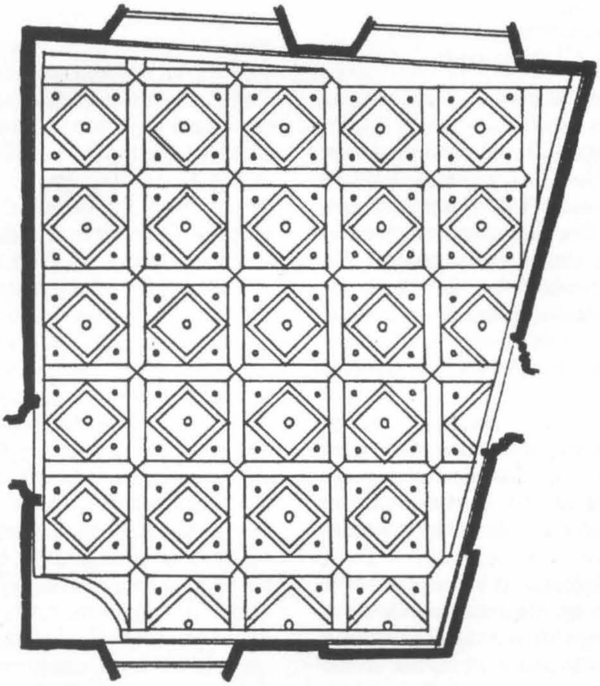

Fig. 1 – Tavanul casetat din Primăria Veche, sfârşitul sec. al XVII-lea – începutul sec. al XVIII-lea. (schema de construcţie)

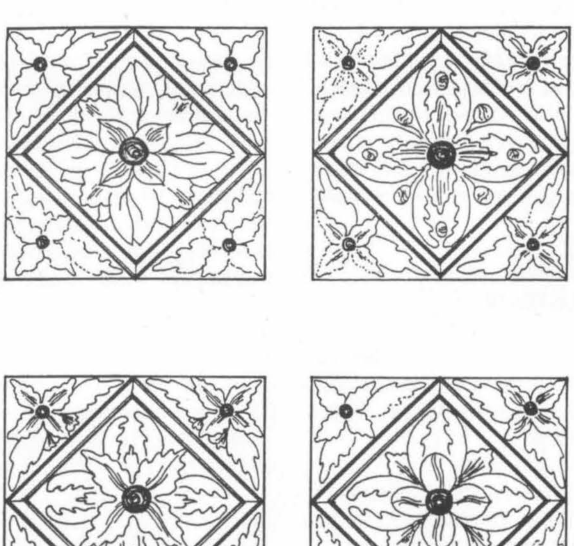

Fig. 2 – Tavanul casetat din Primăria Veche. Ornamentica. (încercare de reconstrucţie)

http://patrimoniu.gov.ro

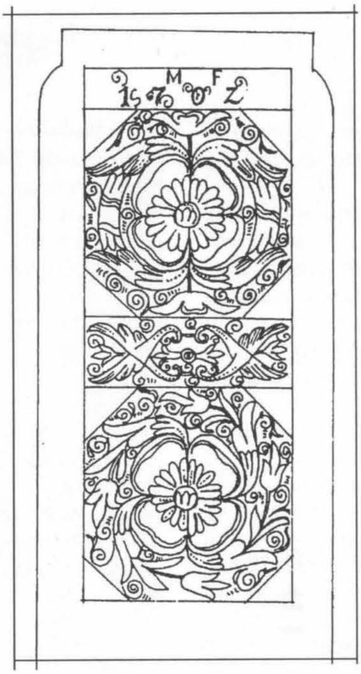

Fig. 3 – Uşă pictată din Primăria Veche (?)

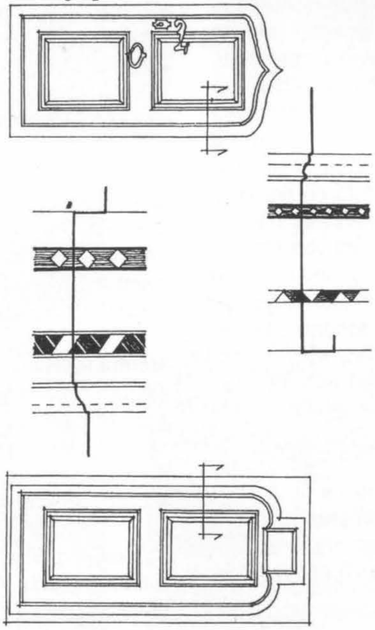

Fig. 4 – Uşi din Primăria Veche cu canatul construit în sistem de cadru şi tăblii şi ornamentică intarsiată. (sfârşitul sec. al XV-lea – începutul sec. al XVI-lea)

http://patrimoniu.gov.ro

REPREZENTĂRI GRAFICE ALE PRIMĂRIEI VECHI DIN CABINETUL DE STAMPE AL MUZEULUI BRUKENTHAL

O fărâmă din istoria Sibiului este, firesc, cuprinsă în stampe și desene. Readuse în actualitate, ele pot fi o formă a „memoriei colective".

O clădire simbol cum este cea a Primăriei Vechi nu putea lipsi din fresca istoriei Sibiului. Ea este semnificativă, nu doar prin evoluția arhitecturală, dar și pentru istoria socială a orașului. Cu un trecut de clădire administrativă, deci cu încărcătura emoțională ce o conferă autoritatea, la prezenta ipostază de muzeu, Primăria Veche a atras adeseori atenția artiștilor sibieni. Prin creația lor, istoria, în concentrarea ei spre ariditatea datelor, evenimentelor este în mod fericit completată de sensibilitatea, emoțiile oamenilor.

Deși puține la număr, doar opt, lucrările transpun în tehnici diferite și din unghiuri diferite o meticuloasă redare a arhitecturii, dar și emoția apropierii de sobrul monument. Lucrările lui Fritz Schullerus (1866–1898), Margareta Faltin (1865–?), Hans Hermann (1885–1981) și Karl Eduard von Closius (1893–1959) se opresc asupra celui mai reprezentativ colț al Primăriei Vechi și totodată și cel mai important ca semnificație socială, și anume turnul de locuit.

Un loc aparte îl are lucrarea lui Fritz Schullerus, *Sibiu, Primăria Veche.* În spiritul romantismului german târziu, artistul surprinde, cu sensibilitate și delicatețe, imaginea turnului de locuit și a gangului ce duce spre camera armelor, doar cu un an înainte de începerea lucrărilor de restaurare. Din aceeași perioadă este și litografia *Primăria din Sibiu* (anonim, 1865). Finalizarea restaurării monumentului este reprezentată cu fidelitate de Margareta Faltin – *Curtea Vechii Primării* – la sfârșitul secolului al XIX-lea și apoi de Karl Eduard von Closius – *Curtea Primăriei* – și Hans Hermann – *Curtea Primăriei Vechi din Sibiu* – la începutul secolului următor. Mai puțin dense emoțional, desenele lui Johann Böbel (1824–1887), *Primăvara,* și L. W., *Primăria Veche,* ca și gravura lui Hans Hermann, *Colțul Primăriei Vechi,* înregistrează cu obiectivitate și minuțiozitate imagini exterioare ale edificiului din diferite perspective.

Spațiul, s-a spus, este forma puterii oamenilor, timpul, este forma neputinței lor, ea se încearcă însă a fi depășită prin creația artistică. Prin stampă și desen, scria Henri Focillon, „cunoașterea noastră asupra trecutului dobândește acea calitate inactuală care depășește în poezie toate seducțiile momentului".

Anonim **foto 1**
Primăria din Sibiu
litografie tipar; 14,2 × 8,5 cm
nesemnat
datat: 1865
Muzeul Brukenthal, inv. XV 170

Bobel, Johann **foto 2**
Primăvara
desen creion; 19,7 × 27 cm
nesemnat
datat: 21 august 1886
Muzeul Brukenthal, inv. XI 548

von Closius, Karl Eduard **foto 3**
Curtea Primăriei
guașă, acuarelă; 23,7 × 25,2 cm
semnat, stânga jos, în creion: „Closius"
datat: [19]33
Muzeul Brukenthal, inv. XIII 75

Faltin, Margareta **foto 4**
Curtea Vechii Primării
desen peniță, tuș; 13,3 × 19,3 cm
nesemnat
datat: [18]94
Muzeul Brukenthal, inv. XIII 26

Hermann, Hans **foto 5**
Curtea Vechii Primării din Sibiu
gravură cu acul; 25,7 × 14 cm
semnat, dreapta jos, în creion: „Hans Hermann"
datat: 1926
Muzeul Brukenthal, inv. IX 127

Hermann, Hans **foto 6**
Colțul Primăriei Vechi
gravură cu acul; 29,9 × 25,2 cm
semnat, dreapta jos, în creion: „Hans Hermann"
datat: 1940
Muzeul Brukenthal, inv. XI 904

Schullerus, Fritz **foto 7**
Sibiu, Primăria Veche
creion, sepia; 43,5 × 30,6 cm
nesemnat
datat: 1886
Muzeul Brukenthal, inv. XV 1099

http://patrimoniu.gov.ro

L. W. **foto 8**
Primăria Veche
peniţă; 7 × 8,5 cm
semnat, dreapta jos, cu tuş: *L. W.*
datat: 1930
Muzeul Brukenthal, inv. XV 879

Fotografii de Alexandru Olănescu

OLGA BEŞLIU

Foto 1

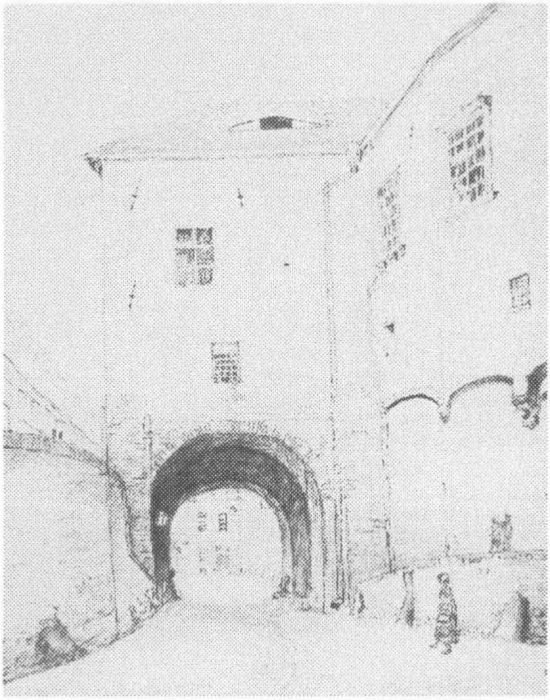
Foto 2

Foto 3

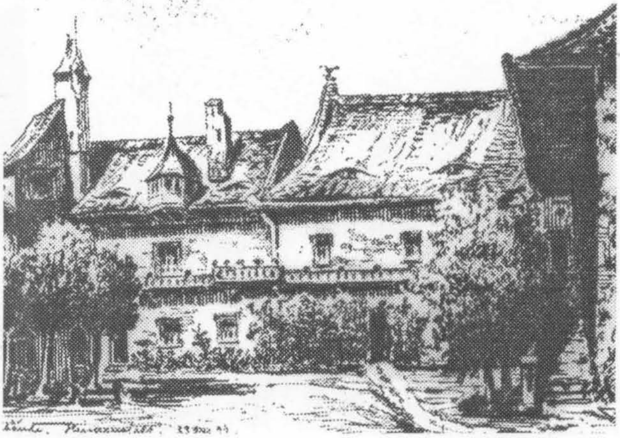
Foto 4

http://patrimoniu.gov.ro

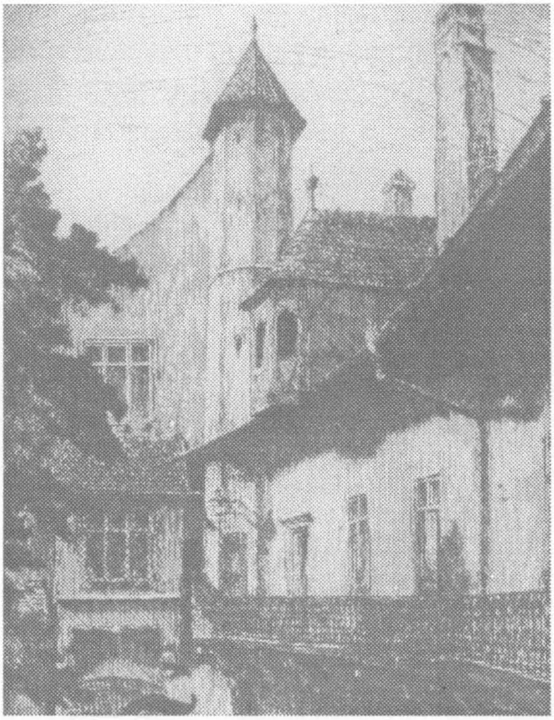

Foto 5

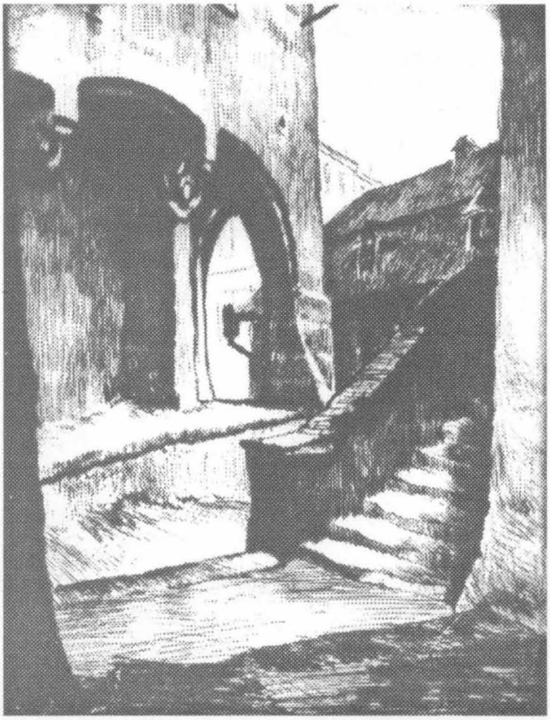

Foto 6

Foto 7

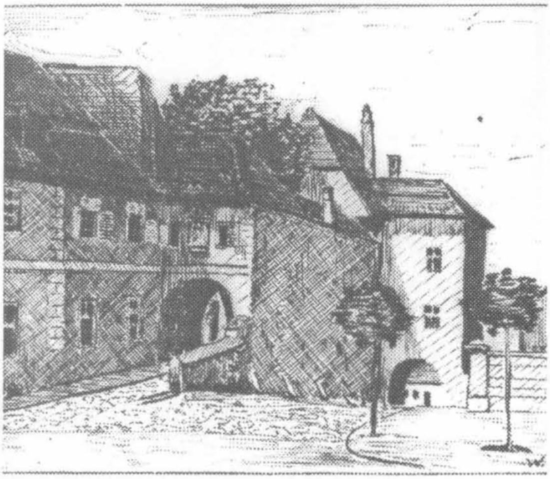

Foto 8

http://patrimoniu.gov.ro

Colecţia „Acte fasciculare" din fondul Arhivei Naţionale Sibiu cuprinde, între altele, două documente referitoare la amenajări ale clădirii cunoscute sub numele de „Primăria Veche" din Sibiu. În secolul al XIX-lea, perioadă în care au fost emise documentele, clădirea era sediul Magistratului sibian. Redăm traducerea în limba română a celor două documente.

1. Colecţia „Acte fasciculare", U 35; hârtie cu filigran „N 2/1828/HERMANNSTADT".

*În anul una mie optsute douăzeci şi opt s-a făcut în casa cancelariei superioare (*Oberes Kanzlei-Haus*) o nouă podea şi trei ferestre şi o uşă.*

Slujbaşul cancelariei cinstitului Magistrat este dl. Joseph Franziscus Erdély şi Michael Wolff. Meşterul tâmplar este Johannes Krafft de pe Rosenanger.

1828, în 17 iulie, Sibiu

Acest înscris s-a găsit cu prilejul punerii unei noi podele, în 19 iulie 1887, de către meşterul tâmplar Andreas Pehasch, şi este repus în acelaşi loc.

Sibiu, la 22 iulie 1887.

Friedrich Theil
Şef al biroului de expediţie

2. Colecţia „Acte fasciculare", U 35 f5.

Prezentul Magistrat constă din următorii domni: Wilhelm von Hochmeister, primar; Carl Schochterus, consilier al magistratului; Joseph Drotleff, consilier al magistratului şi director de poliţie; Julius Sigerus, consilier al magistratului; Albert Teutsch, notar-şef; Moritz Ungermann, vicenotar.

În urma petiţiei scrise a lui Carl Platz, administrator al atelajelor Primăriei, care are şi o locuinţă în Primărie, privind repararea şi adaptarea gangului părăsit din curtea Primăriei, care a fost demolat acum vreo 70 de ani din cauza stării proaste, pentru că lemnăria era putrezită în acel gang, cu încuviinţarea cinstitului Magistrat, a cinstitei reprezentanţe comunale, a fost făcut din nou.

La efectuarea lucrării de refacere şi adaptare a acestui gang, cel mai mult a contribuit merituosul consilier al Magistratului şi referent al reprezentanţei comunale, Julius Sigerus.

Lui i se cuvin şi mulţumiri speciale din partea Magistratului, a reprezentanţei comunale şi a locuitorilor Sibiului.

Acum, acel gang duce la frumos amenajata cameră de arme, fiind în acelaşi timp şi o podoabă a curţii Primăriei.

El a costat în jur de 360 florini valută vieneză.

Meşterii care au făcut această lucrare şi amenajare au fost următorii:

Fritz Elgyes, meşter tâmplar;
Joseph Robitschek, meşter pietrar;
Joseph Witty, meşter lăcătuş;
Franz Blaha, meşter dulgher.

Sibiu, în anul Mântuirii 1888, la 15 august, pe o arşiţă de 26 grade la umbră şi 34 grade la soare. În încheiere, un întreit „ura" cinstitului Magistrat, în special consilierului Magistratului, d-lui Julius Sigerus.

Carl Platz,
administrator al atelajelor Primăriei,
custode al camerei de arme din Sibiu.

Liliana Popa

Two documents about the 19th century restauration in the Old Town Hall of Sibiu

(abstract)

In the following, we present to you two documents about the reparations and the construction of a corridor in front of the arm's room in the 19th century.

http://patrimoniu.gov.ro

Ein Ziel der historischen Forschung ist, neue Einblicke aus bekanntem und unbekanntem Material zu fördern. Zeugnisse aus Archiven, Bibliotheken und privaten Sammlungen helfen zur Ergänzung alter Lesungen erhaltener oder lediglich als Kopie überlieferter Inschriften, zur Klärung von Datierungen und zur besseren Erkenntnis von Sachzusammenhängen. So können für Hermannstadt die verschiedenen, sich am Alten Rathaus befindenden oder als Kopie überlieferten Inschriften einer eingehenden Untersuchung unterzogen werden.

Im Inschrifttext zeigen Schrägstriche (/) den in den entsprechenden Inschriften vorhandenen Zeilenumbruch an; runde Klammern stehen für aufgelöste Abkürzungen; eckige Klammern ([]) bezeichnen fehlende und gegebenenfalls ergänzte Textteile. Die jeweiligen Übersetzungen von Inschrifttexten stehen in *kursiv*.

1(†) 1498ff

Jahreszahlen, teilweise in Verbindung mit Initialen, Meisterzeichen und Darstellungen an verschiedenen Bauteilen des Alten Rathauses eingeritzt.

I. Gotische Jahreszahl und Initialen (?) an der Mittelsäule der Loggia im sogenannten Märtergarten, darunter Symbole von Maurerwerkzeugen.

1498

IFA DCVS

II. Jahreszahl, Initialen und Meisterzeichen (Nr. 2), in einem Roßstirnschild, an der Mittelsäule der Loggia.

15[0]2/VD

III. Jahreszahl an einem Fenstersturz des Haupttraktes.

1520

IV. Jahreszahl (Datumsangabe) und Hüttenzeichen an der Mittelsäule der Loggia.

1524 19 AVG(VST)

V. Jahreszahl an einem Fenstersturz des Haupttraktes, wohl verlorengegangen. – Nach Reißenberger.

1525

VI. Jahreszahl und Initialen an der Ecksäule der Loggia.

1550/PS

VII. Jahreszahl und Namensinschrift, möglich auch Berufsbezeichnung an der Ecksäule der Loggia.

1550/MS Hoyver (M) Keffer(macher)

VIII. Jahreszahl und Initialen an der Ecksäule der Loggia.

1552/PS

IX. Jahreszahl und Meisterzeichen (Oberteil eines Roßstirnschildes) mit Initialen an der Ecksäule der Loggia.

1554/BZ

X. Jahreszahl, Berufsbezeichnung und Initialen in Verbindung mit einer figürlichen Darstellung (Mann mit Wams) an der Mittelsäule der Loggia. – Kapitalis.

MAKINUS 1562//PIC/B//C: KRAN

XI. Jahreszahl und Initialen an der Ecksäule der Loggia.

1563/PSALM

XII. Jahreszahl und Monogramm mit Werkzeugsdarstellung (Klöpfel) an der Ecksäule der Loggia.

1564/AB

XIII. Jahreszahl an der Mittelsäule des großen Saales im 1. Stock des Turmes.

1570

XIV. Jahreszahl, Initialen, Berufs- und Herkunftsbezeichnung an der Ecksäule der Loggia. – Fraktur.

1573 / Kephermacher Herm(annstädter) / G(eorg ?) H(ermannstädter)// G(eorg ?) K(ephermacher) H(ermannstädter)

XV. Jahreszahl und Meisterzeichen mit Werkzeugsdarstellung (Haumesser) an der Ecksäule der Loggia.

1573/BWC

XVI. Jahreszahl und Namensinschrift an der Ecksäule der Loggia. – Humanistische Minuskel.

1573/Petrus Hertel Hic fuit

http://patrimoniu.gov.ro

XVII. Jahreszahl und Namensinschriften samt Herkunftsangaben an der Ecksäule der Loggia. – Fraktur.

Enyedi Janos[1]/1573/Colosvary Peter[2]/Sacs Matias[3]/Melcher Krauser von Hirsch/gesecmtmacher

XVIII. Datumsangabe und Initialen beiderseits einer Wiedekopf-Darstellung (?) an der Ecksäule der Loggia.

1576 aug(ust) 5 CI/W, CIW

XIX. Jahrszahl, Initialen, Namensinschrift und Berufsbezeichnung an der Loggia. – Fraktur.

1578 DT Beyer, Kephermacher DTB a)

XX. Jahreszahlen und Initialen an der Ecksäule der Loggia.

1590–98/PS

XXI. Jahreszahl und Initialen mit Spuren einer Zeichnung (Hinterteil eines Vierbeiners) an der Mittelsäule der Loggia.

ANNO 159[2]//CS

XXII. Jahreszahl und Namensinschrift an der Ecksäule der Loggia.

1595 Johannes Jakobis

XXIII. Jahreszahl an der Mittelsäule der Loggia.

ANNO/1596

XXIV. Namensinschrift und Jahreszahl an der Ecksäule der Loggia.

I. Krauss 1596

XXV. Initialen an einem Meisterzeichen mit Werkzeugsdarstellung (Hebezeug) an der Mittelsäule der Loggia. Wohl Ende des 16. Jahrhunderts.

VM

XXVI. Meisterzeichen mit Initialen und Jahreszahl an der Mittelsäule des großen Saales im 1. Stock des Turmes.

HV
1615

H ist mit Nodus am Mittelbalken versehen.

XXVII. Meisterzeichen und Jahreszahl an der Mittelsäule des großen Saales im 1. Stock des Turmes.

IF
1616

XXVIII. Initialen an einem Meisterzeichen, an der Mittelsäule der Loggia. Nach Schriftzügen um 1630.

MHS

XXIX. Jahreszahl und Initialen an der Mittelsäule der Loggia.

IG 1635

XXX. Jahreszahl mit Meisterinschirften an der Ecksäule der Loggia. – Fraktur.

1663 Petrus PI/m/PN

XXXI. Jahreszahl, Initialen und Meisterzeichen an einem Fenstersturz des Haupttraktes.

1678 SM

Viele Einritzungen durchdringen einander so stark, daß ihre Zugehörigkeit nicht immer mit Sicherheit bestimmt werden kann. Außer dem Zeichen im Roßstirnschild scheinen die Schriften größtenteils von Laien ausgeführt worden zu sein.

1) Johann aus Straßburg am Mieresch (ung. Enyed, rum. Aiud).
2) Peter aus Klausenburg.
3) Mathias (der) Sachs(e).

Literatur:

Reißenberger, L., *Überreste der Gotik und Renaissance an Profanbauten in Hermannstadt*, Sibiu, 1888, (V).

Albu, I., *Inschriften auf Stein an Hermannstädter Baudenkmälern*, in: „Kulturdenkmäler Siebenbürgens", Bd. 3. *Europäische Kulturlandschaft Siebenbürgen. Reflexion einer wissenschaftlichen Dokumentation*, ed. v. Annemie Schenk, Thaur bei Innsbruck, 1995, 47–51, Abb. 3, 5, 6, 7.

2	um 1500

Holztür am Lesesaal der Brukenthalschen Bibliothek, ursprünglich im Alten Rathaus[1]. Die obere Türfüllung zeigt eine Zeichnung in Einlegearbeit bzw. Flachschnitzerei, die einen dahinschreitenden nackten Mann mit Lendentuch und barfuß darstellt; in seiner rechten Hand hält er einen gewaltigen Kolben mit einem Knoten am unteren Ende, in der linken Hand einen Tartschenschild. Das Haupt umgibt ein geschlossener Stechhelm, dessen Helmzier die schreitende Figur in spätgotischem Rankenwerk umhüllt. Um den Türrahmen zieht sich ein einfaches Holzmosaik, das in der oberen Türleiste die zweizeilige Inschrift auf einem eingerollten Schriftband einfaßt. Als Worttrenner dienen Quadrangeln mit Zierhäckchen oben und unten.

H. 181, B. 86, Bu. 6 cm. – Gotische Minuskel.

wer · i(n) · das · gmach · get · vn(n) · nit · dari(n) · ze · schafe(n)/hat · de(r) · ma · wol · bli(ben) · dy[a)] · ds[b)] · ich · i(n) · nit · mt[b)] · de(m) · kolbe(n) lvs[c)].

http://patrimoniu.gov.ro

Die spätgotische Minuskel weist als Besonderheit spitzes *w* in der Art einer Kapitalisversalie aus zwei sich überschneidenden *v*-Buchstaben auf, *a* ist höher und ähnlich dem *d* ausgeführt.

Der derbhumorische Spruch erinnert an die Inschrift am Chorgestühl der Schäßburger Bergkirche aus dem Jahr 1523[2], wo auch die wesentlich jünger wirkende Ausführung der Flachschnitzerei mit ähnlichen spätgotischen Ranken[3] sehr nahe den ornamentalen Formen an der Hermannstädter Tür steht. Dieselbe Schildform, eine Tartsche mit leichter Schwellung nach außen und fast halbkreisförmiger rechter Hohlkehle, ist an der Grabplatte des Georg Hecht von vor 1493[4] anzutreffen, wo auch der Stechhelm noch vorhanden ist, während später in der Regel am Helm eine Grille vorkommt; gespaltene Schilde mit nach innen gekehlten Feldern – wie am in Flachschnitzerei dargestellten Schild der Tür – sind in Hermannstadt nur noch an den in Relief gehauenen Wappen des Thomas Altemberger und seiner Gemahlin Afra aus Salzburg oberhalb des Portals des Treppentürmchens im Altembergerhaus belegt[5]. Insbesondere die Schildform weist möglicherweise auf den Erbauer des Hauses hin, nämlich Thomas Altemberger († 1491), der bekanntlich bis gegen 1485 das Haus gebaut hatte[6]. Auch alle übrigen Merkmale widersprechen einer Entstehungszeit um 1500 nicht. Die Figur mit Kolben dient als Wächter des Gemachs und steht in Verbindung mit dem Wortlaut der Inschrift.

a) *dy* für *do* oder *da*.
b) Kein Kürzungszeichen vorhanden.
c) *lvs* für *lause*.

1) Vgl. Museumsregister (Brukenthalmuseum), Inv. Nr. M. 6543/15221.
2) Vgl. die Inschrift in gotischer Minuskel auf der Rückwand des Gestühles: *wer yn dys gestyl wil stan und nit lateyn reden kann, der solt bleyben draus, das man ym nit mit kolben laus*, s. Roth, V., *Geschichte des deutschen Kunstgewerbes in Siebenbürgen*. Studien zur deutschen Kunstgeschichte 104, Straßburg, 1908, 173 und Kbl. XXXIII (1910) 79.
3) Zu den Flachschnitzereien mit der eingeschnittenen Jahreszahl „1523" am Schäßburger Gestühl vgl. Roth, Kunstgewerbe 173, mit drei Abb. auf Taf. XXIII. Solche Schnitzereien, die der Hermannstädter Tür näher stehen, befinden sich an einem Chorgestühl in der Filialkirche St. Leonhard in Möllbrücke vom Jahr 1507 – s. *Die Deutschen Inschriften*, Bd. 21 (Kärnten 1) Nr. 154, Abb. 78–80.
4) Vgl. Kat. Nr. 18.
5) Vgl. Fabini, *Gotik*, Abb. 61 (A, B).
6) Vgl. *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens* 33, 35, 112, 114f., Gündisch, *Altemberger* 134ff., Fabini, *Rathaus* 44ff. Im Jahr 1470 ist Afra noch als „Wittwe von Vizackna" (Salzburg bei Hermannstadt) bezeichnet, s. *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens* 28. Erst am 18. Februar 1485 taucht ein Teil des Gebäudekomplexes als *„dotum magistri civium"* – „Mitgift des Bürgermeisters [Thomas Altemberger] – in den Stadtrechnungen (s. U II 422 im StA und *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens* 115) auf, ein Grund dafür, daß die Wappen beider Ehepartner an dem Haus vorkommen.

Literatur: Kbl. 33 (1910) 78f.

3 — 1545, 1574, 1771

Inschrifttafel, früher im Gebäude des Sächsischen Nationalarchivs bzw. des Alten Rathauses über der Tür des Ratsaales, nun im Brukenthalmuseum[1]. Querrechteckige Tafel aus Holz mit Rahmung. Dreizeilige gemalte Spruchinschrift (A), darunter drei Wappen. Zu beiden Seiten des mittleren Wappens oben Jahreszahl (B), darunter spätere Renovierungsdaten (C) und (D). Als Worttrenner dienen kleine Rosetten und gewellte Bändchen.

H. 54, B. 122, Bu. 7,2 (A), 3,5 (B–D) cm. – Gotische Minuskel mit Zierversalien (A), Kapitalis (C).

A Illustrissi(m)a · omniu(m) · virtutum · est Iustitia[a)] [2] / Inexpugnabile[b)] · Munime(n)tu(m) · [c)] vnitas Civiu(m)[3] / Recte · judicate · filios · ho(mi)nu(m)[d)] Audi · / altera(m) · [c)] p(ar)te(m)[5]

B 15//45

C RENOVATA 15//74

D 17//71

„Die vortrefflichste aller Tugenden ist die Gerechtigkeit. Die einträchtige Gemeinschaft der Bürger ist eine unüberwindliche Befestigung. Beurteilt die Menschensöhne richtig. Höre auch den anderen Teil."

Wappen: Hermannstadt (links), Miles (Mitte), Haller (rechts)[6].

Als Inschriften für den neuen Sitz des Rathauses wurden moralisierende Sentenzen gewählt, die zeitgenössischen Spruchanthologien entstammen und die Funktion als Gerichtshaus betonen.

Neben klaren und regelmäßigen, entwickelten gotischen Minuskeln zeigt die Inschrifttafel schreibschriftlich beeinflußte, schwungvolle Versalien, die teilweise frakturähnliche Züge mit ausgeprägten Zierelementen – Schleifen bzw. Elefantenrüsseln – aufweisen.

1545 kaufte die Stadt das Haus Markus Pempfflingers an[7]. Die Inschrift steht in Verbindung mit der Versetzung des Rathaussitzes in dieses später „Altes Rathaus" genannte Gebäude. 1536 und 1546 war Peter Haller (Nürnberger) Stuhlsrichter, im folgenden Jahr *Villicus* (Stadthann), seit 1543 bis 1546, dann wieder 1550–1552 und 1554–1555 Bürgermeister. Auf sein Wappen bezieht sich die Jahreszahl 1545. Simon Miles tritt erstmals 1560 als *Villicus* (Stadthann) auf. 1562 war er Stuhlsrichter, 1566 Bürgermeister bis zu seinem Tod am 18. November 1576. Die Jahreszahl „1574" bezieht sich wohl auf sein Wappen[8].

a) *t* aus *c* korrigiert.
b) Waagerechter Strich über *u*.
c) Gewellte Bändchen.
d) oder *homi(num)*.

http://patrimoniu.gov.ro

1) Brukenthalmuseum, Inv. Nr. M 5864/14398.
2) In Anlehnung an Cic. *Off.* 3,6 (*Justitia omnium est domina ac regina virtutum*); vgl. *Carmina medii aevi posterioris latina. Proverbia sententiaque latinitatis medii aevi. Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters in alphabetischer Anordnung*. Ges. u. hg. von Hans Walther, Göttingen 1982–1986, Nr. 37741c1 (Retzius 134). Für Sprüche mit dem Stichwort „Gerechtigkeit" mit Bezug auf das Ofner Stadtrecht s. a. *Deutsche Rechtsregeln und Rechtssprichwörter. Ein Lexikon*, hg. von Ruth Schmidt-Wiegand, München 1996, 131.
3) S. a. „Eintracht bringt Macht", also: Die Rechtswirksamkeit wird durch einmütige Zustimmung bekräftigt; vgl. *Deutsche Rechtsregeln* 88f.
4) Ps. 57,2 (G) in Anlehnung (Recta iudicate filii hominum).
5) So in Formulierung bei Augustinus, *De duabus animabus* 14,22 (MPL 42, 110). Vgl *Carmina medii aevi* Nr. 1708a. und *Veni, vidi, vici. Geflügelte Worte aus dem Griechischen und Lateinischen*, ausgewählt und erläutert von Klaus Bartels u. Ludwig Huber, Zürich [5]1981, 22. S. a. *„Audiatur (et) altera pars"* in *Lateinische Rechtsregeln und Rechtssprichwörter*, zusammengestellt, übers. u. erläutert von Dettlef Liebs, Darmstadt 4 1986, Nr. A106, bei Abraham Saur, *Peinlicher Processz* (Frankfurt a. M. 1580) 1 unter Berufung auf *Dig.* 48, 17,1 pr. a.E.
6) Zu den Wappen s. Kat. Nr. 31 (Hermannstadt), Kat. Nr. 71 (Miles), Kat. Nr. 57 (Haller).
7) Vgl. Magistratsprotokoll 1544, 175.
8) Vgl. Seivert, *Chronologische Tafel* 64–67.

Literatur:

Reißenberger, *Überreste* 504.
Straußenburg, *Beiträge zur siebenbürgischen Wappenkunde*, in: AVSL, 3. F., Bd. 16, Köln und Wien 1981, 61.
Fabini, *Gotik* 242, Anm. 24.
Fabritius-Dancu, *Spaziergang durch Alt-Hermannstadt*, Hermannstadt, Nr. 39.

4 Mitte 16. Jh.

Bemalte Inschrift über dem Eingang in das ehemalige Hermannstädter Archiv, vermutlich um die Mitte des 16. Jahrhunderts entstanden und nachgemalt im 17. Jahrhundert.

TABVLARIVM / Nationis Saxonicae / ac Civitatis Sedis: / que / C[ibiniensis]

Archiv der Sächsischen Nation und der Hermannstädter Stadt und (des Hermannstädter) Stuhls.

Das Alte Rathaus wurde bereits 1545 zum Sitz des Hermannstädter Archivs, während des Magistrats des Hermannstädter Bürgermeisters und Sachsengrafen Peter Haller. Die Inschrift fixiert ebenfalls die Tatsache, daß sich hier auch das Archiv des Hermannstädter Stuhls und der Sächsischen Nation befand. Hier wurde eines der ältesten Archivinventare in Siebenbürgen durch Christian Pomarius (Baumgarten) erstellt, damals Hermannstädter Notar zwischen 1546 und 1547[1]. 1923 wird das Archiv in das heutige Gebäude der Nationalarchive/Hermannstadt versetzt.

1) Vgl. Franz Zimmermann, *Chronologische Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notare in den Jahren 1500 bis 1884*, in: AVSL NF, Hermannstadt, Bd. XIX 534f. – Gernot Nußbächer, *Din activitatea arhivistică a lui Christian Pomarius*, in: Revista Arhivelor, Bukarest, 1965 (Nr. 2) 173.

Die Inschrift wurde bisher nicht veröffentlicht.

5 1773

Gedenktafel aus hellem Marmor über der Toreinfahrt des Alten Rathauses. Die Inschrift (A) erinnert an den Besuch Josephs II. im Jahre 1773. Die Datierung kann aus dem unter der Platte auf einer gesonderten Leiste beinschrifteten Chronogramm (B) erschlossen werden.

A D(EO) O(PTIMO) M(AXIMO) / PRO SALVTE ET AD / VENTV[M] IN DACIAM / IMP[ERATORIS] CAES[ARIS] IOSEPHI II / PII FEL[ICIS] AVGVSTI / OPTIMI PRINCIPIS / IO GAVDE CIBI / NIVM GERMANO / RVM METROP[OLIS] GAVDE / DACIA FELIX VESTRA / FORTVNA FIRMATA / EST

B EXEGIT CAESAR IN DACIA LVSTRVM

„Dem besten höchsten Gott. Zum Gruß und anläßlich des Ankommens in Dakien [hier für Siebenbürgen] des Kaisers Joseph II., des frommen Augustus und besten Fürsten, freue dich Hermannstadt, Metropole der Deutschen, freue dich, glückliches Dakien, denn euer Wohl ist gesichert. Der Kaiser besuchte Dakien (reinigte durch Sühnopfer)."

Literatur: Albu, I., *Inschriften auf Stein* (wie oben Nr. 1) 49–50, 58.

IOAN ALBU

Inscripţiile de la Primăria Veche din Sibiu

(rezumat)

Textul cuprinde o listă cu inscripţiile aflate sau provenite din clădirea Primăriei Vechi: de pe stîlpii logiei, deasupra intrării în Arhiva oraşului, deasupra intrării principale în clădire, etc. Publicarea inscriptiilor este însotită de scurte descrieri a onomasticii ansamblului şi de consideraţii asupra contextului istoric. Informatiile inscripţiilor ilustrează etape ale constructiei şi locuirii clădirii.

http://patrimoniu.gov.ro

Una dintre puţinele urme scrise asupra activităţii de monetar a lui Thomas Altemberger este menţiunea de la sfârşitul *Codex*-ului *Altembergensis*, *„hoc opus fecit fieri egregius Magister Civium et Judex Regius nec non Camerarius urbis Cibiniensis*" (s. n.)[1].

Cataloagele de specialitate pun pe seama ilustrului patrician sibian sas un număr de 7 emisiuni de aur, executate local, fiind conducător al monetăriei sibiene atât singur, în 1485–1486, cât şi împreună cu Ştefan Péchy şi cu Melchior Aurifaber, între 1468–1470 şi 1479–1480[2]

Locul exact unde au fost executate monedele este greu de precizat. Cercetările de la Casa Altemberger au pus, într-adevăr, în evidenţă o zonă care ar fi putut să fie cuptorul necesar unei monetării[3]. La construirea imobilului s-a lucrat probabil de la începutul carierei de cămăraş a proprietarului şi credem că se poate avansa ipoteza că odată cu construirea casei a fost amenajat şi cuptorul respectiv, la subsol, în partea nordică. Dar Sibiul nu era la începuturile sale ca atelier monetar, deci nu trebuie pierdut din vedere că în oraş trebuie să fi existat şi alte posibilităţi tehnice pentru ştanţat numerarul de aur şi de argint. Casa a fost concepută ca reşedinţă privată, dar considerăm că dotările pentru cementarea aurului şi pentru baterea monedelor datează de timpuriu şi au fost, desigur, menţinute în stare de funcţionare, pentru că ea fusese, pe rând, în proprietatea altor *Kammergraf*-i până la trecerea ei în proprietatea Magistratului de Sibiu. Respectivele dotări trebuie să fi fost importante, din moment ce deveniseră interesante pentru autoritatea statală transilvăneană la mijlocul secolului al XVI-lea, când se punea problema scoaterii la vânzare a Casei Altemberger[4].

Ca arendaş de monetărie, Altemberger prelucrează aurul şi argintul extras din Munţii Apuseni. Cele mai importante categorii de numerar sunt ducaţii sau florinii de aur, emisiuni executate cu îngrijire, titlul metalului şi greutatea fiind constante şi corespunzătoare cu normele impuse de regalitate. Aproape la fel de importante pentru piaţă sunt şi emisiunile de denari, monezi divizionare de argint. Ducaţii vor fi folosiţi în marele comerţ, iar denarii în micul comerţ, ambele categorii, dar mai ales ducaţii, dovedindu-se longevivi în peisajul monetar.

[1] G. Seiwert, în A. V. S. L., 6/2, 1864, p. 168.

[2] A. Pohl, *Ungarische Goldgulden des Mittelalters*, Graz, 1974, p. 39 (în continuare: *Pohl*).

[3] Informaţie verbală de la dl Petre Munteanu-Beşliu, care a efectuat săpături arheologice la Casa Altemberger în anii 1987–1991.

[4] G. Seiwert, în A. V. S. L., 6/3, 1865, p. 299.

Mai mult, ducaţii vor deveni, o dată cu trecerea secolelor, valoroase piese de colecţie, căutate în întreaga lume a numismaţilor de marcă.

Altemberger semnează, pentru prima dată, pe ducaţii emişi în 1468/70 în Sibiu cu siglele ʎ–T. Este o serie numeroasă, frecvent întâlnită în colecţii şi în circulaţia monetară[5]. Folosind ca materie primă aurul din Munţii Apuseni, Sibiul va cunoaşte în timpul vieţii lui Altemberger una dintre cele mai active perioade din istoria sa ca atelier monetar. Toate emisiunile semnate de Altemberger sunt de tipul cu Sfânta Maria cu pruncul pe Av şi cu Sfântul Ladislau pe Rv, caracteristic pentru numerarul emis după reforma lui Matiaş Corvin. Acelaşi tip de monedă este bătut concomitent şi în atelierul oraşului, la comanda cămării regale, dar cu alte sigle: ʎ–stema Sibiului[6].

Colecţia numismatică a Muzeului Brukenthal deţine câţiva ducaţi bătuţi între 1482 şi 1489, în oficina condusă de Thomas Altemberger. Toţi provin din colecţia veche a muzeului şi nu au loc de descoperire sau colectare cunoscut. Ele sunt, totuşi, valoroase piese de colecţie. Dăm, în continuare, lista lor:

1. Sigla ʎ–T; cf. *Pohl*, K 21–2, dar pe Av. Maria are voal, nu coroană, iar pe Rv *S*- cade pe aureola Sf. Ladislau; cf. *Unger*[7] 540/a, dar fără puncte în legenda Rv. G = 3,51 g; nr. inv. T 1036.
2. Ca nr. 1, dar pe Av Maria are coroană şi la sfârşitul legendei trei puncte dispuse în semicerc, iar în cea a Rv punct numai după primul S. G = 3,50 g; nr. inv. T 1009.
3. Ca mai sus, dar punct la sfârşitul legendei Av şi fără nici un punct în legenda Rv. G = 3,50 g; nr. inv. T 998.
4. Ca mai sus, dar pe Rv punct în legendă numai după primul *S*. G = 3,56 g; nr. inv. T 996.
5. Ca mai sus. G = 3,55 g; nr. inv. T 997.
6. Sigla ʎ– M/ʎ ; gravor de ştanţă Melchior Aurifaber, *Pohl* K 21–4 şi emis 1482/90; cf. *Unger* 540/e, dar fără puncte în legenda Rv. G = 3,57 g; nr. inv. T 1008.

[5] *Pohl*, nr. K 5-2.

[6] *Pohl*, nr. K 21-3.

[7] E. Unger, *Magyar éremhatározó*, ed. II, Budapesta, 1976.; în continuare: *Unger*

http://patrimoniu.gov.ro

7. Ca mai sus; G = 3,42 g; nr. inv. T 1007.
8. Ca mai sus; G = 3,56 g; nr. inv. T 1006.

Datorită calităţilor lor intrinsece, denarii bătuţi de Altemberger vor circula intens şi vor intra în componenţa multor tezaure de mărunţiş medieval, în număr mai mare în cele ascunse în a doua jumătate a secolului al XV-lea şi în număr mai mic în cele ascunse în secolul al XVI-lea. Muzeul Brukenthal deţine un număr de asemenea denari, emisiuni comune, al căror tip şi legendă nu diferă faţă de cataloagele de specialitate, fapt pentru care nu considerăm necesară descrierea lor în articolul de faţă. Deşi nu li se cunoaşte locul de descoperire, aceste monede sunt în prezent piese de colecţie importante pentru valoarea lor documentară.

Rândurile de mai sus se doresc a fi un modest *memento* numismatic pentru magistrul Thomas Altemberger, care acum o jumătate de mileniu, în calitate de cetăţean al Sibiului a împărţit dreptatea ca judecător, a condus oraşul ca primar şi în afară de aceste şi alte multe importante îndeletniciri politice şi civile a lăsat posterităţii *Codex Altembergensis*, Casa Altemberger şi multe, multe monede valoroase de aur şi de argint.

OLTEA DUDĂU

Egregius Magister Thomas Altemberger

(abstract)

The study presents the coins struck by Thomas Altemberger in Sibiu between 1468 and 1490 when he was leaseholder of the mint of the town. The gold coins presented in the paper belong to the Brukenthal Museum.

Planşa 1 – Ducaţi emişi de Thomas Altemberger (după St. Schönwiesner; *Catalogus nummorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani*, Pesta, 1807, pl. 9/9 şi 20.

http://patrimoniu.gov.ro

SIBIU – DATE GEOMORFOLOGICE ŞI GEOLOGICE

Din punct de vedere geomorfologic, oraşul Sibiu este situat pe două unităţi geomorfologice diferite: cea mai mare parte a oraşului Sibiu („oraşul de sus") este amplasat pe terasa superioară a Cibinului, cu aspect de platou întins, pe direcţia NV–SE. Acest platou s-a format în era cuaternară prin transportul şi modelarea văilor, râurilor Seviş, Săpunului şi Dumbrava, a căror albie a fost sculptată în formaţiunile acestei terase. „Oraşul de jos" ocupă terasa inferioară a râului Cibin, zona de luncă cu aspect de şes.

Structura geologică a terasei superioare, pe care a fost aşezată clădirea Primăriei Vechi, a fost ilustrată de sondajul F51 T.T. 6, efectuat în Piaţa Mare. Au fost evidenţiate următoarele straturi: între 1 m şi 1,50 m umplutură de pământ cu moloz şi fragmente de cărămizi; între 1,50 m şi 3,50 m, argilă prăfoasă (lut) cafeniu-roşcat; între 3,50 m şi 4,30 m, praf argilos-nisipos cafeniu; între 4,30 m şi 5 m, nisip argilos cu pietriş; între 5 m şi 12,50 m, nisip cu pietriş şi bolovăniş în alternanţă neregulată, fără apă; între 12,50 m şi 13,50 m, pietriş cu nisip şi bolovăniş; sub nivelul de –13,50 m se află nisip fin cu pietriş cafeniu.

IOAN HAPCA

http://patrimoniu.gov.ro

1. Istoricul cercetării arheologice

Restaurarea oricărui monument istoric, cu atât mai mult a Primăriei Vechi din Sibiu, ridicată cu mai bine de cinci secole în urmă, obligă cercetarea responsabilă şi complexă a întregii zestre istorice. Fructificarea ocaziei ivite prin dezafectarea temporară a construcţiei ar fi necesitat serioase studii de parament, arheologice, de arhivă şi laborator, potrivit exigenţelor actuale ale ştiinţei istorice. Ca şi în alte situaţii, condiţionarea socială a afectat demersul cercetării, interesul major – restaurarea şi organizarea Muzeului de Istorie într-un timp planificat – reducând cercetarea arheologică necesară întocmirii proiectului la un sondaj în curtea mică.

Istoricul cercetării include la început sondajul efectuat de domnul Puşcaşu în grădina mică („grădina martirilor"). Rezultatele acelui sondaj nu au fost publicate, iar materialul arheologic a fost pierdut. Până în 1985, an în care am reluat cercetarea arheologică, s-au păstrat doar zvonurile despre existenţa unei aşezări presăseşti şi a unui cimitir. Înainte cu un an, domnii Thomas Nägler şi Martin Rill sondaseră interiorul turnului-locuinţă şi acelaşi spaţiu al curţii mici. Săpătura nu a fost finalizată, apa inundând şanţul arheologic.

Cu toate că în 1985 oficialităţile se aflau în alertă pentru a putea raporta deschiderea muzeului printr-o expoziţie omagială, am primit îngăduinţa cercetării curţii (de unde se spera să aduc dovezile aşezării presăseşti) şi a unor încăperi de pe latura de sud, acolo unde restaurarea nu se încheiase. Folosind munca elevilor aflaţi în „practică productivă", am extins aria cercetării în curtea mare, din subsolul căreia excavatorul scosese bucăţi de zgură şi pământ ars. Domnul arhitect Fabini, şeful proiectului de restaurare, bănuia că urmele materiale scoase la suprafaţă ar aparţine monetăriei sibiene. Bănuiala a fost extinsă şi asupra unei încăperi din subsol, pereţii acesteia purtând urmele lăsate de foc.

În timpul cercetărilor, şantierul arheologic de la Primăria Veche a fost vizitat de regretaţii arheologi dr. Radu Popa şi Radu Heitel de la Institutul de Arheologie din Bucureşti. Concluzia ultimului, potrivit căruia suprapunerile stratigrafice observate în săpătura din curtea mare ar fi aparţinut unor etape deosebite de funcţionare a monetăriei a fost reţinută şi publicată în raportul de cercetare[1].

Inaugurarea muzeului în 1988 părea să aducă sfârşitul şantierului arheologic de la Primăria Veche.

Analizele probelor de zgură şi metal recoltate din locul presupusei monetării au arătat că aliajul de la Primăria Veche nu avea aceeaşi compoziţie cu acela al monedelor bătute la Sibiu. Doamna Agata Olariu de la Institutul de Fizică Atomică din Bucureşti a demonstrat că numai clopotele, tunurile şi oglinzile erau confecţionate dintr-un aliaj asemănător celui provenit de la Primăria Veche.

Noile date, acumulate prin analize de laborator, şi extinderea cercetărilor arheologice în Sibiu ne-au determinat, în condiţiile favorabile ale anului 1990, să reluăm cercetarea de teren. Planul cercetării urmărea să clarifice problemele generale ale construcţiei (datarea, relaţiile între corpurile clădirii) şi cele ridicate de săpăturile mai vechi. În spaţiul de la subsol, săpătura arheologică a depăşit adâncimea celor 2,80 m atinsă în 1987. Degajarea acestui spaţiu până la adâncimea de 7,50 m a fost deosebit de periculoasă. Săpătura a fost efectuată de muncitori calificaţi, care au armat malurile. Secţiunea din curtea mică, ce a fost trasată pentru a clarifica stratigrafia zonei, provenienţa celui mai vechi nivel de arsură, a necesitat operaţii suplimentare de protejare a malurilor, după prăbuşirea porţiunii dinspre zidul de incintă. Strădania şi riscul au fost răsplătite cu descoperirea urmelor unei construcţii din lemn aparţinând primului nivel medieval. În aceeaşi perioadă am sondat fundaţiile turnului exterior clădirii, dezvelirea întregii suprafeţe a părţii de jos a tiparului din lut consemnând încheierea acestei etape de cercetare.

Discuţiile, analizele, bibliografia au permis, în parte, clarificarea informaţiilor de teren. Ele îşi găseau rostul întregirii istorice conexate cu date asupra istoriei clădirii şi proprietarilor. Din acest motiv, am oferit şansa colaborării şi publicării materialului arheologic unor colegi, specialişti în anumite domenii: preistorie, ceramică modernă, sticlărie modernă. Oferta colaborării a fost acceptată de alţi specialişti în istorie, arhivistică, istoria artei, numismatică, chimie, fizică, biologie.

În anul 1997, odată cu propunerea generoasă a redactorului-şef de la Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice de a publica în întregime rezultatele cercetărilor de la Primăria Veche, a fost finalizat proiectul unui studiu complet asupra istoriei clădirii. Răspunderea finalizării cercetării m-a obligat să efectuez două sondaje la

---

[1] Petre Munteanu-Beşliu und Thomas Nägler, *Die archäologischen Grabungen im Hermannstädter Alten Rathaus*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde, 32, 1, 1989, p. 29–40. În acelaşi număr: H. Fabini, *Das Hermannstädter Alte Rathaus*, p. 41–59.

http://patrimoniu.gov.ro

fundaţiile „corpului de legătură", pentru a stabili relaţia cu turnul-locuinţă.

Profilul revistei ce găzduieşte studiile despre Primăria Veche a determinat selectarea şi structurarea informaţiilor obţinute prin săpătură arheologică. Atragem atenţia la începutul prezentării asupra descoperirii urmelor unei construcţii din material perisabil.

2. Construcţia din lemn din curtea mică (grădina martirilor) (Planşele II–III)

Descoperirea urmelor construcţiei din lemn din curtea mică într-un context stratigrafic clar ce ilustrează anterioritatea faţă de turnul-locuinţă este importantă şi pentru istoria aşezării medievale de pe Cibin.

Cercetarea arheologică, pe lângă determinările stratigrafice clare şi cronologice între limite largi, a permis acumularea de informaţii despre materialele de construcţie folosite, dimensiuni şi despre detalii de planimetrie.

Stratul masiv şi compact de arsură, bucăţile mari de pământ ars rezultate din săpătura arheologică indică materialul de construcţie folosit cu precădere. Două bucăţi de cărămizi groase de 3 şi 5 cm, cu miezul ars reducător, câţiva bolovani descoperiţi, permit, cu rezervă determinată de condiţiile concrete ale cercetării şi lipsa de analogii, să ne imaginăm o clădire din bârne de lemn, aşezată pe un soclu superficial format din pietre şi cărămizi. Nu excludem posibilitatea ca pietrele şi cărămizile să fi ajuns accidental în acel loc.

Construcţia din bârne de lemn avea dimensiunile de 5/7 m. Nivelul de călcare a fost adâncit la 50 cm faţă de nivelul de călcare exterior. Podeaua a fost alcătuită dintr-o succesiune de straturi de pietriş şi lut, straturi bine netezite. Într-un colţ al încăperii a fost săpată o groapă în care am găsit fragmente dintr-o oală. Groapa purta urme de arsură.

La marginea construcţiei, în exterior, au fost săpate de constructori două şanţuri, probabil, pentru scurgerea apei de ploaie.

Pentru a putea reconstitui imaginea construcţiei, este necesar să adăugăm câteva informaţii : în umplutura gropii nu au existat cuie din fier, iar pe margine a apărut urma unei gropi de par.

Incendierea construcţiei a fost urmată de nivelarea terenului şi de probabila amenajare, pe acelaşi loc, a unei noi clădiri din lemn. Urmele de arsură de la acest nivel au fost mai puţin consistente, materialul ceramic în număr mic, comparativ cu acela aflat în umplutura gropii construcţiei anterioare. Incendierea celei de a doua construcţii a fost urmată de o nivelare, pământul fiind întins până la zidul de incintă de la nord.

3. Primăria Veche – materialul ceramic

Între resturile clădirii de lemn din curtea mică s-au aflat numeroase fragmente ceramice medievale, pe care le prezentăm sintetic, subliniind în concluzii importanţa descoperirii.

Sub nivelul de călcare şi în groapa săpată în podeaua construcţiei am găsit câteva fragmente aparţinând unei categorii inferioare, lucrate cu roată înceată, cu peretele mai gros, arse oxido-reducător, lutul conţinând însă nisip cu multă mică. În stratul de lemn ars a apărut un fragment dintr-o cană. Unele fragmente poartă urme de ardere secundară, altele nu.

Analiza fragmentelor ceramice ne permite să identificăm principalele forme specifice ceramicii medievale. Cu rezervele de rigoare, prezentăm o analiză statistică a formelor descoperite.

1. Capacul de oală este reprezentat de 16 fragmente din marginea talerului, 6 butoane şi 6 fragmente din partea centrală a talerului.
2. Din oalele de bucătărie s-au recuperat numeroase buze şi funduri cu diametrul cuprins între 9,4 cm şi 6,5 cm, cu grosimea peretelui cuprinsă între 7 mm şi 1,5 cm. Am identificat 32 de asemenea forme.
3. Oala de provizii. Din fragmentele păstrate a fost restaurat corpul unei astfel de forme rare (restaurator : Silvia Galea).
4. Castroane din lut cu buza evazată înspre interior şi exterior (11 fragmente din 11 vase) (Fotografia 1).
5. Din categoria oalelor-cahle s-au păstrat 14 fragmente. Oalele au secţiunea dreptunghiulară sau circulară.
6. Am recuperat două fragmente din categoria cănilor de turnat cu orificiu de scurgere.
7. Cănile cu picior sunt reprezentate de cele 14 fragmente recuperate (Planşa a IV-a, b).
8. Cănile cu buza lobată sunt prezente printr-un fragment din corp şi multe buze.
9. Tigăile cu picior sunt reprezentate doar printr-un singur fragment.

Întregim lista materialului ceramic din curtea mică – construcţia din lemn – cu cele 23 de toarte sau fragmente de toartă. Repertoriul ornamentelor este simplu, utilitarul dominând esteticul. Impresiunile aflate pe fundul unor căni sau, într-un singur caz, pe talpa piciorului pot fi mai repede atribuite necesităţii identificării producţiei unui meşter decât nevoii de frumos (Planşa a IV-a a, b, c).

Cele două cahle prezentate aparţin unei alte perioade, ornamentul figurativ fiind la fel de important ca şi utilitatea obiectului (Planşa a IV-a d, e).

http://patrimoniu.gov.ro

4. Structuri de zidărie dezvelite prin săpătură arheologică

Necesitatea dezvelirii unor segmente cât mai numeroase de zidărie a fost determinată de problematica complexă a cronologiei şi morfologiei monumentului istoric alcătuit, se pare, din mai multe corpuri, ridicate în momente diferite.

A. *Fundaţiile aşa-numitului „corp de legătură"*

Fundaţiile aşa-numitului „corp de legătură" au fost dezvelite în trei locuri (două pe latura de sud şi într-un loc pe latura de nord). Am observat structuri de zidărie din pietre de râu legate cu mortar, structuri îngrijit lucrate ce cuprindeau, între rosturile pietrelor, bucăţi de cărămizi. Fundaţia a fost adâncită pe latura de sud până la –15,0 m, iar pe cea de nord până la –1,20 m faţă de nivelul actual al pavajului din curtea mare. Fundaţia laturii de sud a pătruns sub arcul din cărămizi al fundaţiei turnului-locuinţă.

B. *Fundaţiile corpului principal*

Prin practicarea casetei *K*, în curtea mică a fost dezvelită o porţiune dintr-un arc din cărămizi cu înălţimea de 90 cm şi deschiderea de 2,20 m. Liantul folosit conţinea var, cu excepţia unui segment format din patru cărămizi, unde nu am observat decât nisip. Cărămizile din arc au dimensiunile: 28 (30)/14 (15)/5 (6) cm. Arcul de cărămizi a făcut parte dintr-o structură ce mai cuprindea segmente de zidărie din pietre de râu, unele de dimensiuni mari (40/10 cm, 40/50 cm, 37/20 cm). Sub arcul din cărămizi s-a aflat o structură formată dintr-o piatră, o cărămidă şi o ţiglă, toate prinse cu mortar. Deschiderea casetei *K* a permis scoaterea la lumină a unei scări din cărămizi ce servea o intrare astăzi blocată (Planşa a II-a, C).

C. *Fundaţiile corpului de sud*

În camera 4 au fost dezvelite structuri de zidărie diferite:

— fundaţia din pietre de râu, de la nord, se adânceşte până la 2 m;
— zidăria alcătuită din pietre mici înecate în mortar, zidărie adosată zidului mai sus amintit. Pe marginea şanţului de fundaţie s-au păstrat bucăţi de lemn (Fotografia 3);
— fundaţia din pietre de mărimi diferite, inclusiv un ancadrament. Fundaţia susţine zidul despărţitor al încăperilor 4 şi 4A şi se adosează zidului de la nord;
— zidul din cărămidă de la sud nu are fundaţie.

Secţiunea VIII, practicată în camera 1, a adus la dezvelirea a două structuri de zidărie din pietre:

— zid din pietre de râu, adâncit până la 1,30 m, zid aflat în sudul încăperii (Fotografia 4);
— fundaţia de la nord, alcătuită din pietre de râu, a fost adâncită până la 2 metri.

Segmentul de zidărie din pietre de râu, dezvelit în caseta *E*, nu i-a fost atinsă talpa din cauza infiltrării apei. Nu am observat adosarea zidurilor, ci doar o îngroşare a lui cu o zidărie neglijent alcătuită.

D. *Structuri de zidărie în subsol*

În afara „gropii zidite", adânci de 7,50 m, a fost secţionată şi încăperea alăturată cu ziduri din pietre de râu. Numai zidul de la vest are o fundaţie superficială.

E. *Structuri de zidărie ale turnului exterior şi zidului de incintă*

Zidul de incintă adosat turnului exterior format din blocuri de piatră cioplite nu are fundaţie. Pentru nivelarea terenului au fost folosite cărămizi. Dezvelirea substrucţiilor turnului a evidenţiat lucrări de reparaţie (Fotografia 5).

În secţiunile II şi VIII am observat retragerile soclului zidului de incintă. Nu am putut atinge talpa fundaţiei, malul secţiunii VIII prăbuşindu-se la adâncimea de 2,20 m.

F. *Scări, pavaje*

În curtea mică au apărut urmele unei scări din cărămizi. Structura din cărămizi a fost refăcută folosindu-se o piatră (Fotografia 2).

Urmele unui pavaj din pietre de râu au apărut în interiorul turnului adosat clădirii Primăriei Vechi (Fotografia 6).

În singura cameră din subsol cercetată (restul încăperilor au fost pardosite cu cărămizi aşezate pe un strat gros de ciment) nu am găsit urme de pavaj. Amprenta unui butoi rămasă în lut indică inexistenţa pavajului, puţin în timpul folosirii butoiului.

Urmele unei substrucţii din cărămizi au fost remarcate în malul secţiunii VIII din curtea mică (Fotografia 7).

PETRE MUNTEANU-BEŞLIU

The Archaeological Excavations from the Old Town Hall

(abstract)

The study presents the history of the archaeological excavations done between 1984 and 1997, the project of the excavations and the main results of these: the traces of a poster building uncovered in the inner yard, medieval pottery, stone foundations with arches made by bricks, pavaments etc.

http://patrimoniu.gov.ro

Planşa I: Planul secţiunilor arheologice de la Primăria Veche din Sibiu.

Planşa a II-a: Descoperiri arheologice la Primăria Veche din Sibiu (A – construcţie din lemn; B – groapa pentru turnat clopote; C – scară de acces).

Planşa a III-a: Profilul vestic al secţiunii a VIII-a.

Planşa a IV-a: Ceramică medievală şi cahle descoperite la Primăria Veche din Sibiu (a – ornamente aflate pe fragmentele ceramice descoperite în curtea mică; b – picior de cană cu semnul meşterului; c – oală cu semnul meşterului; d, e – cahle cu decor renascentist.

Fotografia 1: Fragmente din castroane descoperite la Primăria Veche din Sibiu.

Fotografia 2: Urmele scării descoperite în curtea mică a Primăriei Vechi (lângă jalon se văd substrucţiile anterioare X).

Fotografia 3: Şanţul umplut cu mortar şi pietre de râu, aflat în încăperea 4.

Fotografia 4: Fundaţia clădirii ridicate la 130°.

Fotografia 5: Primăria Veche din Sibiu, turnul exterior – reparaţii cu cărămizi ale zidăriei din piatră.

Fotografia 6: Primăria Veche din Sibiu, turnul exterior – pavajul din pietre.

Fotografia 7: Arc de descărcare cuprins în fundaţia turnului-locuinţă şi substrucţie din cărămizi (casa anchetatorului?).

http://patrimoniu.gov.ro

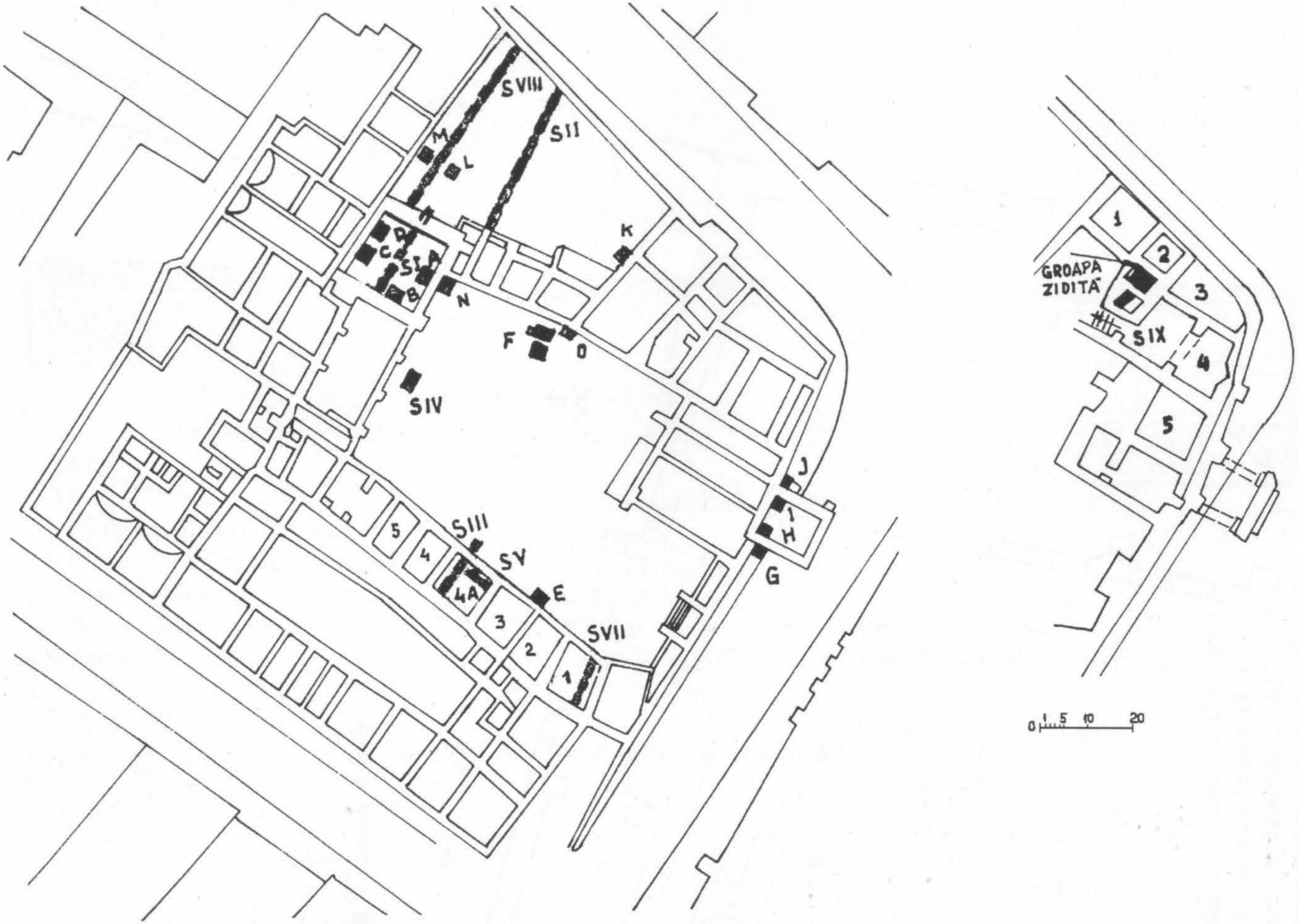

Planşa I – Planul secţiunilor arheologice de la Primăria Veche din Sibiu.

http://patrimoniu.gov.ro

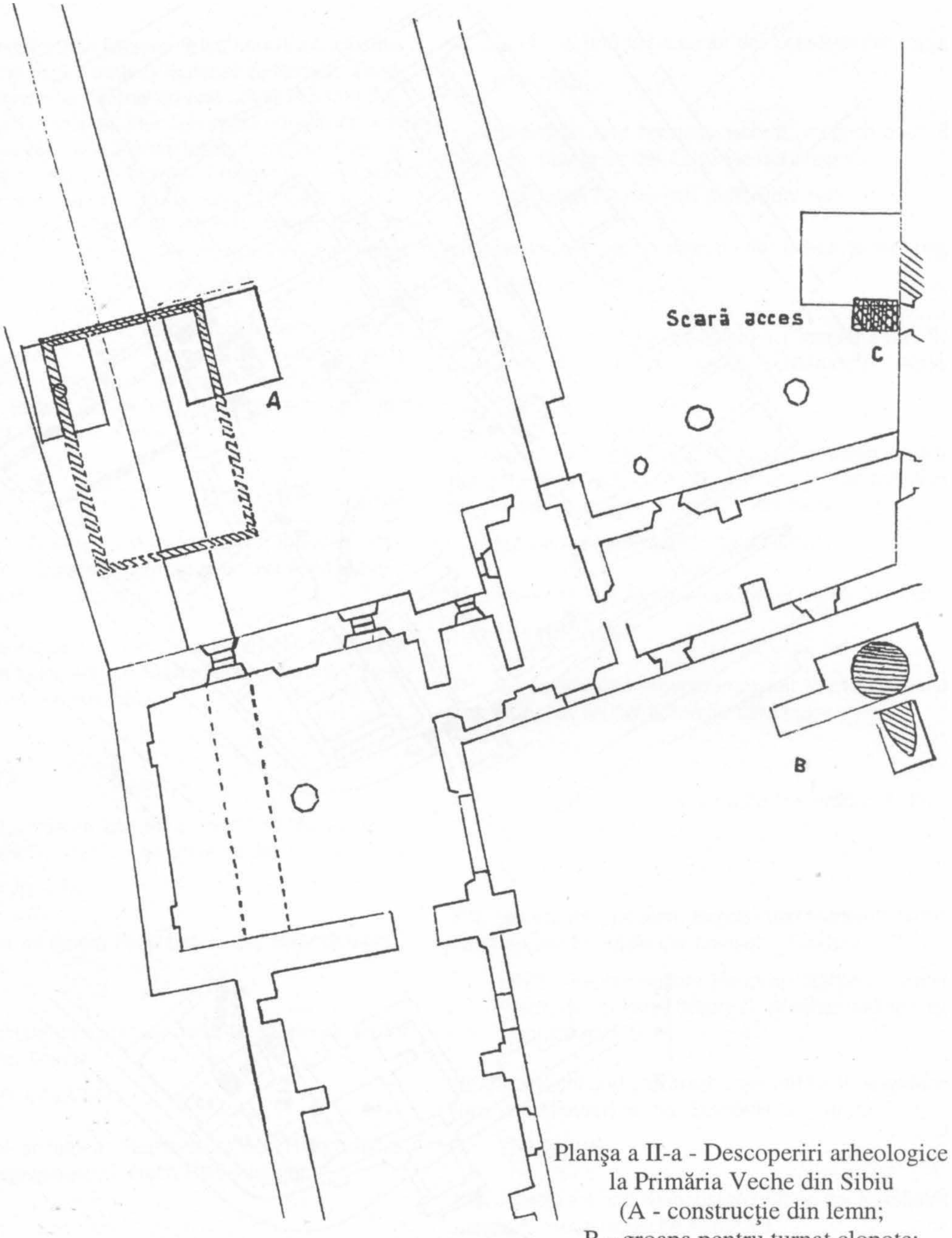

Planşa a II-a - Descoperiri arheologice la Primăria Veche din Sibiu (A - construcţie din lemn; B - groapa pentru turnat clopote; C - scară de acces).

http://patrimoniu.gov.ro

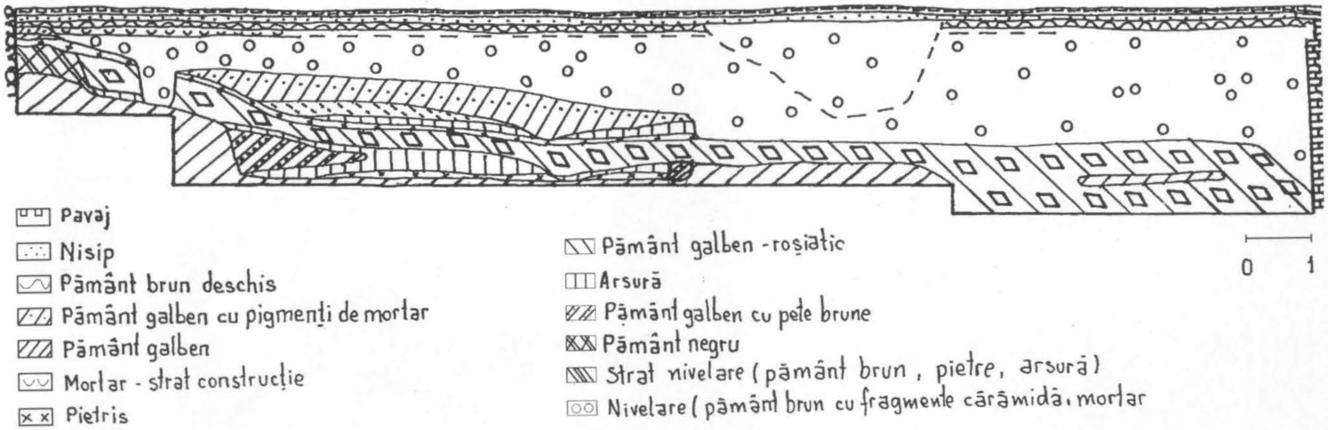

Planşa a III-a - Profilul vestic al secţiunii a VIII-a.

http://patrimoniu.gov.ro

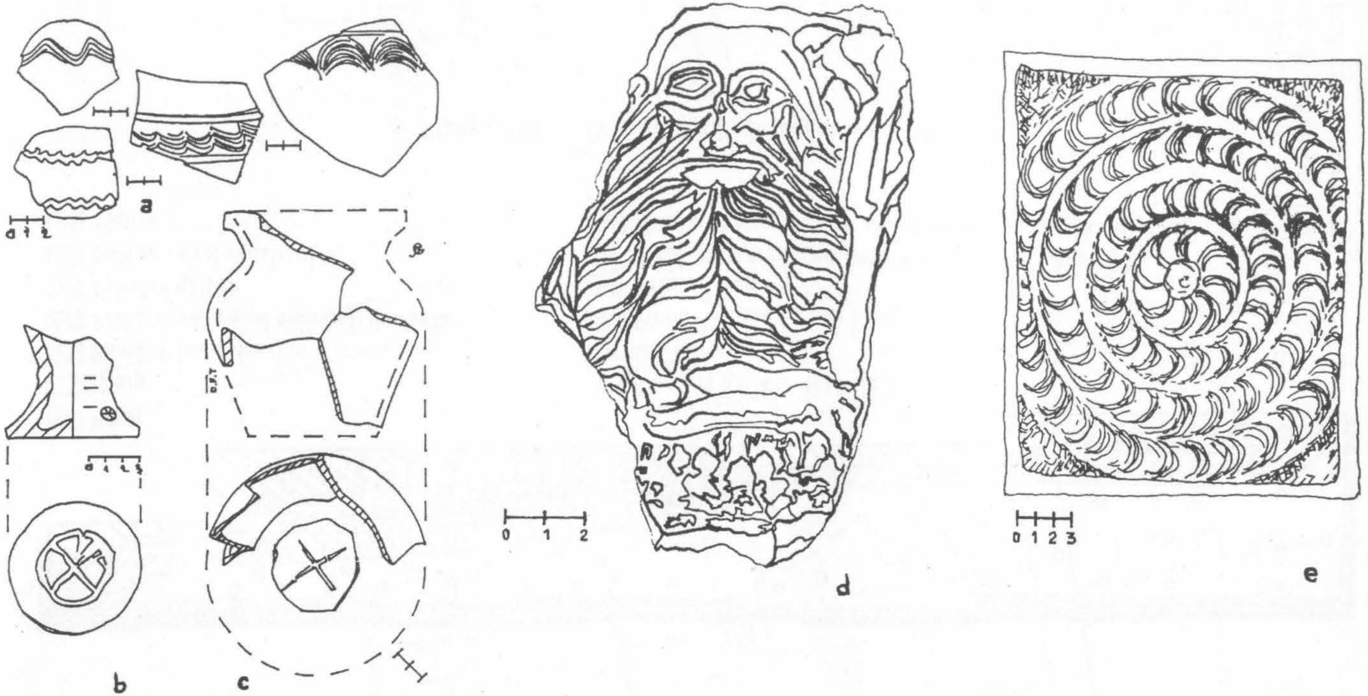

Planşa a IV-a - Ceramică medievală şi cahle descoperite la Primăria Veche din Sibiu
(a - ornamentaţie aflată pe fragmentele ceramice descoperite în curtea mică;
b - picior de cană cu semnul meşterului; oală cu semnul meşterului; d,e - cahle cu decor renascentist.

http://patrimoniu.gov.ro

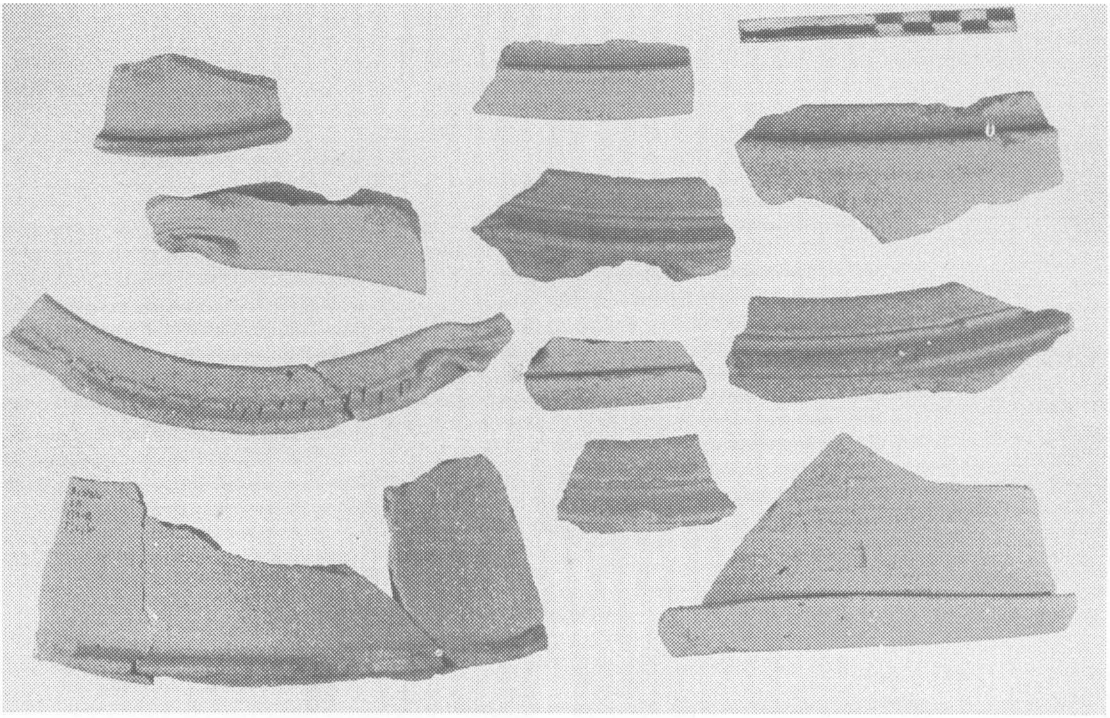

Foto 1

Foto 2

http://patrimoniu.gov.ro

Foto 3

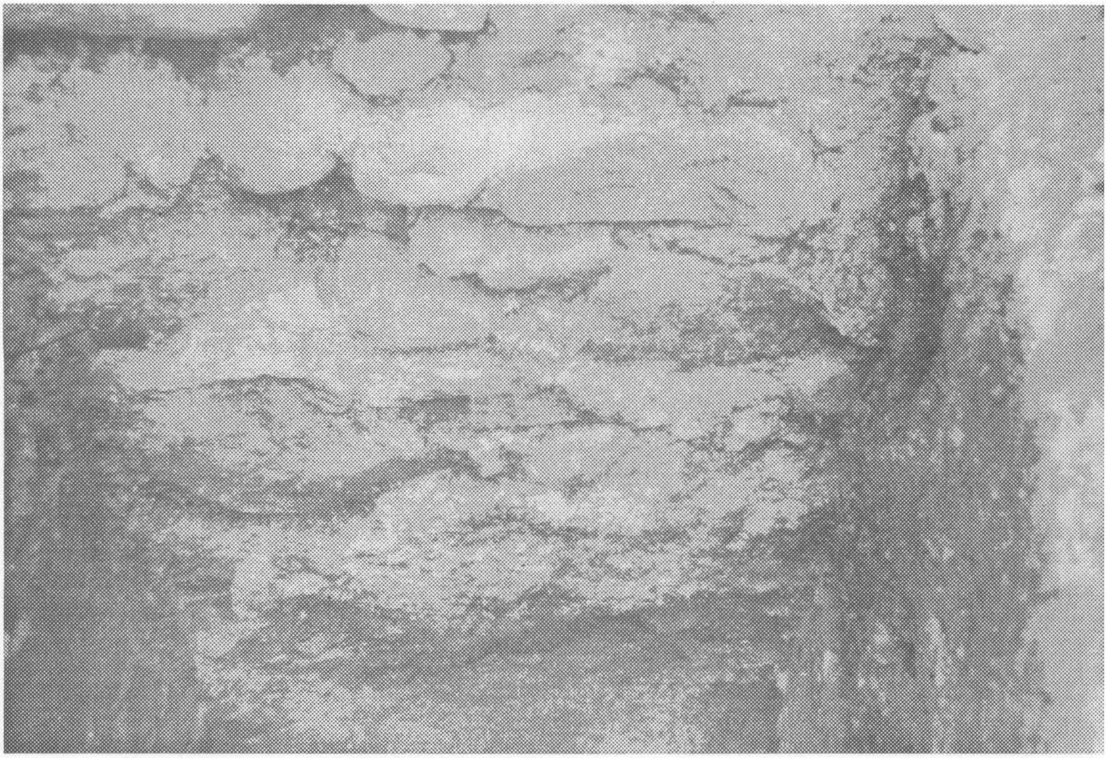
Foto 4

http://patrimoniu.gov.ro

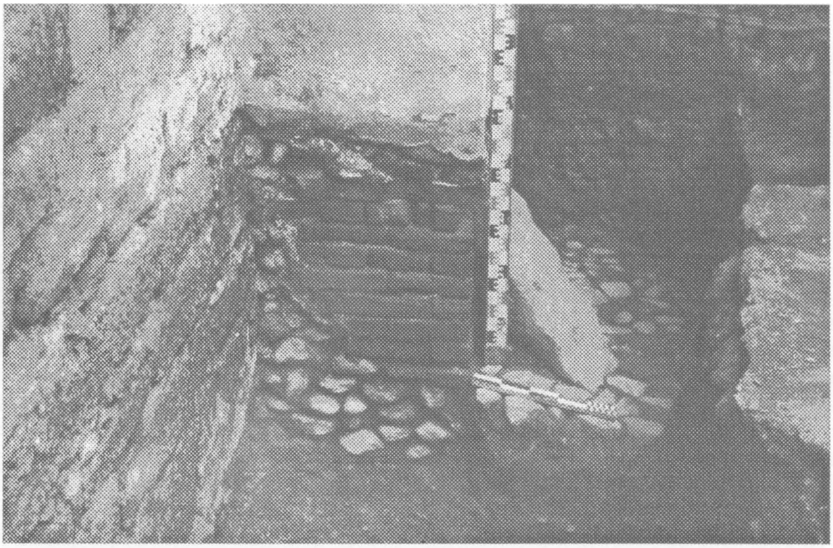

Foto 5

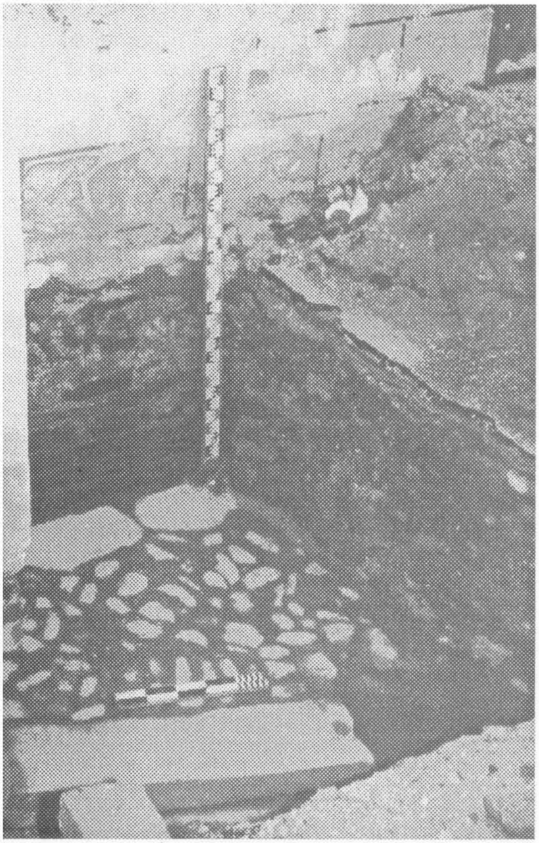

Foto 6

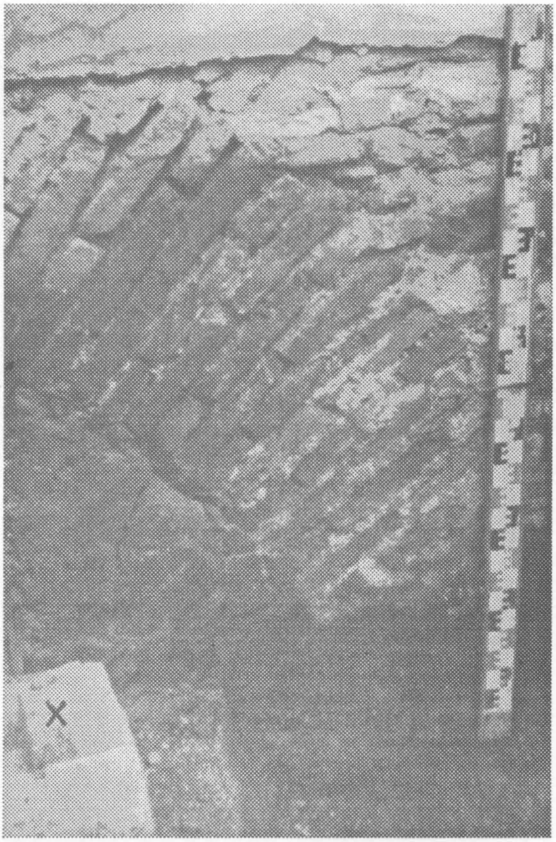

Foto 7

http://patrimoniu.gov.ro

În volumetria monumentului, turnul de locuit iese în evidenţă, aşa cum în simbolistica ansamblului are un loc la fel de important, desemnând veleităţile sociale ale proprietarilor. Interesul nostru faţă de turnul de locuit s-a datorat discuţiilor asupra încadrării cronologice şi etapelor de construcţie[1]. Din aceste motive, interiorul turnului a fost secţionat de cinci casete şi un şanţ pe direcţia est-vest, iar exteriorul cercetat printr-o secţiune practicată în curtea mică şi o casetă în curtea mare.

În urma acestor cercetări au fost observate mai multe categorii de fundaţii: fundaţii în arc de cerc, fundaţii din pietre de râu cu fragmente de cărămizi între rosturile lor, o zidărie cu aspect neîngrijit în partea de vest a încăperii şi o fundaţie formată din cărămizi, aflate sub pragul intrării dinspre curtea mare. Fundaţiile din pietre de râu au fost adâncite până la –1,50 m, iar arcele de descărcare din cărămizi ce pornesc de la –0,80 m.

O atenţie deosebită a fost acordată arcelor din cărămidă, modalitatea de fundare în acest sistem fiind puţin cunoscută. Aceste arce sunt formate din cărămizi mai mari decât cele folosite în mod obişnuit: 30/15/6 cm. Lăţimea (adâncimea) arcelor variază între 85 şi 95 cm, astfel că elevaţia lată de un metru se suprapune perfect doar structurii din piatră a fundaţiei. Sub aceste arce din cărămidă, cu două excepţii, s-a aflat pământ neumblat: lut galben sau pământ negru (humus). Numai pornirea arcului de pe latura de vest a fost surprinsă în secţiunile deschise. Acolo, punctul de pornire îl constituie un bolovan uriaş. Astfel de arce de descărcare au fost surprinse pe trei din cele patru laturi ale turnului, ceea ce permite concluzia practicării în ansamblu a acestui sistem de fundare. Chiar dacă nu am surprins relaţia între arcele din cărămizi şi structurile din pietre de râu, o putem lesne bănui în comparaţie cu realitatea înregistrată în alte locuri ale fundaţiei aceleiaşi clădiri.

Apa care a inundat secţiunea I nu a permis observaţii stratigrafice complete. În schimb, în secţiunea trasată în curtea mică („grădina martirilor"), în 1992, am observat relaţia stratigrafică cu zidul de incintă de la vest şi cu alte amenajări învecinate.

Şanţul de fundaţie a tăiat straturile de pământ galben (solul viu) şi negru, fără urme ale activităţii umane (humusul medieval). Aceste straturi au fost suprapuse de nivele subţiri de pietriş, pământ galben, scos din fundaţie şi pământ galben cu pigmenţi de mortar care marchează nivelul de construcţie/călcare. Stratul de pietriş a fost regăsit pe o suprafaţă mai mare a secţiunii, suprapunând nemijlocit urmele unei construcţii incendiate din apropiere. Asupra acestui nivel vom reveni, el având semnificaţii în ansamblul evoluţiei clădirii. Reţinem doar că stratul de pământ galben cu urme de mortar este suprapus de unul masiv ce nivelează terenul în pantă, ce va deveni o curte interioară. Stratul amintit se regăseşte în profilul secţiunii şi corespunde soclului pe care s-a înălţat zidul de la vest.

Caseta practicată în colţul dintre turnul de locuit şi corpul de vest a fost utilă pentru că a ilustrat modalitatea de ţesere în fundaţie a celor două elemente ce păreau adosate. Fundaţia din piatră a fost şi ea adâncită până la –1,50 m. Remarcăm apoi un strat de nisip galben aflat între rosturile cărămizilor din arc şi a pietrelor din fundaţia de piatră. Nisipul s-a lipit chiar şi pe suprafaţa zidului, umplând, se pare, şanţul de fundaţie.

Din studiul turnului-locuinţă se pot trage câteva concluzii:

1. turnul a fost ridicat după dezafectarea unei construcţii din lemn aflată la vest, pe o terasă;
2. turnul de locuit a fost ridicat înaintea corpului de la vest, dar se leagă de el prin fundaţie;
3. fundaţia turnului a fost formată din arce din cărămidă sprijinite pe structuri din piatră.

Materialul arheologic descoperit în interiorul turnului a inclus câteva fragmente ceramice feudale, o greutate pentru cântar şi un proiectil folosit la archebuze. Aceste piese nu pot decât să ilustreze, într-o oarecare măsură, utilitatea construcţiei şi limitele largi de timp în care a funcţionat.

THOMAS NÄGLER
MARTIN RILL
PETRE MUNTEANU-BEŞLIU

[1] H. Fabini, *Studiul privind restaurarea turnului-locuinţă de la Primăria Veche din Sibiu*, în „Buletinul Monumentelor Istorice", 1, 1972, p. 23–29, cu bibliografia mai veche; Idem, *Sibiul gotic*, Bucureşti, 1982, p. 134–137; Idem, *Gotik in Hermannstadt*, Bucureşti, 1989, p. 134–137. De la primul studiu, autorul a nuanţat încadrarea cronologică a turnului-locuinţă.

http://patrimoniu.gov.ro

The Tower from the Old Town Hall

(abstract)

The tower is the main part of the building called "Old Townhall". The archaeological excavations have uncovered the foundations composed of arches of brick and stone structures. This foundation was penetrated by those of the "linked building". The two parts were built at different times during 1470 and 1490. The tower was the symbol of the power and higher aspirations of the local patricians without noble origin.

LISTA CU ILUSTRAŢII

Fotografia 1 : Arc din cărămidă în fundaţia turnului-locuinţă – Primăria Veche – Sibiu.

http://patrimoniu.gov.ro

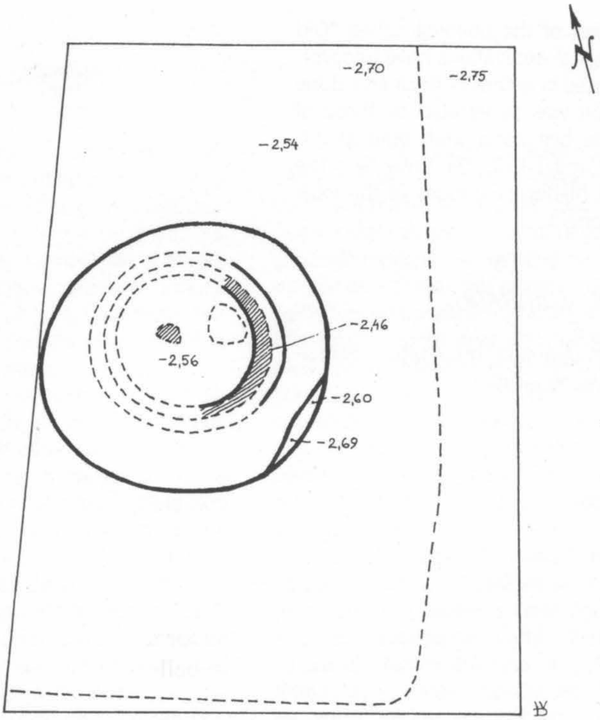

Figure 1 – Schematic drawing af the bottom part of the mould for casting bells from the Old Town Hall, Sibiu, Romania.

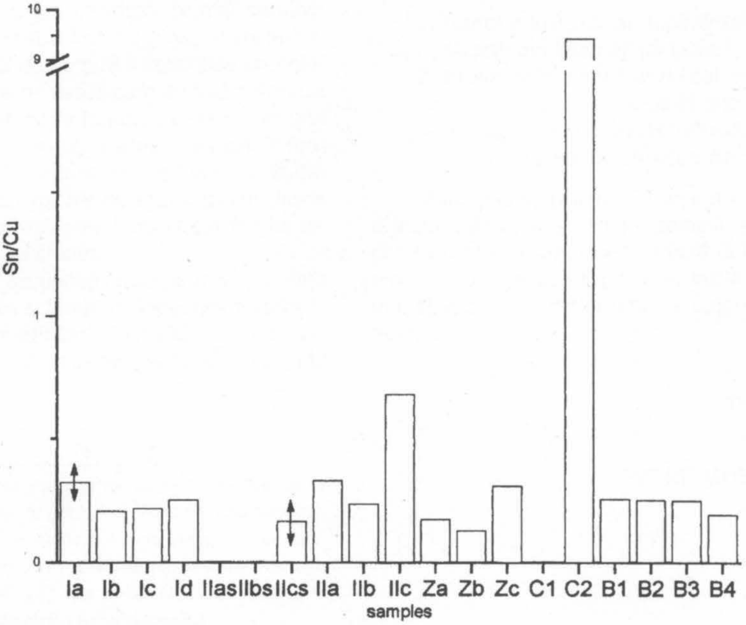

Figure 2 – Ratio of the Sn and Cu concentrations for the two levels, the slag layer and the Transylvanian bells.

http://patrimoniu.gov.ro

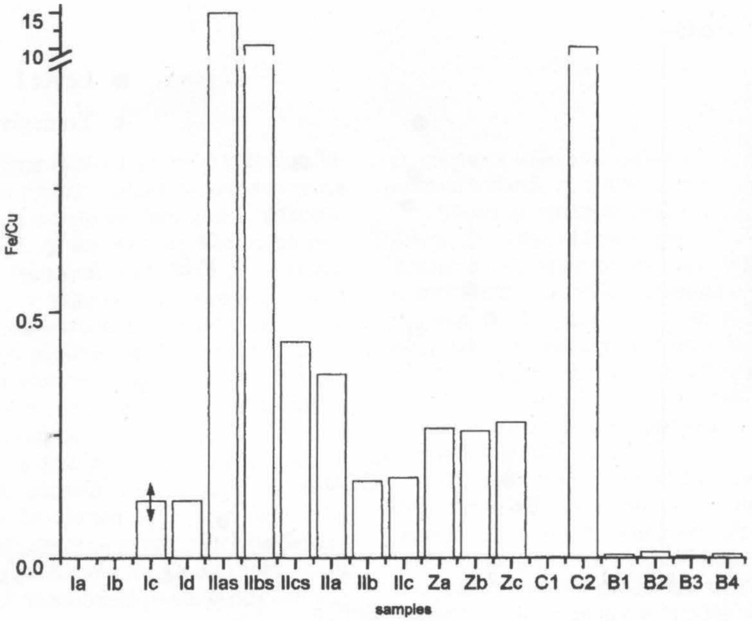

Figure 3 – Ratio of the Fe and Cu concentrations for the two levels, the slag layer and the Transylvanian bells.

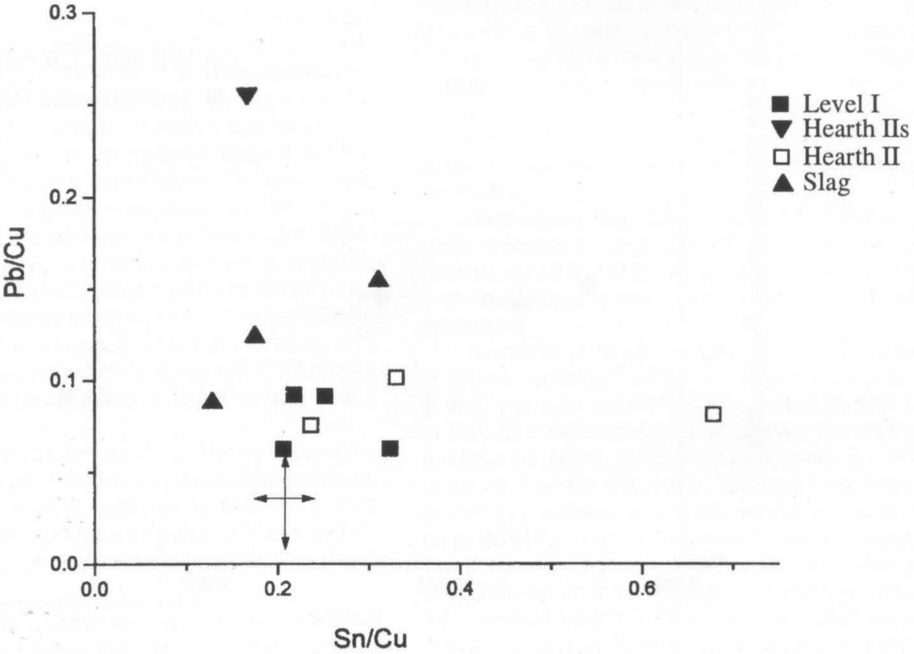

Figure 4 – Diagram of the Pb/Cu concentration ratio versus Sn/Cu concentration ratio for the two levels and the slag layer.

http://patrimoniu.gov.ro

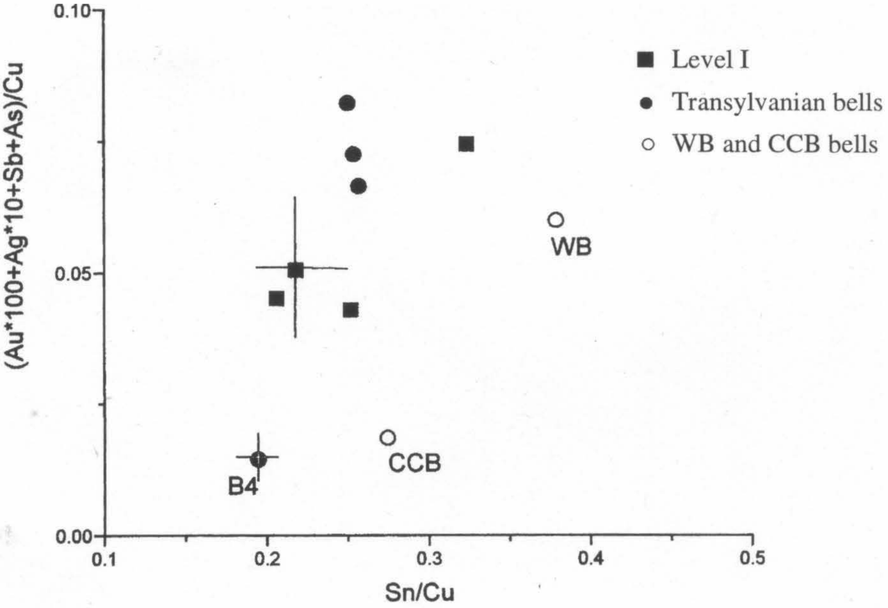

Figure 5 – Diagram of the composed concentration ratio
(Au∗100+Ag∗10+Sb+A)/Cu versus Sn/Cu concentration ratio for the level I,
the Transylvanian bells, the Whitechapel bell (WB) and the Christ Church bell (CCB).

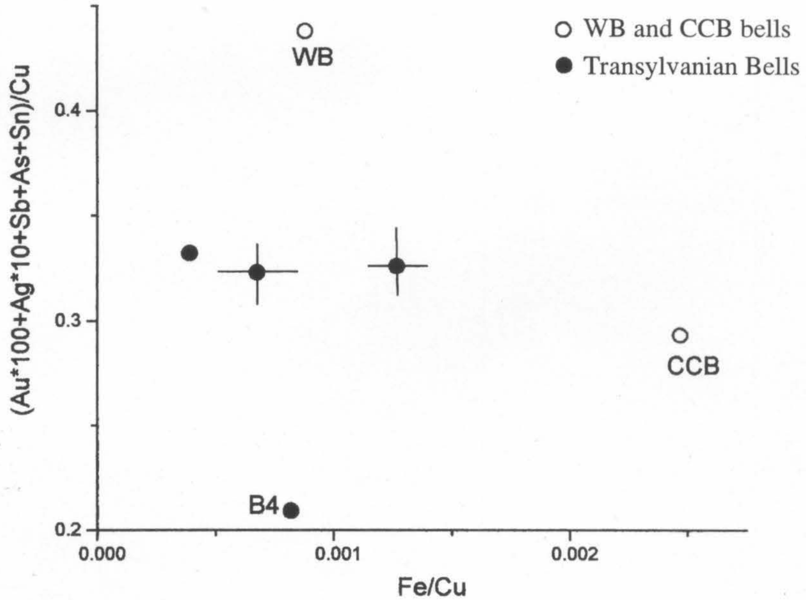

Figure 6 – Diagram of the composed concentration ratio
(Au∗100+Ag∗10+Sb+As+Sn)/Cu versus Fe/Cu concentration ratio for
the Transylvanian bells, the Whitechapel bell (WB) and the Christ Church bell (CCB).

http://patrimoniu.gov.ro

Cercetarea arheologică a unei încăperi de la subsolul clădirii Primăriei Vechi cu zidurile marcate de urme evidente de incendiu s-a dovedit extrem de periculoasă, adâncindu-ne până la 7,50 m, şi deosebit de fructuoasă prin materialul arheologic recuperat. Cantitatea şi varietatea pieselor fragmentare şi a fragmentelor de vase din sticlă sau lut ne-au obligat să includem în colectiv specialişti în studiul ceramicii şi a sticlăriei. Studiul fragmentelor de oase de animale şi a resturilor vegetale arse a fost util pentru întregirea cercetării unei gropi de gunoi folosită în secolul al XVIII-lea de locatarii Primăriei Vechi.

Groapa de gunoi a fost proiectată ca o incintă cu planul dreptunghiular, adosată unei fundaţii din pietre de râu. De la nivelul de călcare al pivniţei, pereţii din cărămidă, în a căror structură se remarcă arce de descărcare, se adâncesc până la 6 metri. La această adâncime a fost amenajat sistemul de susţinere pe stâlpi de cărămidă (planşa I).

Dezafectarea şi golirea spaţiului s-au realizat în mai multe etape. În prima etapă am coborât până la 2,80 m, nivel la care au fost efectuate de către restauratori subzidiri cu ciment, zidul de pe două laturi (prăbuşindu-se). Am putut vedea, astfel, stratul geologic de pietriş în care a fost antrenat un buştean. A doua tentativă de a atinge fundul gropii ne-a adus la adâncimea de şase metri unde au fost vizibile în structura pereţilor arce de descărcare.

Între cele două nivele (2,80 şi 6 m), depunerile nu au fost deranjate de săpături ulterioare, aşa că am putut observa compoziţia şi succesiunea depunerilor formate din resturi vegetale arse (bârne din lemn, paie, sâmburi de fructe, fragmente de piele, păr etc. – vezi tabelul din anexă), pământ ars, oase de animale, structuri de zidărie prăbuşite şi cărămizi, o cantitate impresionantă de material ceramic. Adâncimea cercetării sub nivel de trei metri a necesitat armarea malului secţiunii (fotografia 2). După excavarea integrală a gropii până la –6 m am secţionat doar o suprafaţă aflată la est. Continuarea cercetării ne-a permis să relevăm modul de susţinere a zidurilor (planşa I).

Perseverenţa cercetării, cu riscul prăbuşirii pereţilor, a fost determinată de discuţiile asupra utilităţii spaţiului. Am plecat de la ipoteza existenţei în acel loc a unei încăperi folosite de monetăria oraşului, primarul având, între alte drepturi, şi pe acela al baterii monedelor[1]. Odată cu creşterea adâncimii săpăturii a scăzut interesul pentru această ipoteză, cu toate că ea nu a fost îndepărtată.

Starea şi structura materialului arheologic au fost premisele ipotezii folosirii spaţiului ca groapă de gunoi. Existenţa unei astfel de amenajări în subsolul clădirii Primăriei a provocat nedumerire şi a antrenat alte supoziţii interesante: 1. groapa ar fi fost folosită pentru depozitarea ceramicii habane confiscate de oficialităţi; 2. fragmentele ceramice preistorice, aflate într-un număr apreciabil, ar fi apărut în urma amenajării gropii care a deranjat nivelul depunerii preistorice; 3. groapa a servit ca intrare într-o subterană.

Nu avem nici un indiciu asupra folosirii gropii zidite pentru altceva decât pentru depozitarea resturilor menajere. Bârnele din lemn ars pot fi urmarea unui incendiu, dar, în acelaşi timp, au putut constitui combustibilul pentru arderea gunoaielor. La ce altceva ar putut fi folosit coşul de evacuare a fumului aflat la vest? Urmele de ardere de pe pereţi conduc spre aceeaşi concluzie. Nu putem trece cu vederea că unele oase şi o parte a fragmentelor ceramice nu poartă urmele incendiului. Observaţia poate anula ipoteza unei amenajări proiectate pentru arderea gunoaielor dacă comparăm amenajarea şi, mai ales, randamentul ei în secolul al XVIII-lea cu ale celor moderne. În perioada respectivă, o asemenea amenajare a fost un lucru deosebit, o noutate comparabilă cu lucrările de drenaj contemporane pe care le-am observat în interiorul unor încăperi din Sibiu. Ipoteza folosirii gropii pentru arderea gunoaielor nu a putut fi verificată prin surse bibliografice, ceea ce nu diminuează importanţa semnalării.

Dacă asupra destinaţiei gropii zidite există unele rezerve, folosirea în secolul al XVIII-lea este asigurată de moneda emisă în 1695, descoperită în umplutura gropii, şi de caracteristicile materialului arheologic (mai puţin cel preistoric).

Revenind la funcţionalitatea iniţială a încăperii de la subsol, remarcăm că planul ei se regăseşte la parter şi etaj, aşa cum urmele coşului de fum au fost vizibile în pod. Este evidentă adosarea zidurilor din cărămidă la fundaţia din piatră, pe una din laturi zidul din cărămidă dublându-l pe cel din piatră. Existenţa unei firide zidite în elevaţia încăperii şi amenajarea coşului de fum încă de la începutul construcţiei repun în discuţie posibilitatea funcţionării la sfârşitul secolului al XV-lea, în acel spaţiu, a unui atelier unde se retopeau şi combinau componentele monedei bătute la Sibiu. Afirmaţia însă nu are suportul unor dovezi evidente, fiind inventariată doar ca o tentantă ipoteză.

---

[1] G. Seivert, *Beiträge zu einer Geschichte der Hermannstädter Münzkammer*, în „Archiv des Verein für Siebenbürgische Landeskunde", 1864, p. 299.

http://patrimoniu.gov.ro

Descoperirea din subsolul Primăriei Vechi ridică o întrebare firească: de unde provine materialul arheologic şi ce legătură are cu primăria oraşului. În documentele de arhivă nu se regăsesc informaţii despre viaţa cotidiană a funcţionarilor şi consilierilor Primăriei. Pe de altă parte, Emil Sigerus relatează despre numărul mare de butoaie aflat în pivniţele unor locuitori ai oraşului şi despre veniturile realizate de Primărie din administrarea unor cârciumi[2].

În afara informaţiilor deja prezentate, aducem în discuţie rezultatele cercetării unei camere învecinate „gropii pentru gunoaie“ unde, pe stratul de lut ce constituie podeaua încăperii, s-a păstrat amprenta unui butoi din lemn. Încercând să delimităm aria ipotezelor, ne putem referi la „pivniţele primăriei“, care în societatea occidentală medievală aveau semnificaţii deosebite[3]. Deasupra „gropii pentru gunoaie“ de la Primăria Veche se află o încăpere mică cu un chepeng ce comunică cu spaţiul amintit. Sistemul de încăperi dispuse în jurul uneia mai importante, la care se ajungea după urcarea unei scări interioare, sugerează o destinaţie de protocol. Materialul arheologic ilustrează bogăţia mâncării, luxul veseliei, în general, fastul serbărilor, în care se pierdeau chiar şi pietrele de la montura cingătorilor (vezi fotografia 1). Între cele două nivele (2,80 şi 6 m), depunerile nu au fost deranjate de săpături ulterioare, aşa că am putut observa compoziţia şi succesiunea depunerilor formate din resturi vegetale arse (bârne din lemn, paie, sâmburi de fructe, fragmente de piele, păr etc. – vezi tabelul din anexă), pământ ars, oase de animale, structuri de zidărie prăbuşite şi cărămizi, o cantitate impresionantă de material ceramic. Adâncimea cercetării sub nivel de trei metri a necesitat armarea malului secţiunii (fotografia 2). După excavarea integrală a gropii până la –6 m am secţionat doar o suprafaţă aflată la est. Continuarea cercetării ne-a permis să relevăm modul de susţinere a zidurilor (planşa I).

Materialul arheologic nu ne permite să stabilim limita superioară de funcţionare a gropii pentru arderea gunoaielor. La sfârşitul secolului trecut, groapa zidită era aproape plină, devenind inutilă. În anul 1906, magistratul plăteşte 1 654 coroane pentru demolarea bolţilor din partea superioară şi umplerea cu moloz a spaţiului rămas[4]. Cu acel strat am început golirea gropii, iar cu culegerea informaţiei din arhivă, finalizarea cercetării.

PETRE MUNTEANU-BEŞLIU

[2] E. Sigerus, *Vom alten Hermannstadt*, I, Sibiu, 1922, p. 128–137.

[3] A se vedea, între altele, G. Gläser, *Die Rekonstruktion des Rathauses in Torgau*, în „Denkmäler in Sachsen“, Weimar, 1979, p. 212–223. O inscripţie din 1578 îl aminteşte pe Gaspar Reimwalt în legătură cu construirea unei „*Trinkstuben*“.

[4] Arhivele Naţionale, Sibiu, Fondul „Magistratul oraşului şi scaunului Sibiu. Primăria municipiului Sibiu“, U52, p. 48.

The Fire-Place in the Old Town Hall in Sibiu

(abstract)

In the cellar of the Town Hall there has been uncovered a fire-place for the burning of garbage. This fire-place dates from the 18th century and is about 27 feet deep. The brick structure of the fire-place was linked to the stone foundation of a previous building. We uncovered a huge quantity of pottery, glass, kernel, bricks and straw, all of these being burnt.

LISTA CU ILUSTRAŢII

Fotografia 1: Piatră din montura unei cingători descoperită în umplutura din groapa aflată în subsolul Primăriei Vechi din Sibiu.

Fotografia 2: Groapa de la Primăria Veche din Sibiu: armarea pereţilor la adâncimea de 5 m.

Planşa I: Crematoriul de la Primăria Veche din Sibiu: modalitatea de susţinere a pereţilor (desen executat de arh. Emil Crişan)

Planşa a II-a: Crematoriul de la Primăria Veche din Sibiu: proiecţie axonometrică a volumelor (desen realizat de Florin D. Toma).

Fotografii: Al. Olănesu.

http://patrimoniu.gov.ro

Foto 1

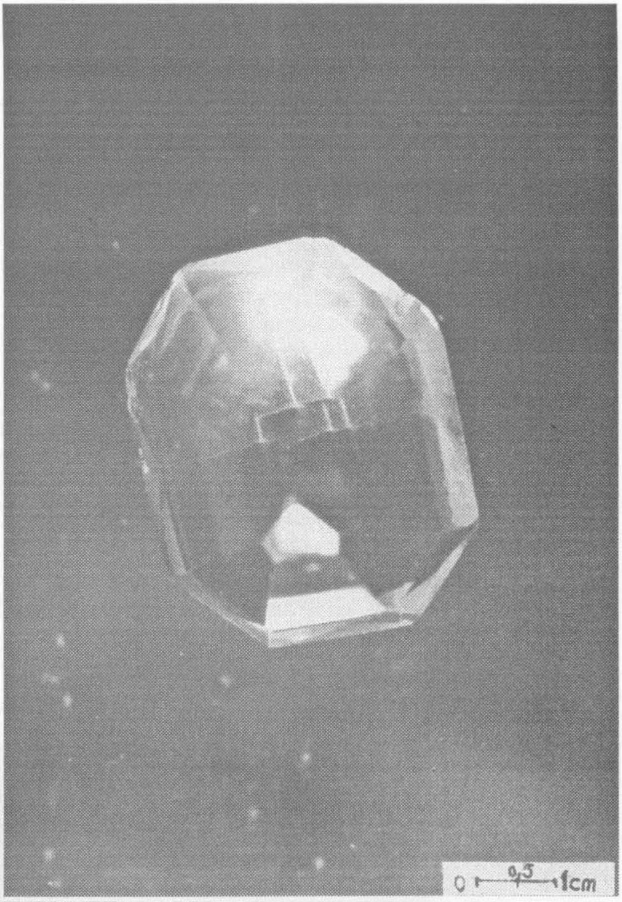

oto 2

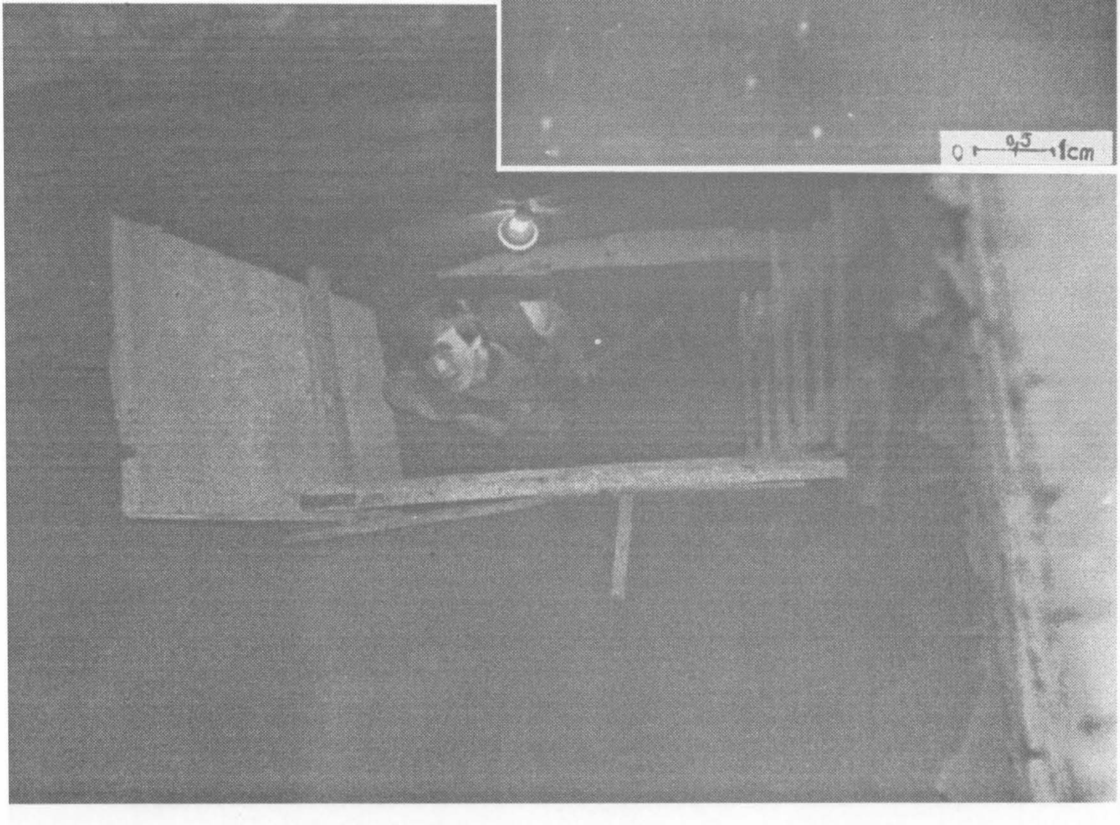

http://patrimoniu.gov.ro

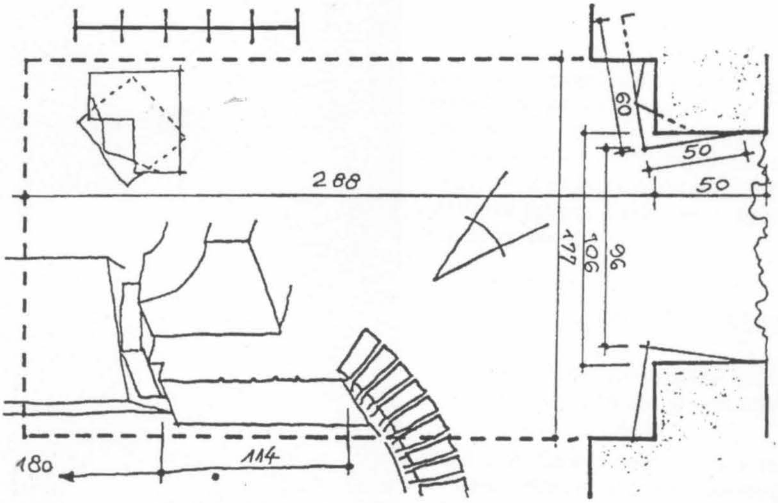

Planşa I - Crematoriul de la Primăria Veche din Sibiu:
modalitate de susţinere a pereţilor (desen executat de arh. Emil Crisan).

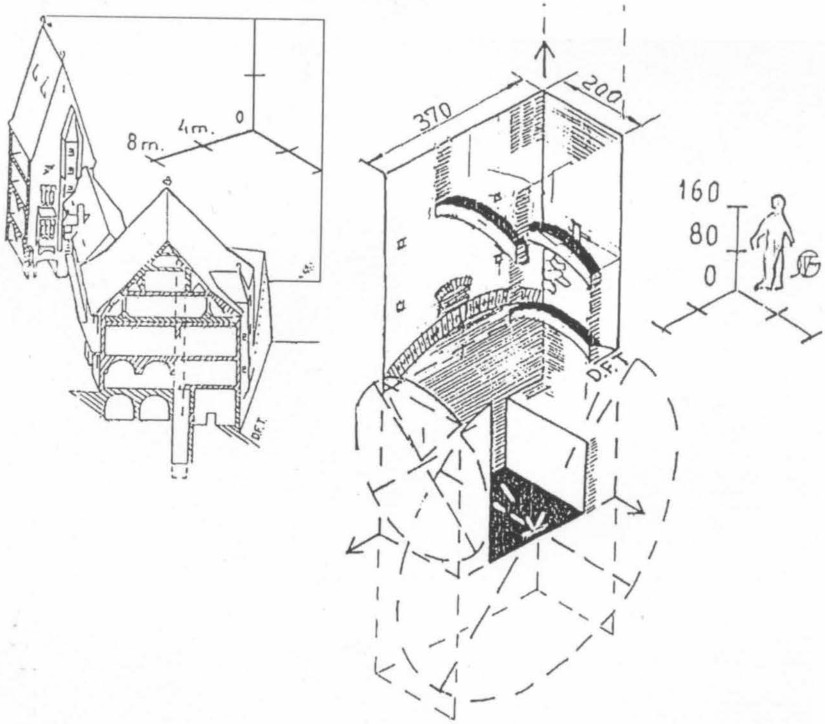

Planşa a II-a - Crematoriul de la Primăria Veche din Sibiu:
proiecţie axonometrică a volumelor (desen realizat de Florin D.Toma).

http://patrimoniu.gov.ro

KERAMIKFUNDE AUS DEM 17. UND 18. JAHRHUNDERT IM ALTEN RATHAUS VON HERMANNSTADT

Petre Beşliu und Thomas Nägler, zwei Historiker, die während der Restaurationsarbeiten die archäologischen Grabungen leiteten, versuchten in mehreren Untersuchungsetappen mit einigen Grabungsschnitten in den Innenräumen sowie in den Höfen des Rathauses einzelne Bauetappen und Teilgebiete der noch wenig bekannten materiellen Kultur der Stadtgeschichte zu erforschen.

Es ist bedeutsam, daß drei Meter unter der Erdoberfläche, im Erdreich eines Raumes, zwischen den Wänden eines Schachtes, zahlreiche (mehrere Kisten voll) Keramikbruchstücke von Gefäßen des 17. und 18. Jahrhunderts gefunden wurden.

Im Sommer des Jahres 1990 beauftragte mich das Brukenthalmuseum die Keramikfunde, zu sichten, zu ordnen und zu bestimmen. Wenn auch die Inventarisierungsarbeiten nicht abgeschlossen sind, ist es trotzdem möglich, eine Bilanz dieser Arbeit vorzuweisen.

Zu den Keramikgefäßen, die ich aus Bruchstükken teilweise oder ganz zusammenfügen konnte, gehören auch einige Habaner Fayencen aus Winz. Es ist verwunderlich, daß diese hochwertigen keramischen Erzeugnisse im Magistratsgebäude Verwendung fanden, denn laut Landtagsbeschluß vom 5. Juni 1631 hätten die Wiedertäufer von Winz „mit ihren Waren die sächsischen Städte bei Strafe von 200 Gulden, von denen zwei Drittel dem Fiskus und eines dem Anzeiger zuzufallen hätten, nicht besuchen sollen". Anscheinend wurde diese Verfügung nicht ernstgenommen, denn in den Verlassenschaftsinventaren der Hermannstädter Teilungsbücher aus den Jahren 1672–1750 wurden oft „Winzer Krüge" erwähnt, die zur Zierde des Hauses gereichten und sehr geschätzt wurden.

Zu den aus Bruchstücken teilweise zusammengesetzten Prunkstücken gehört auch eine 22 cm hohe Kanne (Tafel I, 1). Das Gefäß mit schräg abgesetzter Standfläche, mit bauchigem Gefäßkörper und vom Hals sich trichterförmig öffnender Kleeblattmündung und mit einem im Querschnitt bogig gekehlten Bandhenkel, besteht aus einem gelblich-grauen Scherben. Es ist innen mit einer weißen, außen mit einer blauen Zinnglasur überzogen, worauf weiße und gelbe Pflanzenmotive aufgemalt sind. Der breite horizontale zentrale Hauptornamentstreifen ist unten und oben durch typische Habaner Spitzenkrausen begrenzt. Das Gefäß dürfte Anfang des 18. Jahrhunderts erzeugt worden sein. Eine zweite Habaner Fayence, ein Kännchen von 12 cm Höhe, von gleicher Form und Farbe, doch ohne Spitzenkrause im Dekor, trägt die Jahreszahl 1721.

Zahlreiche Scherben von mindestens 7 ehemaligen bauchigen (fast kugeligen), senkrecht gerippten Krügen mit kurzer, zylinderförmiger, nach oben sich leicht öffnender Mündung, mit blauer Marmorierung auf weißem Grund (Tafel I, 2), deuten darauf hin, daß diese Fayencen, die wir dem Ende des 17. Jahrhunderts zuschreiben können, in Größen von 10 bis 20 cm Höhe weit verbreitet waren. Ein kleines marmoriertes Habaner Fayencekrügelchen ($H = 9{,}5$ cm) des gleichen Formentyps, ohne senkrechte Einbuchtungen, konnte aus Bruchstücken fast vollständig zusammengefügt werden. Blaue Marmorierung auf weißem Grund weist auch die Innenfläche eines kleinen Napfes auf ($H = 5$ cm; Tafel I, 3), dessen Außenfläche eine hellgrau-grüne Deckglasur trägt.

Von großem Interesse sind rotbraune Scherbenbruchstücke eines hellgrün bleiglasierten bauchigen Kruges mit relativ kurzem zylinderförmigem Hals, der, wie bei den oben beschriebenen charakteristischen Habaner Gefäßen, senkrechte Einkerbungen aufweist (Tafel I, 4). Innen ist er unglasiert. Auf der oberen Hälfte der Bauchung sind Tulpenornamente und Kreise eingestempelt, eine Dekorationsweise, die auf Fayencen nicht festgestellt werden konnte. Auf weiteren unglasierten Gefäßscherben mit typischem Habaner Schuppendekor (weiße Hörnchenmalerei) sind die Kerben am Mündungsrand gerädelt. Man kann vermuten, daß Ende des 17. und Anfang des 18. Jahrhunderts Habaner Töpfermeister aus Winz nicht nur die sehr bekannten Habaner Fayencen hergestellt hatten, sondern auch irdenes, unglasiertes und bleiglasiertes Gebrauchsgeschirr, nicht für den eigenen Bedarf, sondern auch für die umliegenden Dörfer und Städte.

Wenn die oben erwähnten Habaner Fayencen schon Bekanntes zusätzlich belegen – wir besitzen gut erhaltene Gegenstände vom gleichen Typus in zahlreichen in- und ausländischen Sammlungen – so enthüllen uns die zusammengefügten Gefäße der siebenbürgisch-sächsischen Gebrauchskeramik viel Neues. Denn wenn hochwertige siebenbürgische Zierkeramik schon seit Mitte des 19. Jahrhunderts von zahlreichen Heimatforschern gesammelt wurde, besitzen wir heute, zum Unterschied von Mitteleuropa, leider keine einzige Sammlung von spätmittelalterlichem Gebrauchsgeschirr. Die Geschichte des Kunstgewerbes war bei uns im wesentlichen eine Geschichte der Stilformen, und vor allem des Zierats, des Repräsentationsgeräts. Schlichte einfache Dinge, die nicht durch Schmückung, sondern durch vollendete Formgestaltung in den Bereich der Kunst hineinragen,

http://patrimoniu.gov.ro

läßt sie außer Betracht, sind doch gerade die Gebrauchsgefäße Träger der Tradition.

Zu diesen formschönen Gefäßen gehören große dickbäuchige Krüge mit trichterförmig sich öffnendem Halsansatz, der in einem zylinderförmigen Kragenrand endet (Tafel II, 1). Die ganze Gefäßoberfläche wurde, vermutlich um den fleckig brennenden Ton zu bedecken, mit einer weißen Kaolinengobe übergossen. Grün eingefärbte Bleiglasuren fanden bei den ältesten Gefäßen aus dem 17. Jahrhundert nur an dem Kragenrand und am Bandhenkel in Form von Querstreifen, Anfang des 18. Jahrhunderts auch als Glasurflecken oder -streifen auf der Gefäßwandung, Verwendung. Im Inneren der Krüge hatten die Töpfer über zahlreiche vertikale weiße Streifen eine grün oder braun eingefärbte durchsichtige Bleiglasur gesetzt. Konzentrisch übereinander stehende tiefe Drehspuren sind an der inneren Wandung festzustellen. Zahlreiche Keramikbruchstücke stammen von ungefähr elf ähnlichen Krügen. Boden- und Gefäßformen sind bei allen gleich, unterschiedlich sind nur einige Hals- und Mündungsformen. Der bogig flache Bandhenkel ist bei jedem dieser Krüge unterhalb der Mündung oder am Hals angarniert. Ein Vorteil dieser engobierten und nur spärlich glasierten Gefäße war der Umstand, daß sie in einem einzigen Brand hergestellt werden konnten und dadurch preisgünstiger waren.

Zwei Kannen mit zum Zweipaß zusammengedrückter Mündung (M–8066, M–8065) oder Bruchstücke von Kannenwandungen (M–8068) haben die vorhin beschriebene Oberflächenstruktur, entweder mit grünen Glasurstreifen (Tafel II, 2) oder mit -punkten (M–8068). Bruchstücke von 14 verschieden großen Kleeblattmündungen lassen erkennen, daß die Anzahl der kleineren Gefäße die der größeren übertraf. Auf einigen Scherben von der Schulterpartie der Kannen kann man mit dem Rädchen eingeprägte Dekorstreifen erkennen.

Ein außen weiß engobiertes Henkeltöpfchen ($H =$ 11 cm, M–8041), mit braunem Scherben, innen braun glasiert (Tafel II, 3), ist gut erhalten geblieben. Bruchstücke von mindestens 5 weiteren Henkeltöpfchen zeigen, daß auch dieser Gefäßtypus häufig vertreten war. Einige davon sind mit hellbrauner Hörnchenmalerei verziert.

Im Verhältnis zu dem weiß engobierten Gebrauchsgeschirr ist das irdene grünglasierte noch Anfang des 18. Jahrhunderts seltener. Grün eingefärbte, durchsichtige Bleiglasuren auf weißer Engobe finden wir meist auf kleineren Gefäßen, wie z. B. auf einem Henkeltöpfchen (Tafel II, 4; $H = 8$ cm; M–8038), das innen unglasiert ist, wie auch auf einer Henkelschale (Tafel II, 5; $H =$ 7 cm), die innen die gleiche grüne Glasur trägt wie außen. Eine davon hat eine besondere Henkelform. Hier wurde eine Tonwulst in sich zu einer Schlaufe zusammengeschlossen und mit einer Schlaufenseite an die Gefäßwandung angarniert. Drei weiß engobierte, teilweise hohle Henkel mit Trinkwarze lassen darauf schließen, daß auch Wasserkrüge zu dieser Gruppe gehört haben.

Zu der Gruppe der unglasierten Irdenware gehören unter anderem zwei große, 10 mittlere und 13 kleinere Henkeltöpfe (Tafel III, 1–4), mit leicht eingewölbtem Standboden, mit zweimal längsgerilltem band- oder, im Querschnitt, fast quadratischem Wulsthenkel, der immer am größten Umfang des Bauches wie auch am Lippenrand angarniert ist. Die meisten dieser Gefäße haben außer einigen, noch am Töpferrad eingeprägten, kaum wahrnehmbaren Querrillen (die auf der Bauchung die garnierung des Henkels bestimmen sollten) keine weiteren Verzierungen. selbst dort, wo Ornamente vorhanden sind, handelt es sich um einfache Zierelemente, die die Form begleiten oder betonen, die niemals formstörend oder unschön wirken. Dazu gehören gekerbte Lippenränder, mit dem Malhorn gezogene waagerechte Linien, die den Rand eines Gefäßes oder besonders charakteristische Einschnitte und Ansatzstellen an Fuß, Bauch oder Hals hervorheben. Auch Punkte, nach dem Prinzip der Reihung angeordnet, auch Stempelungen und Fingerdruckmulden oder auch einfache Glasurfarbflecken gehören her.

Bruchstücke von drei verschiedenen Wasserkrügen mit Trinkwarze am Henkel sind unverziert. Diese Gefäße, mit flachem, leicht eingewölbtem Standboden, mit bauchigem, fast kugelförmigem Gefäßkörper, mit schlankem Hals und einem kelchförmig ausgeweiteten Mündungsrand, mit einem Siebeinsatz, darin auch ein zentraler Knopf zur Steuerung des Wasserstrahles, sind von einer besonders gefälligen Form (Tafel III, 6). Der Henkel ist nur von der Warze abwärts hohl und kommuniziert mit dem Gefäß nur am unteren Ende. So kann beim Trinken, sofern das Gefäß noch halbvoll ist, der Henkel als Saugrohr benützt werden, d. h., der Krug muß nicht gekippt werden. Wasserkrüge mit Siebeinsatz ohne Trinkwarze am Henkel hatten, wie zwei Bruchstücke es beweisen, über dem oberen Henkelansatz ein vom Töpfermeister gestochenes Loch, das unter das Sieb führte, um beim Ausgießen des Wassers Luft nachströmen zu lassen.

Unter den zahlreichen Bruchstücken fanden sich auch solche, die einst zu schönen Schüsseln gehört hatten. Eine derselben (Tafel IV, 2; $Dm = 28{,}5$ cm) trägt hellgrüne geometrische Motive auf dunkelgrünem, eine weitere (Tafel IV, 5; $Dm = 21$ cm) hellbraune, dunkelgrüne, und manganbraune stilisierte Blumenmotive auf hellgrünem Grund. Fragmente von einer hellgrünen, fast weißen Schüssel (Tafel IV, 3; $Dm = 25{,}5$ cm) mit braunen, rotbraunen und gelben Streublumen muß einstmals zu den Prunkstücken eines Haushalts gehört haben. Auch kleine Bruchstücke von einfachen Schüsseln (Tafel IV, 4; $Dm = 25$ cm) mit weißer Hörnchenmalerei und einer braun eingefärbten durchsichtigen Bleiglasur, direkt auf den ziegelbraunen Scherben gesetzt, konnten zu einem größeren Schüsselfragment zusammengefügt werden. Schüsseln mit Kremprand, wie z. B. auf Tafel IV,

http://patrimoniu.gov.ro

6, hatten auf der Innenfläche nur eine grüne Bleiglasur, ohne jede Verzierung.

Weiteres Gebrauchsgeschirr, wie beispielsweise eine grünglasierte Bratpfanne (35×13 cm; M–8072) ohne Füße, mit zwei Ausgüssen, Bruchstücke (Fußzone) eines unglasierten Vorratsgefäßes (*Dm* (Boden) = 13,5 cm), mit einer Scherbendicke von einem Zentimeter, ein unglasierter, henkelloser Napf (*H* = 8 cm, M–8071), kann dem Ende des 17. Jahrhunderts zugeschrieben werden. Eine gut erhaltene unglasierte Blattkachel (Tafel V) und zahlreiche Bruchstücke von irdenen, unglasierten, braunglasierten oder reduzierend gebrannten Pfeifenköpfen (Tafel VI) runden die Palette der Fundstücke ab.

Die Tatsache, daß man zwischen diesen Scherben viele Knochenreste von Schafen, Schweinen, Rindern, Fasanen und Hasen identifizieren konnte, hat zu der Vermutung geführt, daß sich im Rathaus, zumindest seit der Mitte des 17. Jahrhunderts eine Gaststätte befunden haben könnte (eine solche gab es z. B. im 16. Jahrhundert in Torgau). Allerdings wäre es auch möglich, daß irdene Gefäße und Fayencen, die in der Abfallgrube teilweise als Bruchstücke gefunden wurden, als konfiszierte Ware im Rathaus gelagert und später vernichtet wurden. Sie kann auswärtigen Töpfern für rechtswidriges Hausieren weggenommen worden sein, so daß die Keramikfunde kaum eindeutig Hermanstädter Töpfern zugeschrieben werden können. Die Essensreste in der Fallgrube könnten auch von verschiedenen Gelagen oder gar von der Verköstigung von Gefangenen oder Sträflingen herrühren.

HORST KLUSCH

Ceramica din secolul al 17-lea şi al 18-lea, rezultată din săpăturile efectuate la Primăria Veche din Sibiu

Istoricii Petre Beşliu şi Thomas Nägler au iniţiat, la Primăria veche din Sibiu, cu ocazia unor lucrări de restaurare a imobilului, săpături arheologice. Au găsit, la 3 m sub nivelul suprafeţei curţi, în molozul unei încăperi, cioburi de ceramică din secolele al 14-lea şi 15-lea, precum şi numeroase cioburi (câteva lăzi) şi vase de ceramică din secolele al 17-lea şi 18-lea.

O parte a vaselor salvate au fost identificate ca aparţinând faianţei habane din Vinţ, altele completează tezaurul inestimabil al ceramicii uzuale, smălţuite şi nesmălţuite, din Transilvania.

Faptul că molozul amintit conţinea resturi de oase animale (oaie, porc, vită, fazan şi iepure) permite concluzia că, în incinta primăriei, a funcţionat, pe timpuri, şi un han. Multe vase întregi, unele dintre ele încă nefolosite, pot să provin, după părerea autorului, din mărfurile confiscate în piaţă.

http://patrimoniu.gov.ro

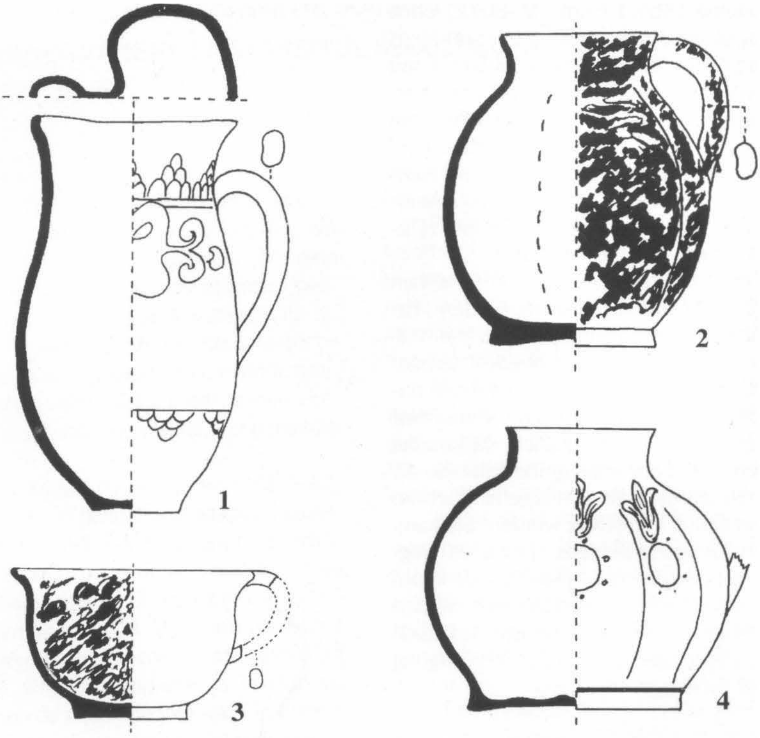

Tafel I – 1–3 Habaner Fayencen, 4 grünglasierte Habaner Irdenware.

Tafel II – 1–3 weiß engobierte, 4 u. 5 grünglasierte Irdenware.

http://patrimoniu.gov.ro

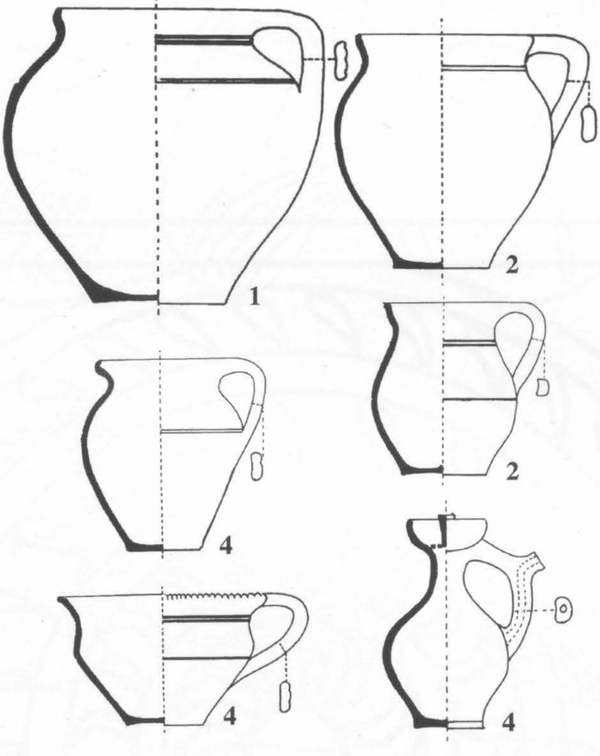

Tafel III – Unglasierte Irdenware.

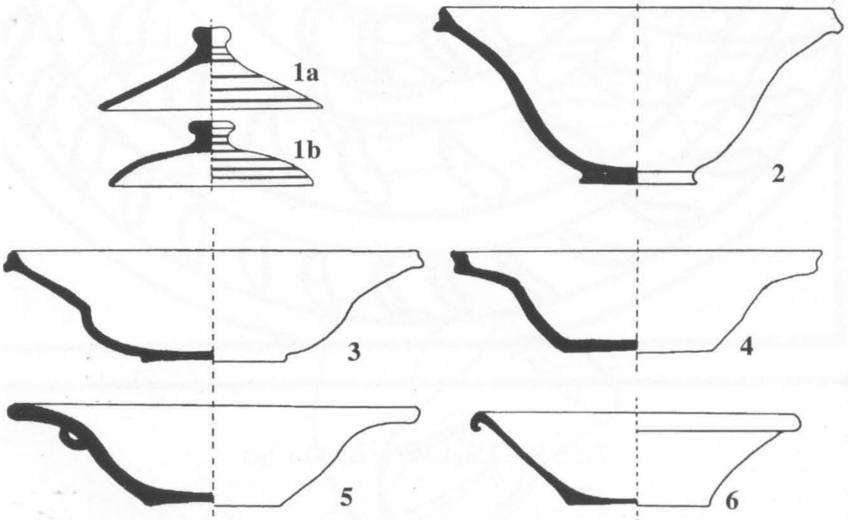

Tafel IV – Gefäßdeckel und Schlüsseln.

http://patrimoniu.gov.ro

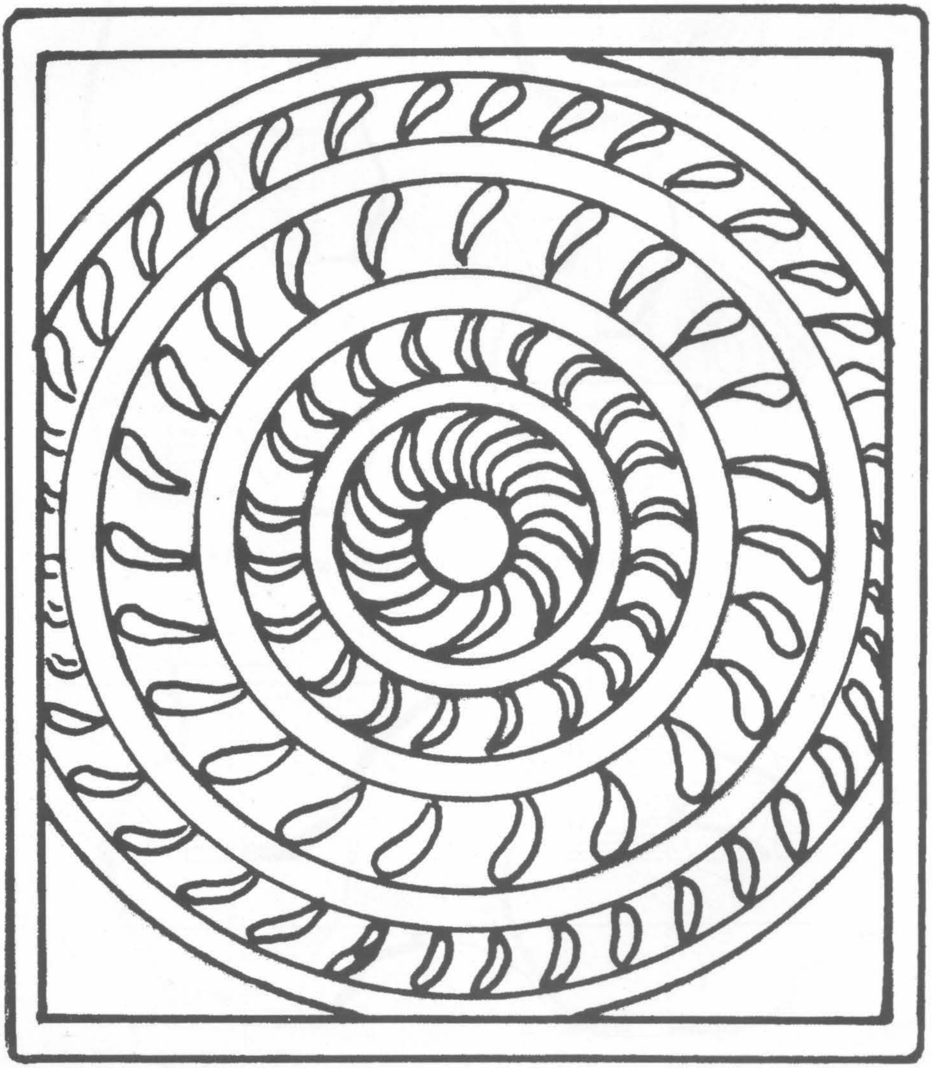

Tafel V -- Unglasierte Blattkachel.

http://patrimoniu.gov.ro

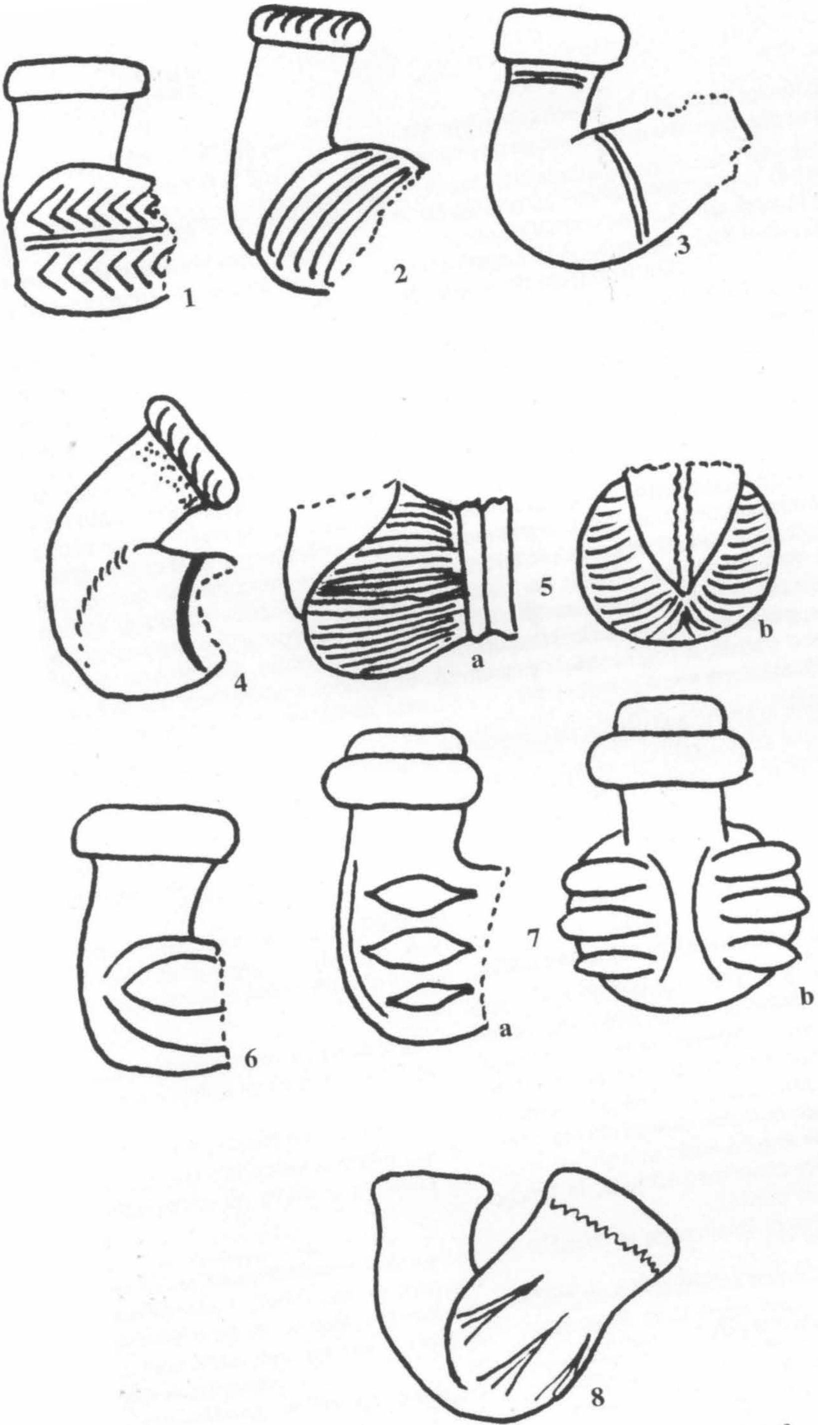

Tafel VI – Glasierte und unglasierte irdene pfeifenköpfe.

http://patrimoniu.gov.ro

În urma săpăturilor efectuate în subsolul Primăriei Vechi din Sibiu a fost descoperită o mare cantitate de fragmente ceramice.

S-au luat în considerare numai fragmentele tipice. Tipologia are la bază criterii deja cunoscute.

Din totalul de 4 350 fragmente, 2 380 aparţin unor vase nesmălţuite şi 1970 sunt fragmente de vase smălţuite. În general sunt vase de uz comun.

În privinţa vaselor nesmălţuite, pasta este de bună calitate, cu ardere oxidantă, degresant din nisip fin, obiectele sunt neornamentate sau cu ornamente incizate, benzi de striuri orizontale sau în val, în zona gâtului şi/sau în partea de maximă amplitudine, cu sau fără toartă, lucrate la roată rapidă.

Din totalul de 2 380 fragmente de ceramică nesmălţuită, 82 % au arderea oxidantă, iar 18 % ardere reducătoare, 9,2 % ardere secundară, fie în exterior (erau folosite la gătit direct pe flacără), fie şi în interior sau numai în partea superioară a peretelui vasului. Este posibil să fi fost arse măcar parţial şi în groapa în care au fost descoperite.

Redăm un tabel statistic al fragmentelor de ceramică nesmălţuită, clasificată după formă:

— 42 % fragmente aparţinând vaselor de dimensiuni medii, folosite pentru gătit;
— 38 % fragmente din ulcele pentru băut, cu sau fără toartă;
— 15 % fragmente ale unor vase mari, folosite pentru gătit sau păstrarea alimentelor;
— 2,3 % castroane de diferite dimensiuni;
— 1,5 % ghivece pentru flori;
— 1,2 % capace pentru vase, cu buton sau toartă.

Ceramica smălţuită (1 970 fragmente): pasta este de bună calitate, bine arsă, o parte sunt angobate, lucrate la roată rapidă, folosind ca degresant nisipul fin. Smalţul este puţin folosit, din cauza ingredientelor foarte scumpe. Marea majoritate a fragmentelor sunt smălţuite numai în interior, puţine în exterior, numai în pete de diferite culori, ca ornament pe fond de angobă albă.

Situaţia materialelor ceramice smălţuite, în funcţie de tipul de vas de la care provin:

— 42 % oale pentru vin;
— 36 % fragmente de ulcele pentru băut, cu sau fără toartă;
— 5,6 % oale mari pentru gătit;
— 5,3 % căncee;
— 4 % castroane;
— 4,9 % capace cu buton;
— 2 % farfurii.

Din aceeaşi categorie, ceramică smălţuită, s-au găsit:

— 2 tăviţe cu cioc la ambele capete;
— 2 vaze, care după format, pastă şi decor, par a fi de import;
— fragmente aparţinând unor vaze habane din pastă foarte fină, bine arsă, de culoare gălbuie, cu mult caolin, ornamentate cu smalţ gri-albastru pentru fond şi albastru intens pentru motivele florale.

SILVIA GALEA

http://patrimoniu.gov.ro

1. Sistemul de referinţă

Materialul arheologic rezultat în urma săpăturilor de la Primăria Veche din Sibiu, monument de arhitectură, reprezentativ pentru evul mediu transilvănean, conţine, alături de elemente de identificare a fazelor de construcţie a edificiului, de altfel, scopul principal al cercetării respective, o însemnată cantitate de fragmente de sticlă. Acestea au fost descoperite într-o groapă menajeră, alături de fragmente ceramice şi oase de fazan, iepure, porc, viţel, oaie[1].

Acest bogat material este inedit pentru cercetătorii noştri privind sticla medievală care, până acum, n-au beneficiat de date furnizate de investigaţia arheologică. De asemenea, o noutate reprezintă şi tipul de investigaţie propus care face parte din categoria *cercetărilor convergente*[2] înţelegând un mod de conlucrare interdisciplinară menit să confrunte gradul de valabilitate al documentului sau argumentelor puse la dispoziţie nu numai de arheolog, ci şi de istoricul de artă, arhivist, etnolog. Acest program de analiză are meritul de a focaliza rezultatele particulare, făcând posibilă reconstruirea unei realităţi „uitate" percepută de noi fragmentar, care îşi dezvăluie autenticitatea prin aceste comparări, interogări permanente.

2. Demersul metodologic

Prelucrarea materialului arheologic a impus stabilirea unor ierarhii a operaţiilor de investigare, mod de abordare indispensabil în organizarea şi sistematizarea muncii ştiinţifice:

- analiza detaliată a fragmentelor de sticlă şi asamblarea lor pentru a realiza recompunerea formelor iniţiale;
- evaluarea statistică a pieselor reconstituite;
- interpretarea materialului arheologic prin corelarea lui cu informaţiile de arhivă şi literatură de specialitate.

[1] Petre Beşliu, Thomas Nägler, *Die archäologische Grabungen im Hermannstädter Alten Rathaus,* în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", nr. 2/1989, p. 28–39. Cu acest prilej mulţumim colegului nostru arh. Petre Beşliu, care ne-a pus la dispoziţie, pentru cercetare, materialul arheologic.

[2] Ligia Fulga, *Sticla transilvăneană, sec. XVII–XIX,* (catalog de expoziţie), 1992, Braşov.

3. Rezultate

Rezultatele studiului nostru sunt relevante pentru conturarea unui tablou sugestiv privind viaţa cotidiană de la Primăria Sibiului, indicând nevoi, habitudini şi ritualuri mai puţin cunoscute de istoria mentalităţilor medievale din Transilvania.

Astfel, o primă categorie de piese constă din sticla de băutură, pahare, căni („*Humpen*"), carafe folosite la mesele obişnuite sau festive date de Primărie în cinstea oaspeţilor care vizitau Sibiul. A doua categorie se referă la existenţa unei farmacii asemănătoare celor de „curte", mai exact a unei cămări (*Keller*) unde se depozitau sticle de farmacie pregătite pentru uzul curent sau pentru eventualele călătorii ale comitelui saşilor, pentru alţi demnitari care treceau prin Sibiu. Acest tip de farmacie a fost frecvent în epocă în Europa occidentală[3].

S-au găsit în stratul arheologic butelii de farmacie, sticle de medicamente pentru uleiuri, tincturi, elixire, substanţe spirtoase, baghetă de sticlă pentru amestec, mensuri cilindrice.

Procedând la *evaluarea statistică* pentru a determina numărul de piese şi pentru a stabili tipurile morfologice frecvente, se constată că aceste două categorii devin extrem de relevante. Din circa 100 piese recognoscibile ca tip morfologic s-a evidenţiat următoarea clasificare:

— sticle pentru băut („de pivniţă")	15 buc.
— căni drepte cu toartă („*Humpen*")	9 buc.
— căni cu toartă, carafe	3 buc.
— pahare cu talpă şi picior	5 buc.
— pahare cilindrice	11 buc.
— castroane pentru masă	5 buc.
— butelii pentru farmacie	15 buc.
— sticle pentru oţeturi („ciorchine")	14 buc.
— flacoane mici pentru toaletă şi medicamente	18 buc.
— baghetă din sticlă pentru farmacie	1 buc.
— figurine	2 buc.

4. Locul de provenienţă şi datare

Considerăm că piesele respective provin din glăjăria transilvăneană de la Porumbacu de Sus, relativ aproape de

[3] Wolfgang Hagen Hein, *Emailmalereigläser aus deutschen Apotheken,* Govi-Verlag, Frankfurt am Main, 1972, *passim*.

http://patrimoniu.gov.ro

Sibiu, cunoscută din documentele de arhivă cu o producţie însemnată de sticlă diversificată şi de buna calitate. Cronologic, piesele le încadrăm în a doua jumătate a sec. al XVII-lea şi prima jumătate a sec. al XVIII-lea. Argumentele care susţin această determinare au la bază bogatul material de arhivă existent; ne referim, în special, la urbăriile şi inventarele domeniului Porumbac[4], aceste date fiind coroborate cu analiza stilistică şi morfologică a pieselor; adăugăm, de asemenea, o mărturie arheologică importantă, anume descoperirea în umplutură a unei monede din 1695 (un *gros*), element de datare care confirmă ipotezele noastre.

Nu lipsit de importanţă în avansarea cercetărilor asupra sticlei transilvănene este faptul că formele găsite în săpătura arheologică le găsim cu uimitoare precizie menţionate în documentele de epocă din sec. al XVII–XVIII-lea, suprapunerea de *termeni* şi *piesele concrete* recent reconstituite (Fig. 1–16) atestând indubitabil producerea lor în glăjăria de la Porumbacu de Sus[5]. Se cunoaşte din documente că la glăjăria de la Porumbacu de Sus au lucrat meşteri pricepuţi în prelucrarea artistică a sticlei, aduşi din Veneţia[6] încă din 1619, apoi din Boemia[7], care primeau comenzi din partea principilor Transilvaniei, a nobililor, a oamenilor bogaţi din oraşe, a negustorilor care plăteau scump aceste piese considerate rarităţi, majoritatea populaţiei folosind, în mod curent, pentru uz, oalele din lut.

5. Compoziţia

Majoritatea acestor piese intră în categoria „sticlei de pădure" lucrată în toate glăjăriile transilvănene în sec. al XVII–XVIII-lea; este numită astfel datorită topiturii de sticlă de nuanţă verzuie sau gălbuie care conţine cantităţi variabile de oxid de fier, existent în cenuşa de potasiu obţinută din cărbunii de pădure. Compoziţia sa era formată din 6 părţi nisip de cuarţ, 1 parte calcar sau oxid de calciu şi 1 parte cenuşă de potasiu (K_2CO_3) obţinută din arderea lemnului de stejar sau carpen din văile împădurite ale Carpaţilor[8].

De asemenea, imposibilitatea de a asigura o temperatură constantă procesului de topire şi, în general, folosirea redusă a substanţelor de limpezire şi decolorare a masei de sticlă cu arsenic şi salpetru procurate local sau din import[9], cu efect asupra coloritului verzui şi cu multe bule de aer, sunt trăsăturile specifice producţiei acestor glăjării.

Cu toate acestea, documente din sec. al XVII-lea atestă faptul că sticlarii din Porumbacu de Sus reuşesc să obţină sticlă incoloră, numită impropriu în epoca „*cristallo*", foarte uşoară, cu pereţi subţiri datorită conţinutului de cretă introdus ca ingredient în topitura de sticlă (*Kreideglas*).

În săpăturile de la Primăria Veche s-au identificat câteva pahare de acest tip, chiar un fragment cu inscripţie în limba germană (*Er hat* ...), fapt care ne îndreptăţeşte să considerăm că au fost lucrate de meşteri nemţi veniţi din ateliere de sticlă din centrul Europei, Germania sau Boemia. Este vorba de un pahar de petrecere cu picior şi talpă din seria formelor bachice mult uzitate în perioada barocului, tip „*Willkommen*" cu text gravat, un îndemn la băut şi veselie; în această categorie intră şi paharele incolore scunde, cilindrice sau uşor evazate cu caneluri verticale realizate în formă de „optic" (denumirea unei forme de suflat), datate în jurul anului 1700. De asemenea, un flacon de toaletă, pictat la rece, reprezintă o bogată compoziţie florală cu păsări (păun?), realizată de o mână talentată, foarte sigură în executarea desenului, preţiozitatea evidentă indicând destinaţia lui către patricienii bogaţi din Sibiu (Fig. 9).

6. Tehnici de realizare

În glăjăriile transilvănene din sec. al XVII–XVIII-lea se ştie că sticla se prelucra manual prin suflarea la „pipă" (ţeavă), solicitând sticlarii cu disponibilităţi artistice şi experienţă îndelungată; meseria de sticlar se transmitea din tată în fiu, păstrându-se cu stricteţe anumite secrete de fabricaţie.

În ceea ce priveşte tehnicile de decorare, domină suprafeţele canelate, realizate în „optic", modelările plastice, complicate cu toarte arcuite şi butoni, bazele sunt accentuate prin inele franjurate, în jurul corpului sunt spiralate fire de sticlă, devin frecvente forme figurative foarte ingenioase. Toate aceste modalităţi de ornamentare

[4] David Prodan, *Urbăriile Ţării Făgăraşului,* I–II, Bucureşti, 1970 şi 1976, mai departe *Urbăriile* ....

[5] Jurnalele economice ale Annei Bornemsza din 1677, 28 mai, atestă piese lucrate la Porumbacu de Sus: „350 sticle de medicamente bune pentru farmacie, 100 sticle late (aplatizate, n.ns.)" (vezi Prodan, *Urbăriile* ..., p. 384).

[6] Cronicarul sas Georg Kraus menţionează sticlari italieni aduşi din Veneţia de către principele Gabriel Bethlen în 1619 la Porumbacu de Sus. (Cf. Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei,* Bucureşti, 1965, p. 45).

[7] În inventarul domeniului Porumbacu din ianuarie 1648 este menţionată glăjăria şi faptul că lucrau şi sticlari nemţi. Cf. David Prodan, *Urbăriile* ... p. 902.

[8] Felix Paturi, *Die Geschichte vom Glas,* AT Verlag, Aaron Schweiz, 1986, p. 51–54.

[9] Surdu Bujor, *Contribuţii la problema naşterii manufacturilor din Transilvania în sec. al XVIII-lea,* în „Anuarul Institutului de Istorie", Cluj-Napoca, VII, 1964, p. 147–237. Sunt atestate 14 ateliere transilvănene de producere a salpetrului la începutul sec. al XVIII-lea.

http://patrimoniu.gov.ro

indică apartenenţa la repertoriul sticlei veneţiene care a persistat până în sec. al XIX-lea în mediul conservator al glăjăriilor transilvănene.

Se remarcă, de asemenea, tendinţe timide de asimilare a barocului în mediul provincial transilvănean, pe măsură ce trecem pragul sec. al XVIII-lea, sesizabile în forma paharelor şi ornamentica lor cu uşoare gravări geometrizante. Semnalăm ca importantă şi prezenţa unui fragment de sticlă care prezintă urme de aurire, fiind un indiciu că această tehnică era cunoscută şi de sticlarii de la Porumbacu de Sus. Este vorba de o butelie comandată, probabil, de Primăria din Sibiu.

7. Repertoriul tipurilor morfologice

Realizarea unui repertoriu a tipurilor morfologice identificate poate permite o analiză detaliată a elementelor evolutive, intervenite la nivelul formelor în ansamblu, edificatoare pentru producţia de sticlă de la glăjăria de la Porumbacu din acea perioadă; analiza atentă a părţilor componente devine relevantă, de asemenea, pentru a surprinde o anumită specificitate stilistică care poate lămuri aspecte de natură cronologică.

De aceea, reluăm clasificarea mai sus menţionată.

— *Sticle pentru băutură* (15 buc.) apar numite în documente „late", iar uneori de „pivniţă" după locul de păstrare. Se disting prin forma lor aplatizată, cu corp în formă de coif sau pară, cu gât specific cu inel concav spre gură, care are efect onomatopeic de „gâlgâit". Sunt lucrate din sticlă de pădure verde sau verzui; (Fig. 1).

O altă varietate morfologică este reprezentată de sticlele cu gât înalt cu inel circular la gură, având forma de butelcă uşor aplatizată, de culoare galben-brun (mangan); (Fig. 11).

În documente apar menţionate deseori „sticle vechi cu gât lung", ceea ce ne îndreptăţeşte să încadrăm această formă în tipologia predilectă secolelor anterioare, în special sec. al XVI-lea[10].

— *Căni drepte („Humpen")* (9 buc.) fac parte din seria tradiţionalelor căni pentru bere răspândite în întreaga Europă în sec. al XVII–XVIII-lea. În ceea ce priveşte forma, corpul este cilindric cu inel franjurat la bază cu toartă groasă canelată. Ca decor se disting fire de sticlă spiralate pe suprafaţa corpului, tehnică reluată *à la façon de Venise*[11] specifică sec. al XVII-lea, această tehnică fiind, de fapt, aproape unica manieră de decorare a pieselor de sticlă analizate.

— *Pahare* (16 buc.) vin să confirme, prin numărul lor, frecvenţa folosirii lor de către Primărie pentru oaspeţii de seamă ai Sibiului. Se diferenţiază o primă categorie, paharele cu picior şi talpă realizate din „sticlă de pădure", unul cu corp tronconic, celălalt în formă de caliciu (cupa) cu picior şi talpă înaltă concavă care aminteşte de apartenenţa la sticla veneţiană, considerate de noi forme stilistice anterioare sec. al XVII-lea (Fig. 3–4). În schimb, celelalte pahare sunt din sticlă incoloră numite impropriu *„cristallo"*, au corpul conic cu talpă şi picior răsucit *à la façon de Venise*. Alături de acestea, o categorie aparte o formează paharele mici cilindrice cu suprafaţă netedă sau la gură uşor evazate, cu caneluri verticale realizate în „optic" sau un decor geometric discret gravat la buză. Piesele respective le încadrăm ca datare în prima jumătate a sec. al XVIII-lea (Fig. 13–16).

— *Căni cu toartă* pentru servit la masă (3 buc.); fiecare în parte sunt exemplare deosebite care excelează prin eleganţa formelor, a tehnicilor de decorare şi înobilare a sticlei. Le prezentăm detaliat pe fiecare în parte:

a) *Cana mare cu toartă*, piesă comandată de oameni înstăriţi pentru că a făcut parte din inventarul meselor celor bogaţi din acea epocă. Este o cană pântecoasă, cu gâtul şi gura cilindrică puternic marcată, din fire de sticlă spiralate aplicate la cald. Baza este foarte stabilă prin inelul ataşat în jur, iar toarta este lată şi canelată. Ca formă şi manieră de decorare trădează aceeaşi tradiţie veneţiană, fiind lucrată la sfârşitul sec. al XVI-lea–începutul sec. al XVIII-lea.

b) *Cana mică cu toartă* este un exemplu de sticlă rară numită *„calcedonio"*[12] pentru că imită agatul, o piatră semipreţioasă cunoscută prin decorul marmorat roşu rubin-verde. Corpul este bitronconic, gâtul larg de formă cilindrică, baza, de asemenea, este marcată printr-un inel, iar toarta arcuită este prevăzută cu un buton realizat plastic la cald. Ca şi precedenta face parte din acelaşi vocabular decorativ *à la façon de Venise* (Fig. 12).

---

[10] Brigitte Klesse, *Glas*, Katalog des Kunstgewerbemuseums, Köln, 1963, p. 127–128; Ignatz Schlosser, *Das alte Glas*, Klinkhardt und Biermann, München, 1984, p. 88; în inventarul domeniului Porumbacu din ianuarie 1648 se menţionează „sticle vechi cu gât înalt" (Cf. D. Prodan, *Urbăriile* ... p. 892–902).

[11] Franz Adrian Dreier, *Venezianische Gläser und Façon de Venise*, Kataloge des Kunstgewerbemuseums Berlin, Band II, 1989, p. 25.

[12] Franz Adrian Dreier, *op. cit.*, p. 54.

http://patrimoniu.gov.ro

c) *Cana cu toartă („carafina")* este o piesă remarcabilă ca realizare artistică, lucrată la glăjăria de la Porumbacu, din sticlă de pădure, de nuanţă verzuie. Corpul este în formă de pară cu caneluri verticale realizate în „optic". Gâtul este prevăzut cu un inel concav şi buza uşor evazată, care are acelaşi efect onomatopeic (gâlgâit) întâlnit şi la sticlele pentru băutură; se distinge, de asemenea, toartă arcuită şi buton realizat la cald. Piesa este încadrată cronologic la sfârşitul sec. al XVII-lea – începutul sec. al XVIII-lea şi se înscrie în reluările decorative de tip veneţian (Fig. 2).

— *Castroane* (5 buc.) sunt din sticlă de pădure, deci nuanţă verzuie, cu pereţii puternic evazaţi, unele folosite la masă la posibile spălătoare mici pentru mâini, după cum apar în unele documente de epocă[13]; în acelaşi timp, există şi fragmente care indică castronaşe din sticlă incoloră („*cristallo*") cu borduri delicat gravate.

— *Butelii pentru farmacie* (15 buc.) apar menţionate, în inventarele glăjăriei de la Porumbacu de Sus, sub denumirea *„flasculi pro medicamentis conservandi"*, iar capacitatea lor este măsurată în optimi („*octalium*"). Prezintă dimensiuni variate, ele putând fi clasificate de noi în butelii mari cu diametrul bazei de 10/8 cm şi înălţimea de 15/16 cm şi butelii mijlocii cu diametrul bazei de 9/8 cm şi înălţimea 16 cm. Toate aceste butelii au corpul prismatic, formele sunt pătrate sau dreptunghiulare, cu fete hexagonale şi octogonale. De asemenea, gâtul şi gura buteliilor evidenţiază diferenţieri morfologice, de la un gât uşor înalt şi evazat la gâtul scurt, cilindric cu inel. Toate aceste piese au fost suflate la ţeavă în glăjăria de la Porumbacu folosindu-se sticlă de pădure colorată verde, verzuie sau albăstruie (Fig. 6).

— *Flacoane mici pentru toaletă şi medicamente* (18 buc.) făceau parte din dotarea aceleiaşi farmacii a Primăriei care îşi păstra, după cum ne informează documentele de epocă[14] *„aqua benedicta atramentarium pro rosolis apta, fortia et debilia*, adică săruri, esenţe parfumate etc. Piesele sunt de dimensiuni mici, calitatea sticlei este aceeaşi, de culoare verzuie, corpul este cilindric sau prismatic cu aceleaşi deschideri la gură ca la buteliile de farmacie (Fig. 7).

— *Sticle pentru oţet tip „ciorchine"* (14 buc.) prezintă ca formă specifică corpul cilindric cu toartă mică sau nu aplicată pe umăr; elementul distinct în morfologia piesei este suprafaţa striată în pătrate mici, numită în inventarele din epoca „ciorchine" (Fig. 8) sau suprafaţa canelată vertical, ambele decoruri fiind realizate în relief prin suflare directă în forme. Aceste sticle au acelaşi gât cu efect onomatopeic gâlgâit, aspect care ne îndreptăţeşte să le încadrăm tipologic în seria pieselor de sticlă lucrate la sfârşitul sec. al XVII-lea şi începutul sec. al XVIII-lea ca şi sticlele pentru băutură, flacoane, carafină.

— *Figurine* (2 buc.) sunt modelate plastic la cald, fie din sticlă de pădure (verzuie) cu albastru cobalt, fie din sticlă incoloră, ele reprezentând un porumbel şi un câine; ele fac parte din „fanteziile" sticlarilor care au creat o gamă variată de astfel de reprezentări, după cum ne informează documentele de arhivă[15]; confirmă din nou tipologia morfologică de sorginte veneţiană.

8. Consideraţii finale

Trebuie subliniat faptul că demersul nostru s-a bazat pe două surse de informaţii primare care au făcut dovada autenticităţii lor indubitabile: materialul arheologic descoperit la Primăria Veche din Sibiu şi documentele de arhivă care se referă la urbăriile şi inventarele domeniului Porumbacu la sfârşitul sec. al XVII-lea şi începutul sec. al XVIII-lea.

Demonstraţia respectivă a avut permanent în vedere verificarea reciprocă a argumentelor provenind din cele două surse, permiţându-ne să formulăm judecăţi de valoare asupra determinării unor tipuri de piese de sticlă lucrate la glăjăria de la Porumbacu de Sus, în jurul anului 1700. S-au adus precizări asupra calităţii sticlei, asupra tehnicilor de prelucrare şi decorare. Ideea majoră care se evidenţiază de la sine este continuarea stilului veneţian, aşa-numita *„à la façon de Venise"* dominantă în sec. al XVII-lea şi începutul sec. al XVIII-lea în Europa occidentală, care potentează, prin reluări, vechile tehnici folosite în atelierele veneţiene (sticlă filată, sticlă „*calcedonio*" etc.), cele care continuă, la rândul lor, sticla din antichitatea romană. Ne dăm seama, astfel, că producţia de la Porumbacu de Sus nu este străină de cea din centrul Europei, sticlarii transilvăneni fiind receptivi la tendinţele epocii respective.

[13] În jurnalele economice ale principesei Anna Bornemisza sunt menţionate 60 spălătoare de sticlă care se folosesc la curte. (cf. David Prodan, Urbăriile ... II, p. 387).

[14] Magdalena Bunta, Katona Imre, *Az erdélyi üvegművészség a századfordulóig,* Bukarest, 1983, p. 85.

[15] Din jurnalele economice ale principesei Anna Bornemisza între 1677 şi 1688 aflăm despre aceste jucării sau forme figurative care se lucrau la Porumbacu. Ele sugerau aspectul unui măr, pară, porumbel, dovleac, puşcă, târnăcop, buzdugan. (Cf. David Prodan, *Urbăriile* ..., p. 71).

http://patrimoniu.gov.ro

Nu lipsită de interes este identificarea unor tipuri mai vechi anterioare perioadei cercetate, specifice, probabil, sec. al XVI-lea, ca de exemplu, sticlele cu gâtul lung. Sperăm că cercetările ulterioare vor lămuri ipotezele formulate cu acest prilej.

LIGIA FULGA
PETRE MUNTEANU-BEȘLIU

The Transylvanian Glass from the Old Town Hall in Sibiu

(abstract)

In this study, the authors present the results of the latest archaelogical uncoverings done in the Old Town Hall from Sibiu regarding the Transylvanian glass from the end of the XVIIth and the beginning of the XVIIIth century.

The authors have resorted to the statistical analysis of the material, which revealed different types of glass, their composition, the technique, and different types of adornments.

About 100 pieces of glass could be identified and reassembled. They illustrate the fact that they were used by the urban patricians in every-day life and also prove the existence of a chamber containing bottles used for pharmaceutical purposes.

In this study, there is laid stress upon the most frequent morphological forms (bottles for beverages, straight and ordinary cups, glasses, small toilet and medicine bottles, bottles for vinegar, figurines), which belong to the ornamental vocabulary of the baroque.

Of no smaller interest, however, are the remnants from the Renaissance which coexist with the forms characteristic of the end of the XVIIth and the beginning of the XVIIIth century.

Desenator: Emil Crişan

http://patrimoniu.gov.ro

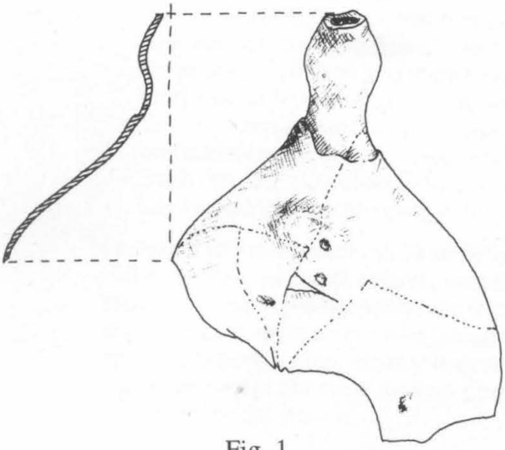

Fig. 1

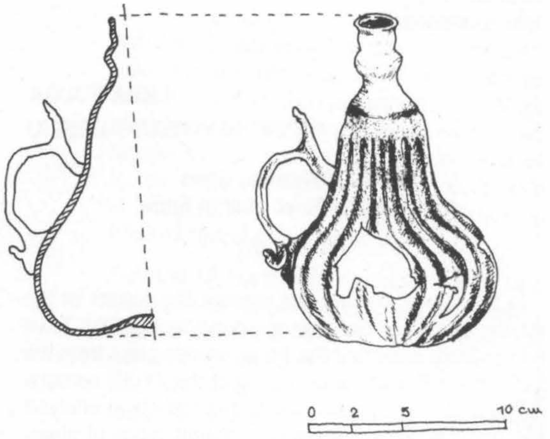

Fig. 2

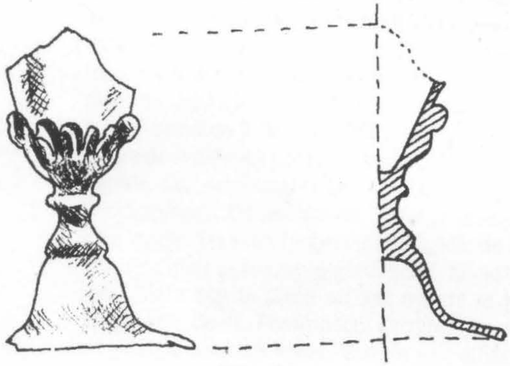

Fig. 3

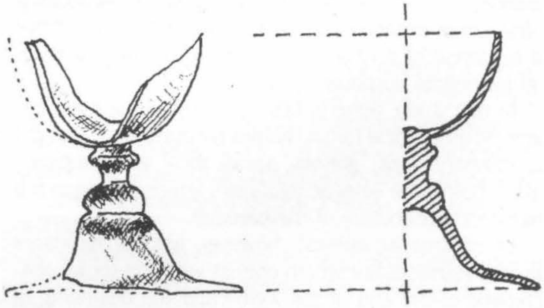

Fig. 4

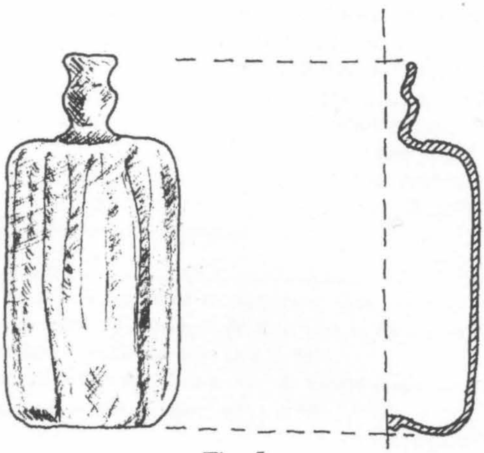

Fig. 5

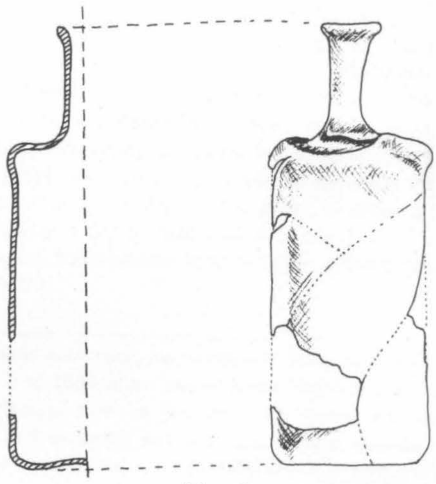

Fig. 6

http://patrimoniu.gov.ro

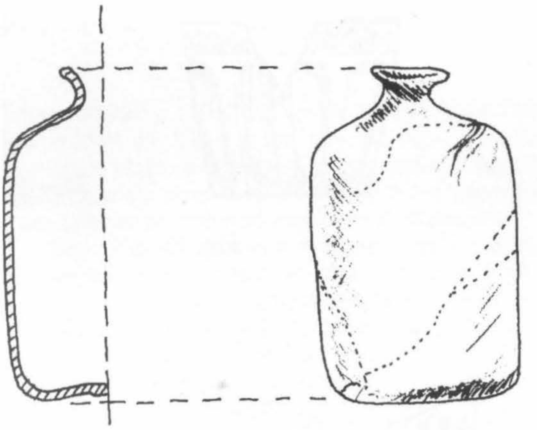

Fig. 7

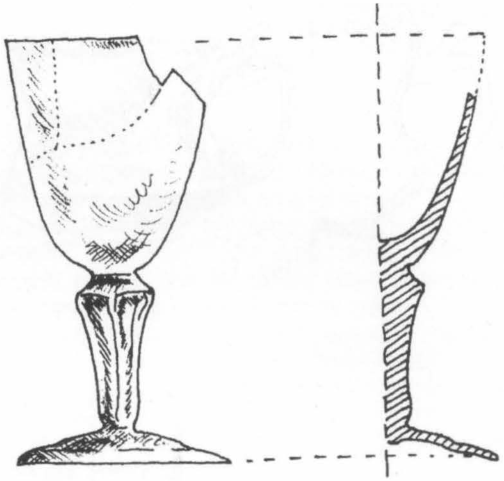

Fig. 10

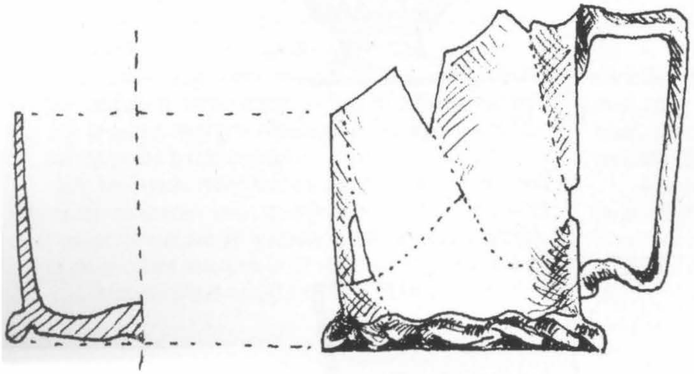

Fig. 8

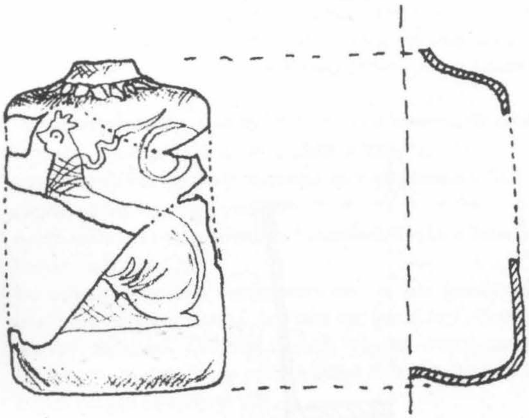

Fig. 9

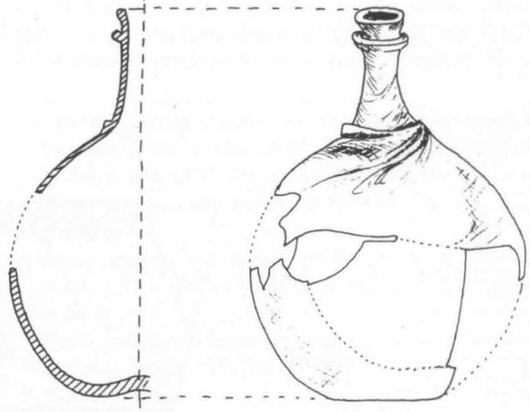

Fig. 11

http://patrimoniu.gov.ro

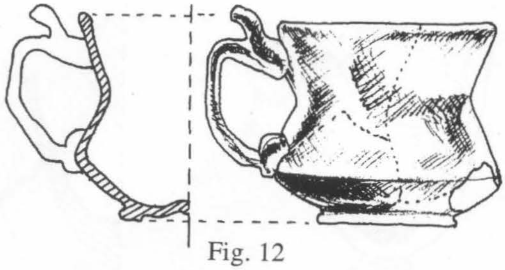
Fig. 12

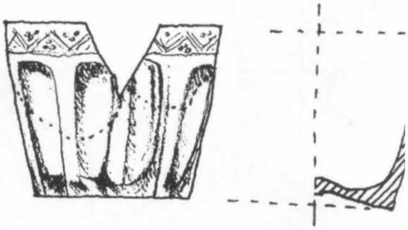
Fig. 13

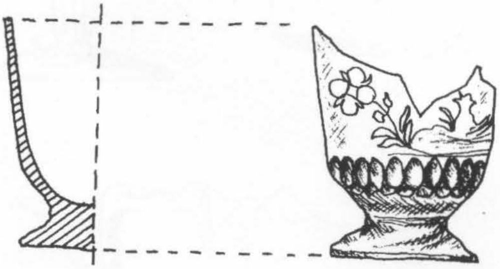
Fig. 14

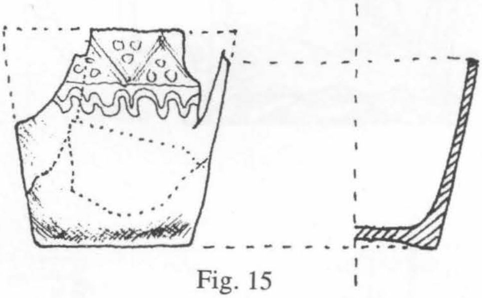
Fig. 15

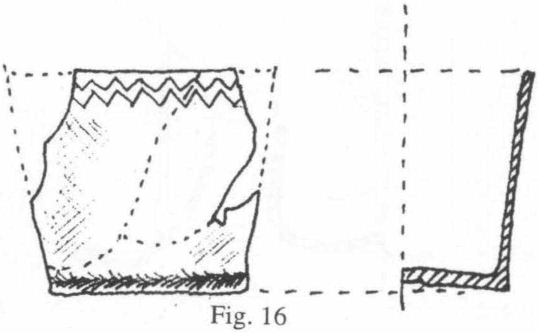
Fig. 16

http://patrimoniu.gov.ro

NOI DESCOPERIRI PREISTORICE DIN SIBIU [1]

Între anii 1990 şi 1992, una din pivniţele vechiului Palat al Primăriei[2] din Sibiu[3] a fost reparată (fig. 1)[4]. A fost necesară o săpătură de salvare în interiorul ei[5]. Separat de descoperirile preistorice prezente aici s-a găsit şi o mare cantitate de materiale medievale şi moderne[6].

Deşi nu există observaţii stratigrafice pentru obiectele preistorice, am considerat utilă publicarea acestui material, din moment ce câteva din culturile reprezentate nu erau cunoscute pe teritoriul Sibiului până acum; din cauză că materialul preistoric n-a fost găsit într-un context arheologic sigur, ne vom limita la o prezentare şi datare generală a celor găsite.

Pivniţa respectivă este amplasată pe marginea unei terase înalte, pe care a fost construit oraşul Sibiu în sec. XII–XIII e. n., prezentând o situare topografică excelentă pentru perioadele preistorice; de aceea, presupunem existenţa unei aşezări preistorice aici, distrusă de construcţiile medievale şi cele moderne.

Fragmentul unui topor realizat dintr-o rocă cristalină uşor verzuie şi ornamentat cu linii în zig-zag incizate (fig. 10) ar putea aparţine neoliticului sau epocii bronzului, dar nu poate fi datat precis.

Cele mai vechi materiale ce pot fi datate sunt două fragmente ceramice; unul aparţine unui capac modelat dintr-un lut de culoare gri-gălbuie cu mică în compoziţie, iar cel de-al doilea aparţine unui vas din ceramică fină gri (fig. 12). Ambele piese aparţin culturii Petreşti[7].

O mare parte din materiale sunt decorate cu incizii sau sunt imprimate; ceramica fină este de culoare maro deschis sau roşiatică, cu nisip şi mică în compoziţie. Suprafaţa este, în general, aspră, doar uşor netezită. Unele forme pot fi reconstituite grafic; astfel, un tip de vas întâlnit este cel globular, cu gât scurt, conic. Un fragment este decorat cu trei rânduri de ovale, cu impresiuni plasate vertical şi cu mici incizii pe margine (fig. 13); tipul nu este frecvent, dar are analogii în „Nisipărie", la Brateiu[8]. Este probabil ca un fragment cu incizii largi şi adânci, cu un motiv ornamental vertical sub formă de os de peşte şi cu o bordură crestată (fig. 15) să fi aparţinut unui vas similar[9].

O a doua formă este reprezentată de diferite cioburi; ele provin de la oale cu buzele evazate spre exterior şi sunt decorate cu rânduri de impresiuni sub buză, uneori urmate dedesubt de incizii oblice, adânci (fig. 16–18)[10].

A treia formă ce poate fi identificată este o cupă simplă, cu părţile laterale curbate, decorată în acelaşi mod ca şi oalele cu rânduri de incizii sau impresiuni sub buză, urmate, mai jos, de motive liniare în zig-zag adânc incizate (fig. 10–14)[11].

Alte fragmente sunt ornamentate cu incizii adânci şi largi, dispuse în zig-zag sau sub forma osului de peşte, uneori combinate cu impresiuni cu degetul (buzele) sau cu protuberanţe rectangulare şi un fel de şănţuleţe produse prin mişcarea degetelor peste suprafaţa vasului, dar şi cu impresiuni simple sau incizii fine aranjate sub formă de „copac".

Toate aceste forme şi tehnici de ornamentare, ca şi exemplele menţionate anterior, îşi găsesc analogii în cultura Coţofeni, faza I[12]. Un singur ciob, cu decoraţii adânc incizate, prezintă un motiv triunghiular format din linii verticale de lungimi diferite (fig. 14). Acest model nu apare, în general, înaintea celei de-a treia faze a culturii Coţofeni[13], ornamente complicate, compuse din linii

---

1 Prezenta lucrare este o colaborare între N. Boroffka (Berlin) şi S. Luca (Sibiu), posibilă datorită bursei Feodor-Lynen acordată lui N. Boroffka prin Fundaţia Alexander von Humboldt din Bonn.

2 În prezent, în clădire se află secţia Istorie a Muzeului Brukenthal.

3 Sibiul este reşedinţa judeţului Sibiu; într-o administrare românească mai veche – Sibiu, raion Sibiu, regiunea Braşov. Numele maghiar al oraşului este Nagyszeben, iar cel german Hermannstadt.

4 Planul terenului este ilustrat într-o versiune simplificată după H. Fabini, *Sibiul gotic*, Bucureşti, 1982, p. 124, fig. 75.

5 Săpăturile au fost executate de colegul nostru P. Munteanu-Beşliu (Sibiu), căruia îi aducem mulţumiri.

6 Aceste materiale sunt publicate de P. Munteanu-Beşliu, în actualul număr din B.C.M.I.

7 Nu cunoaştem analogii pentru acest vas; el este asemănător unei cupe care are analogii la Pianu de Jos (I. Paul, *Cultura Petreşti*, Bucureşti, 1992, pl. 24, 25, 27, 28, 16) şi Caşolţ (*ibidem*, pl. 24, 28, 30) şi poate fi plasat în faza A–B sau B a culturii Petreşti (*ibidem*, pl. 29).

8 P. Roman, *Cultura Coţofeni*, în Biblioteca de arheologie 26, Bucureşti, 1976, p. 156, pl. 56, 5–6.9. Pentru analogii, vezi *ibidem*, p. 153, pl. 53, 20; p. 155, pl. 55,12.

9 Pentru analogii, vezi *ibidem*, p. 153, pl. 153, 20; p. 155, pl. 55,12.

10 Pentru analogii, vezi *ibidem*, p. 153, pl. 53, 8.15; p. 154, pl. 54, 1.3; p. 156, pl. 56, 7–8; p. 162, pl. 62,6.11; p. 166, pl. 66,5.

11 Pentru analogii, vezi *ibidem*, p. 153, pl. 53,11; p. 159, pl. 59,6.

12 *Ibidem*, p. 36–38, 153–166, pl. 53–66.

13 *Ibidem*, p. 45.

http://patrimoniu.gov.ro

verticale şi orizontale, apărând, totuşi, chiar din faza I[14]. Considerăm, astfel, că acest grup de materiale aparţine exclusiv unei aşezări a culturii Coţofeni, faza I.

O perioadă în mod cert mai târzie este reprezentată de numai câteva fragmente ceramice. Este vorba despre o ceramică din pastă nisipoasă de culoare maro deschis, cu suprafaţa lustruită. Tipologic, întâlnim o vază cu fund larg, cilindrică şi o formă similară, cu un gât mai înalt. Un alt ciob are buza orizontală, decorată prin imprimare cu degetul – baza gâtului; partea superioară a vasului este decorată prin incizii cu pieptenele, în timp ce partea inferioară este barbotinată şi cu pietricele în compoziţie. Un alt fragment este de fapt o toartă mică, tubulară, care urcă spre buza vasului; o altă toartă tubulară şi un ciob mare cu striaţii aparţin, probabil, tot acestei culturi. Inciziile cu pieptenele, striaţiile şi nefinisarea părţii inferioare a vaselor permit datarea acestor piese în epoca timpurie a bronzului, deşi nu ştim exact tipologia vaselor[15]

Câteva fragmente aparţin culturii Wietenberg din epoca de mijloc a bronzului; oalele sunt brun-roşcate sau gri-brun, cu suprafeţele bine lustruite. Tipurile reprezentate sunt TEIa[16], ornamentat cu benzi incizate (VD4), cupe de tipul TD3 (precizarea nu este posibilă după fragmente) cu câteva ornamente, oale de tipul TA4 (cu precizări imposibile) sau TA4c. Ultimul are o protuberanţă sub forma unui mâner neperforat, în timp ce primul este ornamentat cu impresiuni pe exteriorul buzei şi cu modelele VB7 (incizii adânci şi largi, în formă de *S*) pe margine. Un mic ciob are o spirală incizată (modelul VD26, VD28, VD29 sau VD30, după N. Boroffka). Materialul aparţine fazei A2 a culturii Wietenberg[17]. Fragmentul mare de vas, cu modele VB7 aparţine fazei D a culturii Wietenberg şi poate fi legat de materialul din cultura Noua.

Cultura Nouă este reprezentată prin câteva fragmente ceramice, unele putând fi determinate. Cele mai caracteristice forme sunt fragmentele a două *kantharoi*, una cu mânere triunghiulare în secţiune (fig. 4), cealaltă cu mânere-butoni (fig. 5); ambele sunt de culoare gri închis, cu suprafeţele netezite sau lustruite[18]. Celelalte fragmente pe care le atribuim culturii Noua sunt de fabricaţie asemănătoare. Un astfel de fragment este reprezentat de un inel cu caneluri fine (fig. 3), iar un altul provine de la o cupă adâncă, puternic profilată în partea inferioară; partea superioară este ornamentată cu caneluri fine în formă de zig-zag, în timp ce colţurile sunt umplute cu trei buline canelate. Tehnica şi ornamentaţia în zig-zag sunt bine cunoscute în cultura Noua[19], deşi bulinele şi forma sunt curioase; găsim o situaţie similară la fragmentul din fig. 6. Acesta aparţine unui vas globular cu buza scurtă, evazată spre exterior, şi este decorat cu caneluri fine şi dense în partea frontală. Modul de prelucrare este identic cu cel al celorlalte piese găsite şi atribuite culturii Noua, dar forma şi decorul nu sunt cunoscute în această cultură; astfel, ne putem aştepta la descoperirea de noi tipuri aparţinând culturii Noua, uneori datorită influenţelor altor culturi – după cum s-a arătat recent prin analiza obiectelor descoperite la Ţichindeal, în judeţul Sibiu[20]

Câteva fragmente ceramice aparţin unei epoci mai târzii – epoca Hallstatt. Majoritatea sunt de greutate medie, toate sunt şlefuite, iar coloritul lor variază, de la gri închis la negru (fig. 7–8; 1–2); unul este negru în exterior şi oranj-roşcat în interior (fig. 9), iar două sunt maro (fig. 21–22). Se pot recunoaşte doar trei forme: una este o cupă simplă, cu pereţi curbaţi (un fragment fiind decorat cu linii oblice pe margine), (fig. 8; 19–20)[21], a doua este o oală deschisă, cu buza lobată şi canale duble pe interiorul buzei (fig. 21), pentru care găsim analogii în nivelul II şi III de la Teleac[22] şi care poate fi datată, în general, în perioada Hallstatt B, iar a treia este probabil o cupă închisă, cu buza evazată spre exterior. Inciziile fine de pe

[14] *Ibidem*, p. 165, pl. 65,5.

[15] Vezi H. Ciugudean, *Zur frühen Bronzezeit in Siebenbürgen im Lichte der Ausgrabungen von Ampoiţa, judeţul Alba*, P. Z., 66, 1991, p. 79–114, pentru o imagine generală şi o bibliografie mai veche. Descoperiri similare au fost publicate recent, de la Foeni (F. Gogâltan, *Foeni, eine frühbronzezeitliche Siedlung aus dem Südwesten Rumäniens. Vorläufiger Bericht*, în Thraco-Dacica, 14, 1993, p. 51–64), Copăceni, Bernadea, Fântânele şi Iernut (M. Rotea, *Contribuţii privind bronzul timpuriu în centrul Transilvaniei*, în Thraco-Dacica, 14, 1993, p. 65–86), cât şi de la Gligoreşti (F. Gogâltan şi G. Florea, *Săpături arheologice la Gligoreşti (judeţul Cluj)" – 1990*, în Apulum, 31, 1994, p. 9–38). Asprimea părţii inferioare a vaselor poate fi găsită în unele forme din materialele din majoritatea acestor situri şi poate fi observată, de asemenea, în cultura timpurie Schneckenberg (Gh. Bichir, *Beiträge zur Kenntnis der frühen Bronzezeit im südöstlichen Transsilvanien und in der Moldau (im Lichte der Grabungen von Cuciulata und Mîndrişca)*, în Dacia, NS, 6, 1962, p. 87–114, în special fig. 6), sau în Folteşti (M. Petrescu-Dîmboviţa şi M. Dinu, *Nouvelles fouilles archéologiques à Folteşti (Dép. de Galaţi)*, în Dacia, NS, 18, 1974, p. 19–72, în special figurile 18, 2; 20, 2; 24, 1–2.5; 25, 4–6).

[16] Urmărind tipurile stabilite de N. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, în Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, 19, Bonn, 1994, p. 115 şi următoarele.

[17] *Ibidem*, p. 249.

[18] Pentru numeroase analogii, vezi: A. Florescu, *Repertoriul culturii Noua – Coslogeni din România. Aşezări şi necropole*, în Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos, 9, 1991 / Biblioteca Thracologica, 1 (Călăraşi 1991), S. 5–414.

[19] *Ibidem*.

[20] D. Popa şi N. Boroffka, *Consideraţii privind cultura Noua. Aşezarea de la Ţichindeal, judeţul Sibiu*, în SCIVA, 46, 1995, în curs de tipărire.

[21] Acest tip e folosit de la sfârşitul epocii târzii a bronzului până în perioada La Tène. Vezi N. Boroffka, *Noi descoperiri hallstattiene la sud de Carpaţi*, în Apulum, 32, 1995, pentru paralele.

[22] V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, *Civilizaţia dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuţii arheologice:*

http://patrimoniu.gov.ro

margine şi de pe partea frontală superioară – ca şi fundul vasului – au caneluri aproape orizontale, care ne amintesc de cultura Basarabi[23]; totuşi, acest grup de obiecte ar putea fi datat în faza târzie a perioadei B a culturii Hallstatt. Celelalte două cioburi pot fi plasate cronologic aici, fără probleme: unul are un decor format, probabil, dintr-un cerc larg convex (fig. 9)[24], celălalt fiind un fragment de mâner cu laturi canelate (fig. 7), care poate fi datat oricând în cultura Hallstatt.

Ultimul grup de obiecte preistorice găsite, puţin reprezentate, aparţin culturii dacice clasice; prezentăm doar trei tipuri de veselă: o cupă clasică dacică (fig. 23)[25], de culoare gri-închis, fragmentul buzei unui recipient (vas de depozitat) (fig. 24)[26], cu un model format din linii dispuse sub formă de valuri, dintr-un material de culoare gri, fin, prelucrat la roată, şi partea superioară a unui suport dacic clasic pentru fructe (fig. 25)[27], făcut din ceramică fină gri, cu suprafaţa şlefuită, care poate fi datat între sec. I î.e.n.–I e.n.

În concluzie, putem afirma că în împrejurimile Palatului vechi al Primăriei din Sibiu a existat o aşezare cu strat neolitic (cultura Petreşti, fazele A–B/B), eneolitic (cultura Coţofeni, faza I), epoca timpurie a bronzului, epoca de mijloc a bronzului (cultura Wietenberg, faza A2), epoca târzie a bronzului (cultura Noua, poate cu influenţe ale culturii Wietenberg, faza D), Hallstatt (cultura târzie Gáva – cultura timpurie Basarabi) şi o perioadă dacică (sec. I î.e.n.–I e.n.). Deşi discuţiile ulterioare sunt blocate de lipsa datelor contextuale, am considerat necesară semnalarea materialului, din moment ce aceste perioade n-au fost cunoscute până acum pe teritoriul Sibiului.

SABIN A. LUCA
NIKOLAUS G. O. BOROFFKA

Summary

Although there exist no stratigraphical observations on the prehistoric finds, we considered it useful to publish the material uncovered in the cellar of the Old Town Hall, since several of the cultural groups represented here were not known in Sibiu until now. Since the prehistoric material was not found in a secure archaeological context, we shall confine ourselves to a presentation and general dating of the finds.

Essentially, the materials indicate the existence of a settlement with layers from the Neolithic (Petreşti culture, phase A–B/B). Eneolithic (Coţofeni culture, phase I), Early Bronze Age, Middle Bronze Age (Wietenberg culture, phase A2), Late Bronze Age (Noua culture, perhaps with imports from the Wietenberg culture, phase D), Hallstatt B period (late Gáva – early Basarabi culture?), and from the Dacian period (1st century B.C. – 1st century A.C.). Though, any further discussion is blocked by the lack of contextual data.

Apart from the prehistoric finds presented here, a large quantity of medieval and modern material was found.

LISTA CU ILUSTRAŢII

Planşa I: 1: ceramică aparţinând culturii Wietenberg;

2–6: ceramică aparţinând culturii Noua;

7–9: ceramică Hallstatt B;

10: fragment de topor;

11–12: ceramică aparţinând culturii Petreşti (faza A–B/B);

13–18: ceramică aparţinând culturii Coţofeni (faza I);

19–22: ceramică Hallstatt B;

23–25: ceramică dacică.

Aşezarea fortificată de la Teleac, (Cluj-Napoca 1991), p. 83–84, tipul IIIc, fig. 33, 7.10.13.

[23] A. Vulpe, *Zur Entstehung der geto-dakischen Zivilisation. Die Basarabikultur. I Teil: Forschungsgeschichte; Definition; Fundstoff; Verbreitung*, în Dacia, NS, 30, 1986, p. 73, fig. 2, 21, p. 85, fig. 14, 6, p. 87, fig. 16, 22; M. Gumă, *Civilizaţia primei epoci a fierului în sud-vestul României*, în Bibliotheca Thracologică, 4 (Bucureşti 1993), Pl. 41, 2; 56, 9.

[24] Vezi V. Vasiliev et al. (note 21), fig. 29, 4–17; 32, 9; 41, 2–3.5.7.

[25] I. H. Crişan, *Ceramica daco-getică, cu specială privire la Transilvania*, (Bucureşti 1969), p. 153 şi următoarea, fig. 65.

[26] *Ibidem*, p. 184–186.

[27] *Ibidem*, p. 167–170.

http://patrimoniu.gov.ro

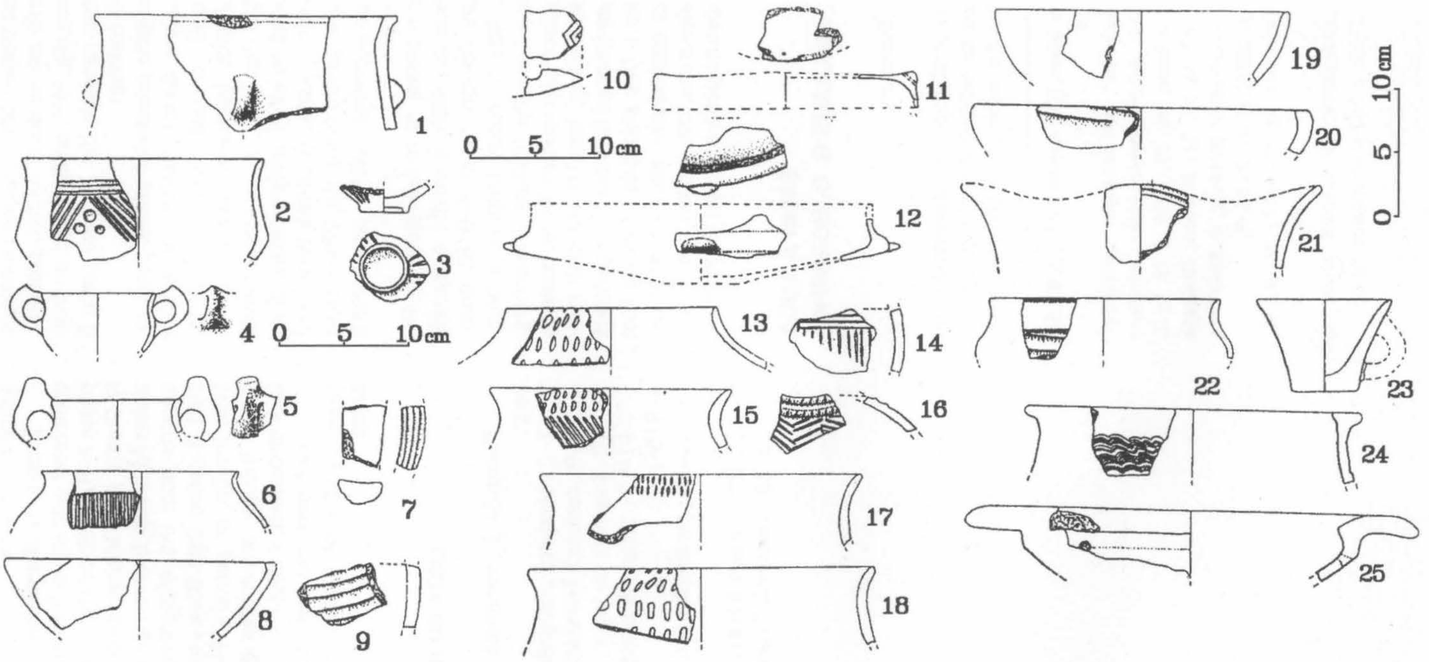

Planşa I – 1 ceramică aparţinând culturii Wietenberg; 2–6 ceramică aparţinând culturii Noua; 7–9 ceramică Hallstatt B; 10 fragment de topor; 11–12 ceramică aparţinând culturii Petreşti (faza A–B/B); 13–18 ceramică aparţinând culturii Coţofeni (faza I); 19–22 ceramică Hallstatt B; 23--25 ceramică dacică.

http://patrimoniu.gov.ro

ANALIZA FRAGMENTELOR OSOASE DESCOPERITE ÎN GROAPA DE GUNOI DE LA PRIMĂRIA VECHE SIBIU

În urma analizei celor 8 634 de fragmente osoase rezultate din groapa menajeră găsită în săpăturile arheologice de la Primăria Veche Sibiu şi aduse în Laboratorul nostru spre analizare au rezultat următoarele concluzii:

— fragmentele osoase constituie resturi menajere de provenienţă animală de natură domestică;
— pe unele fragmente se observă urme de fum sau chiar început de calcinare, ceea ce denotă că resturile din groapă au fost supuse unui proces de incinerare;
— după natura suprafeţei şi formei secţiunii de fragmentare, putem trage concluzia că oasele au fost sparte cu un obiect dur pentru a putea fi fragmentate şi nu tăiate;
— noi am constatat în urma analizării formelor şi mărimilor de fragmente că ele provind de la animale domestice din următoarele specii: porc mare (în jur de 100 kg) – 2 716 fragmente; porc mic (în jur de 30 kg) – 402 fragmente; oaie – 1 625 fragmente; miel – 1 004 fragmente; pasăre (găină şi cocoş) respectiv 1 601 şi 66 fragmente; vită – 1 215 fragmente;
— putem afirma, în funcţie de prezenţa fragmentelor osoase semnificative, că oasele au provenit de la un număr de 6 porci, un purcel, 4 oi, 1 miel, 5 găini, 2 cocoşi şi o vacă, numărul mare de oase nesemnificative pentru aprecierea cantitativă impiedicând orice alte speculaţii.

În afara celor enunţate mai sus, putem afirma că au mai fost descoperite un număr de 11 oase aparţinând speciei iepure (cantitativ, apreciem un iepure) şi un număr de 4 oase apreciate după formă şi mărime ca aparţinând speciei fazan (două sternuri, respectiv doi fazani).

Speculând ideea provenienţei din vânat a acestor ultime animale, completăm cele afirmate în prima parte cu faptul că au fost prezentate şi resturi osoase provenind de la animale sălbatice.

ALEXANDRU DOBRESCU

BULETIN DE ANALIZĂ NR. 815

L. BUCŞĂ, AL. DOBRESCU

— Provenienţa: Primăria Veche Sibiu.
— Determinări solicitate: determinare materiale organice.

Nr. crt.	Adâncime Provenienţă probă	Analize efectuate	Rezultate analiză
0	1	2	3
1.	Adâncimea de 2 m	examinări la stereobinocular şi microscop.	– lemn defibrat – brad Abies Alba – lemn carbonizat – specie de răşinoase – seminţe de struguri – exuvii insecte necrofage.
2.	Adâncimea de 6,5 m	– " –	– lemn carbonizat de răşinoase – fragmente de case carbonizate – resturi tulpini vegetale – elitre de Coleoptere – piele şi tendoane carbonizate – fragmente ceramice – seminţe de plante – exuvii de insecte necrofage
3.	Adâncimea de 5,5 m		– lemn carbonizat sp. foioase – claviulă de pasăre – resturi de oase carbonizate

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3
4.	Adânci-mea de 4,5 m		– lemn carbonizat sp. răşinoase – resturi oase carbonizate – resturi de piele şi păr de animale. – exuvii de insecte necrofage
5	Adânci-mea de 3,5 m	examinări la stereobinocular şi microscop	– lemn carbonizat sp. de foioase – lemn defibrat de stejar *Quercus robur* – fibre de mătură carbonizate – case de pasăre domestică semicarbonizate – resturi tulpini vegetale

Concluzii :

Din probele analizate reiese că locul prelevării probelor a fost o groapă de depozitare a resturilor menajere, care period au fost aprinse sau acoperite cu var nestins, în scop de dezinfecţie. Oasele de animale domestice, resturile de tendoar şi piele precum şi sâmburii şi tulpinele vegetale provin din resturi alimentare, având printre ele şi resturi de ceramic de uz casnic.

Întocmit,
LIVIA BUCŞĂ
ALEXANDRU DOBRESCU

Sibiu, 30 martie 1989

http://patrimoniu.gov.ro

CERCETĂRILE INTER- ŞI MULTIDISCIPLINARE DE LA PRIMĂRIA VECHE DIN SIBIU : STADIU ŞI PERSPECTIVE

Abordarea în spirit inter- şi multidisciplinar a diferitelor aspecte morfologice, estetice, istorice şi a funcţionalităţii monumentului istoric cunoscut sub numele de Primăria Veche este determinată de nevoia continuării discuţiilor vechi de un secol, discuţii stârnite de complexitatea clădirii, de specificul cercetării ştiinţifice la sfârşitul secolului XX. Limitele inerente cercetării în profunzime şi nevoia comunicării în forme tradiţionale, accesibile cititorilor, determină acest demers general asupra stadiului informaţiilor istorice şi a posibilităţilor de depăşire a limitelor actuale. Nu ne propunem să fundamentăm teoria unei „discipline a monumentelor", dar studiile legate de cunoaşterea multilaterală a monumentului istoric discutat demonstrează pe de o parte obligativitatea cercetării specializate a unor aspecte deosebite şi, pe de alta, necesitatea corelării informaţiilor. Abordarea teoretică pleacă de la premise şi are o finalitate social-pragmatică, perspectiva istorică devenind necesară pentru compararea etapelor şi direcţionarea utilităţilor.

Principalul reper bibliografic într-o tradiţie de preocupări istoriografice îndelungate şi constante este studiul lui L. Reißenberger despre monumentele oraşului medieval Sibiu[1]. Autorul menţionat porneşte în analiza morfologică şi datarea clădirii Primăriei Vechi de la informaţiile aflate în monografia istorică a lui Seivert[2]. Reißenberger, citat de toate studiile ulterioare despre Primăria Veche, foloseşte informaţii documentare directe şi indirecte, iar logica formală a evenimentelor îi permite să stabilească o ideală succesiune a proprietarilor clădirii de la M. Pempfflinger înapoi în timp la Lulay, Proll şi Altemberger, toţi având cele mai înalte funcţii la Sibiu. Potrivit informaţiilor lui Reißenberger, succesiunea patrimonială este datorată uneia matrimoniale, Clara Tobiassi, soţia lui Pempfflinger, fiind văduva lui Lulay; Elisabeta, o altă soţie a lui Lulay, devine văduva lui Proll, care a fost căsătorit cu Affra, văduva lui Thomas Altemberger[3]. Nu ne-am propus să verificăm presupusele legături matrimoniale, dar cel puţin afirmaţia relaţiei între Affra şi Proll trebuie amendată. La 19 aprilie 1497, Affra trimite din Bogat (primul ei soţ fusese nobil de Bogat) o scrisoare către Johannes Sachs[4]. Este greu de crezut că la acea dată Affra era soţia lui Proll (altfel ar fi trebuit să apară în document numele ei oficial), cum la fel de dificil este de acceptat o succesiune rapidă a evenimentelor care până în noiembrie 1499 să ducă la căsătoria Affrei cu Proll, la moartea ei şi căsătoria lui Proll cu Elisabeta, amintită în testamentul din 1499[5]. Între 1495, când Affra era amintită sub numele de „văduva magistrului Altemberger"[6] şi 1497, când apare sub numele de „doamna Affra", documentele reflectă creşterea autorităţii ei, de la un statut ce o lega cel puţin prin menţionarea numelui de fostul soţ, la unul special, de autoritate, care îi permite să lupte pentru a-şi redobândi bunurile sau contravaloarea unor bunuri împrumutate Magistratului[7].

De altfel, „casa doamnei Affra" apare în registrele de impozite ale Sibiului până în 1515 şi ne îndoim că aceste acte oficiale nu ar reflecta realitatea. Casa Affrei este însemnată cu numărul maxim de „lott" (unitate fiscală ce se referă, probabil, la proprietatea asupra caselor). Ipoteza transmiterii casei în proprietatea lui Lulay numai după anul 1515 este tentantă, dar nu este susţinută de dovezi convingătoare. La redactarea testamentului său, Thomas Altemberger avea mai multe case din piatră, posibilitatea identificării casei din registrul de impozite din anul 1515 cu viitoarea „Primărie Veche" fiind redusă. Blazonul lui Lulay amplasat la etajul întâi, în poziţie centrală, dovedeşte numele proprietarului în acea perioadă şi veleităţile sale. (Fotografia 1).

Fără a părăsi acest tărâm al ipotezelor şi controverselor, „sarea şi piperul" cercetării istorice, aducem în discuţie un subiect ce ne interesează la fel de mult: datarea ansamblului arhitectonic. Complexitatea structurii arhitectonice şi polivalenţa stilistică au determinat discuţii contradictorii asupra evoluţiei ansamblului. Prezenţa bla-

[1] L. Reißenberger, *Überreste der Gothik und Renaissance an Profanbauten in Hermannstadt*, Sibiu, 1888, p. 4–24.

[2] G. Seivert, *Die Stadt Hermannstadt. Eine historische Skizze*, Sibiu, 1859, p. 48.

[3] Reißenberger, *op. cit.*, p. 18–19.

[4] Arhivele Naţionale Sibiu, fondul „*Documente medievale*", U III, 8.

[5] Despre acest document a se vedea la Reißenberger, *op. cit.*, p. 18, nota 3. Testamentul a fost transcris în două registre aflate în arhiva din Mediaş.

[6] *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation*, Sibiu, 1880, p. 189. *Dominae relictae condam Thomae Altemberger*; în acelaşi an 1495: *Dominae Affrae alias conthorali magistri Thomae Altemberger (ibidem* p. 188). (mai departe, *Rechnungen ...)*

[7] *Rechnungen* ... p. 507, 547. În acelaşi registru al notarului Paulus Remser este trecută şi proprietarea lui J. Lulay (*ibidem*, p. 551, 553, 554).

http://patrimoniu.gov.ro

zonului lui Altemberger în trei locuri diferite pare a rezolva problema ; se impun însă câteva precizări :

1. blazoanele se află numai în turn şi loggia din curtea mică, adică pe o latură ;
2. între blazoanele lui Altemberger există deosebiri de compoziţie care se datorează probabil executării lor de către meşteri diferiţi, amplasării în locuri cu semnificaţie deosebită sau unor transformări sociale importante cum este numirea lui, în 1481, în funcţia de jude regal. În blazonul aflat în loggie, pe lângă elementele ce le regăsim în stemele din turn, leu/lup (?), în poziţie rampantă, şi cele trei stele cu cinci sau şase colţuri, apare, în laba animalului din planul superior, o sabie. (Fotografiile 2, 3).

Amplasarea blazoanelor în anumite puncte de maxim interes şi vizibilitate are, în primul rând, o semnificaţie simbolică. Lipsa lor în alte aripi ale construcţiei nu înseamnă neapărat şi absenţa corpurilor de clădire în acea perioadă. E adevărat, cercetarea arheologică a evidenţiat lucrări de construcţie efectuate în mai multe etape pe latura de sud. Finalizarea construcţiei acelei laturi prin cuprinderea unei părţi a clădirii ridicate la 1300 nu ridică semne de întrebare, adosarea fiind evidentă. Problema datării întregului corp de clădire şi, mai ales, datarea etapelor compartimentării acestuia nu poate fi însă lesne elucidată. Lucrări de compartimentare, de înlocuire a unor ancadramente de uşi, au fost efectuate în mai multe rânduri, neavând însă ştiri documentare sigure, decât din secolul al XIX-lea[8].

Datarea *ante quem* a loggiei din grădina clădirii este asigurată de anul zgâriat pe unul din stâlpii de piatră ce o mărginesc. În 1498, anul înregistrat pe stâlp, exista, aşadar, nu numai loggia, ci şi parterul corpului la care a fost adosată. Datarea momentului terminării acestei etape importante de construcţie poate fi fixată la mijlocul deceniului anterior, în perioada de maximă putere a lui Altemberger. În sprijinul ipotezei noastre vine observaţia făcută de domnul I. Albu, potrivit căreia însemnarea din registrul de socoteli al Magistratului în 1485 evidenţiază o schimbare în statutul proprietăţilor lui Altemberger[9]. În acelaşi an, Thomas Altemberger dispune redactarea testamentului unde clădirea în discuţie devine obiect de moştenire[10].

Cercetarea arheologică nu a putut aduce informaţii suplimentare asupra perioadei de construcţie a casei, ce poate fi numită, având în vedere dimensiunile şi structura clădirii, simbolurile unor detalii arhitectonice, rangul şi pretenţiile ctitorului, „palatul Altemberger". Sistemul de amenajare a fundaţiilor corpurilor masive (turnul-locuinţă şi corpul principal), folosind arce puternice din cărămizi, a determinat o modalitate deosebită de legare a zidurilor. Zidurile corpului de legătură au fost adosate turnului-locuinţă, fundaţia din piatră de râu a primului penetrând arcul din cărămizi al ultimului. Practicarea casetei pe latura de vest a clădirii, acolo unde zidul îşi schimbă cu câteva grade direcţia, a permis constatarea continuării structurii fundaţiei spre nord. Aceste observaţii dau consistenţă ipotezei construirii, în aceeaşi etapă, a corpului de legătură şi a parterului corpului principal, chiar dacă au fost adosate. Perioada construcţiei, care a ridicat numeroase probleme tehnice şi care încorporează detalii arhitectonice realizate artistic, coincide cu activitatea în zona Sibiului a lui Andreas Lapicida, activ în 1496 la Cârţa, dar foarte apreciat de patricienii oraşului şi înainte de această perioadă[11].

Amploarea şi măreţia construcţiei, cea mai impunătoare dintre clădirile laice din lumea săsească a sfârşitului de secol XV, mesajele sociale şi estetice ale blazoanelor, ancadramentelor, nervurilor de boltă sau consolelor în formă de chipuri umane, pot fi înţelese doar cunoscând personalitatea ctitorului, dincolo de austeritatea şi conservatorismul lumii săseşti, năzuind spre formele culturale şi politice occidentale. Veniturile mari, autoritatea funcţiilor, dar mai ales concepţia de viaţă pe care şi-a format-o în cursul studiilor în străinătate, explică în bună măsură grandoarea ctitoriei sale.

Cercetările arheologice trebuiau să dea răspuns întrebării dacă au existat şi cum au arătat construcţiile anterioare palatului Altemberger – Affra (folosim această denumire pentru a sublinia firescul raport între ctitori şi ctitorie). Ele au înregistrat câteva urme de construcţii şi amenajări : zidăria superficială de sub arcul din cărămidă al corpului principal (alcătuită dintr-o suprapunere de o cărămidă şi o piatră, construcţia din lemn din curtea mică, plasată pe o terasă îngustă, pământul ars în asociere cu fragmente de la o oală, observate în cursul unei săpături mecanice în curtea mare şi groapa pentru turnat clopotul de biserică. Descoperirile arheologice amintite se pot încadra între limite cronologice relative şi largi, anterioare momentului edificării palatului Altemberger – Affra. Este dificil să acceptăm ipoteza construirii unor clădiri civile masive, chiar dacă era în discuţie casa unui înalt funcţionar, în imediata vecinătate a zidului de incintă, zona fiind considerată strategică. Aceste terenuri au putut deveni construibile numai după dezafectarea sistemului de apărare ce proteja „oraşul de sus". Pentru a putea înţelege rosturile clădirii este necesar să amintim consideraţiile lui Kimakowicz asupra evoluţiei fortificaţii-

[8] L. Popa, *Două documente despre amenajări la Primăria Veche în secolul al XIX-lea*, în acest număr din B.C.M.S.I.

[9] I. Albu, *Inschriften am Hermannstädter Alten Rathaus*, în acest număr din B.C.M.S.I.

[10] G. Gündisch, *Der Hermannstädter Bürgermeister Thomas Altemberger († 1491), Leben und Werk*, în :, G. Gündisch, *Aus der Geschichte und Kultur der Siebenbürgen Sachsen*, Köln, 1987, p. 135. Soţia primea ⅓ din moştenire.

[11] H. Fabini, *Andreas Lapicida, ein siebenbürgischer Steinmetz der Spätgotik*, în „Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege", XXXX, 1977, p. 32.

http://patrimoniu.gov.ro

lor oraşului şi să ne întoarcem la săpătura efectuată în subsolul clădirii.

În studiul asupra evoluţiei arhitectonice a Sibiului, Kimakowicz consideră că „Primăria Veche" a avut o importanţă strategică, dominând zona dintre „Spinarea câinelui" (strada ce cobora pe lângă clădire) şi Poarta Ocnei[12]. Afirmaţia poate fi argumentată de structura clădirii ce a cuprins părţi ale unei mai vechi incinte, inclusiv un turn de apărare. Adăugându-i un turn-locuinţă, ctitorii au transformat-o într-o reşedinţă nobiliară fortificată. Rolul ei militar era cumpănit, chiar covârşit de cel social şi utilitar, de reşedinţă a unei familii bogate şi puternice.

Spaţiul de la subsolul clădirii, umplut cu obiecte în secolele XVII–XVIII, a fost amenajat din cărămizi, cuprinzând ziduri mai vechi din piatră. Zidurile din piatră de râu conturau, iniţial, un spaţiu mai amplu. În planul parterului se regăseşte doar conturul „gropii zidite", ceea ce demonstrează etape deosebite de construcţie, dar nu măsoară intervalul la care s-au succedat. Ambiguitatea relaţiilor dintre structurile de zidărie pune în evidenţă necesitatea unui studiu de parament pentru întreaga clădire. Potrivit mărturiei restauratorului, în grosimea peretelui a existat un coş de fum. Unele detalii (tencuirea pereţiilor, existenţa unei firide în zid la nivelul pivniţei actuale) ar putea conduce la ipoteza existenţei unui atelier meşteşugăresc în subsolul clădirii, coşul de fum şi culoarea roşietică a mortarului dovedind prezenţa unei instalaţii pentru foc. Ipoteza identificării acelui spaţiu aflat la mică adâncime, sub nivelul pivniţei, cu atelierul monetăriei oraşului, cunoscând funcţia lui Thomas Altemberger de arendaş al monetăriei, pare verosimilă, dar este greu de verificat. Relaţia poate fi întâmplătoare ca de altfel şi faptul că socrul magistrului Altemberger, Oswald Wenzel (tatăl celei de a doua soţii a lui Altemberger) a avut aceeaşi funcţie. În condiţiile inexistenţei unei argumentări documentate, consemnarea monedelor emise la Sibiu, monede ce poartă iniţiala magistrului, are o valoare în sine[13].

Rămân sub semnul întrebării utilitatea uriaşei gropi zidite şi modalitatea de amenajare a unui spaţiu ce se adâncea la 7,50 m sub o fundaţie anterioară. Acceptarea existenţei unei încăperi legate de monetărie, încăpere cu podeaua adâncită uşor sub nivelul de călcare al pivniţei, naşte îndoieli asupra posibilităţii practice de reamenajare a spaţiului. Rămân apoi discuţiile între specialişti asupra destinaţiei amenajării[14]. Este neîndoielnic că în acea groapă au ars resturi vegetale împreună cu fragmente ceramice, coşul fiind folosit pentru evacuarea fumului. Îndoielnică este doar afirmaţia transformării sau amenajării unei instalaţii speciale pentru ars gunoaie în secolul al XVII-lea. În fapt, resturile menajere au fost depozitate până la o anumită adâncime, sub această umplutură aflându-se pământ negru cu foarte puţine fragmente ceramice moderne. Astfel, la şirul ipotezelor deja menţionate, s-ar putea adăuga aceea a identificării ei cu o latrină. Ipoteza are multe neajunsuri, ineditul şi complexitatea ei constituind încă o sursă de discuţii. La fel de multe probleme a ridicat descoperirea unei gropi în curtea mare, în care se afla o amenajare din lut ars identificată cu un fragment dintr-un tipar de clopot. (Planşa I).

Şansa descoperirii părţii de jos a unui tipar pentru turnarea unui clopot de biserică merita a fi valorificată cu atât mai mult cu cât apropierea bisericii comunităţii sporea posibilitatea identificării clopotului turnat pe locul curţii viitorului palat. Cele mai vechi clopote folosite la biserica de comunitate, dintre cele cunoscute în literatura de specialitate, sunt clopotul turnat în 1350, având diametrul maxim de 1,30 m, „clopotul orei", cu diametrul maxim de 1,50 m şi „clopotul nopţii", cu diametrul maxim de 1,10 m, turnat în anul 1411. Fragmentul de tipar descoperit în săpătura arheologică are diametrul de 1,50 m ca şi „clopotul nopţii", turnat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea[15]. Nu există o dovadă directă, de netăgăduit, a relaţiei directe între descoperirea arheologică şi atestarea documentară. „Clopotul orei" a dispărut, şi împreună cu el posibilitatea unei analize comparative. Restrângând aria speculaţiilor între limite determinate de date concrete, evidenţiem progresul cercetării unui domeniu în care nu au existat preocupări timp de un secol. Cantitatea de material arheologic provenită din dezvelirea integrală a fragmentului de tipar şi ineditul descoperirii obligă reluarea subiectului într-un cadru de referinţă mai amplu, conexat cu etapa de construcţie a bisericii de comunitate din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. De altfel, nu ştim dacă în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, zona aflată în imediata vecinătate a zidului de incintă era locuită. Fragmentele ceramice depozitate în groapa unde a fost turnat clopotul au putut proveni dintr-o gospodărie învecinată, aflată pe *Fleischergasse*.

---

[12] M. v. Kimakowicz, *Alt Hermannstadt. Eine entwicklungsgeschichtliche Studie*, în: „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", 2, 37, 1911, p. 269.

[13] O. Dudău, ...*Egregius Magister Thomas Altemberger*, în acest număr din B.C.M.S.I. Probabilitatea funcţionării monetăriei în această casă este mai mare decât aceea a plasării ei într-o altă proprietate a lui Altemberger, chiar dacă funcţia de administrator al monetăriei este anterioară căsătoriei cu Affra; vezi la Gündisch, *op. cit.*, p. 137–138.

[14] În timpul simpozionului organizat de Comisia de Arheologie Medievală la Giurgiu (septembrie 1997) au fost lansate alte ipoteze asupra destinaţiei gropii (fântână, carceră), pe care le reţinem pentru a sublinia interesul faţă de subiect. În acelaşi context s-a pus întrebarea dacă a fost posibil ca în secolul al XVIII-lea, cunoscut pentru regulile de igienă impuse, să fi putut exista, în subsolul unei clădiri publice, un loc pentru arderea gunoaielor. Răspunsul a fost dat de cercetarea arheologică, iar întrebarea poate contribui la înţelegerea utilităţii gropii, amintind, între altele, că umplutura conţinea, pe lângă materiale vegetale şi ceramice arse, granule de var.

[15] L. Reißenberger, *Die Evangelische Pfarrkirche A.B. in Hermannstadt*, Sibiu, 1884, p. 48–49.

http://patrimoniu.gov.ro

În curtea mare, lângă construcţia din piatră datată în 1300, a existat o groapă mai adâncă decât fundaţia casei pomenite. Rosturile gropii suprapuse de zidul de fundaţie de la nord pot fi puse în legătură cu activitatea constructorilor de pe şantierul casei lui Altemberger. Groapa a fost folosită pentru depozitarea gunoaielor vecinilor.

Construcţia din lemn, ale cărei urme au fost dezvelite în grădina palatului Altemberger–Affra, ridică mai multe semne de întrebare. Amplasarea la marginea unei terase amenajate în pantă şi situaţia stratigrafică a zonei, în ultimă instanţă incendiul care i-a pus capăt, ar putea dovedi existenţa ei într-o perioadă când nu se afla la nord şi vest un solid zid de apărare. Cauza incendiului putea fi banală, dar descoperirea în acelaşi context stratigrafic a unor fragmente de oase de oameni (copil şi femei) permite o discuţie nuanţată asupra utilizării şi datării construcţiei anterior invaziei tătarilor[16]. Lipsa de analogii şi de dovezi pertinente cantonează afirmaţia în domeniul ipotezelor, ce cu greu vor putea fi verificate într-o zonă permanent răscolită. Rămâne să apreciem cantitatea şi varietatea formelor ceramice descoperite pe locul clădirii, semne ale unei locuiri stabile şi active.

Cercetările de la Primăria Veche au fost impulsionate de discuţiile asupra istoriei construcţiei şi a zonei într-o perioadă timpurie, anterioară colonizării germane. Fragmentele ceramice de calitate inferioară din nivelul cu arsură din curtea mică aparţin, după cunoştinţele acumulate în cercetările arheologice din Sibiu, evului mediu (ceramica „*Kragenrand*"), datarea lor anterioară secolului al XII-lea nefiind justificată.

Chiar dacă din cercetarea arheologică au rezultat fragmente ceramice preistorice, poziţia lor secundară nu le leagă de un anumit nivel stratigrafic. Descoperirea în asociere a ceramicii feudale şi preistorice reprezintă o situaţie care s-a repetat în cercetarea din subsolul clădirii din Piaţa Mică, numărul 12, săpătura medievală afectând nivelul preistoric. Un vas de mici dimensiuni aparţinând preistoriei (cultura Coţofeni ?) a fost descoperit *in situ* în Piaţa Mică, ceea ce demonstrează existenţa unei aşezări preistorice pe terasa superioară a Cibinului. Situarea aşezării preistorice în vecinătate nu explică destul de convingător prezenţa ceramicii acestei perioade în groapa cu resturi menajere din subsolul Primăriei Vechi.

Mult mai importante sunt problemele legate de administrarea clădirii (reparaţii, reamenajări, extinderi), începând cu secolul al XVI-lea, când meşterii ce au lucrat aici şi-au zgâriat numele pe stâlpii loggiei din curtea mică, în secolul al XIX-lea, de când s-au păstrat informaţii în arhive.

Dacă semnificaţia semnului de meşter şi a iniţialelor aflate pe stâlpul loggiei este aceea pe care logica şi bunul simţ le conferă, ar trebui să acceptăm ipoteza că şi la începutul secolului al XVI-lea se mai lucra la clădirea ridicată din ordinul lui Altemberger[17]. Prezenţa însemnării poate avea o semnificaţie minoră, dar şirul de astfel de date calendaristice, iniţiale de nume şi, mai ales, consemnarea meseriei, indică o activitate febrilă a constructorilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, după cumpărarea de către comunitate de la urmaşii lui Pempfflinger a clădirii. (Planşa a IV-a).

Grădina clădirii a fost numită „a martirilor", în acel loc desfăşurându-se anchetele penale. În anul 1776 a fost ridicată, aici, o încăpere specială folosită de anchetatori[18]. În malul nordic al secţiunii VIII au apărut substrucţii din cărămizi aparţinând unui nivel stratigrafic superior. Substrucţiile amintite sunt singurele de acest fel descoperite într-un spaţiu intens cercetat, astfel că ipoteza identificării lor cu amenajarea din secolul al XVIII-lea nu mi se pare hazardată.

Apariţia unei monede emise în anul 1800 în caseta practicată lângă turnul-locuinţă confirmă ipoteza unui incendiu în această perioadă[19]. Din surse documentare aflăm că în anul 1828 s-au făcut reparaţii de mai mică amploare, dar la sfârşitul secolului, reparaţiile au fost ample[20]. La cumpăna secolelor, clădirea a beneficiat de majore şi costisitoare lucrări de reamenajare a spaţiilor vechi şi extindere în spaţiile unor construcţii învecinate. Dosarul restaurărilor dintre 1896 şi 1903, la care ne-am referit, dosar ce cuprinde planurile clădirii, protocoalele primăriei referitoare la restaurare, chitanţele de cheltuieli şi devizele, se află în fondurile Arhivei Naţionale din Sibiu, nepublicarea lor afectând întregirea istorică. (Planşele II, III).

Probabil, în perioada interbelică, pompierii oraşului, al căror sediu era la Primărie, au instalat în subsolul terenului aflat între turnul-locuinţă şi corpul de legătură, un rezervor pentru apă. (Fotografia 4). Cu dezvelirea lui a început ultima, dar nu cea de pe urmă campanie de cercetări arheologice de la Primăria Veche, deblocarea unei intrări într-o cameră adosată corpului de sud făcând posibilă o nouă intervenţie arheologică.

Considerăm că cercetările arheologice desfăşurate mai bine de 10 ani şi-au atins scopul într-un procent maximal. Rămân însă porţi deschise studiului în ansamblu al monumentului, al obiectelor descoperite prin săpătură arheologică şi al documentelor de arhivă. Cantitatea

[16] A se vedea rezultatele analizelor făcute de domnul Dan Botezatu în acest număr din B.C.S.M.I.

[17] I. Albu, *op. cit.*. Însemnarea despre cumpărarea clădirii cu suma de 1992 florini şi 64 denari se află în Arhivele Naţionale Sibiu, fondul *Magistratul şi scaunul Sibiului*, seria *Socoteli consulare*, dosar 632, p. 175.

[18] E. Siegerus, *Vom alten Hermannstadt*, Sibiu, 1922, p. 15 şi nota 3.

[19] H. Fabini, *Vechea Primărie a Sibiului*, în acest număr din B.M.I.

[20] L. Popa, *op. cit.* Documentul din 1828, regăsit în 1897, avea o însemnare purtând anul 1937. El a fost redescoperit în timpul ultimilor restaurări. Proiectul de restaurare al clădirii se află la Arhivele Naţionale Sibiu, fondul *Magistratul oraşului şi scaunul Sibiului. Primăria Municipiului Sibiu, U. 52.*

http://patrimoniu.gov.ro

de informaţii acumulate, condiţiile precare şi posibilităţile limitate de cercetare au lăsat câmp deschis discuţiilor, demonstrând, în aceeaşi măsură, necesitatea continuării lor[21]. În ultimă instanţă, cercetarea multi- şi interdisciplinară de la Primăria Veche din Sibiu a adus un spor de informaţii şi de experienţă, ceea ce constituie modesta noastră contribuţie la progresul cunoaşterii.

Finalitatea practică a cercetării arheologice, pe lângă dezvelirea unor substrucţii ce au fost deja puse în evidenţă, (de exemplu, scara din curtea mică), pe lângă descoperirea unor amenajări ce vor putea fi incluse în circuitul de vizitare (groapa-crematoriu, fragmentul de tipar din lut) este demonstrată de interesul pentru identificarea cauzelor igrasiei ce afectează pereţii construcţiei. Analizele probelor de apă recoltate din săpătura de la Primăria Veche au arătat că apa nu provine din canalizarea oraşului, iar cauzele nu trebuie căutate doar în instalaţiile de canalizare defecte.

PETRE MUNTEANU-BEŞLIU

The Researches in the Old Town Hall: Conclusions and Prospects

(abstract)

To bring this paper on archaeological excavations to a close, we have collected all the information and the results of the analyses. During the archaeological excavations, there were uncovered some traces of the equipments of old constructions belonging to different periods of the history of the building. We had to get the answers to the questions when and in which way the building was erected, ruled and restored. The study of the building and its owners' life means a contribution to the progress of the medieval history of the town. Secondly, the researches gathered the efforts of many specialists of Sibiu.

[21] Discuţiile sunt cu atât mai necesare cu cât sperăm să raportăm cercetările de la Primăria Veche la alte studii complexe. Publicarea monografiei Primăriei din Braşov numai pe baza documentelor de arhivă nu a permis însă astfel de raportări: a se vedea, G. Nußbächer, *Das Kronstädter Rathaus*, Braşov, 1996. Piesele descoperite în cercetarea arheologică şi cele de grafică documentară au fost expuse în luna septembrie 1997 în localul Primăriei Vechi în expoziţia „Arheologia monumentelor medievale din Sibiu: clădirea Primăriei Vechi la 500 de ani de existenţă". Nu este nevoie să subliniem valoarea educativă a demersului expoziţional.

LISTA CU ILUSTRAŢII

Planşa I: Instalaţia pentru turnat clopote descoperită în curtea clădirii Primăriei Vechi din Sibiu (perspectiva volumetrică).

Planşa a II-a: Planul clădirii Sibiului în 1896 (fragment). Planul făcea parte din proiectul de restaurare a clădirii.

Planşa a III-a: Planul clădirii Primăriei Sibiului în anul 1906 (fragment). Planul făcea parte din proiectul de restaurare a clădirii.

Planşa a IV-a: Însemnarea din registrul de socoteli consulare despre cumpărarea unei clădiri de la urmaşii lui M. Pempfflinger contra sumei de 1 922 florini şi 64 denari.

Fotografia 1. Primăria Veche din Sibiu – blazonul lui J. Lulay aflat deasupra uşii de acces principale de la etaj.

Fotografia 2. Blazonul lui Thomas Altemberger aflat, împreună cu cel al soţiei sale Affra deasupra intrării în camera din turnul locuinţă.

Fotografia 3. Blazonul lui Thomas Altemberger aflat în loggia grădinii palatului.

Fotografia 4. Gura cazanului folosit de pompierii oraşului Sibiu.

Desenele au fost întocmite de domni Florin D. Toma, Emil Crişan şi Radu Teucean.

Fotografiile au fost executate de domnul Alexandru Olănescu.

http://patrimoniu.gov.ro

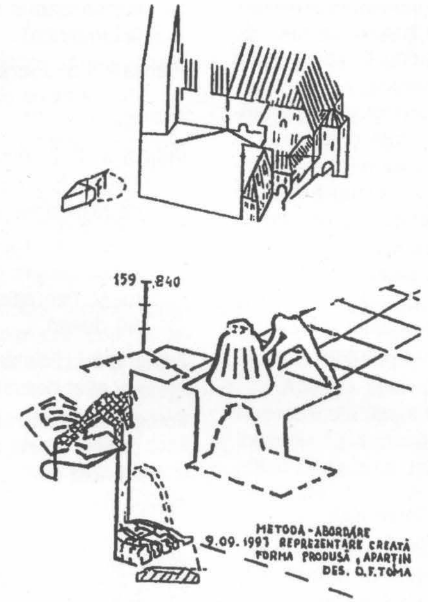

Planşa I – Instalaţia pentru turnat clopote descoperită în curtea clădirii Primăriei Vechi din Sibiu (perspetiva volumetrică).

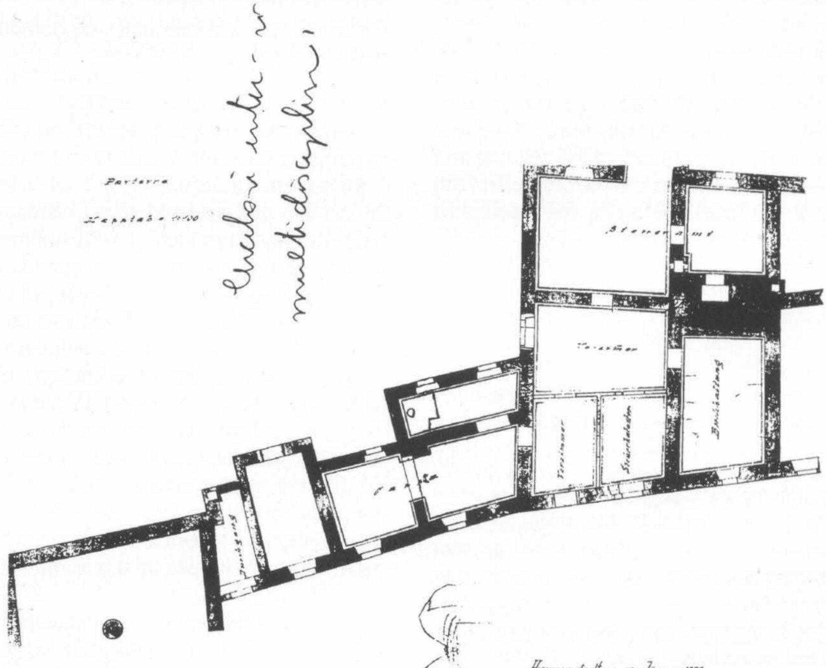

Planşa a II-a -- Planul clădirii Sibiului în 1896 (fragment). Planul făcea parte din proiectul de restaurare a clădirii.

http://patrimoniu.gov.ro

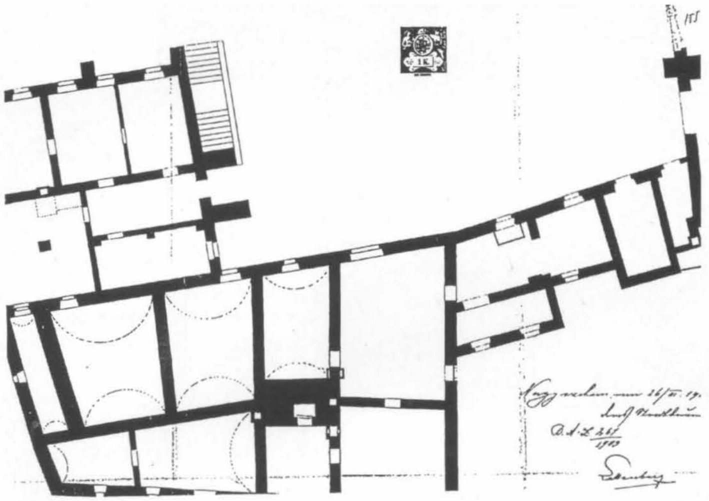

Planşa a III-a – Planul clădirii Primăriei Sibiului în anul 1906 (fragment).
Planul făcea parte din proiectul de restaurare a clădirii.

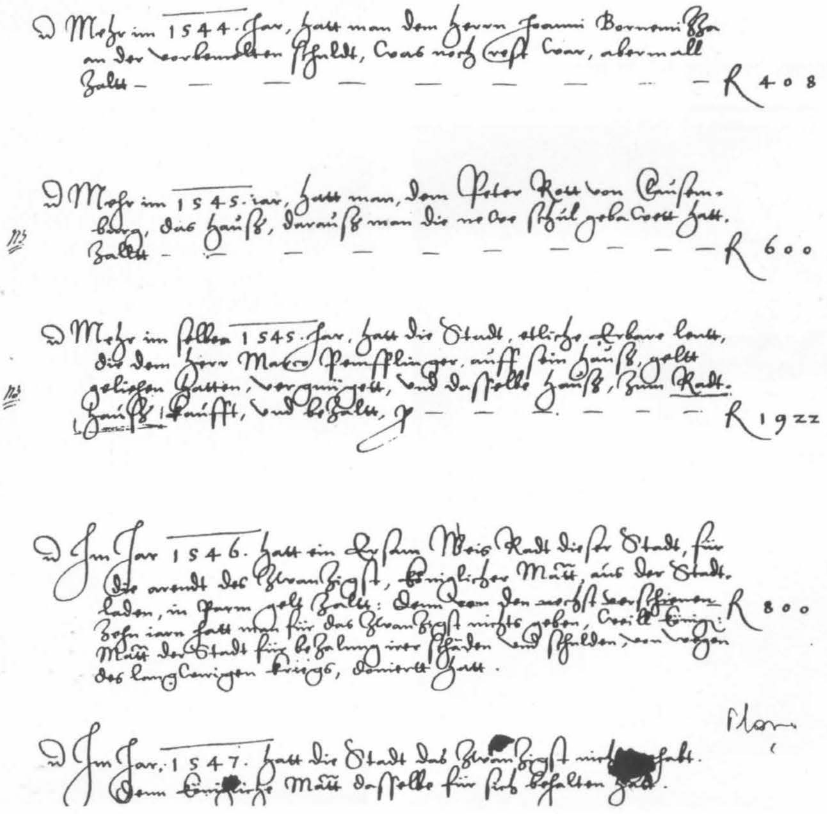
Mehr im 1544. Jar, hatt man dem Herrn Joanni Bornemissza an der verbenandten schuldt, was noch rest war, abermall zalt — fl 408
Mehr im 1545. Jar, hatt man, dem Peter Roth von Cristenberg, das haus, daraus man die neue schul gebawt hatt. zalt — fl 600
fl 1922
fl 800

Plansa a IV-a -- Însemnarea din registrul de socoteli consulare despre cumpărarea unei clădiri de la urmasii lui M. Pemfflinger contra sumei de 1922 florini si 64 denari.

http://patrimoniu.gov.ro

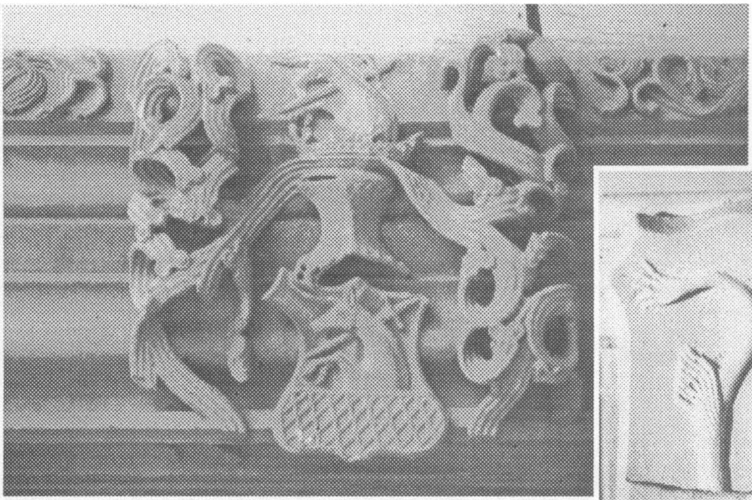
Foto 1

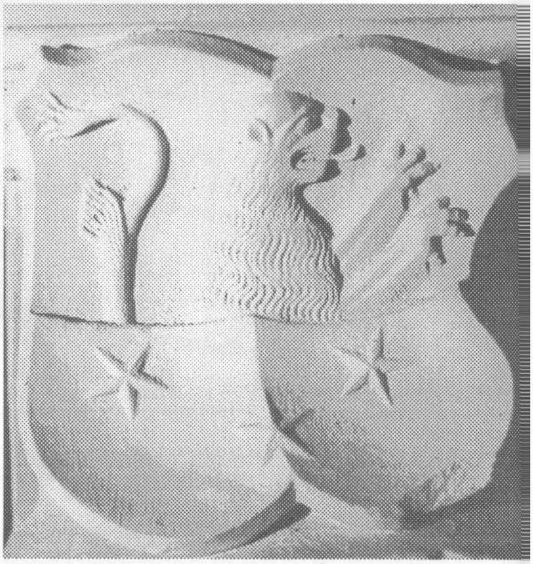
Foto 2

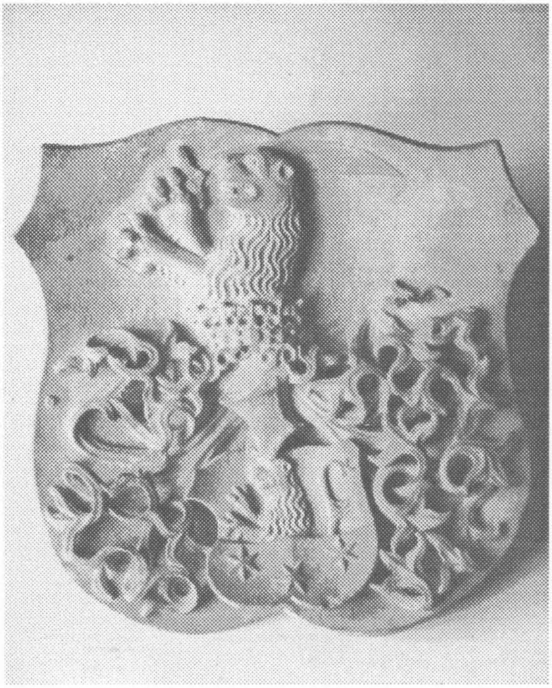
Foto 3

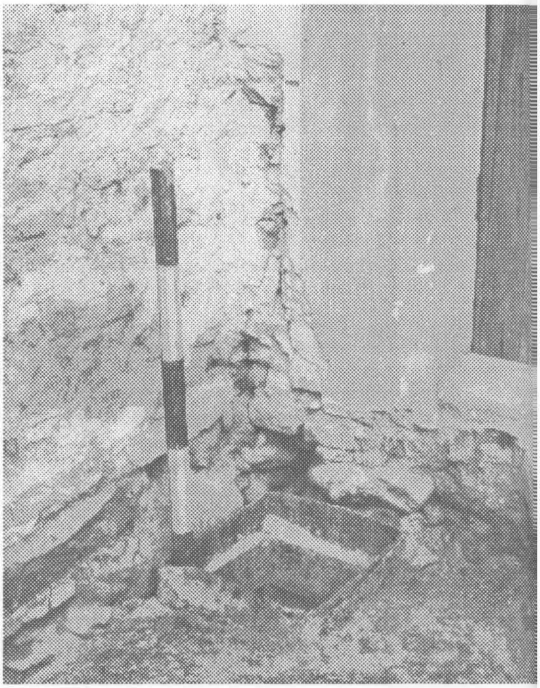
Foto 4

http://patrimoniu.gov.ro

CHARACTERIZATION OF THE FOURTEENTH-CENTURY BELL-CASTING PIT FROM THE OLD TOWN HALL IN SIBIU, ROMANIA

Introduction

During the Middle Ages, the skill of moulding bells was extremely valuable. The craftsmen smelting bells also produced cannons and baptismal fonts (Beşliu 1989). In the long run, the bells were melted when cannons were needed and these were transformed again when the cannons were no longer necessary. For this reason, one preserved only a few old bells.

In this work we have made an analytical investigation by a neutron activation analysis and X-ray fluorescence of a number of pieces found on or near the two structures and the slag layer discovered at the Old Town Hall in Sibiu, Romania, and some bells from the environs of Sibiu in order to answer the question if there is a relationship between these two structures and the slag layer. We also examined the possibility of preparing the alloy for casting the bell in the ogival structure discovered at the Old Town Hall.

Experimental Analysis

The objects which have been analysed are listed in table 1. The metal and slag samples presented in table 1 have been analysed by means of the X-ray fluorescence (XRF) and the neutron activation analysis (NAA) methods. The XRF has been used for a qualitative analysis of the samples and for the quantitative determination of lead, which cannot be observed by the NAA. The objects have been cut with a hard steel knife in order to obtain relatively homogeneous samples. Sample Ie, a piece with a surface of 3 cm^2 from level I, near the loam structure, has been specially prepared (by extracting an evident piece of white metal, which was cut and polished) for the determination of the metal concentration by the XRF. The bells have been sampled by drilling with the discarding of the surface area in order to avoid the corrosion products and other contamination. The resulting quantity of powder was so small that it did not permit the analysis of the lead content by the XRF, so that only the analysis by the neutron activation was possible. The XRF analysis has been performed with the aid of a triple source of Pu^{238} and of 3×33 mCi. The fluorescence X-rays have been detected by a GeHP detector and the characteristic spectra have been counted on a computer with a multichannel analyzer interface. The following elements have been detected: Cu, Fe, Pb and Sn.

Concerning the neutron activation analysis, samples of approximately 10 mg have been cut carefully with a hard steel knife in order to obtain relatively homogeneous samples. These samples have been introduced in polyethylene foils and have been irradiated at the VVR-S Reactor of the National Institute of Physics and Nuclear Engineering at Bucharest-Măgurele, at a rabbit system at a neutron flux of $2.5 \cdot 10^{12}$ neutrons/$cm^2 \cdot s$, for several periods of time: 20 s, 2 min and 30 min. The induced radioactivity in the samples has been detected by a 135 cm^3 GeLi detector (EG&G Ortec) with a 2.7 keV resolution. The samples have been counted after a cooling time of 2 minutes, and again after 1 day, 3 days and 10 days. 14 elements have been noticed: Ag, Al, As, Au, Cu, Ca, Fe, K, Mg, Mn, Na, Sb, Sn and Sc.

Table 1

List of the analysed samples

Ia	Level I
Ib	Level I
Ic	Level I
Id	Level I
Ie	Level I
IIa-s	Level II, surface of the hearth
IIb-s	Level II surface of the hearth
IIc-s	Level II surface of the hearth
IIa	Level II deepness of the hearth
IIb	Level II deepness of the hearth
IIc	Level II deepness of the hearth
Za	Slag layer
Zb	Slag layer
Zc	Slag layer
Zd	Slag layer
C1	Metallic cake, level I
C2	Ash
B1	Bell, medieval, region of Sibiu
B2	Bell, medieval, region of Sibiu
B3	Bell, medieval, region of Sibiu
B4	Bell, XIXth century, region of Sibiu

Results and Discussion

In table 2 one can see the concentration values of the elements detected in the samples of the two structures

http://patrimoniu.gov.ro

and the slag layer by the NAA, and the lead content from the XRF analysis. Table 3 shows the results of the NAA for the bell samples. The results are expressed in parts per million (ppm) and when the result was greater than 10 000 ppm, it was given in %. The relative errors of measurements are « 10 % for both the NAA and the Pb content.

Concerning the analyses of the samples shown in table 2, the samples contain tin in relatively high concentrations (2 %–37 %). Sample Ie from level I has the highest content of tin : 36.7 %. We mention the fact that tin as an impurity is rarely found in copper ores (Craddock 1981) and its presence in high concentrations alongside with the copper can be explained only by a deliberate action of alloying. The samples from the loam structure, level II no. IIas, IIbs, IIcs and IIa, IIb, IIc, surface and deepness, have a lower content of copper and tin, but the ratio Sn/Cu (figure 2) is however in the range of the values of this ratio for the samples no. Ia, Ib, Ic, Id from level I as well as for the samples no. Za, Zb, Zc, Zd for the slag. This fact can be explained by a relationship between level I, level II and the slag layer. The iron, in high concentrations in the samples from level II, can be explained by the fact that iron oxides were deliberately added in the melted charge, these acting as fondants. The added iron can be found in slag. As regarding the iron, samples IIas and IIbs are very different from the others : the ratio Fe/Cu is very high, approx. 15 (figure 3). The samples Z, found in the intermediate layer between the two loam structures, known as slag samples, have a concentration of Cu in the range 25–36 %, which is high compared with the usual concentration of Cu in slag of about 4–5 %. In figure 4, the diagram of the ratio Pb/Cu versus the ratio Sn/Cu shows a close relationship between the samples I and II and the slag layer regarding the following elements : Cu, Sn and Pb. We remark a similar composition of the samples Z, of the slag samples with level II, both from the point of view of Fe and the impurities Al, Na, K, Sb and Mn. The content of tin and copper and the concentration of the other minor elements suggest that level I and level II belonged to installations for alloying and casting copper and tin in order to obtain specific objects like bells, statuar art objects or weapons. The sample of ash, C2, approaches the samples from the two installations and the slag. The content of Pb presents a background of concentrations with values not very straggled with a signal of $C_{Pb} =$ 21.8 % from the sample C1. This sample is very different in comparison to the other samples. The significance of sample C1, a piece of metal-cake, remains an unsolved problem due to its high content of lead and silver and the lack of tin ; it may suggest the base mineral for producing the silver, galena, and, by inference, it may suggest the presence of a mint. Initially, it was believed that in this furnace there was prepared the alloy for the coins, but the composition of some binary denars (Beşliu 1987), of silver and copper, with high concentrations of silver, and the presence of silver only in traces in the samples from the two installations eliminate this assumption. Also a NAA analysis of some coins (Beşliu 1987) points out the lack of the element Sn, considered a very important component of the samples. The concentration of zinc for the samples from table 2 was, for the given experimental conditions, < 1 000 ppm.

The analyses of the two loam structures discovered at the Old Town Hall in Sibiu led to the further analysis of some objects of tin alloy, like bells from the neighbourhood of Sibiu. The results of the analyses of four Transylvanian bells, shown in table 3, indicate the similarity of their element composition and also the similarity to the samples from level I, considered as representative for the furnace. The diagram from figure 5, the ratio (Au * 100 + Ag * 10 + Sb + As)/Cu versus the ratio Sn/Cu, shows that the concentration for the samples from level I agrees very well with the four bells. The bells B1, B2 and B3 of the region of Sibiu, from the Middle Ages, have a close pattern composition and bell B4, from the XIXth century, has a somewhat different composition (figures 5 and 6). Also, in table 5 there is shown the composition of two famous bells (Hanson, 1978): the Whitechapel bell and the Christ Church bell, made in the same foundry in London. In comparison, in figure 5 there is represented the composed ratio (Au * 100 + Ag * 10 + Sb + As)/Cu versus the ratio of concentrations Sn/Cu for both Transylvanian bells and the bells made in London. Also, in figure 6 there is shown the composed ratio (Au * 100 + Ag * 10 + Sb + As + Sn)/Cu versus the ratio Fe/Cu for the same bells. Figures 5 and 6 prove that the craftsmen for Transylvanian bells had a smelting formula which was somewhat different from that of the bells made in London.

Conclusions

The analyses of the elements from this study suggest a relationship between level I, the layer of slag and level II and the fact that the different levels preserve traces of an activity of alloying the copper with tin. Also, one can observe the fact that the composition of the alloy for the four bells of the region of Sibiu analysed in this study is very similar to that of the metallic pieces found at the Old Town Hall in Sibiu.

We can conclude that the slags analysed belong to an installation for casting bells. In fact, at level 1 is a fragment of the mould (the bottom of the cope). Near the loam structure there were a lot of slags and also a piece of metal. The mould was set right on the ground, in a pit. Above, near the pit, was a „hearth", with an ogival form, inclined towards the pit. On its surface the slags can be observed and analysed (level II).

http://patrimoniu.gov.ro

During the casting, the pit was filled with earth and afterwards it became a storage place for slags, fragments of mould etc. (the slag layer).

References

Beşliu P. and Nägler T., 1989, *Die archäologischen Grabungen im Hermannstädter Alten Rathaus*, in: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 32 (2), 29–40.

Beşliu C., Olariu A., Beşliu P., 1987, *Seminar of Archaeometry*, Cluj, Romania.

Craddock P.T., 1981, *Occasional Paper No. 15*, eds. W. A. Oddy and W. Zwalf, British Museum.

Hanson V., 1978, *Museum Objects in X-ray Spectrometry*, ed. H. K. Herglotz, L. S. Birks, 440–444.

Roth V., 1908, *Zur Glockenkunde*, in: *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, XXX, no. 9, 107–109.

Russel M. D., Ovenden R. J., 1990, *Bell Founding in Winchester in Tenth to Thirteen Centuries*, in: *Winchester Studies, Object and Economy in Medieval Winchester*, vol. VII, Oxford.

Instalaţia de turnat clopote de biserică de la Primăria Veche din Sibiu

(rezumat)

În curtea mare a Primăriei Vechi din Sibiu au fost descoperite resturile unei instalaţii metalurgice pentru turnat clopote. Poziţia şi dimensiunile fragmentului de tipar din lut (miezul) ne determină să căutăm clopotul turnat în acest loc printre cele mai vechi menţionate: clopotul Sfântului Ioan, turnat în 1350, folosit de biserica parohială, clădită în acei ani în stil gotic, „clopotul ceasului“ cu diametrul maxim de 1,50 m, datat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea şi „clopotul nopţi“, turnat în 1411, cu diametrul de 1 m.

Instalaţia se compunea dintr-o groapă în care a fost aşezat, pe pământ, tiparul din lut, alcătuit din două părţi: un miez şi o cămaşă, în pământ păstrându-se doar partea de jos a miezului. În partea de sus, în imediata vecinătate s-a aflat o vatră din lut, de forma ogivală, şi înclinată spre marginea gropii. De pe această vatră, aliajul topit se scurgea în tipar. Analizele prin activare cu neutroni efectuate la Institutul de Fizică Măgurele pe fragmente de zgură şi o bucată de metal au dovedit că aliajul folosit la Primăria Veche este cel recomandat pentru turnat clopote sau tunuri în evul mediu, deosebindu-se de aliajul monedelor bătute la Sibiu.

Agata Olariu, T. Bădica, I. V. Popoescu (National Institute of Physics and Nuclear Engineering, Atomic and Nuclear Physics Department, P.O. Box MG-6, 76900 Bucharest Măgurele, Romania)

Petre Munteanu Beşliu (Brukenthal Museum, Sibiu, Romania)

C. Beşliu (Faculty of Physics, Bucharest)

http://patrimoniu.gov.ro

Table 2

Concentration of the elements in levels I and II, slag, ash and cake, by the NAA and XRF.
The concentrations are expressed in parts per million (ppm), and when the concentration is greater than 10000 ppm, it is given in percents (%).

Sample	Cu	Sn	Fe	Au	Ag	Sb	Al	As	Ca	K	Mg	Mn	Na	Sc	Pb
Ia	43 %	13.9 %	–	49	1 360	9 050	–	4 490	–	–	–	< 30	98	< 7	2.7 %
Ib	70.3 %	14.5 %	–	48	1 180	1.03 %	–	4 800	–	–	–	< 40	200	< 8	4.4 %
Ic	59.6 %	13 %	6.9 %	46	1 200	9 000	970	4 500	–	–	–	< 30	130	< 6	5.5 %
Id	69.9 %	17.6 %	8.1 %	55	710	1.22 %	7 280	5 230	–	–	–	< 70	930	< 20	6.4 %
IIas	4 040	–	6.01 %	< 0.5	< 400	< 800	14.9 %	< 200	2 %	2.15 %	8 %	5 130	1.08 %	25	–
IIbs	4 600	–	4.78 %	< 0.4	< 400	< 300	13.5 %	< 200	1 %	2.8 %	4 %	448	1.1 %	23	–
IIcs	12.9 %	2.15 %	5.56 %	3	310	1 220	1.64 %	400	–	0.2 %	–	102	0.18 %	< 7	3.3 %
IIa	29.6 %	9.78 %	11 %	32	610	7 780	4.4 %	2 900	0.8 %	0.9 %	–	278	0.32 %	11	3 %
IIb	21.2 %	5.02 %	3.3 %	15	910	4 260	7.2 %	1 500	–	1.3 %	–	553	0.64 %	9	1.6 %
IIc	7.37 %	5.0 %	1.2 %	0.7	–	40	13 %	220	1.2 %	1.9 %	–	443	0.82 %	88	0.6 %
Za	32.4 %	5.67 %	8.5 %	19	490	4 480	5 %	2 390	0.7 %	0.85 %	–	973	0.70 %	13	4.0 %
Zb	25 %	3.22 %	6.4 %	13	200	3 690	4.8 %	1 370	0.7 %	2 %	–	748	1.03 %	16	2.2 %
Zc	36.4 %	11.3 %	10 %	6	1 040	9 770	2.2 %	3 680	0.4 %	0.87 %	–	660	1.07 %	6	5.6 %
C1	16.2 %	–	–	1 460	1.4 %	1.1 %	–	2 500	–	500	–	< 2	980	–	22 %
C2	7 210	6.8 %	7.3 %	0.3	< 300	33	–	< 80	–	2.5 %	–	5 270	1.46 %	21	0.09 %

http://patrimoniu.gov.ro

Table 3

Concentration of the elements in the Transylvanian bells, by the NAA.
The concentrations are expressed in parts per million (ppm), and when the concentration is greater than 10000 ppm, it is given in percents (%).

Sample	Cu	Sn	Fe	Au	Ag	Sb	Al	As	Mn	Na	Zn
B1	74 %	19 %	5 000	46	1 580	2.1 %	3 500	7 780	60	880	1 000
B2	71 %	18 %	9 000	42	1 530	2.5 %	2 400	7 010	25	400	500
B3	64 %	16 %	2 500	85	1 950	1.6 %	850	8 700	30	750	400
B4	72 %	14 %	5 900	3	300	0.58 %	4.6 %	1 280	90	1 400	1.7 %

Table 5

Concentration of the elements for the Whitechapel bell and the Christ Church bell, by the XRF (Hanson 1978).
The concentrations are expressed in parts per million (ppm), and when the concentration is greater than 10000 ppm, it is given in percents (%).

Sample	Cu	Sn	Fe	Au	Ag	Sb	As	Pb	Zn
Withechapel Bell	67.87 %	25.67 %	0.06 %	200	1 700	1 100	2 600	2.90 %	1.3 %
Christ Church Bell	76.77 %	21.08 %	0.19 %	0	1 100	100	3 100	0.84 %	0.70 %

http://patrimoniu.gov.ro

Probele de mortare analizate au fost prelevate din miezul zidului din zone caracteristice ale ansamblului arhitectonic (Primăria Veche), în aşa fel încât să fie cuprinse partea de fortificaţii iniţiale (sec. XIII, XIV), turnul locuinţă (sec. XV), adaosurile constructive ulterioare, precum şi tencuiala actuală datorată restaurării.

Examinarea microscopică a probelor a pus în evidenţă compoziţia mineralogică a mortarelor, textura, mărimea particulelor, aspectul acestora (ascuţite, rotunjite-rulate) si incluziunile.

Compoziţia volumetrică a probelor a fost stabilită după separarea părţii insolubile (silicaţii) de partea so bilă (varul carbonatat), prin tratare cu acid.

Compoziţia mineralogică oferă date privind pro nienţa materialelor componente ale mortarelor, iar p porţiile volumice (reţeta de preparare) pot constitui indi privind perioada de construcţie.

Similitudinea compoziţiei mortarelor poate contrib alături de alte date, la delimitarea părţilor de constru din aceeaşi perioadă.

Rezultatele determinărilor şi analizelor sunt preze tate în tabelul anexat:

MUZEUL BRUKENTHAL SIBIU

Laboratorul Zonal de restaurare-conservare

Nr. crt.	Cod probe Loc prelevare	Aspect microscopic	Compoziţie volumetrică
0	1	2	3
1.	Proba 1, Camera 4, zid nordic, în partea inferioară zid din piatră.	Var carbonatat, granule de cuarţ subangular şi fragmente de cărbune.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin (2–3 mm), izolat particule de cărbune
2.	Proba 1A, Camera 4, perete nordic, zid inferior piatră.	Var carbonatat, granule cuarţ feruginos subangular, izolat fragmente de cărbune.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin (2–3 mm).
3.	Proba 2, Camera 4, zid nordic.	Var carbonatat, cuarţ subangular feruginos, izolat fragmente de cărbune.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin (cca 2 mm).
4.	Proba 2A, Camera 4, perete nordic exterior.	Nisip cuarţos subangular, slab feruginos, var carbonatat muscovit, lamelar, izolat particule de cărbune şi cărămidă.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin (cca 2 mm).
5.	Proba 3, Camera 4, perete estic.	Nisip cuarţos subangular, slab feruginos, var carbonatat, elemente pietriş fin slab rulat.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin (2–3 mm).
6.	Proba 3A, Camera 4, perete estic, zid cărămidă.	Nisip cuarţos subangular, var carbonatat, feldspat, particule de cărbune şi cărămidă.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin (2–3 mm).
7.	Proba 4, stada Odobescu, zidul din blocuri de piatră.	Nisip cuarţos subangular, slab feruginos, var carbonatat, muscovit lamelar.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin (cca 2 mm).
8.	Proba 4A, str. Odobescu, zid incintă	Idem	1 parte var, 2,5 părţi nisip şi pietriş fi (cca 2 mm).

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3
9.	Proba 4B, str. Odobescu, zid incintă	Var carbonatat, cuarţ muscovit, feldspat, izolat particule de cărbune şi cărămidă.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin (cca 2 mm).
10.	Proba 5, Camera 1, zid din piatră de la 1 300.	Var carbonatat, agregate glomerulare de liant, elemente de pietriş cuartos.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin şi mai grosier (2–8 mm).
11.	Proba 5A, Camera 1, zid din piatră de la 1 300.	Idem.	Idem
12.	Proba 6, turn exterior str. Odobescu.	Var carbonatat, agregate glomerulare de liant, pietriş cuarţos.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin şi mai grosier (2–6 mm).
13.	Proba 6A, str. Odobescu, turn prima incintă.	Cuarţ muscovit, var carbonatat, izolat particule de cărbune.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin şi mai grosier (2–6 mm).
14.	Proba 7A şi 7B, Camera 4, perete estic.	Cuarţ muscovit, var carbonatat, izolat particule de cărbune şi cărămidă.	1 parte var, 3 părţi nisip şi pietriş foarte fin (2–4 mm).
15.	Proba 8A, corp legătură, partea nord-estică, elevaţii.	Var carbonatat, cuarţ muscovit, material argilos, izolat particule cărămidă.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin (2–4 mm).
16.	Proba 8B, corp de legătură, faţă de sud.	Cuarţ, var carbonatat, muscovit.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş foarte fin (cca 2 mm).
17.	Proba 9A şi 9B corp de legătură, partea sudică, elevaţie, faţă dinspre curtea mare.	Cuarţ, var carbonatat, muscovit, particule limonită, elemente de pietriş fin şi mai grosier.	1 parte var, 2,5 părţi nisip fin şi grosier (2–10 mm).
18.	Proba 10A, scara principală.	Var carbonatat, nisip cuarţos fin, muscovit.	1 parte var carbonatat, 2,5 nisip şi pietriş foarte fin (cca 2 mm).
19.	Proba 10B, scara principală.	Var carbonatat, nisip fin şi grosier.	Idem
20.	Proba 11 şi 12, turn locuinţă parter.	Pietriş semigrosier slab, nisip fin la grosier, var carbonatat, muscovit, glomerule liant şi izolat cărbune.	1 parte var, 3 părţi nisip şi pietriş fin şi grosier (2–10 mm).
21.	Proba 13A, turn locuinţă parter, bolta din cărămidă.	Var carbonatat, nisip foarte fin subangular şi muscovit.	1 parte var, 1,5 părţi nisip şi pietriş foarte fin (cca 2 mm).
22.	Proba 13B, turn locuinţă parter, bolta din cărămidă.	Nisip, var carbonatat muscovit, izolat particule de cărbune.	Idem
23.	Proba 14A şi 14B latura de vest contrafort.	Var carbonatat şi nisip fin, glomerule de liant, pietriş fin.	1 parte var carbonatat, 2 părţi nisip şi pietriş fin (2–5 mm).
24.	Proba 15A şi 15B subsol 1, perete estic.	Nisip cuarţos, var carbonatat fin şi glomerule, muscovit, izolat cărbune.	1 parte var carbonatat 3 părţi nisip şi pietriş fin (2–5 mm).
25.	Proba 16A şi 16B subsol 1, perete vestic.	Var carbonatat, nisip fin şi grosier, elemente de pietriş fin muscovit, izolat particule cărămidă.	1 parte var carbonatat, 1,5 părţi nisip şi pietriş fin (2–5 mm).
26.	Proba 17A şi 17B camera 1, perete vestic.	Var carbonatat, nisip cuarţos subangular, particule cărămidă.	1 parte var carbonatat, 1,5 părţi nisip şi pietriş fin (2–5 mm).
27.	Proba 18A şi 18B subsol 3, perete vestic.	Nisip cuarţos, var carbonatat fin şi glomerule, moscovit izolat cărbune şi cărămidă.	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin (2–4 mm).

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3
28.	Proba 19A şi 19B, zid despărţitor, între subsol 2 şi subsol 3.	Nisip cuarţos, var carbonatat fin şi glomerule, izolat cărămidă.	1 parte var, 1,5 părţi nisip şi pietriş fin (2–3 mm).
29.	Proba 20A şi 20B, perete despărţitor din piatră, între subsol 4 şi 5.	Nisip cuarţos fin, var carbonatat fin şi glomerule, pietriş fin slab rulat.	1 parte var, 1,5 părţi nisip, fin şi grosier (2–10 mm).
30.	Proba 21A şi 21B tencuiala actuală (restaurare).	Var carbonatat, nisip cuarţos subangular, cărbune în cantitate mai mare, feldspat (1%).	1 parte var carbonatat, 1,5 părţi nisip şi pietriş fin (2–8 mm).
31.	Proba 22, curtea unică, zid nou, la nord.	Nisip cuoarţos fin la grosier, var carbonatat, elemente de pietriş cuarţos, izolat cărămidă.	1 parte var, 2 părţi nisip fin şi grob (2–8 mm).
32.	Proba 23, perete estic curtea mică	Nisip cuarţos, muscovit, pietriş cuarţos fin, var carbonatat fin şi glomerular.	1 parte var, 1,5 părţi nisip şi pietriş fin (2–4 mm).
33.	Proba 24, perete turn.	Idem	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin (2–5 mm).
34.	Proba 25, zid incintă curtea mică (zid nordic).	Nisip cuarţos fin la grosier, var carbonatat fin şi glomerular.	1 parte var, 5 părţi nisip şi pietriş foarte fin (2–3 mm).
35.	Proba 25(R), perete corp vestic.	Nisip cuarţos limonitizat, superficial, var carbonatat fin şi glomerular, muscovit, cărămidă.	1 parte var carbonatat, 5 părţi nisip fin, argilă şi pietriş (2–5 mm).
36.	Proba 27(s), corp vestic.	Nisip cuarţos slab feruginos, var carbonatat fragmente fine cărămidă.	1 parte var, 2 părţi nisip, argilă, pietriş fin (2–4 mm).
37.	Proba 28(t), corp vestic.	Nisip fin, pietriş fin, var carbonatat, cărămidă.	1 parte var, 2,5 părţi nisip, argilă, pietriş fin (2–4 mm).
38.	Proba 29(u), turn locuinţă, zid nordic.	Var carbonatat, elemente subangulare cuarţ, muscovit.	1 parte var carbonatat, 1,5 părţi nisip şi pietriş f. fin (2–3 mm).
39.	Proba 30(v), Camera 5, perete nordic.	Idem	1 parte var, 2 părţi nisip şi pietriş fin şi grosier (2–10 mm), izolat cărbune.
40.	Proba 31(z), Camera 4A, zid vestic.	Nisip fin la grosier, var carbonatat fin şi glomerule, elemente organice.	1 parte var, 2 părţi nisip, argilă, pietriş fin şi grosier (2–5 mm).
41.	Proba 32(z'), Camera 33, latura de est	Idem	1 parte var, 2 părţi nisip, argilă, pietriş fin (2–3 mm).
42.	Proba 33(x), Camera 4A, perete estic.	Nisip fin, elemente de pietriş cuarţos, var carbonatat.	1 parte var, 1,5 părţi nisip şi pietriş fin (2–5 mm).
43.	Proba 34(x'), „corp Pempflinger", latura vestică.	Idem	1 parte var, 1,5 părţi nisip, argilă, pietriş fin (2–5 mm).
44.	Proba 35(y), Camera 4A, zid vestic.	Var carbonatat fin la glomerular, nisip cuarţos subangular.	1 parte var, 2 părţi nisip, argilă, pietriş fin (2–3 mm).
45.	Proba 36(y'), Camera 6 zid vestic.	Var carbonatat, nisip cuarţos subangular.	Idem
46.	Proba 36(y"), corp de vest, latura vestică.	Nisip feruginos, muscovit, material argilos abundent.	1 parte argilă, 1,5 părţi nisip fin.

http://patrimoniu.gov.ro

În situaţia de faţă, majoritatea probelor sunt agregate calcaroase, având ca liant varul, care în timp s-a carbonatat, nisipul şi pietrişul cuarţos, în general fin şi slab rulat. În cantitate mică sunt prezenţi muscovitul lamelor şi feldspatul. Ca incluziuni apar particule de cărămidă, din zidărie, şi particule de cărbune, provenite de la arderea varului.

Această relativă omogenitate a materialelor denotă aceeaşi provenienţă a componentelor mortarelor (nisip, pietriş, var).

Diferenţa, în ceea ce priveşte compoziţia mineralogică, se remarcă la probele (2(A) şi 21B) din tencuiala de restaurare, care conţin, în cantitate semnificativă, particule de cărbune şi, de asemenea, la proba 37 (y"), din corpul de est, latura vestică, unde liantul nu este varul, ci argila (nisip feruginos, muscovit şi material argilos).

Reţetele de preparare, deci raportul liant – material de adaos, prezintă diferenţe, ceea ce conduce la concluzia că, distanţate în timp, tehnicile de construcţie utilizate s-au păstrat cu anumite variaţii definitorii : 1 parte liant – var la 1,5 părţi nisip şi pietriş, până la 1 parte liant la 3 părţi nisip şi pietriş.

Proba y", din corpul de est, latura vestică, având ca liant argila, este probabil o intervenţie izolată, un adaos în construcţie sau o reparaţie.

NATALIA DEAC
MÁRTA GUTTMANN
VIOREL CIUNTU

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. I. M. Teutonico : *A Laboratory Manual for Architectural Conservators*, Roma, ICCROM, 1988.
2. Z. Szabó : *Vakolatelemzés*, Budapesta, rev. Múzeumi Műtárgyvédelem 2 / 1975.
3. J. Ashurst : *Mortars, Plasters and Renders in Conservation*, London EASA, 1983.

The Mortar Analysis of the Old Town Hall

(abstract)

A number of 46 samples of mortar taken from the Old Town Hall of Sibiu have been analyzed by using microscopical study and analytical methods.

Most of the samples are lime-based pieces of mortar having a filling with a quite similar mineralogical composition. The proportion of binder to filling ranges from 1 : 1,5 to 1 : 3.

These data indicate that the raw material sources were probably the same during the construction periods and that no big changes occured in the mortar preparation methods.

http://patrimoniu.gov.ro

EXPERTIZA PALEOANTROPOLOGICĂ ASUPRA MATERIALELOR OSTEOLOGICE DESCOPERITE ÎN CURTEA MICĂ A PRIMĂRIEI VECHI

Materialul osteologic cuprinde resturile a trei schelete umane.

Scheletul 1 : reprezentat printr-un fragment de mandibulă (partea stângă) cu 4 dinţi (2 premolari şi 2 molari) şi din humerusul drept, ce au aparţinut unei femei mature de circa 30–35 ani. Mandibula este gracială, dinţii sunt mărunţi, prevăzuţi cu un smalţ gros, fără carii şi cu un grad slab de eradare. Humerusul ne arată că aparţine unui tip gracil cu inserţiile musculare slab dezvoltate, a cărui talie era de cca 155–160 cm.

Caracterele tipologice întâlnite la nivelul mandibulei sunt mediteranoide, la fel şi cele la nivelul osului lung.

Scheletul 2 : reprezentat prin două fragmente mandibulare din partea dreaptă şi stângă, ambele având molarii 1, 2 şi 3 fixaţi în alveole, 2 fragmente din ambele humerusuri (cărora le lipsesc epifizele superioare) şi o jumătate superioară din femurul drept.

Mandibula este gracilă, molarii sunt mici ca mărime, cu smalţul gros, având o eradare nu prea marcată (gradul II, după Perier) şi fără urmă de carii.

Humerusurile sunt şi ele gracile, dar prezintă inserţii musculare destul de bine marcate, în special osul drept, care prezintă şi o perforaţie alcraniană, ca rezultat al unor repetate mişcări de flexie a antebraţului faţă de braţ.

Femurul prezintă şi el aceeaşi gracilitate. Este unimer şi nu are relieful subtrohanterian prea bine dezvoltat.

În concluzie, resturile osoase au aparţinut unei femei mature de circa 35–40 ani, ce prezenta cu siguranţă caractere mediteranoide. La aceasta trebuind a adăuga şi statura, care trebuie să fi fost submijlocie (150–153 cm).

Scheletul nr. 3 : cu un singur fragment dintr-un femur drept (treimea superioară a diafizei). A aparţinut unui copil de 7–8 ani (*infans* II) a cărui sex nu se poate preciza.

DAN BOTEZATU

http://patrimoniu.gov.ro

Procesele-verbale ale şedinţelor de avizare, organizate de Comitetul de Stat pentru Arhitectură şi Construcţii, cu începere din 1952.

PROCES-VERBAL NR. 35
al şedinţei din 20 iulie 1953, ora 10,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:
Preşedinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Şt. Balş
Arh. E. Costescu
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

De asemenea iau parte ca referenţi:
Arh. Gh. Curinschi
Arh. F. Fischer
Dr. P. Năsturel
Arh. T. Socolescu
Invitat: Prof. Berciu (de la Academia R.P.R.)

I. *Normative pentru săpăturile arheologice în jurul sau în interiorul monumentelor istorice de arhitectură.*
Referent: Prof. Horia Teodoru

Consiliul, luând în discuţie normativele pentru săpăturile arheologice în jurul sau în interiorul monumentelor istorice de arhitectură propuse de referent, dă aviz favorabil acestor normative, recomandând următoarele:

1. Se va revizui ordinea capitolelor acestor normative, clasându-le după ordinea în care lucrările se execută sau după importanţa lor.

2. Adăugirea la aceste normative a următoarelor capitole:

a) Indicaţiuni asupra proptirilor (punct asupra căruia nu s-a stăruit suficient în propunerile făcute) şi asupra responsabilităţilor în această privinţă. Lucrările de proptire nu pot fi lăsate în sarcina arheologilor, ci trebuesc conduse de către un tehnician (inginer sau arhitect), ataşat pe lângă arheolog.

b) Condiţiunea ca orice săpătură arheologică făcută în imediata apropiere a monumentului istoric, sau a unor clădiri importante învecinate, să aibă aprobarea prealabilă a CSAC-ului, care va exercita controlul tehnic.

c) Menţiunea obligaţiunii celor ce execută săpături arheologice ca, cu ocazia săpăturilor să se facă concomitent şi cercetări geotehnice, al căror rezultat să fie comunicat Direcţiei Generale a Monumentelor Istorice din CSAC, de către arheologul diriginte al săpăturilor.

Cu această ocazie, Consiliul, luând notă de existenţa unor crăpături în zidăria bisericii de la Curtea Veche, crăpături descoperite cu ocazia săpăturilor ce se întreprind acolo de către Academia RPR, însărcinează pe tov. prof. H. Teodoru de a examina aceste crăpături şi de a referi asupra lor într-o şedinţă viitoare.

De asemenea, s-a constatat şi la biserica Bucur o crăpătură, cu ocazia vizitei făcută la şantier de către tov. prof. Duiliu Marcu împreună cu tov. dr. Petre Năsturel şi arh. F. Fischer. Această crăpătură însă nu poate avea consecinţe în legătură cu stabilitatea bisericii.

II. *Lucrări de restaurare parţială a castelului Corvineştilor din Hunedoara.*

Lucrarea a mai fost examinată în şedinţa Nr. 8 din 7 aprilie 1953, când Consiliul a dat un aviz favorabil de principiu, cerând proiectantului să completeze dosarul cu planuri şi studii detaliate, din care să se poată aprecia natura şi situaţia exactă a lucrărilor proiectate.

În şedinţa de faţă se prezintă completările cerute şi anume:

– un plan de situaţie
– un plan şi vedere a podului principal (la sc. 1/100) cu secţiune în detaliu (sc. 1/20)
– un plan şi vedere a zidului secundar (sc. 1/100) cu secţiune în detaliu (sc. 1/20)
– un plan şi vedere a zidului de est al castelului care urmează să fie consolidat (sc. 1/400).

Consiliul, luând în discuţie proiectul, dă aviz favorabil şi face următoarele observaţiuni:

1. Proiectul prezentat nu respectă nici ca format şi nici ca indicaţiuni de scară de desen regulile stabilite prin STAS.

2. Înainte de începerea lucrărilor se va verifica verticalitatea pilelor existente.

3. Ultima travee a podului va fi astfel construită, încât să poată, în viitor, fi uşor demontată, înlocuind-o cu un pod mobil, astfel cum exista şi funcţiona la origine.

4. Balustrada va reproduce întocmai balustrada veche.

5. Fixarea pieselor de lemn se va executa numai cu buloane şi nu cu scoabe.

6. Podirea se va face astfel încât să se lase un spaţiu de 2–3 cm între scânduri, pentru a se putea asigura scurgerea apelor de ploaie.

7. Este de dorit să se păstreze cât mai vizibilă zidăria care se presupune a fi din epoca romană.

8. Porţiunile de zid şi piatră unde se vor executa consolidări vor fi abundent udate înainte de începerea lucrărilor. Refacerea se va realiza cu piatră aparentă nerostuită şi netencuită.

III. *Lucrări de întreţinere la biserica Sf. Voevozi din Com. Petreşti, raion Bacău.* Adresa Min. Cultelor nr. 15 305/953.

Referent: Arh. Gh. Curinschi.

http://patrimoniu.gov.ro

Se ia în discuţie cererea parohiei Petreşti, raion Bacău, prin care se solicită aprobarea executării din fonduri proprii a unor lucrări de întreţinere la biserica de lemn Sf. Voevozi din com. Petreşti şi anume: lipirea şi văruirea la interior a bisericii.

Consiliul dă aviz favorabil acestor lucrări, recomandând următoarele:

1. Înainte de începerea lipirii bisericii în interior se vor etanşa interspaţiile dintre bârnele de lemn cu câlţi de cânepă, aşchii de lemn sau muşchi de copac.

2. Căptuşeala exterioară cu scânduri a pereţilor va fi îndepărtată pentru ca biserica să se înfăţişeze în forma ei iniţială; eventual, se va admite acoperirea tălpii cu o scândură înclinată.

IV. *Lucrări de restaurare la biserica Sf. Voevozi din satul Rădeana, raion Tg. Ocna (adresa Min. Cultelor nr. 10 305/953).*

Referent: arh. Gh. Curinschi

Se ia în discuţie cererea parohiei Rădeana, raion Tg. Ocna, prin care se cere aprobarea devizului de lucrări de restaurare la biserica Sf. Voevozi (ruinată în urma cutremurelor).

Consiliul ia notă de informaţiile date în şedinţă de către tov. arh. Balş Ştefan care cunoaşte biserica şi care a întocmit devizul. Din aceste informaţii verbale, rezultă că este o biserică interesantă, care necesită şi care merită lucrări urgente de consolidare şi pentru care Consiliul dă aviz favorabil.

Întrucât parohia nu dispune de fonduri, lucrările ar putea fi executate fie din fondurile Ministerului Cultelor (fondul special pentru reparaţii urgente) sau ale Patriarhiei sau Mitropoliei Moldovei, încă în anul acesta, iar dacă nu este posibil, ele urmează să fie înscrise pe lista lucrărilor din anul viitor. În orice caz, pentru anul acesta, devizul se va reduce numai la lucrări de strictă necesitate adică la articolele 1, 2, 3, 4, 5, 7, 12, 13 şi 19 prevăzute în deviz.

V. *Lucrări de protejare şi reparaţii la mănăstirea Bascovele, raion Piteşti (adresa Min. Cultelor 11215/953).*

Referent: arh. Toma Socolescu

Dosarul cuprinde:

a) *Piese scrise* – memoriu, antemăsurătoare, deviz, analiza preţurilor, lista de materiale şi baza preţurilor.

b) *Piese desenate* – faţada principală şi laterală (sc. 1/100), planul învelitoarei (sc. 1/100).

Valoarea lucrărilor	39 000 lei
Proiectant:	Arh. V. Moisescu

Devizul prevede următoarele lucrări: refacerea învelitoarei în două variante, cu tablă sau cu şiţă şi completări la căpriori şi astereală. Deasemenea jgheaburi şi burlane de tablă, reparaţiuni mărunte la chilii şi lucrări de vopsitorie.

Consiliul, luând în discuţie proiectul, hotărăşte, ca biserica să fie învelită cu şiţă, însă amână luarea unei hotărâri pentru o şedinţă viitoare, când va fi prezent şi proiectantul pentru ca acesta să dea lămuririle necesare cu privire la vechimea şi forma turlelor, pentru o eventuală îndepărtare a lor.

VI. *Raportul tov. arh. Balş Ştefan cu privire la capela din incinta spitalului din Piatra Namţ.*

În baza delegaţiei CSAC, şi în urma cercetărilor făcute de tov. arh. Balş la faţa locului, Consiliul ia notă că:

Capela ce se găseşte în cuprinsul clădirii spitalului, este astăzi o încăpere goală din care au fost scoase obiectele de cult şi pardoseala din lespezi de piatră. Aceasta a fost scoasă în baza autorizaţiei Mitropoliei Moldovei şi fără avizul CSAC.

Se atrage atenţia Direcţiei spitalului din Piatra Neamţ, că oricare va fi destinaţia ce se va da fostei capele, nu se vor admite sub nici un motiv lucrări care să atragă modificări în faţadă prin mărirea sau închiderea ferestrelor existente, dat fiind că spitalul din Piatra-Neamţ, construcţie de foarte bună ţinută arhitectonică, ridicată în 1850 cu caracteristicul stil neogotic de epocă, este monument istoric.

În ceea ce priveşte picturile în ulei, care ar urma să fie desfiinţate, va fi necesară obţinerea avizului Comitetului pentru Artă, desfiinţarea nefiind posibilă în caz că aceste picturi au o valoare artistică sau istorică.

Cele de mai sus se vor comunica Direcţiei spitalului din Piatra-Neamţ pentru luare de cunoştinţă.

Preşedinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Balş Ştefan
Arh. E. Costescu
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

PROCES-VERBAL NR. 36
al şedinţei din 24 iulie 1953, ora 9,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Preşedinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. E. Costescu
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru
Arh. Şt. Balş

De asemenea iau parte ca referenţi:
Arh. Gh. Curinschi
Arh. F. Fischer
Dr. P. Năsturel
Arh. T. Socolescu

I. *Proiect de construcţie a unui corp nou la clădirea Institutului de Silvicultură din Oraşul Stalin (pe zidurile cetăţii Braşovului).*

Valoarea lucrării:	992 000 lei
Proiectant:	Serv. de Construcţii din Ministerul Gospodăriei Silvice
Titular de investiţii:	Min. Gospod. Silvice, reprezentat prin tov arh. Dodiţă şi tov. arh. Ionescu
Referent:	Arh. R. Lieblich

http://patrimoniu.gov.ro

Un alt proiect pentru aceeași lucrare a mai fost examinat de către Consiliul de Avizare în ședințele din 28.VI. și 6 iulie a.c. când s-a amânat luarea unei hotărâri, urmând ca aceste săli de amfiteatru să fie construite pe un alt teren mai adecvat, sau dacă aceasta nu ar fi pentru moment posibil, să se recurgă la una din următoarele soluții cu caracter provizoriu:

a) Utilizând magazia existentă (în plan nr. 8), transformată bineînțeles ca sală de curs sau amfiteatru.

b) Făcând o construcție nouă (tot cu caracter provizoriu și micșorând programul lucrării) în spațiul dintre clădirea existentă și zid, însă asigurându-se zona de protecție a monumentului.

c) Adoptând soluția extremă de încălecare peste zidul cetății – în care caz – însă, va trebui – pe de o parte dărâmată magazia existentă, pe de altă parte se va asigura posibilitatea de acces și vizitarea pe ambele părți a zidului cetății, care va fi menținut intact.

În cazul uneia din ultimele două soluții, se va ține seama la redactarea proiectului și de observațiunile ce s-au făcut în ședință (amfiteatru luminat mai bine, unitatea de arhitectură a fațadelor care vor fi paralele și perpendiculare între ele, etc.)

Dată fiind imposibilitatea de achiziție a unui alt teren mai adecvat, proiectanții au adoptat soluția c.

Dosarul prezentat spre avizare cuprinde:

- un memoriu justificativ
- o planșe conținând planul și elevația vechiului zid (sc. 1/200) și planul de situație (sc. 1/720)
- plan subsol sc. 1/100
- plan parter și etaj I sc. 1/100
- plan etaj II sc. 1/100
- secțiune sc. 1/100
- fațada laterală (Str. Gh. Barițiu) sc. 1/100

Proiectul prevede adăogirea la clădirea existentă a Institutului de Silvicultură din Orașul Stalin, unei aripi noi ce va cuprinde 4 săli de curs (de câte 163 locuri) la parter și etaj I și un amfiteatru la etaj II cu o capacitate de 300 locuri.

Întreaga construcție este amplasată astfel, încât încalecă pe o porțiune de aproape 27 m vechiul zid al cetății Brașovului, care datează din sec. XVI-lea și care este clasat monument istoric de arhitectură.

Acest zid este compus dintr-o porțiune veche la partea inferioară, având o lărgime de aproape 1,60 m și o supraînălțare de circa 3 m, care supraînălțare, în vederea acestor lucrări, *a fost dărâmată pe o porțiune de circa 20 m* (s.n., E.G.).

Consiliul, constată că noua soluție a ținut seama de unele observațiuni ce s-au făcut de membrii Comisiei în ședința din 6 Iulie a.c. și că deci noua propunere este ameliorată față de prima.

Luând act de adresa Institutului de Istorie și filosofie a Academiei RPR Nr. 1696 din 13 Iulie 1953, prin care aceasta se declară de acord cu soluția propusă de proiectanți în legătură cu vechiul zid, Consiliul dă:

AVIZ FAVORABIL

proiectului cu următoarele condițiuni:

1. La elaborarea proiectului tehnic se va ține seama de normativele existente privitoare la cubaj, suprafețe, circulație, degajări, scări, luminozitate, etc. – pentru construcții de învățământ. Cu această ocazie, proiectul va fi completat cu toate piesele și avizele cerute de HCM 223/1952.

2. Se vor revizui atât dimensiunile hallului de intrare, cât și poziția W.C.-urilor.

3. În cazul când se va dovedi că o singură scară este insuficientă, se va prevedea o scară secundară, ușor accesibilă din hall.

4. Se va face o corectură paralelismului laturilor noii construcții, astfel încât fațada corpului nou să pară cât mai paralelă cu aceea a vechiului corp.

5. Lucrările de săpătură vor trebui efectuate sub continua supraveghere a delegatului Academiei RPR și conform indicațiunilor acestuia.

În cazul când se va constata că și partea superioară a zidului vechi prezintă interes istoric, acest zid se va lăsa să pătrundă cu circa 5 cm în interiorul amfiteatrelor de la parter.

6. În ceea ce privește turnul Ecaterina, precum și porțiunea de zid aflătoare pe terenul Institutului de silvicultură, a cărui refacere urmează să fie efectuată conform obligațiunii în scris de către Min. Gospodăririi Silvice, se va întocmi la timp un proiect de restaurare însoțit de deviz, care va fi supus CSAC-ului spre avizare.

7. Textul plăcii comemorative va fi conceput în colaborare cu organele Academiei RPR.

8. Este bine că organele Sfatului Popular au dispus oprirea lucrărilor de dărâmare, lucrări care vor putea fi reluate de îndată ce se va întocmi și aproba proiectul definitiv.

II. *Lucrări de reparațiuni la catedrala romano-catolică din Alba-Iulia.* Adresa Min. Cultelor Nr. 11099/953.

Valoarea lucrării: 18 784 lei din fonduri proprii

Referent: Arh. Ferdinand Fischer

Dosarul cuprinde: 3 devize întocmite de Cooperativa locală „Munca Nouă".

Lucrările care urmează a se executa sunt:

1. Reparații la acoperișul din țiglă al naosului.
2. Repararea acoperișului de tablă al absidei.
3. Reparațiuni de tâmplărie și vopsitorie la turnul catedralei.

Comisia, luând în discuție proiectul și ținând seama de faptul că sunt numai lucrări de protejare absolut necesare, dă aviz favorabil, cu următoarele recomandări:

a) Lucrarea va trebui să fie urmărită îndeaproape de arhitectul șef al orașului sau de unul din arhitecții cu experiență din Alba Iulia.

b) Lucrările sunt considerate ca lucrări cu caracter provizoriu, urmând ca pe viitor să se înlocuiască, în limita posibilităților, învelitoarea de tablă simplă cu tablă de aramă.

III. *Normativele de proiectare pentru lucrări de protejare și restaurare a monumentelor istorice de arhitectură.*

Referent: Arh. Toma Socolescu

http://patrimoniu.gov.ro

Dându-se citire propunerilor de normative de proiectare a lucrărilor de protejare și restaurare la monumentele istorice de arhitectură, Consiliul le aprobă în principiu, făcând următoarele observațiuni:

a) Textul normativelor va trebui să capete o formulare cât mai concentrată, urmând ca ideile să fie grupate pe capitole și articole.

b) Este necesar ca proiectanții să întocmească pe lângă piesele desenate și memorii foarte detaliate, utile la acest gen de lucrări.

c) Normativele de proiectare vor împărți lucrările la monumente istorice în trei categorii (și nu în două, cum s-a propus) și anume:

– lucrări de protejare
– lucrări de restaurare parțială
– lucrări de restaurare totală

Noua redactare a normativelor de proiectare urmează să fie prezentată spre avizare într-o viitoare ședință.

Președinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Em. Costescu
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru
Arh. Șt. Balș

PROCES-VERBAL NR. 37
al ședinței din 1.VIII.1953, ora 10,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Președinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. E. Costescu
Arh. Ionescu Berechet
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

De asemenea iau parte ca referenți:
Arh. Gh. Curinschi
Arh. F. Fischer
Dr. P. Năsturel
Arh. T. Socolescu

I. *Lucrări de punere în folosință a castelului din Brâncovenești.*

Valoarea lucrării: 1 170 461 lei
Titular de investiții: MAI reprezentat prin tov. arh. Coțifide
Proiectant: Arh. Stavru Coțifide
Referent: Arh. Toma Socolescu

Dosarul cuprinde:

Piese scrise: memoriu și deviz estimativ

Piese desenate: plan de situație (sc. 1/500), plan parter (sc. 1/100), secțiune transversală (sc. 1/100) și două perspective.

Proiectul prevede lucrări de reparații, amenajări și lucrări noi la castel. Lucrările de reparații se compun din lucrări de învelitori, reparațiuni de zidărie, tencuieli și tâmplărie, refacerea planșeelor (parte din beton armat, parte din dușumele pe grinzi de lemn, cum și vopsitorii și zugrăveli. Amenajările și lucrările noi se compun din executarea unei scări interioare din beton armat executarea câtorva ziduri despărțitoare, deschiderea unora din ferestrele astupate cu zidărie, instalație de apă, lumină și canalizare, cu înființarea a două grupe importante sanitare, completări cu tâmplărie etc.

Consiliul, luând în discuție proiectul, amână luarea unei hotărâri, urmând ca în ședința cea mai apropiată să se ceară părerea tov. prof. Grigore Ionescu, membru în Consiliul de avizare asupra situației actuale a clădirii, care a vizitat la fața locului monumentul, dar care lipsește în ședința de față. În ceea ce privește darea în folosință a castelului, aceasta iese în afara cadrului posibilităților de a hotărî ale Consiliului, urmând ca această chestiune să se hotărască de către conducerea CSAC.

II. *Lucrări de pictură murală la biserica din Bărbulești – Armășești, raion Urziceni, regiunea Ploiești.*

Titular de investiții: Patriarhia Română (reprezentată prin tov. arh. Ionescu Berechet)
Proiectant: Victoria Rădulescu
Referent: Dr. P. Năsturel

Dosarul cuprinde cererea parohiei Bărbulești – Armășești nr. 19/22.VII.1953, de a se aproba pictarea din nou a bisericii, pictura actuală – după afirmația preotului, nefiind „decât o mâzgăleală afumată fără valoare".

Serviciul de pictură bisericească al Patriarhiei a recunoscut că actuala pictură este lipsită de orice valoare și că lucrarea i s-a încredințat, prin concurs, tov. Rădulescu Victoria.

Consiliul ia notă de afirmația tov. arh. Ionescu Berechet, din partea Patriarhiei, că actuala pictură a bisericii din Bărbulești – Armășești a fost cercetată la fața locului de către Comisia de pictură bisericească a Patriarhiei, care a recunoscut lipsa ei de valoare artistică și luând în dezbatere problema, condiționează aprobarea cererii de prezentarea confirmării în scris de către Comisiunea de pictură bisericească a Patriarhiei, a avizului.

III. *Lucrări de renovare la casa Iancu Jianu din Caracal.*

Valoarea lucrării: 47 500 lei
Titular de investiții: Sfatul Popular Caracal
Proiectant: S. Ing. Militaru O.
Referent: Arh. Toma Socolescu

Dosarul cuprinde:

Piese scrise: memoriu justificativ, deviz estimativ, antemăsurătoare, extras de materiale, seria prețurilor, analiza prețurilor.

Piese desenate: planul casei (fațada principală la sc. 1/50), planul cotat al casei (sc. 1/50).

Problema a fost discutată și în ședința din 9.VII. a.c., când Consiliul a amânat luarea unei hotărâri, urmând ca

http://patrimoniu.gov.ro

dosarul să fie trimes Comitetului pentru Așezămintele Culturale care să-și spună punctul de vedere, atât asupra oportunității, cât și asupra posibilităților de finanțare a acestor lucrări.

În ședința de față se citește răspunsul Comitetului pentru Așezăminte Culturale nr. 23 243/955, din care reiese că „această casă nu prezintă interes, fiind un monument de arhitectură refăcut către anii 1880–1900, din care nu au mai rămas decât doi pereți la pivniță, fiind considerat monument istoric de arhitectură pe motivul că ar fi fost cândva locuința (proprietatea) lui Iancu Jianu, fără acte doveditoare, ci din simple afirmații ale localnicilor, care în acest fel dau informații asupra altor clădiri din Caracal.

Consiliul, ținând seama de faptul că nu există date științifice suficiente, din care să reiasă că această locuință a fost casa lui Iancu Jianu, considerând însă că această clădire reprezintă vechiul tip de casă românească din regiune, hotărăște să dea totuși aviz favorabil lucrărilor de restaurare propuse. În acest caz însă, cheltuielile vor fi suportate de Sfatul popular regional sau raional.

IV. *Lucrări de reparații la biserica Sf. Ilie Gorgan din București.*

Valoarea lucrărilor: 2 917 lei
Titular de investiții: Parohia Sf. Ilie Gorgan
Proiectant: Arh. Ionescu Berechet
Referent: Arh. T. Socolescu

Dosarul cuprinde numai piese scrise, deviz estimativ, antemăsurătoare, analiza de prețuri, extras de materiale, lista de prețuri, deviz. Lipsesc piesele desenate.

Proiectul prevede desfaceri de tencuială și amenajarea unui coș pentru sobă.

Consiliul, luând în discuție problema, este de acord cu lucrările de refacere a tencuielii la tavane, cu recomandația de a avea grijă de pictura existentă.

În ceea ce privește amenajarea coșului, Consiliul dă aviz nefavorabil, ținându-se seama de aspectul inestetic și neeficacitatea unui coș amplasat lângă streașină.

De asemenea, Consiliul având în vedere primejdia pe care o reprezintă pentru monument folosirea mai departe a actualei instalații de încălzire, interzice întrebuințarea ei și hotărăște desființarea ei, recomandându-se încălzirea cu sobe cu aragaz (de felul acelora de la biserica Stavropoleos).

V. *Lucrări de protejare și reparații la mănăstirea Bascovele, raion Pitești (Adr. Min. Culte nr. 11 215/953).*

Referent: Arh. R. Lieblich (în locul arh. T. Socolescu)

Dosarul cuprinde:

Piese scrise: memoriu, antemăsurătoare, deviz, analiza prețurilor, lista de materiale, baza prețurilor.

Piese desenate: fațada principală și laterală (sc. 1/100), planul învelitoarei (sc. 1/100).

Valoarea lucrărilor: 39 000 lei
Proiectant: Arh. V. Moisescu

Devizul prevede următoarele lucrări: refacerea învelitoarei în două variante, cu tablă sau cu șiță și completări la căpriori și astereală. De asemenea, jghiaburi și burlane de tablă, reparațiuni mărunte la chilii și lucrări de vopsitorie.

Dosarul a mai fost cercetat și în ședința din 20.VII, când Consiliul a amânat luarea unei hotărâri, pentru ca proiectantul (absent în acea ședință) să poată da lămuririle necesare cu privire la vechimea și forma turlelor, pentru o eventuală îndepărtare a lor. Pe baza lămuririlor date de tov. arh. Moisescu (proiectantul acestor lucrări), Consiliul dă aviz favorabil lucrărilor, cu condițiunea ca și turlele să fie îmbrăcate în întregime cu șiță.

Președinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. E. Costescu
Arh. Ionescu Berechet
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

PROCES-VERBAL NR. 38
al ședinței din 5 august 1953, ora 10,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:
Președinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Șt. Balș
Arh. Ghika Budești
Prof. Gr. Ionescu
Arh. Ionescu Berechet
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

De asemenea iau parte ca referenți:
Arh. Gh. Curinschi
Arh. F. Fischer
Dr. P. Năsturel
Arh. T. Socolescu

I. *Lucrări de restaurare la casa veche din Herești.*

Adresa Comitetului pentru Așezămintele Culturale nr. 11 048/24.VII.1953.
Referent: Arh. T. Socolescu

Lucrarea a mai fost examinată în ședința din 2 Aprilie 1953, când Consiliul a dat aviz favorabil cu unele condițiuni, printre care și aceea de a se prezenta pentru forma acoperișului pavilionului central, un studiu cu două

http://patrimoniu.gov.ro

variante și anume: acoperiș bombaz și acoperiș drept cu 4 ape.

În ședința de față se prezintă o fațadă având corpul central acoperit cu un acoperiș drept cu 4 ape.

Luându-se în discuție problema formei acoperișului, majoritatea membrilor din Consiliu este de părere să se păstreze forma curbă ca formă ce a existat la acoperișul părții centrale, înainte ca aceasta să se dărâme.

La aceasta, fac opinie separată tov. Președinte Duiliu Marcu și arh. R. Lieblich. argumentând aceasta prin faptul că acoperișul bombat de tablă al părții centrale, poate să fie o lucrare recentă adăogită, de care s-ar putea face abstracție, iar faptul că nu există vreodovadă certă științifică a formei inițiale a acestui acoperiș ne poate permite o interpretare, repetând forma dreaptă de acoperire a restului clădirii, formă ce este dictată de altfel și de materialul învelitoarii, care va fi din olane, cât și de motive estetice.

Rămâne ca Conducerea CSAC să hotărască.

II. *Lucrări de restaurare la Casa veche din Pribești*

Adresa Comit. ptr. Așezămintele Culturale Nr. 11 048 din 24.7.

Referent: Arh. T. Socolescu

Lucrarea a mai fost examinată în ședința din 2 aprilie, când Consiliul a dat aviz favorabil cu recomandări.

În ședința de față se prezintă fațade și planuri, în care s-a ținut seama de observațiunile din avizul CSAC. Consiliul examinând aceste planuri, dă aviz favorabil cu recomandări.

În ședința de față se prezintă fațade și planuri, în care s-a ținut seama de observațiunile din avizul CSAC. Consiliul examinând aceste planuri, dă aviz favorabil cu următoarele observațiuni:

1. Cerdacul va avea aceeași formă frântă de acoperiș ca și restul clădirii.
2. Lucarna triunghiulară va fi înlocuită cu una sau mai multe lucarne rotunde, specifice pentru olane.
3. Deoarece nu se știe exact numărul golurilor din încăperea extremă care apare în plan cu 5 ferestre, se va cerceta amănunțit forma vechilor ferestre, dându-se pentru aceasta tecuiala la o parte, în locurile bănuite că ar fi existat vreun gol.

Pentru aceasta, în deosebi la începerea lucrărilor, prezența arhitectului diriginte va fi obligatorie, pentru ca acesta să poată asista la toate cercetările care ar justifica întocmai formele adoptate.

4. La dărâmarea zidăriei părții anexe, se vor cerceta amănunțit toate fragmentele de piatră, cahle, țigle sau alte materiale sau resturi de materiale înglobate în zidărie. Rezultatul acestor cercetări va fi consemnat în jurnalul șantierului, obiectele găsite urmând să fie inventariate și păstrate cu grije.
5. Execuția lucrărilor se va face sub conducerea și supravegherea arhitectului proiectant și a unui tehnician care va avea răspunderea.

Arhitectul proiectant va avea obligațiunea de a întocmi proiectul de execuție înainte de începerea lucrărilor și de a da detalii de execuție și toate indicațiunile necesare pe timpul execuției pe șantier.

III. *Lucrări de restaurare la Palatul Mogoșoaia*

Se ia în examinare cererea Comitetului pentru Artă nr. 23849 înregistrată la CSAC sub nr. B.S. 2188/25.VII.1953 privind avizarea proiectului tehnic: „Amenajarea ansamblului Mogoșoaia și corpului I locuințe" pentru casa de creație și odihnă a oamenilor de cultură și artă.

Valoarea lucrărilor conform devizelor:	1 462 770 lei
Titular de investiții:	Comitetul pentru Artă
Proiectant:	Institutul de proiectare „Proiect-București"

Piesele scrise și desenate, precum și documentația în baza căreia se dă avizul, se află depuse la dosarul lucrării. În urma examinării lucrării și în urma discuțiunilor purtate în ședință, constatându-se că au fost aduse la îndeplinire recomandările făcute cu prilejul avizării sarcinei de proiectare, aviz nr. 87 A din 12 Mai a.c., se dă aviz favorabil proiectului tehnic, cu următoarele condițiuni:

I. *Corp Palat*

– Întrucât între diferite încăperi de la parter (vestibul, vestiar, grup sanitar, casa scării, etc.) există diferențe de nivel ale pardoselii, se vor cota în planurile de execuție nivelele diferite și se vor prevedea treptele necesare corespunzătoare în puncte cât mai bine luminate, pentru a asigura o circulație lesnicioasă.

– Pardoseala sălii de expoziție prevăzută a fi executată din dale de marmoră lustruită, va fi înlocuită cu material ceramic special, de formă hexagonală, sau, în lipsa acestuia, din cărămidă pe muche de calitate aleasă, așezată într-un desen adecvat.

– Rosturile zidăriei, bolților și pereților de cărămidă ale sălii din subsol se vor face cu rostul plin și șters numai cu mortar de var.

II. *Corp I locuințe*

– Proiectul de execuție va pune la punct neconcordanțele ce există între diferitele planuri și între planurile și fațadele proiectului tehnic, cu privire la numărul de intervale între coloanele porticului de la parter; se vor indica precis cotele pardoselii din diferitele încăperi, prevăzându-se în puncte cât mai bine luminate, pentru trecerea de la un nivel la altul, treptele necesare.

– Se va da un detaliu de arhitectură pentru deschiderea mare dintre cele două încăperi afectate sălii de mese, care va putea fi micșorată prin puncte de susținere intermediare.

– Se va analiza în ce măsură ar mai fi posibilă boltirea tavanelor porticului de la parter, ținând seama că această formă a fost cea inițială proiectată.

– Pentru înlăturarea unor inconveniente posibile, se vor lua măsuri pentru a asigura vizitarea tuburilor de scurgere mascate în tavane, acolo unde se află la etaj

http://patrimoniu.gov.ro

camerele de duş şi bae, peste încăperile mari de la parter.

III. *Instalaţii*

– Înainte de punerea în funcţiune a instalaţiilor, se vor lua măsurile necesare pentru executarea instalaţiei de epurare, astfel ca scurgerile să poată fi conduse în lac.

IV. *Execuţie*

– Se vor recalcula preţurile de bază la ciment şi cărămidă pe baza preţurilor ce se vor obţine prin modificarea surselor de aprovizionare pentru aceste materiale, după cum urmează:

Ciment de la Bucureşti şi Fieni

Cărămidă de la Băneasa şi de la fabricile din jurul oraşului Bucureşti.

Întrucât devizul lucrărilor proiectate însumează numai 1 462 770 lei, iar suma de care dispune titularul de învestiţii este de 2 000 000 lei, se recomandă ca, în limita sumelor ce prisosesc, să fie executate lucrările de întreţinere şi protejare la vechea bucătărie, monument istoric, situată în colţul de nord-est, la incinta de onoare şi la biserica veche din afara incintei. Se vor executa cu precădere la aceste două construcţii reparaţii de învelitori, trotuare şi tâmplărie, pentru punerea lor la adăpost de intemperii.

Titularul de investiţii va lua măsuri ca toate lucrările să fie executate cu cea mai mare îngrijire, sub o atentă şi continuă supraveghere a unui arhitect cu pregătire şi experienţă în materie de restaurare a monumentelor istorice de arhitectură.

IV. *Lucrări de punere în folosinţă a castelului din Brâncoveneşti (adresa MAI nr. 214077/27.VII.1953)*

Valoarea lucrării:	1 770 461 lei
Titular de investiţii:	Ministerul Afacerilor Interne reprezentat prin tov. arh. Coţifide
Proiectant:	Arh. Stavru Coţifide
Referent.	Arh. Toma Socolescu

Dosarul cuprinde:

Piese scrise: memoriu şi deviz estimativ

Piese desenate: plan de situaţie (sc. 1/500), plan parter (sc. 1/100), secţiune transversală (sc. 1/100 şi 2 schiţe perspective.

Proiectul prevede lucrări de reparaţii, amenajări şi lucrări noi la castel. Lucrările de reparaţii se compun din lucrări de învelitori, reparaţiuni de zidărie, tencuieli şi tâmplărie, refacerea planşelor (parte din beton armat, parte din duşumele pe grinzi de lemn, cum şi vopsitorii şi zugrăveli. Amenajările şi lucrările noi se compun din executarea unei scări interioare din beton armat, executarea câtorva ziduri despărţitoare, deschiderea unora dintre ferestrele astupate cu zidărie, instalaţie de apă, lumină şi canalizare, cu înfiinţarea a două grupuri importante sanitare, completări cu tâmplărie, etc.

Lucrarea a fost examinată şi în şedinţa din 1 august a.c., când Consiliul a amânat luarea unei hotărâri, urmând să se cunoască şi părerea tov. prof. Grigore Ionescu asupra actualei situaţiuni a acestei clădiri.

Consiliul reexaminând proiectul, dă aviz favorabil acestor lucrări, cu următoarele condiţiuni:

1. Se va întocmi un proiect complet pentru instalaţii sanitare şi canalizare, ţinându-se seama de toate normele tehnico-sanitare în vigoare.
2. Se vor lua măsuri de prevenire a incendiului.
3. Numărul paturilor în dormitoare nu va depăşi cel prescris de norme, pentru a se asigura volumul de aer necesar[1].
4. Se vor întocmi din timp proiectele definitive de beton armat pe baza cărora se vor executa lucrările respective.
5. MAI va lua măsurile necesare pentru a se întocmi de către serviciul său de arhitectură sau de către Institutul de Proiectare un proiect complet de restaurare a acestui castel, în care să fie înglobate şi lucrările proiectate, care proiect va fi supus avizării CSAC, pentru a fi realizat de către MAI în una sau mai multe etape. În acest scop se va cerceta amănunţit dacă în zidurile de umplutură nu sunt înglobate ancadramente vechi de piatră sau alte elemente vechi de construcţie, care ar prezenta un interes arheologic. Acestea vor fi inventariate şi păstrate cu grije, sesizându-se CSAC-ul.
6. MAI va înlesni vizitarea monumentului de către delegaţii CSAC-ului.

Preşedinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Şt. Balş
Arh. Ghica Budeşti
Prof. Gr. Ionescu
Arh. Ionescu Berechet
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

NOTA REDACŢIEI. Volumul proceselor-verbale ale şedinţelor din 1952–1953 cuprinde un număr redus de stenograme, ultima disponibilă privind şedinţa din 18 iunie 1953. Lipsesc în consecinţă stenogramele din 1 şi 5 august, care ar fi permis precizarea formulei „punere în folosinţă de către MAI“ a castelului Kemeny din Brâncoveneşti (pe atunci în regiunea Mureş Autonomă Maghiară). Judecând după beneficiar şi după grija privind numărul paturilor din dormitoare (condiţii – p. 3), rezultă că în acest castel a funcţionat o închisoare, desigur politică, la care se renunţase înainte de 1962, când ansamblul adăpostea un cămin de debili mintali şi un spital de copii cu cazuri patologice ireversibile **(Eugenia Greceanu).**

PROCES-VERBAL NR. 39
al şedinţei din 7 august 1953, ora 9,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Preşedinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Balş Ştefan
Arh. E. Costescu
Arh. Ghika Budeşti
Arh. Ionescu Berechet
Prof. Grigore Ionescu
Arh. R. Lieblich

http://patrimoniu.gov.ro

Arh. Paşa I.
Prof. H. Teodoru

De asemenea iau parte ca referenţi:
Arh. Gh. Curinschi
Arh. F. Fischer

Referenţi: Dr. P. Năsturel

Reprezentantul Min. Cultelor, deşi invitat, lipseşte de la şedinţă.

I. *Lucrări de construire a unei aripi noi (amfiteatru) adăogită la clădirea existentă a Inst. de Silvicultură din Oraşul Stalin.*

Adresa Ministerului Silviculturii nr. 1044/5.VIII.1953 (proiect tehnic).

Valoarea lucrării de construcţii: 1 175 00 lei
Proiectant: Serviciul de construcţii din Min. Gospod. Silvice Arh. Dodiţă şi Ioniţă
Titular de investiţii: Ministerul Gospodăriei Silvice
Referent: Arh. R. Lieblich

Lucrarea a mai fost avizată şi în şedinţele din 28.VI. şi 6.VII. a.c., când s-a amânat luarea unei hotărâri şi în şedinţa din 24.VII.1953, când beneficiarul a prezentat o nouă soluţie în fază de sarcină de proiectare şi când Consiliul a dat proiectului aviz favorabil cu recomandări.

În şedinţa de faţă se prezintă proiectul tehnic, la care s-a ţinut seama de recomandările date şi care cuprinde următoarele:

a. *Piese scrise*: memoriu justificativ
b. *Piese desenate*:
Plan de situaţie sc. 1/720) releveul zidului vechi (sc. 1/200)
Faţada (sc. 1/50)
Plan subsol
Plan parter
Plan etaj I
Plan etaj II
Secţiune
} sc.1/50

Consiliul ia act de declaraţia tov. arh. Dodiţă că planşele de rezistenţă şi instalaţie vor fi înaintate ulterior.

Luându-se în discuţie proiectul, Consiliului dă aviz favorabil cu următoarele condiţiuni:

1. Având în vedere dificultăţile de acces de la corpul vechi la corpul nou, ivite din cauza nivelelor diferite şi din cauza înălţimii insuficiente de sub scară, se va revizui poziţia scării, împingând-o în spre hallul de intrare. Ca o consecinţă, se va desfiinţa bateria de closete de la parter, mutând-o la subsol.

2. Se va reexamina forma şi gruparea ferestrelor din faţada posterioară, pentru a le armoniza cu cele din faţadele laterale, precum şi cu acelea ale vechei clădiri.

3. Se vor simplifica arcadele de la parterul faţadei posterioare, renunţându-se la impostele deasupra pilelor.

4. Avându-se în vedere că volumul amfiteatrelor mici este la limita acceptabilă, se vor prevedea ferestrele cu supralumină (oberlicht).

5. Lucrările de săpătură vor trebui efectuate sub continua supraveghere a delegatului Academiei RPR şi conform indicaţiunilor acestuia. În cazul când se va constata că şi partea superioară a zidului vechi prezintă interes istoric, acest zid se va lăsa să pătrundă cu circa 5 cm în interiorul amfiteatrelor de la parter.

6. Proiectul va fi completat cu toate piesele şi avizele cerute de HCM 223/952 şi în special cu planşele şi calculele de rezistenţă şi instalaţie, care vor fi supuse spre avizare CSAC.

7. În ceea ce priveşte turnul Ecaterina, precum şi porţiunea de zid aflătoare pe terenul Institutului de Silvicultură, a căror refacere urmează să fie efectuată conform obligaţiunii în scris de către Ministerul Silviculturii, se va întocmi la timp un proiect de restaurare însoţit de deviz, care va fi supus CSAC-ului spre avizare.

8. Placa comemorativă, care potrivit angajamentului luat de către Min. Gospod. Silvice va fi montată cât mai vizibil în portic, va avea un text care va fi conceput în colaborare cu organele Academiei RPR.

9. Este bine că organele Sfatului Popular au dispus oprirea lucrărilor de dărâmare, lucrări care vor putea fi reluate de îndată ce se va întocmi şi aproba în întregime proiectul definitiv.

II. *Lucrări de restaurare la Castelul Bran* Adresa Comitetului pentru Aşezămintele Culturale.

Valoarea lucrărilor: 110 000 lei
Titular de Investiţii: Comitetul pentru Aşezămintele Culturale reprezentat prin tov. arh. Costescu şi prin tov. Paşa Ion
Proiectant: Arh. E. Costescu
Referent: Arh. R. Lieblich

Proiectul lucrărilor de restaurare a castelului Bran a fost examinat în şedinţa din 7 aprilie a.c. când Consiliul l-a aprobat, dând aviz favorabil cu unele recomandări, dintre care şi aceea de a prezenta spre avizare desene de detaliu pentru facerea uşii noi din grilă metalică la intrarea în castel.

În şedinţa de faţă se prezintă detaliile cerute prin aviz. Acestea se compun din două planşe:

1. Detaliile de releveu al uşii de intrare şi a grilei existente la fereastră (sc. 1/10 şi1/20).

2. Detalii pentru execuţia grilei metalice la uşa de intrare (sc. 1/20).

Consiliul examinând aceste planşe dă aviz favorabil cu condiţiunea de fixare a grilei în zidărie.

III. *Lucrări de restaurare la mănăstirea Neamţ*
Adresa Min. Cultelor nr. 12406/955.
Valoarea lucrărilor: 1 585 000 lei
Titular de investiţii: Ministerul Cultelor
Referent: Arh. Gh. Curinschi
Proiectant: ISPROR – Arh. Şt. Balş

Dosarul cuprinde: proiect în fază de sarcină de proiectare.

Piese scrise: memoriu.

Piese desenate: releveu (3 planşe) şi proiect (7 planşe).

Proiectul prevede următoarele lucrări:
– Refacerea galeriilor de acces la chilii pe două etaje

http://patrimoniu.gov.ro

– Refacerea în forme vechi a acoperişului bisericii mari

– Dărâmarea bisericii mici

– Amenajarea curţii interioare

– Refacerea părţii superioare şi a acoperişului celor două turnuri

– Refacerea acoperişului chiliilor în ţiglă smălţuită.

Consiliul luând în discuţie proiectul şi referatul prezentat, discută asupra problemelor dărâmării bisericii mici, inspirată din stilul clasicismului rus, asupra schimbării formei învelitorilor turnurilor, precum şi asupra propunerii de refacere a şirului de chilii.

Se amână luarea unei hotărâri până la şedinţa viitoare.

Preşedinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Balş Şt.
Arh. E. Costescu
Arh. Ghika Budeşti
Arh. Ionescu Berechet
Prof. Gr. Ionescu
Arh. R. Lieblich
Arh. Paşa Ion
Prof. H. Teodoru

PROCES-VERBAL NR. 40
al şedinţei din 12.VIII., ora 9,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Preşedinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Şt. Balş
Arh. E. Costescu
Arh. Ghika-Budeşti
Arh. Ionescu-Berechet
Prof. Gr. Ionescu
Arh. R. Lieblich
I. Simionescu
Prof. H. Teodoru

I. *Cererea parohiei bisericii Icoanei privitoare la dărâmarea casei vechi din str. Maria Rosetti nr. 9 (adr. nr. 11778/953 înregistrată la CSAC sub nr. 99532/953*

Avându-se în vedere că această casă reprezintă unul din rarele exemplare de case vechi din Bucureşti, Consiliul dă aviz nefavorabil dărâmării ei, cerând reconstituirea ei întocmai, din materiale durabile. Pentru aceasta se vor recupera elementele pridvorului, copiindu-se prin mulaje decoraţia de stuc a arcadelor şi anume, fiecare element în parte, pentru a se reproduce întocmai şi a se evita uniformizarea acestor elemente.

Reconstituirea se va face de preferinţă pe locul în care se găseşte, urmând ca la întocmirea planului de sistematizare a cvartalului respectiv să se ţină seama pe cât posibil de această situaţie. Propunerea de reconstituire şi de folosire va fi supusă din nou spre avizare CSAC-ului de către Min. Cultelor, de acord cu Sfatul Popular al Capitalei (ca interesat pentru istoria Bucureştiului), care vor găsi şi sumele necesare acestei reconstituiri.

II. *Lucrări de restaurare la mănăstirea Neamţ.* Adresa Ministerului Cultelor nr. 12406/953. (sarcină de proiectare).

Valoarea lucrării: 1 585 000 lei
Titular de investiţii: Ministerul Cultelor şi Patriarhia Română
Proiectant: ISPROR (Arh. Şt. Balş)
Referent: Arh. Gh. Curinschi

Faţă de starea actuală, care arată ca lucrare strict necesară refacerea galeriilor de lemn, această sarcină de proiectare cuprinde următoarele lucrări:

a. Refacerea galeriilor de acces la chilii pe două etaje împrejurul curţii, exceptând o parte a laturii de nord, unde circulaţia este prevăzută a se face printr-un culoar interior.

b. Refacerea în forma veche a acoperişului bisericii mari.

c. Dărâmarea bisericii mici <Sf. Gheorghe>

d. Amenajarea curţii interioare.

e. Refacerea părţii superioare şi a acoperişului celor două turnuri.

f. Refacerea acoperişului chiliilor.

Eşalonarea lucrărilor se prevede în patru etape, din care prima în 1953 trim. IV, în limita fondului de 140 000 lei alocat în acest scop.

Dosarul cuprinde următoarele piese:

Piese scrise: memoriu justificativ, memoriu organizare şantier, plan perspectivă, plan forţe producţie şi materiale, tabel studii fizice.

Piese desenate:

- plan situaţia existentă
- plan situaţia de viitor
- Faţade existente
- Faţade spre est
- Faţade spre sud
- Faţade spre vest
- Faţade spre nord
- Acoperiş biserică
- Perspectivă colţ sud-vest
- Perspectivă colţ nord-vest

} Sc. 1/200

Consiliul, luând în discuţie sarcina de proiectare, dă aviz favorabil cu următoarele recomandări:

1. În ceea ce priveşte galeriile de acces la chilii, ele vor fi prevăzute pe toate cele patru laturi ale curţii (inclusiv cea de nord), căutându-se însă o simplificare a motivelor prea numeroase care aduc prea multă varietate într-un ansamblu mănăstiresc, care trebuie să aibă caracterul de spaţiu liniştit şi simplu.

Ar fi de dorit ca streaşina să fie puţin prelungită, pentru o mai bună apărare a cerdacului contra intemperiilor.

2. Cu privire la biserica mică, propusă de proiectanţi pentru a fi dărâmată, se vor face cercetări (sondaje) cu scopul de a se recunoaşte înfăţişarea primitivă a acestei biserici şi de a se descoperi eventual urmele vechii biserici a lui Petru Muşat. În urma acestor cercetări, care

http://patrimoniu.gov.ro

vor fi prezentate CSAC-ului, acesta va hotărî asupra dărâmării sau menţinerii ei.

3. În acelaşi timp se vor face sondaje şi studii la turnul de intrare, pentru a stabili epocile de construcţie, după care se va putea hotărî asupra formei şi asupra înălţimii acestui turn.

4. Se va revizui traseul aleilor de acces de la intrare la biserică şi la celelalte elemente componente ale acestui ansamblu mănăstiresc, căutându-se o rezolvare cât mai lesnicioasă a circulaţiei în curte.

5. Proiectul tehnic, la care se va ţine seama de recomandările de mai sus, urmează să fie supus din nou spre avizare CSAC.

III. *Cererea Institutului de Istorie a Partidului nr. 588/953* privitoare la indicarea liniei ce trebuie urmată în proiectul de terminare a muzeului Lenin-Stalin de la Şoseaua Kiseleff.

Consilul, luând în discuţie această cerere hotărăşte ca la lucrările ce se execută anul acesta la muzeul Lenin-Stalin, să se aibă în vedere şi posibilitatea ca în viitor să se execute şi o a patra latură (de vest) de legătură, respectându-se pe cât posibil arhitectura proiectului iniţial. Pentru interioare se va păstra spiritul aceleiaşi arhitecturi, ţinându-se însă seama de programul noului muzeu, de tehnica avansată a muzeografiei actuale şi făcându-se concesiunile în consecinţă, ca obiectele să fie expuse în cele mai bune condiţiuni (lumină, spaţiu, vizibilitate, perspectivă, etc.).

Hotărârea definitivă urmează să se ia după ce o Comisie restrânsă, compusă din proiectant, împreună cu Preşedintele Consiliului (Prof. Duiliu Marcu), referentul proiectului (arh. Ghika-Budeşti) şi arhitectul-şef al oraşului (arh. Pompiliu Macovei), va examina problema şi la faţa locului.

Preşedinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Şt. Balş
Arh. E. Costescu
Arh. Ghika-Budeşti
Arh. Ionescu-Berechet
Prof. Gr. Ionescu
Arh. R. Lieblich
I. Simionescu
Prof. H. Teodoru

PROCES-VERBAL – PROTOCOL al şedinţei din 14 august 1953 pentru discutarea Decretului privind protecţia, restaurarea şi folosirea monumentelor culturale.

PREZENŢI:

Prof. Ladislau Adler – Vicepreşedinte CSAC
Prof. Duiliu Marcu – Membru în Comitet CSAC
Prof. Grigore Ionescu – Academia R.P.R.
Prof. Popescu Dorin – Muzeul de Antichităţi
Tov. Constantinescu M. – Comitetul pentru Colectări Agricole
Arh. E. Costescu – Comitetul pentru Aşezămintele Culturale
Arh. Şt. Coţifide – Ministerul Afacerilor Interne
Av. E. Dimitriu – Of. Juridic CSAC
Arh. Ionescu Berechet – Patriarhia
Arh. R. Lieblich – Dir. Gl. Monumente Istorice – CSAC
Tov. Moiceanu – Ministerul Cultelor
Tov. Pecker – CSAC
Tov. Stoian – Comitetul pentru Aşezămintele Culturale

Deşi invitaţi, lipsesc de la şedinţă delegaţii următoarelor instituţii:
Ministerul Gospodăriilor Comunale
Ministerul Gospodăriilor Silvice
Ministerul Agriculturii
Comitetul pentru Artă
Institutul de Istorie

Şedinţa a fost condusă de tov. vicepreşedinte Adler L. care, în deschidere, arată că scopul elaborării Decretului privind protecţia, restaurarea şi folosirea monumentelor culturale constă în delimitarea atribuţiilor pentru diferite instituţii în legătură cu problemele de mai sus, pentru a se evita ca anumite atribuţiuni să fie îndeplinite de mai multe instituţii şi altele să fie complet neglijate. Trebuie evitată această situaţie, pentru că problema monumentelor culturale este foarte importantă şi preocupă în mod deosebit Guvernul.

Întrucât au intervenit modificări la forma iniţial propusă şi trimisă pentru observaţiuni celor interesaţi, propune să se dea citire noii redactări, urmând a fi apoi discutate observaţiile celor prezenţi.

Tov. arh. Lieblich Richard a citit textul modificat al proiectului de decret privind protecţia, restaurarea şi folosirea monumentelor culturale, propus de CSAC – Direcţia Generală a monumentelor Istorice – împreună cu Oficiul Juridic.

După citirea proiectului, tov. prof. Duiliu Marcu aduce la cunoştinţă că, în urma trimiterii proiectului de decret la instituţiile interesate, s-au primit observaţiuni de care, la noua redactare a proiectului, s-a ţinut seama.

Referitor la observaţiile Comitetului pentru Aşezămintele Culturale, în ceea ce priveşte art. 3 al Decretului 46 din III/951 pentru organizarea ştiinţifică a muzeelor şi conservarea monumentelor istorice şi artistice, că este în dezacord cu art. 4 al proiectului, tov. Dimitriu arată că numai ultima parte a art. 3 vorbeşte de sarcinile Comisiei ştiinţifice a muzeelor, monumentelor istorice şi artistice de pe lângă Academia R.P.R. Această ultimă parte a art. 3 din Decretul 46/951 „va face propuneri Consiliului de Miniştri pentru acordarea calităţii de monument istoric sau artistic" urmează să fie abrogată, pentru descongestionarea activităţii Consiliului de Miniştri şi pentru simplificarea formalităţilor ce ar urma să fie îndeplinite în acest caz. Acordarea calităţii de monument cultural se va face de fiecare Comitet în parte, cu avizul Comisiei Ştiinţifice a muzeelor, monumentelor istorice şi artistice.

Tov. Vicepreşedinte Adler cere să se arate expres ce anume va fi abrogat prin noul decret.

http://patrimoniu.gov.ro

Tov. prof. Grigore Ionescu, din partea Comisiei Științifice a Muzeelor, propune să se cerceteze cu atenție H.C.M. 968 din 4.IV.1953, pe baza căreia funcționează Comisia de inventariere a monumentelor culturale, precum și decretul pe baza căruia funcționează Comisia științifică a muzeelor, monumentelor istorice și artistice de pe lângă Academia R.P.R., pentru a se pune de acord cu noul Decret și deci modificările să fie specificate.

Dânsul arată în continuare că, până la data de 31 iulie 1953, operațiunea de inventariere pe teren a tuturor monumentelor culturale a fost făcută de Comisia de inventariere. În prezent, un colectiv de specialiști întocmește liste de clasare pentru un număr de 6–7 000 monumente. Pentru restul, vor trebui făcute studii la fața locului, fapt pe care Comisia nu-l va putea îndeplini în termenul dat – ianuarie 1954. Comisia va prezenta Consiliului de Miniștri materialul cules în urma inventarierii, clasarea și repartizarea lor urmând a se face pe baza acestui inventar pe Comitete, pentru fiecare categorie de monument, astfel cum au fost împărțite prin decretul propus la art. 2.

Tov. Vicepreședinte Adler arată că atribuirea calității de monument istoric se face pe baza inventarului și listelor elaborate de Comisia de Inventariere, conform HCM 968/1953, iar în continuare, Comitetele de la art. 3 al proiectului de decret, cu sarcina de a acorda calitatea de monument cultural. În această situație poate interveni însă dificultatea încadrării unui monument cultural într-o categorie sau alta (art. 2 proiect decret), el fiind în legătură cu mai multe domenii. De pildă, ruinele unei cetăți descoperite în urma săpăturilor arheologice pot fi încadrate atât în categoria monumentelor istorice de arhitectură, cât și în acea a monumentelor istorice și arheologice. Proiectul de decret nu soluționează această problemă și trebuie prevăzută.

Tov. prof. Duiliu Marcu precizează că s-a prevăzut posibilitatea colaborării între mai multe instituții pentru aceste cazuri; exemplu: art. 3 pct. a stabilește un eventual acord pentru monumentele de artă plastică, parte integrantă din cele istorice de arhitectură, între CSAC și Comitetul pentru Artă, acord posibil și între alte Comitete când este necesar.

Tov. vicepreședinte Adler consideră că trebuie arătat expres acest lucru într-un articol separat.

Tov. Dorin Popescu, din partea Muzeului Național, arată că la Direcția Generală a Treburilor se află un proiect de H.C.M. privind reglementarea muzeelor și deci această problemă nu trebuie cuprinsă în decretul propus de CSAC. A rămas să se constate ulterior dacă problema muzeelor trebuie să figureze sau nu în acest decret.

Delegatul Comitetului de Stat pentru Colectări Agricole va trimite observațiunile sale în scris după studierea proiectului de decret propus de CSAC și s-a retras din ședință.

Tov. vicepreședinte Adler propune ca posibilitatea scoaterii din planul de culturi agricole a terenurilor – monumente arheologice etc. – sau a zonelor de protecție să fie prevăzută expres în decret.

Tov. Dimitriu arată că problema scoaterii acestor terenuri s-a pus în ceea ce privește zonele de protecție ale monumentelor culturale, întrucât Sfatul Popular care stabilește planurile de culturi poate face acest lucru în colaborare cu Comitetele de la art. 3 și cu acordul Academiei.

Urmează să se precizeze în art. 8 că se poate proceda la scoaterea din planurile de culturi agricole a suprafețelor monumentelor arheologice etc.

Tov. arh. Costescu din partea Comitetului pentru Așezămintele Culturale este de părere să se stabilească o denumire unitară a monumentelor în sensul H.C.M. 968/53, care le numește monumente ale culturii materiale.

Tov. Pecker atrage atențiunea că există două categorii bine determinate de monumente: cele ale culturii materiale și cele ale culturii propriu-zise, care nu au servit scopurilor economice. E de părere să se rămână la „monumente culturale".

Tov. vicepreședinte consideră, de asemenea, că e mai bine să se păstreze vechea denumire, urmând să se ia legătura și cu tov. ing. Luchian pentru discutarea acestei probleme.

Se propune introducerea la art. 30 „... și a Muzeului Național", deoarece organizarea tuturor săpăturilor arheologice se face de către acesta. Până acum, săpăturile arheologice se făceau de către Academia R.P.R., iar restaurările de către Comitetul pentru Așezămintele Culturale. Ar trebui să se treacă și sarcina de restaurare la Academie, pe lângă aceea de a face săpăturile , pe care o are. Rămâne să se ia legătura cu Academia R.P.R., pentru a-i cunoaște punctul de vedere în această problemă.

Tov. Dimitriu, referindu-se la decretul de înființare și organizare a Comitetului pentru Artă nr. 166 art. 3, pct. l, trebuie modificat, iar punctul n trebuie abrogat, deoarece problemele reglementate de acestea sunt cuprinse în decretul propus.

În ceea ce privește propunerea Comitetului pentru Artă de a i se da dreptul să controleze vânzările obiectelor artistice prin Consignație și de a le cumpăra cu preferință, nu este posibil deoarece este grea însăși determinarea sferei noțiunii de obiect de artă. A propus, de asemenea, să se introducă la art. 26 ca, pentru muzeele de artă, să se ceară aprobarea Comitetului pentru Artă.

Ministerul Cultelor, prin tov. Moiceanu, nu este de acord cu art. 13 pentru că vorbește de închirierea monumentelor istorice de arhitectură și încheierea de contracte de protecție pentru acestea. Cere să fie exceptate de la această dispozițiune Cultele, deoarece ar însemna ca Ministerul Cultelor să închirieze bisericile Patriarhiei, bisericile fiind în patrimoniul Patriarhiei.

Tov. Dimitriu arată că problema închirierii se pune numai pentru cele care nu sunt folosite de cel care le are în patrimoniu. Dacă Patriarhia are în patrimoniul său

http://patrimoniu.gov.ro

bisericile și le folosește, închirierea este exclusă; dar pentru că folosește un monument istoric de arhitectură, trebuie să încheie o obligațiune de protecție cu Sfatul Popular pe teritoriul căruia se află monumentul.

Tov. Moiceanu arată în continuare că, până în anul 1950, bisericile s-au întreținut și restaurat din fonduri proprii, Statul ajutându-le de la buget în mică măsură. În 1950, când s-au reparat monumente culturale, s-au dat și cultelor fonduri pentru asemenea reparații. Patriarhia în tot acest timp făcea restaurări din fonduri proprii. Este de acord cu încheierea obligațiunii de protecție.

Propune să se înscrie în decret la art. 13 „... că monumentele istoice de arhitectură cu caracter religios..." și „...obligațiunea de închiriere nu se aplică monumentelor cu caracter religios".

Tov. Dimitriu precizează că Patriarhia nu va încheia contract de închiriere dacă folosește monumente istorice de arhitectură din patrimoniul său.

Tov. vicepreședinte, analizând în general problema veniturilor ce s-ar realiza în urma monumentelor istorice de arhitectură, propune să se ia legătură cu Ministerul Finanțelor pentru a vedea dacă se realizează într-adevăr fonduri din aceste venituri; să nu se ivească situația ca ele să nu poată acoperi înseși cheltuielile de contabilitate, etc.

Trebuie analizat textul sovietic în legătură cu aceasta, pentru a vedea scopul taxelor impuse pe lângă chirie, având în vedere caracterul special al unui monument istoric de arhitectură. Rămâne de analizat problema colaborării dintre C.S.A.C. și Ministerul Cultelor în conducerea și controlul monumentelor religioase. În caz de dezacord, în această problemă, se va discuta și cu forurile superioare – Consiliul de Miniștri.

Prof. Ladislau Adler
Prof. Duiliu Marcu
Prof. Grigore Ionescu
Prof. Dorin Popescu
Tov. Constantinescu M.
Arh. E. Costescu
Arh. St. Coțifide
Arh. Ionescu Berechet
Tov. E. Dimitriu
Arh. R. Lieblich
Tov. Moiceanu
Tov. Pecker
Tov. Stoian

PROCES-VERBAL NR. 41
al ședinței din 19 VIII 1953, ora 11,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Președinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Șt. Balș
Arh. Ghika-Budești
Prof. Gr. Ionescu
Arh. Ionescu Berechet
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

De asemenea ia parte ca referent: Dr. P. Năsturel

I. *Lucrări la biserica de lemn din Rădăcinești-Lărgășeni, Reg. Bârlad.*

(Adresa Episcopiei Buzăului Nr. 5176/13.VII.1953 înregistrată la CSAC sub nr. 10133/11.VIII.1953)

Valoarea lucrării: 22 000 lei
Proiectant: Serv. Tehnic al Episcopiei Buzăului
Referent: Arh. Ferdinand Fischer (al cărui referat este citit de arh. Lieblich, dat fiind că referentul lipsește din ședință).

Dosarul cuprinde: adresa Nr. 5176 a Episcopiei Buzăului purtând viza și aprobarea principială a Min. Cultelor (din 11 august 1953), deviz estimativ, antemăsurătoare, analiza de prețuri, precum și o fotografie.

Sunt prevăzute următoarele lucrări: tencuieli interioare pe rabiț la pereți și tavane (pereții fiind din bârne de lemn, iar acestea fiind rărite, vântul pătrunde în interiorul bisericii prin spațiile dintre bârne) precum și montarea catapetesmei cu completarea pieselor lipsă.

Din piesele ce se găsesc la dosar, se constată că lipsesc planurile și detalii, din care să reiasă că interiorul nu prezintă valoare, astfel ca el să poată fi tencuit, deasemenea în mențiunea făcută de Min. Cultelor, nu se specifică din ce fonduri se fac aceste lucrări și cine este titularul de învestiții.

Față de aceste constatări, Consiliul amână luarea unei hotărâri, urmând ca dosarul să fie prezentat din nou într-o ședință viitoare și studiat pe baza documentației suplimentare ce va putea fi procurată de la Comitetul pentru Așezămintele Culturale din arhiva fostei Comisiuni a Monumentelor Istorice.

II. Cererea Institutului de Istorie a Partidului Nr. 588 din 1953, privitoare la indicarea liniei ce trebuie urmată în proiectul de terminare a muzeului V. I. Lenin și I. V. Stalin din Șoseaua Kiseleff.

Această cerere a fost discutată și în ședința din 12 august 1953, când Consiliul a stabilit în linii generale calea ce trebuie să fie luată după ce o Comisie restrânsă va examina problema la fața locului.

Consiliul ia act de concluziile făcute la fața locului de către Comisia restrânsă, compusă din prof. Duiliu Marcu, prof. Grigore Ionescu, Prof. H. Teodoru și arh. Ghika-Budești și hotărăște trimiterea unei adrese către Comitetul pentru Artă și una către Institutul de Istorie a Partidului, care va avea următorul conținut:

„Întrucât în această clădire, care constituie unul din monumentele istorice de arhitectură ale Capitalei RPR, se află în prezent adăpostită expoziția permanentă I. V. Stalin și Muzeul de Artă Națională, pendinte de Dvs., vă comunicăm punctul nostru de vedere în problemele legate de înființarea noului muzeu. Importanța educativă excepțională a Muzeului de Artă Națională, care constituie un tezaur de neînlocuit pentru istoria poporului nostru, comportă luarea tuturor măsurilor pentru funcționarea neîntreruptă a acestuia. În acest scop, o

http://patrimoniu.gov.ro

eventuală mutare nu poate fi efectuată, decât numai după ce se va fi găsit un spaţiu adecuat funcţionării lui, în care obiectele de expus să fie remontate imediat. Demontarea şi păstrarea obiectelor în lăzi, până la găsirea eventuală a unor spaţii adecuate pentru acest scop, ar echivala cu desfiinţarea lui.

Faţă de alternativele ce ne-au fost comunicate de reprezentantul Dvs., tov. arh. H. Teodoru, în vederea mutării Muzeului de Artă Naţională, suntem de părere că propunerile de a instala muzeul într-o clădire din vecinătatea Palatului RPR, folosind subsolul acestuia ca depozite sau aceea de a expune colecţiile în clădirea fostului muzeu Toma Stelian din Şoseaua Kiseleff, sunt irealizabile şi necorespunzătoare.

– Propunerea de a muta colecţiile în unele clădiri din vecinătatea muzeului Satului, până la construirea unei galerii speciale de-a lungul Şos. Kiseleff, nu ar asigura imediata posibilitate de funcţionare a Muzeului, deoarece clădirile existente propuse de Dvs. sunt cu totul improprii scopului, iar edificarea unei noi clădiri în zona verde a parcurilor Capitalei, realizabilă numai într-un viitor mai depărtat, ar constitui o greşeală urbanistică.

Pe de altă parte, caracterul şi importanţa unui muzeu care să înfăţişeze rolul uriaş al ziditorilor socialismului, Lenin şi Stalin, ar justifica ideea de a se executa un muzeu anume construit, care să răspundă necesităţilor programului său special, la care să se ţină seama şi de planurile muzeelor existente de acest gen şi în care să se poată expune tot materialul în cele mai bune condiţiuni.

De altfel, după părerea noastră, toate amenajările ce s-ar aduce actualei clădiri nu vor putea soluţiona în întregime problemele puse în programul acestui muzeu.

În lumina acestor considerate, suntem de părere să se facă tot ce este posibil pentru păstrarea pe loc a Muzeului de Artă Naţională, evitându-se întreruperea funcţionării sale, muzeului Lenin-Stalin urmând să i se execute o clădire anume construită, care să corespundă întocmai scopului său.

III. *Cererea Comitetului pentru Aşezămintele Culturale* Nr. 23599 privitoare la demontarea unor sobe din palatul Alexandru Ioan Cuza din Iaşi.

Referent: Arh. R. Lieblich

Consiliul ia notă de această adresă prin care se face cunoscut demontarea a două sobe mari distruse, din sala dinspre stradă a palatului Alexandru Ioan Cuza din Iaşi şi încercarea de a se remonta din cahlele rămase o sobă mai mică, într-una din încăperile de la parter şi hotărăşte trimeterea unei adrese observatorii către Secţ. Culturală a Sfatului Popular al regiunii Iaşi, în care să se atragă atenţiunea următoarele:

– Demolarea celor două sobe mari, vechi (din cahle verzi) nu s-a efectuat în condiţiuni bune, nefăcându-se un proces verbal de demolare a sobelor, în care să fie specificat numărul cahlelor de reîntrebuinţat.

– Sobele noi, improvizate din materiale de culoare nepotrivită au fost construite fără avizul CSAC.

– Se va cere întocmirea unui memoriu, în care să se arate cauzele nemontării întocmai a sobelor vechi.

IV. *Lucrări de reparare a aghiasmatarului de la mănăstirea Neamţ.* (adresa Min. Cultelor nr. 12770/953)

Referent: Dr. Petre Năsturel

Consiliul ia notă de starea proastă a aghiasmatarului de la mănăstirea Neamţ, deteriorat de o furtună ce s-a produs la sfârşitul lunii iulie. De aceea, este de părere să se facă cunoscut Ministerului Cultelor, ca din fondurile de intervenţii urgente pentru monumente istorice, să se aloce suma necesară pentru reparaţii urgent necesare la această construcţie. Reparaţiile vor consta din cârpirea cupolei existente. Lucrările de refacere totală urmează să se facă anul viitor.

V. *Lucrări pentru restaurarea zidului cetăţii mănăstirii Frumoasa din Iaşi şi a casei parohiale din incinta acestei mănăstiri.*

Adresa Min. Cultelor Nr. 12857/953

Valoarea lucrării: 100 000 lei

Titular de investiţii: Ministerul Cultelor

Proiectant: Arh. Andrei Loiso

Referent: Arh. Richard Lieblich

Dosarul cuprinde:

a) *Piese scrise:* memoriu, deviz, antemăsurătoare, analiza preţurilor, seria preţurilor şi extras de materiale.

b) Planul acoperişului (ataşat în original la un exemplar sc. 1/100)

Lucrările prevăzute în proiect sunt următoarele:

– desfacerea şi refacerea asterelei şi învelitoarei;

– executarea de jgheaburi şi burlane din tablă galvanizată;

– tencuieli şi spoieli la faţade, zidărie de piatră în fundaţie şi elevaţie.

Consiliul, luând în discuţie proiectul, dă aviz favorabil cu următoarele condiţiuni:

1. Se vor face numai cârpeli de tencuieli şi nu tencuirea tuturor faţadelor, astfel cum sunt prevăzute în deviz.

2. Se va suprima art. 8 din deviz, spoieli exterioare, păstrându-se părţile vechi în culoarea lor actuală.

3. Arhitectul proiectant va avea obligaţia de a întocmi detalii de execuţie şi a da toate indicaţiile necesare cu privire la streaşină, burlane, etc.

4. Forma acoperişului va fi păstrată întocmai ca aceea a acoperişului existent.

5. Execuţia lucrărilor se va face sub conducerea şi supravegherea arhitectului proiectant şi a unui tehnician, care va avea răspunderea.

Preşedinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Şt. Balş
Arh. E. Costescu
Arh. Ghika Budeşti
Prof. Gr. Ionescu
Arh. Ionescu Berechet
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

http://patrimoniu.gov.ro

PROCES-VERBAL NR. 42
al ședinței din 22 august 1953, ora 9,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Președinte: Prof. Gr. Ionescu
Membri: Arh. Șt. Balș
Arh. E. Costescu
Arh. R. Lieblich
Tov. I. Simionescu
Prof. H. Teodoru
De asemenea iau parte ca
Referent: Arh. Gh. M. Cantacuzino

I. *Adresa mănăstirii Cozia Nr. 228/953, cu privire la încălzirea bisericii mari.*

Referent: Arh. R. Lieblich

Consiliul, luând în discuție problema încălzirii bisericii mari, care actualmente se face cu ajutorul unei sobe de teracotă legară cu un burlan de tablă exterior (și care burlan înegrește fațada), constată că o astfel de încălzire cu sobe nu poate fi admisibilă decât acolo unde coșul este săpat în zid. De aceea, recomandă ca, provizoriu, să se organizeze încălzirea întrebuințând sobe portative cu petrol, cu aragaz sau electrice, urmând ca pe viitor să se prevadă instalație de încălzire centrală cu aer cald.

Totodată, se va cere conducerii mănăstirii să se comunice aprobarea pe baza căreia a fost montată soba de teracotă.

II. *Lucrări de pardosire la biserica Sf. Gheorghe din Hârlău*

Adresa Min. Cultelor Nr. 12855/953

Referent: Arh. R. Lieblich

Prin adresa mai sus menționată, se propune a se ridica trotuarul bisericii lat de 2 m, cu un rând de 0,50 m și de a întrebuința materialul rezultat drept pardoseală în interiorul bisericii.

Luându-se în discuție această propunere, Consiliul este de părere de a se completa pardoseala în întregime cu piatră locală de Deleni, aranjarea dalelor făcându-se în conformitate cu avizul dat anterior. Faptul că trotuarul este lat (de 2 m) este în avantajul monumentului și de aceea Consiliul dă aviz nefavorabil propunerii de a se desface pe o lățime de 0,50 m trotuarul existent din jurul bisericii și de a întrebuința materialul rezultat (piatră de Galiția) ca pardoseală interioară.

III. *Lucrări de protejare la catedrala Episcopiei Buzăului*

Adresa Episcopiei Buzăului Nr. 5539 din 8.VII.1953, înregistrată la CSAC sub nr. 10137 din 11 august 1953.

Referent: Arh. R. Lieblich
Valoarea lucrării: 15 500 lei din fonduri proprii
Titular de învestiții: Episcopia Buzăului
Proiectant: Serviciul tehnic al Episcopiei Buzăului

Dosarul cuprinde:

Deviz estimativ, analiza de prețuri, antemăsurătoare, precum și acordul principial al Ministerului Cultelor.

În ședință se prezintă și releveul monumentului, piese desenate procurate din arhiva fostei Comisiuni a Monumentelor Istorice.

Se propun următoarele lucrări: mici reparații la învelitoarea astăzi găurită a Catedralei, refacerea ornamentelor și ciubucelor de tablă la turla mare și la acea mică, precum și facerea unei rozete sub fereastră.

Consiliul, luând în discuție lucrările propuse, dă aviz favorabil reparațiilor la acoperiș cu recomandarea ca înlocuirea pieselor de tablă stricate să se facă numai respectând întocmai formele vechi și întrebuințând acelaș fel de material.

IV. Cererile Min. Cultelor Nr. 12455/15.VIII.1953 și Nr. 12774/13.VIII.1953 privitoare la demolarea bisericii Iacobeni, raion Turda, reg. Cluj și dărâmarea bisericii de lemn din Ulieșul de Câmpie, raion Sărmaș, reg. Cluj.

Referent: Arh. R. Lieblich

Consiliul, luând în discuție aceste două cereri, amână luarea unei hotărâri până când Min. Cultelor va înainta câte un releveu exact cu fotografii al fiecărui monument în parte, însoțit de un memoriu detailat cuprinzând toate datele privind istoria, arhitectura construcției, eventual pictura, etc. din aceste monumente. În afară de aceasta, un delegat al CSAC urmează să se ducă la fața locului și să raporteze în scris.

V. *Normative pentru executarea lucrărilor de protejare și restaurare a monumentelor istorice de arhitectură.*

I. *Capitolul Terasamente*

Referent: Arh. R. Lieblich

În urma citirii primului capitol, terasamente, din normativele pentru executarea lucrărilor de protejare și restaurare a monumentelor istorice, Consiliul se declară de acord cu redactarea acestuia. Urmează ca într-o ședință viitoare să se continue citirea capitolelor următoare.

VI. *Diverse*

Consiliul ia notă de adresa Sfatului Popular al orașului Sighișoara Nr. 3174/953 prin care, în urma dispozițiilor primite din partea CSAC, s-au luat măsuri de interzicere de executare de zugrăveli la fațadele caselor din Sighișoara, fără autorizație și aviz special al Sfatului Popular.

Președinte: Prof. Gr. Ionescu
Membri: Arh. Șt. Balș
Arh. E. Costescu
Arh. R. Lieblich
Tov. I. Simionescu
Prof. H. Teodoru

http://patrimoniu.gov.ro

NOUA COMISIE NAŢIONALĂ A MONUMENTELOR ISTORICE

Activitatea organismelor ştiinţifice care aveau ca atribuţii esenţiale protejarea monumentelor istorice, a cunoscut şi după 1990 grave fluctuaţii cu multiple efecte negative asupra coerenţei demersurilor. După venirea la conducerea Ministerului Culturii a ministrului Ion Caramitru, în toamna anului 1996, s-a pus în discuţie reactivarea CNMI desfiinţată în 1993 şi înlocuită cu o Comisie consultativă pe lângă Ministerul Culturii. Pentru reconstituirea unui astfel de organism cu autoritate în domeniu, căruia să i se confere din partea ministerului locul firesc, acela de unică competenţă ştiinţifică, a fost numit prin Ordinul 2 001 din 10 februarie 1997, ca preşedinte al CNMI, prof. dr. Andrei Pippidi, distins istoric, personalitate recunoscută a domeniului. Conform actului citat, A. Pippidi urma să facă propuneri pentru componenţa nominală a Comisiei al cărei preşedinte era. Profesorul Pippidi, ţinând cont de criteriile instituite încă de la primul demers făcut în acest sens de prof. dr. arh. Grigore Ionescu în 1990 şi anume: competenţă, asigurarea tuturor specialităţilor de bază din domeniu, prezenţa specialiştilor din ţară şi din Bucureşti şi asigurarea, chiar în condiţiile dificile prin care a trecut Comisia, a unei continuităţi cu Comisiile anterioare, a stabilit noua componenţă a Comisiei Naţionale, prin Ordinul nr. 2 003 din 13 februarie 1997.

Comisia a început imediat să activeze încercând în acelaşi timp să-şi organizeze munca astfel ca funcţia pe care o are şi autoritatea pe care Ministerul Culturii i-o recunoaşte să fie pe deplin realizate.

CEZARA MUCENIC

ROMÂNIA

MINISTERUL CULTURII

ORDIN Nr. 2 001, 10 februarie 1997

În temeiul Decretului nr. 12/1989 privind înfiinţarea Ministerului Culturii şi al Hotărârii Guvernului nr. 642/1994 referitoare la organizarea şi funcţionarea Ministerului Culturii:

În baza Ordonanţei Guvernului nr. 68/1994, devenită Legea nr. 41/1995, se emite următorul:

ORDIN

1. Se numeşte dl prof. dr. **Andrei PIPPIDI** în funcţia de Preşedinte al Comisiei Naţionale a Monumentelor Istorice.
2. În termen de 7 zile de la numire, Preşedintele Comisiei Naţionale a Monumentelor Istorice va prezenta propuneri pentru componenţa nominală a acesteia.
3. Direcţia Monumentelor Istorice va aduce la îndeplinire prezentul Ordin.

MINISTRU,

Ion CARAMITRU

MINISTERUL CULTURII

ORDIN NR. 2 003
din 13 februarie 1997

În baza şi pentru aplicarea prevederilor Ordonanţei Guvernului nr. 68/1944, devenită Legea nr. 41/1995.

În aplicarea Ordinului nostru nr. 2 001/10.II.1997, prin care domnul prof. dr. **ANDREI PIPPIDI** a fost numit în funcţia de preşedinte al Comisiei Naţionale a Monumentelor Istorice şi a Regulamentului acestei comisii.

Examinând propunerile prezentate de preşedintele Comisiei Naţionale a Monumentelor Istorice, înregistrate sub nr. 763 din 12.II.1997.

În temeiul dispoziţiilor Decretului nr. 12/1989 privind înfiinţarea Ministerului Culturii şi ale Hotărârii Guvernului nr. 642/1994 referitoare la organizarea şi funcţionarea Ministerului Culturii.

ORDIN

Art. 1. – Aprob componenţa Comisiei Naţionale a Monumentelor Istorice, astfel cum ea este prevăzută în anexa ce face parte integrantă din prezentul ORDIN.

Art. 2. – Direcţia Monumentelor Istorice va aduce la îndeplinire prezentul ORDIN.

MINISTRU,

Ion CARAMITRU

http://patrimoniu.gov.ro

COMPONENŢA COMISIEI NAŢIONALE A MONUMENTELOR ISTORICE

1. Prof. dr. Petre ALEXANDRESCU – directorul Institutului de Arheologie din Bucureşti
2. Conf. univ. dr. Ştefan ANDREESCU – istoric
3. Arh. Alexandru BELDIMAN – preşedintele Uniunii Arhitecţilor din România
4. Horia BERNEA – directorul Muzeului Ţăranului Român
5. Conf. univ. Oliviu BOLDURA – pictor restaurator
6. Prof. ing. Alexandru CIŞMIGIU
7. Dr. Nicolae CONSTANTINESCU – arheolog
8. I.P.S. DANIEL – Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei
9. Dr. Peter DERER – arhitect-şef al Municipiului Bucureşti
10. Dr. Alexandru DIACONESCU – arheolog
11. Hermann FABINI – arhitect
12. Prof. dr. Dinu GIURESCU
13. Călin HOINĂRESCU – arhitect
14. Sanda IGNAT – arhitect
15. Dr. KOVACS Andras – istoric de artă
16. Conf. univ. Dan MOHANU – pictor restaurator
17. Dr. Monica MĂRGINEANU-CÎRSTOIU – istoric de artă
18. Dr. Cezara MUCENIC – istoric de artă
19. Arh. Dan NICOLAE
20. Dr. Paul NIEDERMAIER – arhitect
21. Dr. ing. Nicolae NOICA – Ministrul Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului
22. Ing. Constantin PAVELESCU
23. Prof. dr. Andrei PIPPIDI
24. Dr. Marius PORUMB – membru corespondent al Academiei, directorul Institutului de Istorie
25. Dr. Voica-Maria PUŞCAŞU – arheolog
26. Dr. Nicolae SABĂU – istoric de artă
27. Arh. Şerban STURDZA
28. Prof. dr. Aurelian TRIŞCU
29. Arh. dr. Nicolae VLĂDESCU
30. Prof. dr. Sanda VOICULESCU
31. Colonel Virgil VOICULESCU

SIMPOZIONUL ŞTIINŢIFIC INTERNAŢIONAL DE TEORIA ŞI PRACTICA REABILITĂRII MONUMENTELOR ISTORICE TUŞNAD, 16–23 MARTIE 1997

Simpozionul organizat anual la Băile Tuşnad de Asociaţia Restauratorilor de Monumente Istorice din Transilvania, Fundaţia Transilvania Trust, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Comitetele Naţionale ICOMOS din Germania, România şi Ungaria, Asociaţia pentru Protecţia Monumentelor Istorice „Keöpeczy Sebestyén Joseph" a reuşit, prin buna organizare, tematicile generoase propuse şi cadrul natural deosebit, să se impună, atrăgând tot mai mulţi specialişti în domeniu.

Ediţia din anul acesta (a 6-a) a reunit peste 250 de participanţi, majorităţii – formate din specialişti maghiari şi de etnie maghiară din Ungaria, România, Slovacia, Slovenia (peste 70%) – adăugându-i-se reprezentanţi atât ai ţărilor central şi est-europene: Moldova, Rusia, Iugoslavia, Croaţia, Polonia, Lituania, cât şi ai ţărilor occidentale cu tradiţie în domeniu: Germania, Anglia, Belgia, Suedia, Finlanda, Elveţia, Olanda, Portugalia, Grecia, Malta şi chiar Japonia, Canada, Mexic sau Guatemala. Din păcate, participarea specialiştilor români a fost foarte modestă anul acesta, lucru justificat doar în parte de taxa mare de participare.

Programul Simpozionului, intrat în tradiţie, variat şi bine alcătuit, a cuprins: duminică, 16 martie, ora 17 – deschiderea oficială; luni, 17 martie – plenara de deschidere a conferinţelor, care a debutat cu expunerea d-lui prof. Andrei Pippidi, preşedintele CNMI, privind practica de reabilitare a monumentelor istorice din România şi programul actual de restaurare a patrimoniului naţional de cult; după-amiază s-a participat la vernisajul expoziţiei *„Pro Domo Dei"*, organizată la Muzeul Naţional Secuiesc din Sf. Gheorghe de firme specializate în restaurare din Cluj, Braşov, Sf. Gheorghe, unde au fost prezentate restaurări ale bisericilor secuieşti realizate între 1990 şi 1996.

Conferinţele, organizate pe două secţiuni paralele, în localuri diferite, au debutat în seara zilei de luni şi s-au desfăşurat apoi – pe parcursul întregii zile – marţi, vineri şi sâmbătă.

Miercuri, 19 martie, şi joi, 20 martie, a avut loc excursia de studiu la 10 monumente reprezentative pentru varietatea tipologică şi originalitatea arhitecturii de cult transilvănene: bisericile fortificate ale comunităţilor săseşti şi secuieşti de la Ilieni (judeţul Mureş), Hărman (Braşov) şi Biertan (Sibiu); biserici parohiale din centrul vechilor incinte orăşeneşti medievale, actualele biserici evanghelice de la Sebeş (sec. 14), Sibiu (sec. 14–15), biserica din Deal – Sighişoara (1354–1510), foste mănăstiri: mănăstirea cisterciană de la Cârţa (1201–1250) sau cea catolică de la Teiuş (sec. 15); catedralele romano-catolică Sf. Mihail de la Alba Iulia (1245–1956) şi cea greco-catolică de la Blaj (sec. 18).

Tema de anul acesta a conferinţelor a fost: „Patrimoniul arhitectural de cult". În cadrul secţiunii A, desfăşurate în sala de conferinţe Tulipan, au fost programate, în general, studii de sinteză legate de istoria arhitecturii şi restaurărilor, probleme de management şi legislaţie vizând reabilitarea patrimoniului arhitectural de cult din diverse zone şi ţări. Secţiunea B, desfăşurată la hotelul Ciucaş, a reunit. în general, prezentări ale unor studii de caz: restaurări ale unor monumente de cult sau ale componentelor lor artistice, cercetări istorice, arhitecturale sau arheologice etc.

Dintre subiectele abordate în conferinţe se pot menţiona:

Prezentarea patrimoniului arhitectural de cult, în evoluţia sa istorică, din diferite zone şi ţări, de exemplu:

– bisericile fortificate săseşti din Transilvania, cu satele din jur (Biertan, Cisnădioara, Dealul Frumos, Câlnic, Saschiz, Cloaşterf, Tarten, Cincu, Cincşor etc.), prezentate de dl arh. Cristoph Machat, preşedintele ICOMOS din Germania, într-un studiu comparativ cu alte tipuri de biserici fortificate din Europa;

– monumentele istorice ecleziastice din zona Welsh Marches (biserici parohiale saxone sau ale diferitelor culte: baptist, metodist; seria capelelor din epoca extinderii imperiului etc.), cauzele degradărilor, materialelor şi tehnici vernaculare folosite în restaurarea lor, prezentate de dl *Colin Richards* (Marea Britanie);

– capele, mănăstiri şi biserici din actualul centru istoric al oraşului Ciudad de México, ce coincide cu oraşul baroc spaniol, dezvoltat în sec. 17–18, situat în sudul actualului oraş: alcătuire, materiale, decoraţie, starea actuală şi soluţii de restaurare, descrise şi ilustrate de d-na *Luz Maria Beristain Díaz* din Mexic;

– „patrimoniul arhitectural de cult din Guatemala" dezvăluie coexistenţa armonioasă a două culturi şi arhitecturi complet diferite: bisericile baroce spaniole şi construcţiile tradiţionale din lut şi lemn în tehnica „bahareli" ale indienilor, influenţele pe care monumentele creştine le-au asimilat în decoraţie, cromatica vie a faţadelor, vestimentaţia sfinţilor etc.;

– „mănăstiri franciscane şi dominicane din Transilvania, în sec. 15", ordinele călugăreşti ce le-au întemeiat, cu modul lor de organizare, alcătuirea arhitecturală a ansamblurilor aparţinând goticului târziu, trecute în revistă de dl *Ferenc Csortán* (Ministerul Culturii, România);

– „arhitectura bisericilor din zona Călatei de la începutul sec. 20", de la seria bisericilor tip, trase la şablon, influenţate de arhitectura orăşenească, la cele cu elemente valoroase, preluate din Secession sau creaţii ale arh. Károly Kos, prezentate de dl *Miklósi-Sikas Csaba* (Ungaria);

– mănăstiri şi biserici din Basarabia, specificul arhitecturii balcano-bizantine: influenţe, istoric, mod de alcătuire a bisericilor de plan trilobat, cu incinte pătrate fortificate, amplasamente izolate şi pitoreşti, exemplificări (mănăstirile Căpriana, Vărzăreşti, Buna Vestire, biserica din Cucureştii de Sus etc.), prezentate de dna *Luminiţa Ilvitchi* (Rusia);

– monumentele de cult ale Cracoviei, înfăţişate de dl *Rafael Solewski* (Centrul Cultural Internaţional, Cracovia); în contextul şi ca simbol al desfăşurării evenimentelor istorice şi a

http://patrimoniu.gov.ro

luptei de eliberare națională din fosta capitală a Poloniei;

– „lăcașurile de cult ale cetăților din Moldova", prezentate de d-na *Mariana Șlapac* (Academia de Științe, Chișinău, Moldova): paraclisele de la Cetățile Sucevei și Neamțului, Cetatea Albă și Soroca, de dimensiuni mici, doar cu altar și naos, inserate în șirurile de încăperi adosate incintei interioare sau bisericile din cetățile devenite fortificații bastionare turcești de la Tighina și Ismail;

– patrimoniul arhitectural de cult al comunităților evreiești din diferite țări a alcătuit un grupaj tematic ce a cuprins comunicarea d-lui *Román András* – Ungaria, privind programul arhitectural, situația actuală și posibilitatea de reabilitare a sinagogilor din Ungaria, sau cea a d-nei *Marija Rupeikiene* (Lituania), referitoare la sinagogile din Lituania, caracterizate prin modestia expresiei arhitecturale și situația tragică în care se află, urmare a distrugerilor sistematice la care au fost supuse. Dl *Sedlmayr János* (Ungaria) a prezentat cele două restaurări consecutive pe care le-a realizat, la un interval de 40 de ani (1957 și 1986), la sinagoga medievală din Sopron, iar d-na *Tahi-Tóth Nándorné* (Ungaria) reconstrucția sinagogii de pe str. Dohány (Budapesta) între 1989 și 1996.

Un alt grupaj tematic a fost acela al bisericilor din lemn, ce a cuprins:

– bisericile de lemn din Maramureș: d-na *Ildikó Mitru* (OJPCN Maramureș) a prezentat bisericile de lemn din cele trei zone etnografice distincte ale Maramureșului: Valea Lăpușului, valea Chioarului și Maramureșului Istoric, iar d-na *Paula Olteanu* (Ministerul Culturii, România) problemele legate de restaurarea lor în campania din perioada 1959–77; dl *Niels Auner* (România) s-a referit la criteriile de evaluare pe baza cărora s-a alcătuit schema de apreciere a stării și necesităților de intervenție urgentă la structurile din lemn ale bisericilor maramureșene, iar d-na *Livia Bucșe* (România) a prezentat cauzele biodegradărilor și metodelor ce se doresc cât mai naturale de eliminare a lor (ventilarea naturală, sistematizarea verticală etc.) și modul de manifestare a degradărilor generate de fungi, insecte etc.;

– bisericile de lemn din Finlanda au fost prezentate de d-na *Marija Terttu Knapas* (Finlanda): biserici luterane premoderne sau de d-na *Maria Kaimaro* (Finlanda), care a realizat restaurarea bisericii vechi din Sodankylä, adevărată școală pentru reînvierea vechilor meșteșuguri legate de construcțiile tradiționale din lemn.

Situația tragică în care se află o mare parte din patrimoniul arhitectural de cult din țările est-europene, urmare a distrugerilor provocate în ultimii 50 de ani de războaie, ocupații străine sau regimuri totalitare și problemele pe care restaurarea acestora le ridică a fost subiectul următoarelor comunicări:

– „situația monumentelor istorice din Croația" de la seria de biserici în stilul romanicului timpuriu, influențate de arhitectura Ravennei, din Zada, la arhitectura renascentistă a Dubrovnik-ului, distruse de război, pentru care se poartă încă discuții asupra tipului de restaurare ce va fi adoptat: conservarea sub formă de ruină, reconstituiri pe baza documentelor existente sau construcții noi pe locul celor definitiv pierdute – prezentată de d-na *Suzana Pursić* (Croația);

– „reconstrucția unor biserici din cele demolate în București de regimul totalitar comunist" – biserica mănăstirii Cotroceni, mănăstirea Văcărești, biserica Sf. Vineri (Hereasca), biserica Spirea Veche, biserica Sf. Spiridon Vechi, mănăstirea Mihai Vodă, prezentate de d-na *Mihaela Maxim* (România);

– situația bisericilor și cimitirelor protestante din Lituania, distruse în timpul ocupației sovietice, și eforturile de refacere a lor care se fac din 1988, de la obținerea independenței încoace, descrisă de d-na *Maria Purviniene* – Lituania.

Programele de reabilitare a patrimoniului arhitectural de cult (de la bisericile și mănăstirile abandonate – situație frecvent întâlnită în toate țările est- și vest europene, datorată depopulării satelor și lipsei mijloacelor de întreținere și restaurare etc., la cele distruse sau modificate în timp de gustul epocii sau intervenții nedorite), precum și soluțiile experimentate de instituții abilitate, fundații, organizații nonguvernamentale în legătură cu găsirea surselor de finanțare și a unor funcțiuni profitabile care să facă posibilă întreținerea, conservarea și restaurarea patrimoniului de cult au fost prezentate de:

– dl *John Mayhew* (Marea Britanie), care s-a referit la „practica de reabilitare a unor biserici, castele, conace a Organizației *The National Trust for Scotland* din care face parte. Organizația deține cca 20 de proprietăți aparținând patrimoniului protejat atât construit, cât și natural, pe care le conservă, restaurează și rentabilizează, din profitul obținut demarându-se noi proiecte. Sunt date exemple de refuncționalizări ale unor clădiri monument: biserici transformate în săli de întruniri, birouri, muzee, teatre și chiar cafenele; mănăstiri devenite aziluri de bătrâni, clădiri abandonate din centrele istorice ale unor sate sau orașe, devenite zone rezidențiale rentabile etc.;

– *Angus Fowler* (Germania) a prezentat activitatea organizației *Förderkreis alte Kirchen*, care se ocupă cu reabilitarea bisericilor abandonate prin găsirea unor funcțiuni compatibile cu statutul lor: teatre de păpuși pentru copii, expoziții, obiective ale circuitelor turistice etc.;

– dl *Gerhard Meighörner* (Germania) s-a referit la situația din München, unde finanțarea lucrărilor de conservare-restaurare se face din mai multe surse: în primul rând cu contribuția și la cererea cetățenilor care-și iubesc orașul și trecutul; în felul acesta au fost reconstruite multe din monumentele distruse în cel de-al doilea război mondial; se mai adaugă contribuția oamenilor de afaceri, a municipalității, a protectorilor legali;

– dl *Jovo Grobovsek* (Slovacia) s-a referit la situația din Slovacia, unde 52–71% din fonduri provine de la Ministerul Culturii, restul cu greu putând fi acoperit de biserică și populație;

– dl *Sebastian Szaktilla* (Germania) a propus un program de reabilitare a cetății fortificate săsești de la Drăușeni, care prevede o finanțare interregională fără aportul comunității, aflate în declin și sărăcie, găsirea unei funcțiuni viabile, cum ar fi: școală de meșteri și meserii tradiționale și centru pentru seminarii internaționale de vară. Acest program, similar celor din Fulda (Germania) sau Veneția, ar fi primul de acest gen din sud-estul Europei, într-o zonă aflată la confluența a trei culturi: română, germană și maghiară, și ar contribui nu numai la salvarea monumentului și reabilitarea caselor din jur ce constituie nucleul istoric al localității (propuse a asigura cazarea participanților la seminare), dar și la ocuparea forței de muncă și ridicarea nivelului de trai al locuitorilor din zonă;

– d-na *Suzanne Van Aerschot-Van Haeverbeeck* (Belgia) a prezentat probleme legate de „inventarierea, protecția și conservarea integrală a patrimoniului arhitectural ecleziastic din Belgia și îndeosebi din Flandra"; lipsa fondurilor locale necesare întreținerii sau restaurării unor lăcașuri de cult: biserici, capele, abații sau mănăstiri, precum și

http://patrimoniu.gov.ro

scăderea numărului de preoţi şi enoriaşi au făcut ca multe din ele să fie închise sau abandonate; Ministerul Culturii al Guvernului Flamand sau fundaţii ca *Opening Up Monuments*, a regelui Baudouin, duc o campanie asiduă, organizează concursuri etc., pentru găsirea soluţiilor de rentabilizare a monumentelor de cult; sunt propuse diferite funcţiuni noi, de exemplu pentru biserici: în general culturale, compatibile cu statutul lor – muzee, săli de expoziţii sau concerte etc.; pentru mănăstiri – funcţiuni socio-culturale – de la sedii ale unor instituţii municipale sau multiculturale la locuinţe sociale sau chiar hoteluri de lux.

Studiile de teoria arhitecturii, legate de programul arhitecturii de cult, au cuprins comunicări cum ar fi:

– „metamorfoza spaţiului liturgic", în care preotul *Farcas Attila* (Ungaria) prezintă modificările de plan şi volumetrie pe care noile biserici, în special reformate, le-au suferit comparativ cu cele tradiţionale, cu exemplificări din arhitectura occidentală sau californiană;

– „relaţia dintre arhitectură şi topografie în cazul mănăstirilor" a arheologului *Laurent Auberson* (Elveţia), care analizează evoluţia în timp a modului de alcătuire a ansamblurilor de cult, rezultată atât din integrarea în situl natural cât şi din simbolistica creştină pe care o înglobează;

– „analiza sumară a noţiunii spaţiului de cult" a dlui *Peter Rainer* (Ungaria), care face o descriere a tipurilor de spaţii sacrale ce alcătuiesc de-a lungul timpului programul arhitecturii de cult (dom, templu, capelă etc.), cu accent pe modul de alcătuire a bisericii luterane.

Programele de inventariere a patrimoniului arhitectural din diferite zone au cuprins prezentările: programul realizat de *Fundaţia Messerschmidt* pentru patrimoniul arhitectural săsesc din Transilvania, descris de dl Cristoph Machat, sau cel iniţiat în 1994 de autorităţile ecleziascice din secuime (judeţul Harghita şi Covasna), din Vrancea şi Suceava – principii, etape, concluzii – prezentate de dl *Sergiu Iosipescu* (România).

Studiile de caz prezentate au cuprins proiecte şi restaurări ale unor biserici, părţi sau componente artistice ale unor biserici (faţade, interioare, mobilier, altare, vitralii, tabernacoli, plafoane casetate, picturi murale etc.), cercetări arheologice, ca de exemplu:

– biserica din Deal (Sighişoara), prezentată de o parte din colectivul participant, pe specialităţi, la elaborarea documentelor şi executarea lucrărilor de consolidare-restaurare: dl *S. Benczédi* – şeful de proiect, dl *C. Machat,* care în cadrul programului „S.O.S. – Sighişoara" a obţinut finanţarea restaurării prin *Fundaţia Messerschmidt*, dl *Cs. Bodor,* care a prezentat soluţia de consolidare a structurii şi stadiul lucrării (refacerea şarpantei şi a învelitorii din ţiglă, injectări cu lapte de ciment, consolidarea cu tiranţi tensionaţi în foraje pe trei niveluri, realizarea structurii metalice reversibile la nivelul podului); dl *Tóth Ernő*, care a realizat restaurarea elementelor de lemn ale şarpantei; d-na *Dana Ienei*, cu studiul de istoria artei şi restaurarea picturii lui Dan Mohanu, şi d-na *Fúró Judith* cu proiectul de restaurare a vitraliilor;

– biserica Sf. Gheorghe din Şerbeşti (judeţul Bacău) – cercetarea preliminară, prezentată de d-na *Sanda Ignat*, care a dus la unele concluzii neaşteptate: biserica, cunoscută ca fiind ctitoria lui Vasile Lupu la 1637, s-a dovedit a fi construită abia în deceniul 7 al aceluiaşi secol, probabil de Iordache Cantacuzino şi urmaşii săi;

– mănăstirea Căpriana, sat Chişnovăţ, Moldova, cercetare istorică arhitecturală şi arheologică prezentată de dl *Sergius Ciocan* (Moldova) a scos în evidenţă ctitoria lui Petru Rareş de la 1545 după modelul celor de la Probota, Moldoviţa, Suceava, suprapusă celei din sec. 15 a lui Alexandru cel Bun, modificată în stil clasicizant rusesc după refacerea din 1819–20. Se propune adoptarea unei soluţii de refacere a bisericii în forma originală, din vremea lui Rareş;

– mănăstirea Comana – dl *Liviu Brătuleanu* (România) a prezentat necesitatea reabilitării ansamblului mănăstiresc de la Dunărea de Jos, prin refacerea incintei fortificate, completarea cu construcţii noi sau implanturi în stilul vechi al arhitecturii locului;

– restaurarea casei egumeneşti de la mănăstirea Apostolache, pe baza programului româno-francez demarat în 1993 cu sprijinul financiar al Uniunii Europene; dl *Călin Hoinărescu* a prezentat monumentul în contextul arhitecturii sec. 15, 16 din judeţul Prahova şi soluţia adoptată de reconstituire prin analogie cu mănăstirile existente a casei egumeneşti aflată în ruină; dl ing. *Zoltán Sándor* a prezentat metoda de consolidare a structurii cu tiranţi metalici în foraje executate iniţial cu foreze cu apă, ce s-au dovedit neadecvate datorită terenului argilos de fundare, înlocuite ulterior cu foreze cu aer;

– biserica evanghelică din Tărpiu (judeţul Bistriţa-Năsăud) – cercetări şi concept de restaurare a biseriii datând din jurul anului 1500, iniţial catolică, ulterior reformată şi în prezent ortodoxă; dl *Şerban Popescu-Dolj* a prezentat etapele succesive de construcţie şi situaţia restaurărilor, începute în 1974, sistate în 1977, reluate după 1990, aflate acum în stadiul de finalizare;

– biserica din Vad (judeţul Cluj), prezentată de d-na *Marina Iliescu*. Cercetarea arhitecturală şi arheologică întreprinsă cu prilejul restaurării din 1970–1975 a pus în evidenţă originalitatea monumentului, aflat la confluenţa a două arhitecturi: planimetria moldovenească şi modul de acoperire cu bolţi gotice pe nervuri, transilvănean;

– fosta mănăstire cisterciană de la Igriş (judeţul Timiş), întemeiată de călugării de la Pointigny la 1179; d-na *Suzana Heitl* (România) prezintă stadiul cercetărilor istorice şi arheologice întreprinse până în prezent;

– cercetările arheologice la biserica Sf. Gheorghe din Lupşa (judeţul Alba), întreprinse şi prezentate de d-na arh. *Daniela Marcu* (România), au pus în evidenţă, între altele, şi capela adăugată pe latura de sud a bisericii, înainte de 1578, când familia Cândea a trecut la catolicism.

Tehnici noi în domeniul restaurării monumentelor au fost prezentate în expunerea d-nei *Bendek Clára* (Ungaria), care a descris „metoda Jos" de curăţire a pietrei cu un amestec din praf de dolomită şi apă, pulverizat tangenţial pe suprafaţa pietrei printr-un dispozitiv omologat, evitându-se astfel distrugerea brutală de până acum a stratului de protecţie a pietrei; dl *Zador Mihály* (Ungaria) recomandă soluţiile de restaurare fără intervenţii directe pe monument, pentru respectarea criteriului autenticităţii, prin folosirea tehnicilor actuale (simulări pe calculator, filmografie acustică etc.).

Organizarea sesiunii de comunicări pe secţiuni desfăşurate în paralel a făcut ca mai mult de jumătate din conferinţele programate să nu poată fi audiate, multe subiecte de interes suprapunându-se. Cu toate acestea, datorită bunei organizări, programului de ţinută, calităţii expunerilor şi amabilităţii gazdelor, simpozionul de anul acesta de la Tuşnad a fost apreciat de participanţi ca o reuşită.

Cerem scuze tuturor participanţilor ale căror comunicări nu au putut fi cuprinse în expunerea de faţă.

Tema Simpozionului din 1998, anunţată la finalul dezbaterilor, este „Protecţia siturilor istorice".

Arh. DANIELA ENESCU

http://patrimoniu.gov.ro

CONFERINȚA „NOTRE DIVERSITÉ CRÉATRICE" ASUPRA RAPORTULUI COMISIEI MONDIALE PENTRU CULTURĂ ȘI DEZVOLTARE, JABLONNA (POLONIA), 6–7 MAI 1997

I. În perioada 6–7 mai 1997 s-a desfășurat la Varșovia (Jablona Palace), conferința „Notre diversité créatrice", cu participarea unor experți din cincisprezece țări. A participat, în calitate de Președinte al Comisiei mondiale pentru cultură și dezvoltare, dl Javier Pérez de Cuéller. Dezbaterile s-au concentrat asupra particularităților privind identitățile culturale ale țărilor Europei Centrale și de Est în contextul european, încercând să se elaboreze o poziție comună înaintea Conferinței generale UNESCO și a Conferinței interguvernamentale pe tematica politicilor culturale, care se va desfășura la Stockhlom în 1998.

Dezvoltarea este un proces complex, care nu poate fi conceput ca un proces unic, uniform, liniar, lipsit de diversitate culturală, de experiență. Promovarea propriilor valori culturale duce, în același timp, la afirmarea valorilor universale.

Rezultatele dezbaterilor deschise se pot grupa pe mai multe teme distincte, strâns legate între ele.

Evaluarea Raportului Comisiei mondiale pentru cultură și dezvoltare a fost orientată spre practică pentru o mai bună identificare a problemelor și rolului său, sugerând arii pentru cercetări viitoare și recomandări concrete, detaliate pentru politicile culturale. România a prezentat, în intervenția sa, informații despre inițiativele naționale, regionale privind un dialog cultural internațional pe linie UNESCO. Din păcate, am fost printre puținele țări care nu au avut, la conferință, și un reprezentant din cadrul Ministerului Culturii.

Discuțiile concepute s-au concentrat asupra noțiunilor fundamentale de cultură, diversitate, pluralism, creativitate și politică culturală. S-a subliniat, în Raport, faptul că există două sensuri ale cuvântului cultură:

– unul larg, cuprinzând întreaga viață a unui popor și valorile sale;

– altul restrâns, înțeles drept creativitate artistică.

Diversitatea culturală poate fi o oportunitate, dar și o provocare, ca și o sursă de dificultăți.

Se disting trei tipuri posibile de pluralism:

a) *ecumenic* – bazat pe sau căutând valori universale;

b) *haotic* – formând un caleidescop relativist;

c) *de sectă* – bazat pe neîncredere, ură, excludere reciprocă, împărțind oamenii în „noi" și „dușmani".

Puterea identității culturale non-etnice diferă dramatic de la un caz la altul, ea fiind neproblematică în statele stabile.

S-a afirmat că protecția moștenirii culturale trebuie să se concentreze mai degrabă asupra a ceea ce oamenii definesc și simt ca moștenire, decât să se impună anume ce trebuie protejat.

Problema eticii globale prezentă în Raport a fost criticată, ca fiind prea optimistă și aproape utopică. Ea servește ca bază de referință pentru un dialog intercultural.

II. Discuțiile referitoare la problemele și experiențele naționale și regionale

Relația între cultură și mediu este vitală, dar anevoioasă, mai ales în Europa de Est, unde se impune revenirea din starea de degradare a mediului.

Unele țări Est-europene se confruntă cu problema conservării culturii spirituale bogate, în condiții de sărăcie materială.

Inițiativa regională:

– rețeaua INTERNET regională;

– publicarea unei Enciclopedii de cultură Est-europeană.

S-a sprijinit ideea de rol crescând al politicilor culturale și de mass-media, o problemă fiind standardele indicatorilor culturali și metodele de măsurare a lor.

Politicile culturale trebuie deschise spre noi arii, legate, spre exemplu, de creșterea pluralizării societăților, combinată cu creșterea sofisticării tehnologiei din *media*.

Discuțiile au arătat că UNESCO trebuie să fie foarte atentă, pentru a produce rezultate folositoare la conferința de la Stockholm din 1998. S-a menționat că realizarea unor politici culturale este o sarcină foarte dificilă. În majoritatea țărilor democratice, rolul guvernului este foarte redus, iar activitățile culturale sunt inițiate și realizate de comunități sau asociații independente de artiști, sponsori etc.

Conferința de la Stockholm va trebui să elaboreze detalii folositoare și aplicabile, pentru a sublinia în mod adecvat bazele pentru activități culturale, și să sprijine un număr mare de oameni de cultură: artiști, scriitori, sponsori.

Secretariatul UNESCO ar trebui să stimuleze statele membre, pentru a-și îmbogăți și adânci agenda preliminară cu care se pregătește în vederea conferinței.

Conferința din Polonia, organizată de CNR UNESCO, a funcționat ca un forum pentru schimbul de informații și a dezvoltat un dialog viu între vecinii din regiune.

DANIELA POPESCU

http://patrimoniu.gov.ro

SIMPOZIONUL CULTURII RENASCENTISTE „CASTELE DIN SEC. XVI–XVII DIN PARTEA ESTICĂ A BAZINULUI CARPATIN", SÁROSPATAK (UNGARIA), 1–6 OCTOMBRIE 1997

Muzeul Cetăţii Rakóczi din Sárospatak, în colaborare cu Universitatea din Miskolc organizează anual simpozioane în legătură cu „Cultura Renascentistă". Anul acesta simpozionul desfăşurat între 1 şi 6 octombrie la Sárospatak a avut ca tematică „Castele din secolele XVI–VXII din partea estică a Bazinului Carpatin".

Cu prilejul acestei manifestări au participat specialişti în domeniul cercetării şi protecţiei monumentelor (istorice, istorici de artă, arheologi, arhitecţi) din Slovacia, Ucraina, România şi Ungaria, cu contribuţii şi preocupări recunoscute legate de tematica simpozionului.

Programul simpozionului a cuprins 2 zile de comunicări şi o zi de vizitare a unor castele restaurate sau în curs de cercetare din zona de nord a Ungariei.

Simpozionul a avut în sălile restaurate ale „Turnului Roşu" din Castelul Sárospatak – exemplu de restaurare ştiinţifică de mare ţinută, atât prin modul în care rezultatele cercetărilor de arhivă şi pe monument (cercetător Mihaly Detchi) au fost utilizate, cât şi prin calitatea execuţiei şi valorificarea spaţiilor conţinute.

Prima zi de comunicări a fost dedicată cercetărilor făcute cu ocazia lucrărilor de restaurare ale Castelului Rakóczi din Sárospatak: rezultatele – cercetărilor de arhivă şi inventarele din perioada stăpânirii castelului de către familiile Parény şi Rakóczi au fost prezentate de către **Dankó Katalin** – directoarea muzeului; sculptura din piatră a aripei E – exemplu semnificativ pentru stilul renaşterii în zonă (**Vojcsik Josef** – Universitatea Miscolc) şi restaurarea ceramicii de placaj a încăperii cu plăci situată la nivelul II al „Turnului Roşu" **(Szebenyi Judit)** au completat această serie dedicată monumentului gazdă.

După amiază s-a vizitat, tot în incinta castelului, o interesantă expoziţie „Castelele fortificate de pe teritoriul Ungariei" constând din documente aflate în arhiva Direcţiei Monumentelor din Budapesta: fotografii vechi, desene de sec. XIX, diferite reprezentări cu o valoare documentară deosebită.

A doua zi de comunicări a inclus prezentarea preocupărilor ştiinţifice din domenii diferite în relaţie cu restaurarea castelelor: „Metode de cercetare arheologică a castelelor de sec. XVI" **(Feld István)**; „Reconstituiri planimetrice ale castelelor din perioada renaşterii târzii" (**Szekei Gyorgy** – din cadrul Oficiului ungar pentru protecţia monumentelor) – o interesantă demonstraţie a posibilităţilor oferite restauratorului de metoda reconstituirilor prin analogie; „Tipuri de ferestre de influenţă lombardă" **(Toth Ferene)**; „Restaurarea castelului Rakóczi din Szerencs **(László Csaba)**; „Tipologii de castele maghiare din secolul XVII" **(Simon Zoltán, Keresztessy Csaba)**; „Castele renascentiste din Slovacia de est "**(Peter Gloss)**; „Cercetarea castelului Markusovce" (Slovacia) – **Krcho Janos**.

Din România au fost prezenţi cu comunicări: **Kovács Andras** (inst. de Istoria artei – Cluj), care împreună cu **Emadi Tamás** au prezentat rezultatele cercetărilor recente efectuate la unele castele renascentiste din Ardeal printre care Palatul Episcopal din Alba Iulia; **Marina Iliescu** (Centrul de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Naţional – Bucureşti) – „Cetatea Făgăraş etape istorice; probleme de reabilitare"; **Maksay Ádám** (Firma Utilitas – Cluj) a prezentat rezultatele programului de inventariere a Castelelor din Ardeal – lucrare ce îşi propune să sintetizeze o serie de date necesare unor măsuri de oprire a degradării acestei categorii de monumente şi de viitoare valorificări; şi **Adrian Bara** – Bucureşti, absolvent al Institutului de Istoria Artei, care a prezentat rezultatele cercetărilor proprii la Castelul Brâncoveneşti (judeţ Mureş).

Programul simpozionului a inclus şi vizitarea unor castele restaurate: Szerencs, Pacin, Kéked, cât şi a unor şantiere în curs de cercetare în vederea restaurării (Tállya, Golop), ocazie cu care participanţii au putut să constate modul concret în care se confruntă restauratorii maghiari cu întreaga gamă a problematicii restaurării şi valorificării acestui tip de monumente.

Înscriindu-se tendinţei tot mai pregnante pe plan mondial în domeniu, a contactelor lărgite dintre specialişti, Simpozionul din acest an de la Sárospatak constituie un exemplu reuşit de întâlnire regională, la care problemele şi preocupările asemănătoare, dezbătute în comun de către specialişti, conduc la schimburi active de informaţii şi experienţă.

Arh. MARINA ILIESCU

http://patrimoniu.gov.ro

ANDREI PĂNOIU, ARHITECTURA TRADIŢIONALĂ GORJANĂ

În urmă cu câţiva ani, într-o perioadă dramatică pentru activitatea de protecţie a patrimoniului arhitectural naţional, o lăudabilă iniţiativă a Muzeului Naţional de Istorie avea să consemneze o serie de cercetări şi studii referitoare la zone şi ansambluri istorice ameninţate cu dispariţia de entuziasmul „reconstrucţiei socialiste". Apar astfel, în colecţia „Ansambluri Istorice Arhitecturale" (AIA) câteva remarcabile lucrări care rămân însă firave materializări ale unei pătimaşe activităţi de cercetare desfăşurate de câţiva inimoşi specialişti care luptau nu doar cu inerentele obstacole ale cercetării, ci mai ales cu ignoranţa autorităţilor. Regretabil este însă faptul că titlurile acestei colecţii sunt prea puţine faţă de impresionantul volum al informaţiilor din cercetările efectuare care ar putea fi încă publicate, iar tirajul în care acestea au fost editate este departe de a acoperi interesul viitoarei generaţii de specialişti.

Cartea arhitectului Andrei Pănoiu, *Arhitectura Tradiţională Gorjeană,* îmi aminteşte de colecţia sus-menţionată şi nu întâmplător, deoarece această lucrare reprezintă – după cum susţine autorul – „reluarea unei lucrări mai restrânse, privind arhitectura tradiţională din zona centrală a Gorjului" care a văzut lumina tiparului prin grija Muzeului Naţional de Istorie în anul 1982, într-o ediţie modestă.

Printr-o dezinvoltă analiză, utilizând instrumente de cercetare caracteristice studierii evoluţiei aşezărilor rurale, autorul surprinde specificul zonei Gorjului fără a ocoli relatările referitoare la problematica economico-socială pentru localizarea spaţio-temporală a cercetării între secolele XVII şi XX.

Lucrarea este structurată în capitole astfel alcătuite încât fiecare ar putea fi dezvoltat într-o lucrare independentă care însă prin asociere formează o imagine de ansamblu cu puternice trăsături monografice.

O bogată prezentare etimologică a terminologiei locale care cuprinde de la toponomice geografice până la cele legate de diferite activităţi sau specii de plante, deschide primul capitol, într-o prezentare pitorească, dar însoţită de rapelul ştiinţific al unei analize documentare de arhivă cu referiri la Harta Stolnicului Cantacuzino, Harta lui Specht sau Harta România Meridională de la 1865. Sunt prezentate ipoteze de structurare a vetrelor de sat cu referiri la diferite aspecte legate de: organizarea administrativ-teritorială, „hotărnicii", sistemul de proprietate, zonarea specializată a culturilor, lotizări sau aşezarea acestora în funcţie de formele de relief, resursele naturale sau activităţile locuitorilor, nu în ultimul rând sunt prezentate şi reglementări de construcţie a locuinţelor care determină fizionomia peisajului rural în evoluţia istorică.

Minuţioasa analiză cartografică, realizată în al doilea capitol, prezintă implicaţiile intervenţiei umane asupra reliefului şi a factorilor naturali în evoluţia aşezărilor rurale. Prin analiză comparată a mai multor hărţi, dintre care aş aminti: Charta României Meridionale (harta Satmari sau Harta lui Cuza), Harta Stolnicului Cantacuzino, Harta căpitanului F. Schwantz din anul 1721, Harta lui Specht, Harta rusă de la 1828–1832; autorul surprinde atât modificările aduse de locuitorii cadrului natural prin defrişări de păduri, schimbări ale cursurilor de apă, desţeleniri de lunci, „lăzuri, curături pentru poieni şi prisăci" ş.a., cât şi implicaţiile acestor modificări la nivelul evoluţiei aşezărilor rurale, prin retragerea de pe vetrele iniţiale ale satelor, dezvoltări sau restrângeri ale acestora.

Este relevată situaţia reţelei de drumuri, în timp, semnalând creşterea sau dimpotrivă diminuarea importanţei unui traseu, inclusiv a schimbărilor de parcurs care apar în timp sau dezvoltarea acestora prin conturarea unei reţele zonale conectată cu marile trasee economice. Într-o interesantă înşiruire sunt descrise tipologii de drumuri, de la drumurile de creastă ale dealurilor şi drumurilor de culme ale pădurilor, la drumurile de legătură, locale, comerciale, ale transhumanţei, ale târgurilor, ale morii, ale muntelui ş.a.

Lecturarea acestor semnalări de date este o incitare la cercetarea de arhivă, în încercarea de a reface traseele propuse de autor, şi în acelaşi timp constituie o plăcută introducere în spaţiul cultural al zonei Gorj.

Pe baza cercetărilor de arhivă sunt enunţate, într-un capitol aparte, informaţii despre *„Podurile de peste apa Jiului..."*, lăsând cititorul să-şi imagineze amploarea acestor lucrări din enumerarea unor liste de materiale sau dintr-o serie de contracte cu meşterii locali tocmiţi pentru reparaţiile necesare „în urma repetatelor viituri ale apelor".

Sunt prezentate şi câteva aspecte interesante, observate din cercetările de teren întreprinse personal de autor, sau unele date consemnate în materialele cartografice studiate. Nu în ultimul rând sunt descrise şi construcţiile de foişoare pentru poduri sau morile de pe apa Jiului la Târgu-Jiu, completând astfel imaginea arhitecturii tradiţionale cu aspecte legate de tehnica populară, care prin complexitatea de realizare şi tehnicile de amplasare pot fi considerate drept prime încercări de amenajare hidrotehnică a Jiului.

Incursiunea gorjeană continuă cu analizarea aşezărilor săteşti încă din prima fază de alcătuire a unor „grupări de gospodării dispersate neordonat în zonele cele mai favorabile ale moşiei, pe terenuri sănătoase, însorite, ocrotite de bătaia vântului şi în apropierea surselor de apă". Analiza cartografică este şi în acest caz instrumentul preferat al autorului care compară diferitele situaţii semnalate prin poziţionare pe hărţile, deja enunţate, a unor aşezări rurale insistând asupra particularităţilor care le-au determinat evoluţia.

Aparte este însă prezentarea diferitelor aspecte care au determinat dispariţia unor sate: fie prin dificultatea precizării poziţiei în raport cu drumurile, din cauza dispersării în aria moşiei, fie prin omisiunea intenţionată din evidenţele oficiale – „moşiile lor fiind acaparate de marea boierime" – din cauza contopirii cu alte sate, a schimbărilor de nume sau chiar ca urmare a războaielor dintre turci şi austrieci. Aspecte interesante sunt observate şi în legătură cu aşezările de tipul bordeielor, care uneori „dublează aşezările săteşti", deşi, totuşi, există şi o structurare a lor cu drumuri proprii, „unele ca drumuri de căruţe, altele numai ca poteci de picior", precizările legate de vechimea acestora fiind lăsate în seama cercetărilor arheologice. Nu sunt uitate nici pivniţele sau conacele de deal din Dealul Tarătelui, Dealul Neagovanului ori Dealul Piştestilor, amintite şi în numeroase documente din secolele XVII–XVIII, Mănăstirea Tismana, Crana şi Bistriţa devenind vii în dealurile acestor sate „prin danii şi schimburi".

Fenomenul depopulării satelor din perioada Administraţiei austriece este un alt aspect observat critic prin parcurgerea documentelor scrise şi a materialelor cartografice, mai cu seamă Harta lui F. Schwantz din 1722. Este descrisă, printre

http://patrimoniu.gov.ro

altele, situaţia aşezărilor de moşneni care prin achitarea contribuţiilor reuşesc să stabilească o relaţie neconflictuală şi chiar să se bucure de o atenţie sporită din partea autorităţilor.

Seria reglementărilor de sistematizare dintre secolele XVII–XIX este întregită de prezentarea satelor de moşneni după retragerea austriecilor, unele rămânând fără terenurile devenite moşii boiereşti, până spre sfârşitul veacului al XIX-lea. Satele de tip răsfirat sunt identificate pe Harta lui Schwantz, iar altele a căror existenţă este bine cunoscută cum ar fi: Pişteştii din Deal, Viezurii sau Budenii, reflectă starea lor critică. Autorul presupune că, în programul de sistematizare a satelor, Administraţia austriacă se limitează doar la corectarea traseelor de drumuri, în ceea ce priveşte restrângerea vetrelor de sat problema rămânând nerezolvată în ciuda tendinţei localnicilor de a-şi construi locuinţe mai sigure de tipul conacelor cu parter şi etaj.

Perioada domniilor fanariote este prezentată ca favorabilă tendinţei de dispersare a satelor şi proliferare a aşezărilor de bordeie. Modernizarea satelor din perioada Regulamentului Organic este analizată în amănunt şi prin diferitele situaţii de încălcare a aplicării extinderii reglementărilor asupra gospodăriilor şi clădirilor rurale. Descrierea instrucţiunilor elaborate de M. Ghica „şeful Vorniciei din Lăuntru la 12 februarie 1837" cât şi a aplicării lor în judeţul Gorj sunt surprinse în nota de rigoare a autorului care observă modificările survenite în configuraţia aşezărilor prin confruntarea hărţii ruse cu aceea a lui Specht, acestea fiind semnificative pentru multe din satele zonei. Tot în această ordine de idei este comentată şi aplicarea Legii Rurale din 1864 semnalând necesitatea elaborării unui nou proiect de lege după numai trei ani pentru a opri construcţia de locuinţe în afara aşezărilor comunale.

Schimbării survenite în reţeaua drumurilor sau a vetrelor de sat în secolele XVIII şi XIX sunt sintetizate în capitolul referitor la *„Trăsăturile arhitecturii locale..."* din această perioadă într-o parcurgere cronologică a diferitelor etape istorice, semnificative pentru zona studiată. Perioada stăpânirii austriece, căreia îi succed etapele Regulamentului Organic şi ale Legii Rurale de la 1864, sunt prezentate schematic pentru a face trecerea spre celelalte etape de evoluţie a aşezărilor gorjene printr-o analiză a elementelor structurale şi decorative a arhitecturii tradiţionale sub aspect socio-istoric.

Diferitele tipuri de gospodării structurate şi în funcţie de ocupaţiile specifice zonelor geografice în care locuitorii îşi desfăşoară activitatea sunt analizate comparativ, interferând consideraţii socio-culturale legate de modalitatea de ocupare a terenurilor în funcţie de cadrul natural.

În termeni folosiţi altădată de meşteri locali, sunt descrise atât ca spaţialitate şi sistem constructiv, cât şi de decoraţie şi finisaj casele tradiţionale, într-o detaliată prezentare a materialelor şi modalităţilor de punere în operă a acestora. Tipologia planului de casă din zona centrală şi de nord a Gorjului este surprinsă ca şi tipurile de pivniţe diferenţiate constructiv prin destinaţia care a determinat realizarea lor. Locuinţa cu un singur nivel specifică pentru „vatra aşezărilor săteşti în tot secolul al XVII-lea şi prima jumătate a celui următor" ca şi locuinţa de tip bicelular cu pridvor care este considerată „casa tipică a zonei Gorjului din totdeauna" sunt prezentate prin exemple remarcabile în acest sens.

Decoraţia capitelelor în formă de „cheiţă" este pusă de autor pe seama aşa-numitei perioade a „barocului ţărănesc din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea", iar diferitele modalităţi de rezolvare a acoperişurilor, cu polate sau cu includerea foişorului din faţa intrării sunt exemplificate într-o „notă de ales pitoresc". Este surprinsă tot aici şi casa cu etaj din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prin aceeaşi modalitate de a relaţiona expresia constructivă cu particularitatea destinaţiei care le-a determinat, cum ar fi preocuparea pentru „fortificaţie" în cazul celor cu parter închis şi scară inclusă în spaţiul pridvorului.

Trecerea de la rezolvarea parterului din lemn, la folosirea zidăriei este localizată în timp în perioada regulamentară „cu prilejul strămutării satelor la linie". Evoluţia locuinţei de tip tradiţional este continuată cu perioada sfârşitului de secol XIX, când apar cu o frecvenţă mai mare foişorul sau pridvorul deschis pe trei laturi ale casei, planul locuinţei devine mai complex, iar decoraţia elementelor din lemn se face remarcată prin traforare şi „făţuială de profile şi crestături".

„Arhitectura ctitoriilor" este prezentată într-un capitol aparte, care începe a remarca păstrarea aproape neschimbată a tipologiei lăcaşelor de cult în raport cu transformările intervenite în timp, în cazul locuinţelor rurale.

Încadrate de autor în „barocul timpuriu, din perioada Cantacuzinească" – opinie care ar merita chiar un comentariu mai amplu – „arhitectura ctitoriilor săteşti din lemn" este analizată atât ca rezolvare funcţională sau sistem constructiv, cât şi ca rezolvare constructivă sau plastică a decoraţiilor. Planimetria şi elementele decorative sunt criteriile de bază întrebuinţate pentru încadrarea într-o structură tipologică, în încercarea de identificare a expresiilor primare ale acestui program arhitectural şi de a semnala influenţe directe inspirate de ctitoriile de zid.

Prin analiza unor remarcabile exemple de arhitectură tradiţională de cult din zona Gorjului sunt surprinse atât rezolvările structurale deosebite, cât şi îngemănarea acestora cu o decoraţie elaborată care preia numeroase trăsături ale artei populare. Într-o prezentare care face apel la motivaţia soluţiilor structurale, funcţionale şi chiar la condiţiile sociale care contribuie la definirea aspectelor specifice ale arhitecturii populare din această zonă, bisericile sunt clasificate în funcţie de rezolvarea planimetrică, de la cele cu navă simplă fără proscomodie şi diaconicon sau cele cu absidă şi pridvor la cele cu pronaosul alungit sau navă cu absidă decroşată simetric. Situaţia unor biserici, de care doar „tradiţia pare să-şi amintească", existente astăzi doar în hărţi, este prezentată alături de exemple ale ctitoriilor de zid care până la jumătatea secolului trecut apar ca paraclise ale curţilor boiereşti şi abia după această dată ca biserici săteşti cu portrete de ctitori ţărani.

Textul lucrării, din care mi-am permis să citez pentru a sugera ceva din culoarea locală a limbajului arhaic al meşterilor populari, este abil utilizat de autor în paralel cu o bogată ilustraţie ce cuprinde valoroase imagini fotografice, numeroase desene, reproduceri ale unor planuri de moşii şi fragmente de hărţi.

Fără să-şi propună o relaţie cronologică directă cu referirile din text, ilustraţia volumului întregeşte imaginea aşezărilor gorjene, surprinsă de autor, în evoluţia lor istorică.

Arh. VALERIU-EUGEN DRĂGAN

http://patrimoniu.gov.ro

INVENTARUL FONDULUI CMI DIN ARHIVA DMI

Introducere

Primele două părţi ale inventarierii au fost publicate în B.C.M.I. nr. 1–4/1994 şi nr. 3–4/1996. Reamintim că ordonarea alfabetică a dosarelor (pe localităţi) a fost condiţionată de modul cum au fost constituite şi legate cu ani în urmă. În consecinţă, vom întâlni, uneori, mai multe monumente din localităţi diferite (care aparţin, de obicei, aceleaşi parohii) într-un singur dosar. Detalii despre structura inventarului şi valoarea documentelor se pot găsi în B.C.M.I. nr. 3–4/1996.

Fascicula de inventar prezentată acum conţine monumente din care remarcăm pe cele de la Dălhăuţi, Densuşi, Mănăstirea „Dintr-un lemn" (localitatea Dezrobiţi), Dobrovăţ, Doiceşti, Dragomirna, Făgăraş, Focşani, Galaţi, Geoagiu, Giurgiu, Goleşti, Govora, Humor (localitatea Gura Humorului), Gura Motrului, Hârşova – cetatea Carsium, Hunedoara, Huşi.

O atenţie specială merită monumentele grupate în dosarul Durostor.

21.10.1997

IULIU ŞERBAN

http://patrimoniu.gov.ro

Nr. inventar	CUPRINSUL UNITĂŢII DE PĂSTRARE	Anul sau anii	Nr. filelor	Observaţii
0	1	2	3	4
1410	DANA, jud. Bacău – Biserica Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Adormirea Maicii Domnului (filiala Pătrăşcani): chestionar; corespondenţă, degradare acoperiş; propunerea Fundaţiei Culturale Regale de a repara biserica; deviz reparaţii învelitoare şi reparaţii curente (1939–1942); caiet de sarcini pentru reparaţii (tipizat); Bis. Sf. Nicolae (filiala Râpile): chestionar; Bis. de lemn Sf. Nicoale (filiala Râpile de Sus): chestionar; dorinţa parohiei de a dărâma biserica (degradată) şi de a construi alta mai mare; referat cu istoric şi descriere cele trei biserici; Bis. de lemn Sf. Nicolae (filiala Slobozia Mielului): chestionar; descriere; deviz reparaţii şi extindere (1939); recepţie lucrări (1948); semnatari P. Demetrescu, Şt. Balş, Fundaţia Culturală Regală	1921–1948	58	
1411	DANECU, jud. Mehedinţi – Biserica Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	2	
1412	DARABANI, jud. Dorohoi – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis. de zid Sf. Nicolae (filiala Bajura): chestionar; Bis. de lemn Sf. Nicolae (mutată la Işanca): chestionar; corespondenţă pentru mutare	1921–1924	14	
1413	DASCĂLU, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; Bis. Sf. Apostoli (filiala Golăşei): chestionar; Bis. Sf. Arhangheli (filiala Vărăştii de Sus): chestionar; Bis. Sf. Dumitru (filiala Gagu): chestionar; Bis. Adormirea Maicii Domnului (filiala Vărăştii de Jos): chestionar; descriere; deviz reparaţii (1938), recepţie lucrări (1939); caiet de sarcini ptr. restaur. pictură; deviz consolid. după cutremur; semnatari: S. Becu, H. Teodoru, N. Iorga, mitropolit Veniamin, V. Moisescu, I. Mihail	1921–1947	73	
1414	DĂBULENI, jud. Romanaţi – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar; corespondenţă; deviz lucrări întreţinere (1944); 3 planşe-releveu; Bis. Sf. Gheorghe (filiala Ciungu), Bis. Sf. Nicolae şi Izvorul Tămăduirii: chestionare; semnatari: V. Brătulescu, V.Moisescu	1921–1946	47	
1415	DĂENI, jud. Tulcea – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	3	
1416	DĂIŢA, jud. Vlaşca – Biserica Sf. Gheorghe: chestionar	1921	2	
1417	DĂLHĂUŢI, jud. Rm. Sărat – Mănăstirea Dălhăuţi cu Bis. Izvorul Tămăduirii, Bis. Sf. Împăraţi şi Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionare; corespondenţă (cu referiri asupra fostei mănăstiri Poiana Mărului şi Bis. din Bonţeşti); descriere stare după cutremur (1940); devize reparaţii ansamblu (1940, 1941, 1942); devize construire trapeză nouă (1946, 1948); cerere pentru pictură din nou la Bis. Izv. Tămăduirii; semnatari: H. Teodoru, V. Moisescu, Şt. Balş.	1921–1948	101	
1418	DĂLHĂUŢI, jud. Rm. Sărat – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; Bis. Sf. Voievozi (filiala Bonţeşti): chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii urgente (1939, 1940, 1948); descriere degradare; referiri la Bis. din Bordeşti („pe punctul de a se prăbuşi" – 1940); semnatari: V. Moisescu, S. Becu	1921–1948	71	
1419	DĂLNA, jud. Mehedinţi – Bis. de lemn Sf. Ilie, Bis. de lemn Sf. Gheorghe (filiala Runcşorul): chestionare	1921	3	
1420	DĂMIENEŞTI, jud. Roman – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	3	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1421	DĂNEASA, jud. Olt – Bis. Sf. Împăraţi, Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionare; Bis. Intrarea Maicii Domnului în Biserică (filiala Zănoaga): chestionar; corespondenţă; deviz restaurare; semnatari: N. Iorga, Em. Costescu.	1921–1940	33	
1422	DĂNEŞTI, jud. Gorj – Bis. Sf. Ioan Botezătorul, Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (filiala Vecarea), Bis. Sf. Împăraţi (filiala Barza): chestionare	1921	8	
1423	DĂNEŞTI, jud. Vaslui – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar; deviz restaurare (1933); corespondenţă, surparea bisericii, CMI propune darea în judecată a vinovaţilor; printre semnatari: H. Teodoru	1921–1938	22	file degradate
1424	DĂNICEI, jud. Argeş – Bis. de lemn Sf. Împăraţi, Bis. Trei Ierarhi, Bis. de lemn Sf. Împăraţi (filiala Bădeni), Bis. Sf. Nicolae (filiala Dobreşti), Bis. de lemn Sf. Nicolae (filiala Drăguleşti): chestionare	1921	27	
1425	DĂRĂŞTI, jud. Ilfov –Bis. Sf. Gheorghe (filiala Asan), Bis. Sf. Nicolae (filiala Filipescu): chestionare	1921	4	
1426	DĂRĂŞTI, jud. Vlaşca – Bis. de lemn Sf. Nicolae (dărâmată), Bis. Cuvioasa Paraschiva (filiala Pâslari): chestionare	1921	5	
1427	DĂRIMĂNEŞTI, jud. Bacău – Bis. Izvorul Maicii Domnului. Bis. de lemn Sf. Gheorghe (filiala Poiana Uzului), Bis. de lemn Sf. Arhangheli (filiala Lapoş): chestionare	1921	6	
1428	DĂRIMĂNEŞTI, Gârcina, jud. Neamţ-Schit Cozla (Draga) cu Bis. de lemn: chestionar; corespondenţă, descriere, stare precară	1921–1939	6	
1429	DĂRIMĂNEŞTI, Gârcina, jud. Neamţ – Bis. Buna Vestire: chestionar; Gârcina – Bis. Pogorârea Duhului Sfânt: chestionar; Bis. de lemn Trei Ierarhi (filiala Cuejdiu): chestionar; istoric, descriere; mutare catapeteasmă; printre semnatari: Şt. Balş	1921–1938	8	
1430	DEAG, jud. Târnava Mică – Bis. de lemn: corespondenţă, materiale necesare ptr. reparaţii	1938	7	
1431	DEAGU de SUS, jud. Argeş – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1931); deviz reparaţii şi consolid. (1941–1943); decret ptr. clasare mon. istoric; descriere, istoric; semnatari: H. Teodoru, mareşalul Antonescu, Min. Culturii Naţionale şi al Cultelor (N. Russo-Crutzescu)	1921–1943	87	
1432	DEALU BĂLCEŞTI (Corbi), com. Milcoiu, jud. Argeş – Biserica Sf. Voievozi, Bis. Adormirea Maicii Domnului (filiala Isbăşeşti), Bis. Adormirea Maicii Domnului şi Sf. Împăraţi (filiala Milcoiu), Bis. Adormirea şi Sf. Voievozi (filiala Şuricari), Bis. Adormirea Maicii Domnului (filiala Tepşenari): chestionare	1921–1924	23	
1433	DEALU BISERICII, com. Cocu, jud. Argeş – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Sf. Nicolae (filiala Valea Cocu), Bis. Sf. Apostoli (filiala Crucişoara), Bis. de lemn Sf. Împăraţi (filiala Crucişoara): chestionare	1921	23	
1434	DEALU MARE, com. Boteşti, jud. Bacău – Bis. Sf. Gheorghe, Bis. de lemn Sf. Nicolae şi Bis. Sf. Spiridon (filiala Viforăni): chestionare	1921	6	
1435	DEDA, jud. Mureş – Clopot (cu inscripţie – 1151) de la fosta mănăstire: corespondenţă şi schiţă	1922	4	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1436	DEDULEŞTI, jud. Argeş – Bis. Sf. Treime, Bis. Buna Vestire (filiala Măncioi), Bis. Cuvioasa Paraschiva şi Bis. Sf. Treime (filiala Morăreşti), Bis. Cuvioasa Paraschiva (filiala Valea Luminii): chestionare	1921	16	
1437	DEDULEŞTI, Jud. Brăila – Bis. Duminica Tuturor Sfinţilor: chestionar	1921	3	
1438	DEGERAŢI, com. Parepa, jud. Prahova – Bis. Sf. Voievozi: chestionar; Parepa – Bis. Schimbarea la Faţă: chestionar; memoriu privind arhitectura şi pictura, deviz şi caiet de sarcini ptr. reparaţii radicale (1943); printre semnatari: H. Teodoru	1921–1943	18	
1439	DEJEŞTI, jud. Olt – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	2	
1440	DELENI, jud. Bacău – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Nicolae (filiala Drăgugeşti), Bis. de lemn Sf. Gheorghe (filiala Helegiu): chestionare	1921	6	
1441	DELENI, jud. Botoşani – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Voievozi (filiala Macsut), Bis. Sf. Pulcheria (filiala Pârcovaci), Bis. Sf. Gheorghe (filiala Slobozia): chestionare	1921	11	
1442	DELENI, jud. Botoşani – Conacul Gr. Ghika: corespondenţă; acte juridice privind administrarea; istoric „Curtea Deleni"; deteriorări produse de localnici; semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu, Th. Ghika-Deleni, C. Daicoviciu	1938–1948	19	
1443	DELENI, jud. Botoşani – Schitul Lacuri cu Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1935–1940); descriere beciuri; deviz reparaţii beciuri (1943); litigii privind dreptul de proprietate asupra terenului; lucrări (văruieli) ce acoperă portretele ctitorilor Cantacuzini, CMI protestează; semnatari: Şt. Balş, mitropolit Irineu	1921–1944	42	
1444	DELENI, jud. Fălciu – Bis. de lemn Trei ierarhi (ruină): corespondenţă, folosirea lemnăriei ptr. construirea unei capele; Bărboşi – Bis. Sf. Maria: corespondenţă, stare precară; deviz reparaţii; semnatarii: V. Ursăcescu, Şt. Balş	1933–1935	15	
1445	DELENI, jud. Vaslui – Bis. Sf. Dumitru şi Sf. Nicolae, Bis. Adormirea (fil. Coşeni), Bis. Sf. Nicolae (filiala Zizinca): chestionare	1921	14	file pătate
1446	DELURENI, com. Bârsoiu, jud. Argeş – Bis. Intrarea în Biserică: chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1939); Bis. Sf. Nicolae (filiala Hardabei): chestionar; corespondenţă, referiri la dărâmarea a 2 biserici din parohia Niţuleşti	1921–1946	20	
1447	DENSUŞ, jud. Hunedoara – Biserica Greco-Catolică: corespondenţă, degradare acoperiş; demersuri ptr. cercetări arheologice; semnatari: C. Daicoviciu, V. Vătăşianu	1948	13	
1448	DESSA, jud. Dolj – Biserica Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1449	DEVA, jud. Hunedoara – Muzeul judeţean: corespondenţă; situaţia colecţiilor (rezumat); propunere demolare statuia lui Decebal (sculptor – Radu Moga), considerată „neisbutită"; secţiile muzeului, descriere fonduri; renovare Palat cultural fără aviz CMI; un exemplar cu „Telegraful Român" (16.10.1938); semnatari: O. Floca (director Muzeu), Al. Lapedatu, Min. Afacerilor Interne, I. Vlasiu (inspector – Direcţiunea artelor)	1937–1948	19	
1450	DEVESEL, jud. Mehedinţi –Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	4	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1451	DEZROBIŢI, com. Frânceşti, jud. Vâlcea – Mânăstirea „Dintr-un lemn" cu Bis. Naşterea Maicii Domnului: corespondenţă, necesitatea reparaţiilor urgente; deviz reparaţii biserică, bolniţă, stăreţie, chilii (1920); deviz construire dig ptr. apărare incintă (1920); Cella Delavrancea donează 25 000 lei pentru reparaţii (1922); recepţie lucrări (1922); acte financiar-contabile; deviz reparaţii învelitoare stăreţie şi bolniţă (cu un plan – 1923); deviz reparaţii ziduri şi învelitoare chilii (cu un plan – 1924); devize reparaţii biserică (demolare pridvor, desfundare timpane, reamplasare pisanie) şi stăreţie (cu 2 planuri biserică şi 5 planuri stăreţie – 1928); deviz lucrări de întreţinere (1932, 1933, 1935), tabel cu lucrările de întreţinere şi restaurare (1927–1934); semnatari: N. Ghika – Budeşti, I. D. Trajanescu, colonelul Casei regale (Rădescu), V. Drăghiceanu, Al. Referendaru, I. L. Atanasescu	1919–1935	197	
1452	DEZROBIŢI, com. Frânceşti, jud. Vâlcea – Mânăstirea „Dintr-un lemn": memoriu şi deviz ptr. „scoaterea la iveală a vechei picturi" (1936); recepţie lucrări (1936–1937); corespondenţă; deviz lucrări întreţinere la biserică, turn clopotniţă, stăreţie (1938); insistente adrese ale stareţei Taisia Vasilescu ptr. reparaţii stăreţie; propunerea ca mănăstirea să fie declarată a aviatorilor şi marinarilor, care vor aloca fonduri ptr. reparaţii, CMI aprobă (1939); mutarea pietrei tombale a Cantacuzinilor; pictarea pe zidurile clopotniţei a două icoane (fără aviz CMI); deviz rep. pardoseală şi alte lucrări de întreţinere la biserică (1943); deviz consolidare biserică şi stăreţie (1943–1944, 1947); deviz înlocuire pardoseală şi drenare la biserică (1948); semnatari: N. Iorga, I. Mihail, T. Gh. Tomescu (pictor restaurator), H. Teodoru, I. L. Atanasescu, Min. Aerului şi Marinei, Brătulescu, V. Moisescu, Şt. Balş	1936–1949	244	
1453	DIANCA, com. Ardeoani, jud. Bacău – Bis. de lemn Sf. Voievozi, Bis. Sf. Voievozi (filiala Heimieni), Bis. de lemn Sf. Dumitru (filiala Ilieşti), Bis. de lemn Sf. Voievozi şi Bis. Pogorârea Sf. Duh (filiala Ardeoani), Bis. Sf. Împăraţi (filiala Leontineşti): chestionare; Bis. de lemn Sf. Gheorghe (filiala Şesuri): chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1923), reparaţii fără aviz CMI; semnatari: Gr. Cerkez, P. Demetrescu	1921–1940	24	
1454	DICHISENI, jud. Ialomiţa – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1455	DICNEŢ, jud. Bacău – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Cuvioasa Paraschiva (filiala Pănceşti): chestionare	1921	5	
1456	DIDEŞTI, jud. Teleorman – Bis. Adormirea: chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1934); caiet de sarcini ptr. restaurare pictură (1935); urme ale fostelor chilii; licitaţie ptr. pictură, recepţie lucrări pictură (1936); deviz consolidare (1941); semnatari: I. Mihail, S. Becu, V. Moisescu	1921–1942	49.	
1457	DIMIENI, com. Ograda, jud. Ialomiţa – Bis. Sf. Nicolae: Ograda – Bis. Sf. Voievozi: chestionare	1921	5	
1458	DIMIENI, com. Tunari, jud. Ilfov – Bis. Sf. Dumitru: chestionar; Tunari – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondenţă; reparaţii fără aprobare CMI (1938); caiet de sarcini ptr. restaurare pictură, recepţie lucrări (1938); executarea unor săpături în biserică, găsirea unui mormânt din vremea ctitorului C. Brâncoveanu, înstrăinarea obiectelor găsite (1939); deviz reparaţii şi consolidare (1942), recepţie lucrări; semnatari: I. Mihail, N. Iorga, Em. Costescu, V. Moisescu	1934–1943	109	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1459	DIN DEAL, com. Voiceşti, jud. Vâlcea – Bis. Intrarea în Biserică, Bis. de zid (filiala Din Vale). chestionare; Bis. Sf. Nicolae (filiala Petculeşti): chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1933)	1921–1933	12	
1460	DIOŞTI, jud. Romanaţi – Bis. Sf. Voievozi şi Bis. Sf. Nicolae: chestionare	1921	4	
1461	DIŢEŞTI, jud. Prahova – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	2	
1462	DÂMBOVICIOARA, jud. Dâmboviţa – Bis. Sf. Sofia: chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii şi consolidare (1926, 1941)	1921–1941	23	
1463	DÂMBU, jud. Alba – Bis. veche de lemn (1602): corespondenţă ptr. mutare în cătunul Gara Sărmăşelu, CMI aprobă; semnatar: H. Teodoru	1937	2	
1464	DÂNGĂUL MIC, jud. Cluj – Bis. de lemn: cerere materiale ptr. reparaţii	1938	6	
1465	DÂNGENI, jud. Botoşani – Bis. de lemn Sf. Voievozi, Bis. Sf. Ioan Botezătorul (filiala Hulub), Bis. Sf. Nicolae (filiala Iacobeni): chestionare	1921	8	
1466	DÂNGEŞTI, jud. Argeş – Bis. Buna vestire, Bis. de lemn Sf. Voievozi şi Sf. Nicolae (filiala Rădăcineşti): chestionare	1921	9	
1467	DÂRVARI, com. Ciorogârla, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Gheorghe, Bis. Sf. Spiridon (filiala Coţichea): chestionare	1921	7	
1468	DÂRVARI, com. Tămădău, jud. Ilfov – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Sf. 40 de Mucenici (filiala Tămădăul de Sus): chestionare	1921	8	
1469	DÂRVARI, jud. Mehedinţi – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	3	
1470	DÂRZA, com. Crevedia, jud. Ilfov – Bis. Duminica Tuturor Sfinţilor, Bis. Sf. Nicolae (filiala Crevedia de Jos): chestionare	1921	12	
1471	DOBA, jud. Romanaţi – Bis. Buna Vestire: chestionar; descriere; deviz reparaţii (1934), recepţie lucrări (1938); Bis. Intrarea în Biserică (filiala Schitu): chestionar; semnatari: episcop Nifon Craioveanul, I. L. Atanasescu	1921–1938	14	
1472	DOBRA, jud. Dâmboviţa – Bis. Sf. Împăraţi: chestionar	1921	3	
1473	DOBRA, jud. Mehedinţi – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1474	DOBRENI, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; descriere; deviz refacere turlă şi reparaţii învelitoare (cu 2 planşe – 1920–1923); deviz restaurare (cu un plan-releveu şi foto – 1940–1944); Bis. Cuvioasa Paraschiva (filiala Câmpurile): chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii şi consolidare (cu 2 planşe-releveu – 1942); semnatari: Em. Costescu, P. Demetrescu, V. Brătulescu	1920–1945	82	
1475	DOBRICEA, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Nicolae şi Bis. de lemn: chestionare	1921	5	
1476	DOBRIDORU, jud. Dolj – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	4	
1477	DOBROGOSTEA, jud. Argeş – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	7	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1478	DOBROMIR, jud. Constanţa – Bis. de lemn Sf. Apostoli: chestionar	1921	2	
1479	DOBROSLOVENI, jud. Romanaţi – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1480	DOBROSLĂVEŞTI, com. Cănţălăreşti, jud. Vaslui – Bis. de lemn Sf. Dimitrie: chestionar; corespondenţă, Episcopia de Huşi cere demolarea bisericii, CMI nu aprobă; Bis. de zid Sf. Dimitrie (filiala Mărăseni): chestionar, pomelnic cu ctitori (2 Dec. 1918); Bis. Sf. Nicolae (filiala Brăhăsoca): chestionar; Cănţălăreşti-Ciofeni – Bis. de lemn Sf. Nicolae: corespondenţă, descriere; deviz reparaţii (1939); reconstruire clopotniţă (1942); referiri la Podul înalt, al lui Ştefan cel Mare (degradare pietre cu inscripţii); semnatari: Şt. Balş, Al. Lapedatu, V. Ursăcescu.	1921–1943	27	
1481	DOBROŞEŞTI, com. Lipia – Bojdani, jud. Ilfov – Bis. Buna Vestire: chestionar; Bis. Sf. Voievozi (filiala Gruiu-Fierbinţi): chestionar; corespondenţă, descriere, interes arheologic ptr. Casa ocolului silvic (unde a fost stăreţia fostei mănăstiri Gruiu), documentele fostei mănăstiri se găsesc la Arhivele Statului şi la Biblioteca Academiei; deviz reparaţii biserică (1943); Bis. Sf. Voievozi (filiala Bojdani): chestionar; deviz reparaţii arhitectură şi pictură (1925) recepţie lucrări; Bis. Intrarea în Biserică (filiala Lipia): chestionar; corespondenţă şi reparaţii (1922); semnatari: V. Drăghiceanu, Em. Costescu, P. Demetrescu	1921–1943	57	
1482	DOBROTEŞTI, jud. Romanaţi – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Nicolae (filiala Nisipu), Bis. Sf. Gheorghe (filiala Suhoteşti): chestionare	1921	9	
1483	DOBROTEŞTI, jud. Teleorman – Bis. Sf. Voievozi: chestionar; corespondenţă; deviz consolidare (cu o planşă-releveu – 1943)	1921–1943	38	
1484	DOBROTINEŢ, jud. Olt – Bis. Întâmpinarea Domnului: corespondenţă, cerere desfiinţare pridvor	1944	2	
1485	DOBROVĂŢ, jud. Vaslui – Mănăstirea Dobrovăţ cu Bis. Pogorârea Sf. Duh: chestionar; corespondenţă; cercetare pictură; deviz restaurarea pictură (1930); deviz reparaţii învelitoare (1930); recepţie lucrări pictură (1931), raport restaurare pictură; cercetare ptr. restaurare parament, acoperiş şi ferestre (1939); deviz restaurare-consolidare biserica mare, turn clopotniţă şi paraclis (1943); semnatari: Gh. Balş, H. Teodoru, V. Ursăcescu, T. Gh. Tomescu (pictor), I. Mihail, N. Iorga, episcop Nifon, Şt. Balş, V. Moisescu	1921–1943	175	
1486	DOBRUN, jud. Romanaţi – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1487	DOBRUŞA, com Ştefăneşti, jud. Vâlcea – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar; corespondenţă, stare precară; deviz reparaţii (1941); Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1922)	1921–1941	14	
1488	DOBRUŞA, jud. Vâlcea – Schitul Dobruşa cu Bis. Intrarea în Biserică: corespondenţă, stare precară; deviz reparaţii biserică (1935); degradări produse de cutremur (1940); deviz restaurare biserică şi reconstruire clădiri incintă (cu 5 planşe-releveu şi 17 planşe-proiect – 1944); semnatari: N. Iorga, V. Moisescu, Aurel Popa (ministru); I. L. Atanasescu, P. Antonescu	1926–1944	71	
1489	DOCHIA, jud. Neamţ – Bis. Sf. Voievozi, Bis. de lemn Sf. Nicolae (filiala Baluşeşti), Bis. de lemn Sf. Nicolae (filiala Bahna): chestionare	1921	6	

0	1	2	3	4
1490	DOCUZACI, jud. Constanţa – Bis. Sf. Dumitru (filiala Calfakioi), Bis. de zid (filiala Cerchezioiu): chestionare	1921	4	
1491	DOCUZOL, jud. Constanţa – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	2	
1492	DOFTEANA, jud. Bacău – Bis. Adormirea Maicii Domnului şi Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. Naşterea Maicii Domnului (filiala Cucueţi), Bis. Sf. Voievozi (filiala Largu), Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (filiala Plopu): chestionare	1921	10	
1493	DOICEŞTI, jud. Dâmboviţa – Bis. Naşterea Maicii Domnului (ctitor – Constantin Brâncoveanu): corespondenţă, ofertă ptr. reparaţii acoperiş (cu schiţă – 1920); chestionar; deviz reparaţii (cu un plan-eleveu – 1927); parohia cere înapoierea jeţului lui C. *Brâncoveanu (jeţul fusese la Expoziţia naţională – 1906), CMI* cere Muzeului etnografic returnarea jeţului; repararea uşilor împărăteşti la atelierul CMI (1935–1936); deviz şi caiet de sarcini ptr. restaurare pictură (1938), recepţie lucrări (1938); descriere după cutremur (1940); devize consolidare şi reparaţii (1946, 1948); CMI constată lipsa icoanelor vechi împărăteşti, se cer explicaţii parohului; Bis. Adormirea Maicii Domnului (filiala Săteni): chestionar; cercetare pictură, deviz restaurare pictură (1925); deviz consolidare şi reparaţii (cu 2 planşe – 1944); semnatari: V. Drăghiceanu, D. Onciul, I. Mihail, N. Iorga, Em. Costescu, V. Moisescu	1920–1948	124	
1494	DOLCEŞTI, jud. Gorj – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921–1922	9	
1495	DOLHASCA, jud. Suceava – Bis. Învierea Domnului, Bis Naşterea Maicii Domnului (Poiana Rahtivanului), Bis. Sf. Gheorghe (Gulia): chestionare	1921–1922	9	
1496	DOLHEŞTI, jud. Fălciu – Bis. de lemn Învierea Domnului: corespondenţă, parohul cere vinderea unor obiecte din biserica ruinată, CMI nu acceptă; referiri la biserica din Hoceni (stare precară); semnatari: N. Ghika – Budeşti, V. Ursăcescu	1922–1923	5	
1497	DOLHEŞTII MARI, jud. Suceava – Bis. Cuvioasa Paraschiva: corespondenţă, descriere, cercetare; Bis. Sf. Nicolae (Dolheştii Mici): chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1933); semnatari: I. Mihail, Gh. Balş	1921–1933	18	
1498	DOMNEŞTI, jud. Ilfov – Bis. Cuvioasa Paraschiva (Domneştii de Sus): chestionar; corespondenţă, descriere; deviz reparaţii (1936–1937); caiet de sarcini restaurare pictură, oferte restaurare, recepţie lucrări (1938); deviz restaurare (1943); Bis. Izvorul Tămăduirii (Domneştii de Jos): chestionar; Bis. Sf. Treime (Călţuna): chestionar; semnatari: I. Mihail, V. Moisescu	1921–1947	50	
1499	DOMNEŞTI, jud. Muscel – Bis. Buna Vestire: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Domneştii de Sus): chestionar; corespondenţă, descriere; devize restaurare (1932, 1935); deteriorare poartă veche din faţa bisericii (1948); Bis. Sf. Nicolae (Slănic): chestionar; semnatari: S. Becu, N. Ghika – Budeşti, H. Teodoru, mitropolit Veniamin, P. Antonescu	1921–1948	37	
1500	DOMNEŞTI, jud. Muscel – Muzeu de antichităţi şi obiecte bisericeşti: corespondenţă, înfiinţare; inventar cu obiecte deţinute	1940	4	
1501	DOMNEŞTI, jud. Putna – Bis. Adormirea Maicii Domnului: corespondenţă ptr. reparaţii acoperiş	1921	5	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1502	DOMNIȚA MARIA, com. Principele Carol, jud. Tulcea – Bis. Sf. Dimitrie („devastată de inamici"), Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionare	1921	7	
1503	DOMNUL TUDOR, com. Rudari, jud. Dolj – Bis. Sf. Ioan Botezătorul, Bis. Sf. Dimitrie și Sf. Gheorghe (Corlatele); chestionare	1921	8	
1504	DOR MĂRUNT, jud. Ialomița – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; referiri la „Crucile lui Răzvan" (vechi de 4 sute de ani), dezgropare și înstrăinare	1921–1923	6	
1505	DOROBANȚU, jud. Constanța – Bis. Sf. Împărați: chestionar	1921	2	
1506	DOROBANȚU, jud. Teleorman – Bis. Sf. Nicolae, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Balta Sărată): chestionare	1921	6	
1507	DOROBANȚU, jud. Tulcea – Bis. Înălțarea Domnului: chestionar	1921	6	
1508	DOROHOI, jud. Dorohoi – Bis. Adormirea Maicii Domnului (Gr. Ghica): chestionar	1921	3	
1509	DOROHOI, jud. Dorohoi – Bis. Sf. Nicolae Domnesc: corespondență; adresă cu descriere lucrări (refacere trotuar, zidărie, tâmplă – 1915), chestionar; dezvelirea bisericii în urma unei furtuni (1921); deviz reparații învelitoare (cu un plan – 1921); cercetare pictură, lucrări de curățire pictură („în mod barbar") fără aviz CMI (1935); un trăznet deteriorează turla pantocratorului (1940); atribuirea casei din str. Ștefan cel Mare 61 parohiei; deviz restaurare turlă pantocrator (1946); prădarea bisericii (1947), biserica fusese prădată de trei ori în ultimii 10 ani, cerere instalare gratii la ferestre; semnatari: N. Ghika – Budești, mitropolit Pimen, I. Mihail, H. Teodoru, V. Brătulescu	1915–1947	80	
1510	DOROHOI, jud. Dorohoi – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Vârgolici): chestionar; corespondență; devize reparații (1934, 1943, 1945, 1949); semnatari: Șt. Balș, H. Teodoru	1921–1949	41	
1511	DOZEȘTI, jud. Vâlcea – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Gheorghe (Fârtășești), Bis. Sf. Voievozi (Seciu), Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Dancău), Bis. Sf. Nicolae (Stănculești); Bis. Sf. Voievozi (Popești), Bis. de lemn Sf. Dimitrie (Cuci): chestionare și corespondență	1921–1935	20	
1512	DRAGODANA, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae (distrusă în timpul ocupației germane): chestionar; Bis. de zid (Burduca): corespondență, descriere, stare precară, biserica este închisă din 1908	1921	8	
1513	DRAGOMIREȘTI, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1514	DRAGOMIREȘTI, jud. Tutova – Bis. de lemn Intrarea în Biserică, Bis. de lemn Sf. Voievozi (Siliștea Maiorului): chestionare	1921	5	
1515	DRAGOMIRNA, jud. Suceava – Mănăstirea Dragomirna: corespondență; cercetare și propuneri lucrări restaurare; deviz restaurare ansamblu (1938); printre semnatari: H. Teodoru	1931–1939	11	
1516	DRAGOSLAVELE DE JOS, jud. Muscel – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; norme ptr. reparații; Cruci de piatră cu inscripții sec. XVII și XVIII:			

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
	descriere; listă cu obiecte bisericeşti din Câmpulung aflate în depozitul CMI; Bis. Înălţarea Domnului (Valea Caselor): chestionar; semnatari: H. Teodoru, I. Mihail	1921–1946	18	
1517	DRAGOSLOVENI, com. Soveja, jud. Putna – Mănăstirea Soveja cu Bis. Naşterea Domnului (ctitor: Matei Basarab): chestionar; corespondenţă; cercetare, pereţii nu sunt pictaţi; deviz reparaţii curente (1929), deviz restaurare catapeteasmă (1936); deviz şi condiţii speciale consolidare şi reparaţii biserică (1941); proiect strane şi catapeteasmă (cu 3 planşe – 1943); vizita mareşalului I. Antonescu; amânarea lucrărilor de refacere a mănăstirii; deviz restaurare biserică, clopotniţă, incintă (cu 1 plan de situaţie, 3 relevee biserică şi clopotniţă şi 14 planşe proiect de restaurare – 1943); semnatari: I. Mihail, H. Teodoru, V. Moisescu, C. Guran (sculptor CMI), V. Brătulescu	1921–1945	133	
1518	DRAGOŞ VODĂ, jud. Ialomiţa – Bis. Sf. Împăraţi, Bis. Sf. Împăraţi (Soarele): chestionare	1921	4	
1519	DRAJNA DE JOS, jud. Prahova – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondenţă, un incendiu afectează biserica (1938); deviz restaurare (cu un plan învelitoare – 1939–1941); Bis. Sf. Ioan (Drajna de Sus), Bis. Sf. Nicolae (Pânteşti): chestionare; semnatari: H. Teodoru, N. Iorga, Em. Costescu	1921–1941	90	
1520	DRANOVĂŢU, jud. Romanaţi – Bis. Sf. Nicolae (Segarcea); Bis. Sf. Dimitrie (Grădiştea); Bis. Cuvioasa Paraschiva (Izvoru): chestionare	1921	6	
1521	DRĂCŞĂNEI, jud. Teleorman – Bis. Sf. Ioan Botezătorul: chestionar	1921	3	
1522	DRĂGANU, jud. Argeş – Bis. de lemn: corespondenţă; deviz reparaţii (1928); Bis. Duminica Tuturor Sfinţilor (Dumbrăveşti): chestionar	1921–1930	11	
1523	DRĂGĂNEŞTI, jud. Olt – Bis. Sf. Voievozi: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Peretu): chestionar; corespondenţă, în timpul reparaţiilor biserica se prăbuşeşte, CMI cere darea în judecată a vinovaţilor; deviz reparaţii (1927), biserica este „mutilată" în urma reparaţiilor; semnatari: Em Costescu, H. Teodoru, N. Iorga	1921–1938	17	
1524	DRĂGĂNEŞTI, jud. Suceava – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar; Bis. de lemn Buna Vestire (Orţeşti): chestionar; corespondenţă, parohul cere demolarea vechii biserici şi construirea alteia, mai mare (1937), CMI nu aprobă; deviz reparaţii (1937); biserica suferă stricăciuni în urma războiului; Bis. de lemn Naşterea Maicii Domnului (Săveşti), Bis. de lemn Sf. Voievozi (Şoimăreşti), Bis. de lemn Sf. Împăraţi (Tonţi): chestionare; printre semnatari: Şt. Balş	1921–1947	23	
1525	DRĂGĂNEŞTI, jud. Tecuci – Bis. Sf. Ştefan: chestionar ş corespondenţă	1921–1935	4	
1526	DRĂGĂNEŞTI, jud. Vlaşca – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1527	DRĂGĂŞANI, jud. Vâlcea – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondenţă, CMI consideră biserica fără importanţă istorică şi arhitecturală; 7 planşe (1924); semnatari: V. Drăghiceanu, N. Iorga	1921–1928	24	
1528	DRĂGĂŞANI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Ilie: chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii tâmplărie (1934); caiet de sarcini			

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
	restaurare pictură (1942); deviz restaurare – consolidare (1942); recepţie lucrări pictură (1943); semnatari: I. Mihail, H. Teodoru, I. L. Atanasescu	1921–1943	38	
1529	DRĂGĂŞANI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Nicolae (Gărdeşti): chestionar; corespondenţă; deviz consolid. (cu 4 pl. releveu – 1942); semnatari: I. L. Atanasescu, H. Teodoru	1921–1948	29	
1530	DRĂGĂŞANI, jud. Vâlcea – Bis. Sf.Treime (Capu Dealului): corespondenţă; deviz reconstruire şi restaurare	1938	7	
1531	DRĂGEŞTI, com. Bărăşti, jud. Vaslui – Bis. de lemn Sf. Gheorghe, Bis. de lemn Sf. Voievozi (Borăşti): chestionare	1921	7	
1532	DRĂGHEŞTI, com. Săliştea, jud. Mehedinţi – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Săliştea), Bis. de lemn Sf. Gheorghe (Turtoba): chestionare	1921	6	
1533	DRĂGHICENI, jud. Romanaţi – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Gheorghe (Grozăveşti): chestionare; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Liiceni): chestionar; corespondenţă; deviz restaurare (1928); semnatari: I. L. Atanasescu, N. Ghika-Budeşti	1921–1928	24	
1534	DRĂGHICEŞTI, com. Gorgan, jud. Muscel – Bis. de lemn Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Gorgan): chestionare	1921	6	
1535	DRĂGOEŞTI, com. Brădiceni, jud. Gorj – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis, Sf. Nicolae (Brădiceni – Mămăroi): chestionar; Bis. de lemn Intrarea în Biserică (Mongeşti). chestionar; corespondenţă, Bis. este ruinată; deviz reparaţii şi consolidare (1936); semnalarea ruinării a trei biserici de lemn din Brădiceni; semnatari: I. L. Atanasescu, mitromolit Nifon	1921–1940	38	
1536	DRĂGOEŞTI, jud. Ilfov – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1537	DRĂGOEŞTI, jud. Olt – Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Drăgoeştii de Jos): chestionar; Bis. Trei Ierarhi (Dăgoeştii de Sus): chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1942)	1921–1942	13	
1538	DRĂGOIASA, com. Păltiniş, jud. Suceava – Bis. de lemn Sf. Voievozi („arsă în timpul războiului"), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Păltiniş): chestionare	1921	4	
1539	DRĂGOTEŞTI, jud. Romanaţi – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Argetoieni): chestionare	1921	4	
1540	DRĂGUŞ, jud. Făgăraş – Bis. ortodoxă de lemn: corespondenţă, stare precară; deviz restaurare; descriere, pictură valoroasă; semnatari: H. Teodoru, V. Literat, Al. Lapedatu	1933	12	
1541	DRĂGUŞENI, jud. Baia (Suceava) – Bis. de lemn Sf. Spiridon: chestionar şi corespondenţă; Bis. de lemn Sf. Voievozi (Drăguşenii Mici): chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1922); Bis. de lemn Sf. Vasile cel Mare (Sârbi): chestionar; semnatari: mitropolit Pimen, V. Drăghiceanu	1921–1937	20	
1542	DRĂGUŞENI, jud. Dorohoi – Bis. de lemn Sf. Nicolae (Drăguşenii de Sus): chestionar; corespondenţă, stare precară; deviz restaurare (1930); Bis. Sf. Gheorghe şi Sf. Nicolae (Drăguşenii de Jos): chestionar; Bis. de lemn (Ichimeni): corespondenţă	1921–1938	22	
1543	DRĂGUŞENI, jud. Putna – Bis. Sf. Nicolae şi Bis. Sf. Voievozi: chestionare	1921	4	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1544	DRĂGUŢEŞTI, com. Săpunaru, jud. Argeş – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. de lemn Sf. Îngeri (Săpunaru): chestionare	1921	8	
1545	DRĂGUŢEŞTI, com. Iaşi, jud. Gorj – Bis. de lemn Naşterea Maicii Domnului, Bis. Schimbarea la Faţă: chestionare; Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: corespondenţă, lucrări fără aprobare CMI	1921–1935	12	
1546	DRĂNCENI, jud. Fălciu – Bis. Sf. Spiridon: corespondenţă; deviz reparaţii (1946)	1936–1946	9	
1547	DRĂNIC, jud. Dolj – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	3	
1548	DROCŞANI, jud. Botoşani – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Cerchezeni), Bis. Sf. Voievozi (Stroeşti): chestionare	1921	8	
1549	DUBOS, jud. Timiş – Bis. de lemn: corespondenţă, ruinare	1926–1943	4	
1550	DUDESCU, jud. Brăila – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1551	DUDEŞTI, jud. Ialomiţa – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	7	
1552	DUDEŞTI–CIOPLEA, jud. Ilfov – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Căţelu): chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1929); Bis. este avariată de bombardament (1944); deviz reparaţii şi consolidare (1946); Bis. Sf. Treime (Bobeşti): corespondenţă; deviz reparaţii (1948); semnatari: V. Moisescu, Em. Costescu	1921–1948	47	
1553	DUERAN, jud. Tulcea – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	5	
1554	DUINGI, jud. Constanţa – Bis. Sf. Metodiu şi Chiril, Bis. Sf. Nicolae (Caranasuf): chestionare	1921	4	
1555	DULCEANCA, jud. Teleorman – Bis. Sf. Voievozi: chestionar şi corespondenţă	1921–1925	15	
1556	DULGHERIU, jud. Constanţa – Bis. Sf. Împăraţi: chestionar	1921	3	
1557	DUMBRAVA, jud. Cluj – Bis. de lemn: corespondenţă, cerere materiale ptr. reparaţii	1938	2	
1558	DUMBRAVA (Sălcuţa), jud. Dolj – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Sf. Împăraţi (Plopşor): chestionare	1921	6	
1559	DUMBRĂVIŢA, jud. Someş – Cetatea Gioagă (ruine): corespondenţă, tradiţia atribuie cetatea lui Ştefan cel Mare; degradări	1934	3	
1560	DUMEŞTI, jud. Iaşi – Bis. Sf. Apostoli, Bis. Pogorârea Sf. Duh (Hoiseşti): chestionare; Bis. Sf. Voievozi: chestionar; deviz reparaţii (1943)	1921–1943	13	
1561	DUMEŞTI, Jud. Vaslui – Bis. de lemn Sf. Împăraţi: chestionar; descriere; deviz reparaţii (1949); Bis. Sf. Treime, Bis. Sf. Nicolae (Ţibăneşti): chestionare	1921–1949	13	
1562	DUNAVEŢUL DE SUS, com. Murighiol, jud. Tulcea – Bis. Acoperământul Maicii Domnului, Bis. Naşterea Maicii Domnului (Dunavăţul de Jos), Bis. Sf. Gheorghe (Morughiol): chestionare; Bis. Sf. Voievozi (Pârlita): chestionar; corespondenţă, declasare din rândul monumentelor istorice	1921–1937	14	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1563	DURĂU, jud. Neamţ – Mănăstirea Durău: chestionar; istoric, deviz şi caiet de sarcini (tipizat) ptr. reparaţii curente la biserică şi învelitoare clopotniţă; semnatarii: H. Teodoru, V. Brătulescu	1921–1942	28	
1564	DUROSTORUM, judeţ-localităţi şi monumente: Aidemir – Bis. de lemn Sf. Treime Alfatar – Bis. Sf. Treime Babuc – Bis. Sf. Ilie Belica – Bis. Sf. Treime Brăcima – Bis. Sf. Gheorghe Cadichioi – Bis. Sf. Gheorghe Cainargeaua Mare – Bis. Sf. Arhangheli Cainargeaua Mică – Bis. Sf. Treime Calipetrovo – Bis. Sf. Dimitrie Cara Omur – Bis. de lemn Sf. Mihail Caraorman – Bis. Sf. Dumitru Cercovna – Bis. de lemn Sf. Arhangheli Cocina – Bis. Sf. Ilie Cranova – Bis. de lemn Sf. Haralambie Cusin – Bis. Sf. Troiţă Denijlev – Bis. Sf. Haralambie Doinuşlar – Bis. Sf. Dimitrie Garvan – Bis. Sf. Dimitrie Haschioiu – Bis. Sf. Chiril şi Metodie Nischioi – Bis. Sf. Mihail Olucli – Bis. de lemn Sf. Gheorghe Pandăclica – Bis. Sf. Arhangheli Popina – Bis. Sf. Gheorghe Srebârna – Bis. de lemn Sf. Mihail Rahova de Jos – chilie de pământ Sarsaular – Bis. Adormirea Maicii Domnului Satu Vechi – Bis. Adormirea Maicii Domnului Silistra – Bis. Sf. Apostoli Spanţof – Bis. Sf. Paraschiva Turtucaia – Bis. Sf. Nicolae Turtucaia – Capela Sf. Gheorghe Vetren – Bis. Sf. Dimitrie Pentru toate bisericile de mai sus documentaţia constă în cheştionare. Silistra – Cetate: corespondenţă, semnalarea degradării ruinelor, instituire pază militară, CMI mulţumeşte (1933). Silistra – Muzeu: corespondenţă, descoperirea unui basorelief din marmură în urma cercetărilor arheologice (cu foto); relatări despre fântâna din Cainargeaua Mică în jurul căreia se găsesc pietre sculptate (cu foto); descriere; cerere de a fi declarată mon. istoric (1938); presupunerea că în localitate s-a născut generalul roman Aetius (sfârşitul sec. IV d. Hr.); semnatari: colonel E. Dumitrescu (prefect judeţ), P. Papahagi (director liceu Durostor), N. Iorga	1921–1938	132	
1565	EDERILE, jud. Prahova – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	2	
1566	ELISABETA, jud. Roman – Bis. de lemn Sf. Vasile şi Bis. Pogorârea Sf. Duh: chestionare	1921	5	
1567	ENĂCHEŞTI, jud. Bacău – Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva, Bis. Sf. Nicolae (Boşoteni), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Prisaca): chestionare	1921	6	
1568	ENGI MAHALE, jud. Constanţa – Bis. parohială: chestionar	1921	4	
1569	ENISELIA, jud. Constanţa – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	2	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1570	EPURENI, jud. Tutova – Bis. Sf. Voievozi: chestionar; Bis. Sf. Gheorghe (Horga): chestionar; descriere; deviz reparaţii (1935); Bis. Sf. Dimitrie (Bârlăleşti): chestionar; corespondenţă; Bis. de lemn Sf. Apostoli (Burşuci): chestionar	1921–1941	23	
1571	EPUREŞTI, jud. Vlaşca – Bis. Sf. Nicolae: chestionar şi corespondenţă	1921–1941	3	
1572	ESCHI BABA, jud. Tulcea – Bis. Sf. Metodiu şi Chiril: chestionar	1921	5	
1573	ESCU, jud. Someş – Bis. de lemn: corespondenţă, propunere mutare ptr. construire bis. nouă, CMI aprobă cu condiţii; printre semnatari: H. Teodoru	1938–1939	5	
1574	ESECHIOI, jud. Constanţa – Bis. Sf. Împăraţi, Bis. Sf. Dumitru (Garliţa): chestionare	1921	4	
1575	FAERICA, jud. Constanţa – Bis. Sf. Voievozi (Azizie), Bis. Sf. Gheorghe: chestionare	1921	5	
1576	FARCAŞA, jud. Suceava – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. de lemn Intrarea în Biserică (Stejarul): chestionare; Bis. de lemn Sf. Ioan Botezătorul (Pârâul Pantei): chestionar şi corespondenţă	1921–1922	8	
1577	FATA, jud. Olt – Bis. Sf. Apostoli, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Dincani): chestionare	1921	4	
1578	FĂCĂENI, jud. Ialomiţa – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Voievozi (Găiţa), Bis. Sf. Nicolae (Lăteni): chestionare	1921	7	
1579	FĂGĂRAŞ, jud. Făgăraş – Bis. Sf. Nicolae – Brâncoveanu: corespondenţă, solicitări restaurare; referiri la Palatul Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus (descriere – 1921); deviz consolidare biserică (cu schiţă), copii documente (1914–1916) în care se argumentează necesitatea restaurării; oferte restaurare tâmplă, strane şi paviment; deviz restaurare pictură (1923); deviz reparaţii curente (1929); cerere restaurare icoane împărăteşti; semnatari: V. Drăghiceanu, D. Onciul, N. Ghika-Budeşti, mitropolitul V. Suciu, Al. Lapedatu, C. Daicoviciu, C. Petrescu-Dragoe, I. Mihail	1919–1936	92	
1580	FĂGĂRAŞ, jud. Făgăraş-Cetate: corespondenţă; instalare batalion grăniceri în cetate; deviz reparaţii curente (1937); cerere pictare capelă; executarea unor ferestre în zidul cetăţii fără aprobare CMI, se cer sancţiuni contra vinovaţilor (1938); cercetare şi propuneri ptr. întreţinere şi consolidare (1948); semnatari: Min. Apărării Naţionale, V. Drăghiceanu, Em. Costescu, N. Iorga, H. Teodoru, I. Mihail, Min. de Interne, Şt. Balş	1926–1949	92	
1581	FĂGĂRAŞ, com. Urumboi, jud. Tulcea – Bis. Sf. Dumitru şi Bis. Sf. Voievozi: chestionare	1921	4	
1582	FĂGEŢEL, jud. Olt – Bis. Sf. Ioan Botezătorul: chestionar; Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1945); Bis. Cuvioasa Paraschiva (Boba), Bis. Sf. Nicolae (Păcală): chestionare	1921–1947	24	
1583	FĂLĂŞTOACA, jud. Vlaşca – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	2	
1584	FĂLCIU, jud. Fălciu – Bis. de lemn Pogorârea Sf. Duh: corespondenţă; deviz reparaţii (1939); distrusă de război	1938–1946	9	
1585	FĂLCIU, jud. Fălciu – Bis. de lemn Sf. Gheorghe: corespondenţă; deviz reparaţii	1939	3	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1586	FĂLCOIU, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență; deviz reparații (1927); caiet de sarcini ptr. restaurare pictură (1940); semnatari: I. L. Atanasescu, N. Ghika-Budești, I. Mihail	1921–1946	40	
1587	FĂLTICENI, jud. Suceava – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; deviz reparații curente (1943); Bis. Sf. Eftimie (capelă a spitalului): corespondență, cerere redeschidere, conducerea spitalului se opune; Bis. Sf. Ilie: chestionar; Bis. Sf. Voievozi (Fălticenii Vechi): chestionar; Bis. Sf. Gheorghe (Buciumeni): corespondență; Bis. Sf. Haralambie (Bunești): chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Șoldănești); corespondență; deviz reparații (1935); Bis. Sf. Voievozi (Tâmpești): chestionar; corespondență; deviz reparații și pictare (1937, 1943); semnatari: Șt. Balș, I. Mihail	1921–1943	38	
1588	FĂLTICENI, jud. Suceava – Muzeu Regional: corespondență; pr.-verbal cu întemeietorii muzeului și scopurile lui; un exemplar „Buletinul Muzeului" (nr. 1/1918); listă cu donatori și obiecte donate; preluarea obiectelor găsite în urma săpăturilor de la Bis. catolică Baia; semnatari: Al. Lapedatu, V. Pârvan; V. Ciurea (dir. muzeu), V. Drăghiceanu	1915–1930	44	
1589	FĂRĂU, jud. Alba – Bis. de lemn: cerere materiale pentru reparații	1938	5	
1590	FĂRCAȘELE, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae (Fărcașiu de Sus), Bis. Sf. Nicolae (Fărcașiu de Jos): chestionare	1921	5	
1591	FĂRCĂȘEȘTI, jud. Gorj – Bis. de lemn Sf. Dumitru, Bis de lemn Sf. Ioan Botezătorul (Peșteana), Bis. de lemn Sf. Ioan Botezătorul (Broștenița): chestionare; ruină Bis. de lemn Sf. Voievozi (Valea Pârâului): chestionar; corespondență, descriere, propunere demolare și reconstruire	1921–1933	15	
1592	FĂTĂCIUNI, com. Șendrești, jud. Tutova – Bis. Adormirea Maicii Domnului; Bis. Înălțarea Domnului: chestionare; Bis. Pogorârea Sf. Duh și Bis. de lemn Sf. Voievozi (Șendrești): chestionare și corespondență	1921–1925	11	
1593	FĂUREI, com Budeștii Ghicăi, jud. Neamț – Bis. de lemn Sf. Dumitru, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Tatomirești): chestionare; Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Budeștii Ghicăi): chestionar; corespondență; deviz reparații (1931–1932); semnatari: Șt. Balș, N. Ghika-Budești	1921–1943	20	
1594	FĂUREI, jud. Putna – Bis. Sf. Gheorghe și Bis. Sf. Voievozi (distruse de război): chestionare sumare	1921	2	
1595	FĂUREȘTI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Nicolae, Sf. Ioan Botezătorul, Bis. de lemn: chestionare; corespondență; deviz întreținere și consolidare	1921–1941	30	
1596	FĂUREȘTI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Voievozi: chestionar; Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Milești): chestionar; corespondență, descriere; istoric; deviz reparații (1935); semnatari: I. L. Atanasescu, N. Ghika – Budești	1921–1944	16	
1597	FEDELEȘOIU, jud. Argeș – Schitul Fedeleșoiu cu Bis. Schimbarea la Față: corespondență, acoperiș deteriorat de furtună (1920), afectarea picturii; chestionar; degradare tâmplă, ofertă restaurare; deviz reparații acoperiș și clopotniță (1921); deviz reparații și întreținere (1934), caiet de sarcini ptr. restaurare pictură și tâmplă (1935), recepție lucrări (1936); Bis. Sf. Nicolae (Goranu): chestionar; corespondență, stare			

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
	precară, descriere, Episcopia cere dărâmarea ruinelor și construirea unei biserici noi, CMI aprobă cu anumite condiții (1933); Bis. Sf. Îngeri (Racoviță): chestionar; semnataril. Mihail, Șt. Balș, I.D. Trajanescu, P. P. Panaitescu, Al. Referendaru	1920–1936	81	
1598	FELDIOARA, Jud. Cluj – Conac (sec. XVIII): corespondență, descriere; schiță; desen; localnicii cer demolarea, Min. Artelor nu aprobă; semnatari: Uniunea Muzeului Ardelean, Min. de Interne, Min. Artelor	1949	6	
1599	FELEAC, jud. Cluj – Bis. Sf. Paraschiva: corespondență, cerere amplasare troiță cu inscripție care să amintească de Ștefan cel Mare și Sfânt; semnatari: N. Iorga, Gh. Sion (cetățean de onoare al Clujului)	1925–1940	6	
1600	FERBINȚI, jud. Vlașca – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar și corespondență	1921–1928	3	
1601	FEREȘTI, jud. Vaslui – Bis. Adormirea și Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionare	1921	7	
1602	FIERBINȚI, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Gheorghe, Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Voievozi: chestionare; corespondență; articol din ziarul „Universul" (21.06.1940); referat cu starea bisericilor din plasa Fierbinți; semnatari: Em. Costescu, V. Brătulescu, P. Antonescu	1921–1941	44	
1603	FILDU de SUS, jud. Turda – Bis. de lemn: corespondență	1933–1934	3	
1604	FILIAȘI, jud. Dolj – Mon. comemorativ Carol I: corespondență, cerere clasare mon. istoric, CMI nu aprobă; Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921–1928	4	
1605	FILIPENI, jud. Bacău – Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva, Bis. de lemn Schimbarea la Față (Lunca), Bis. Sf. Voievozi (Mărăști): chestionare	1921	6	
1606	FILIPEȘTI, jud. Brăila – Bis. Sf. Nicolae: chestionar și corespondență	1921–1925	4	
1607	FILIPEȘTII DE PĂDURE, jud. Prahova – Bis. Trei Ierarhi: corespondență, înlocuire uși tâmplă fără aprobare CMI; deviz restaurare tâmplă (cu schițe) și caiet de sarcini restaurare pictură (1936); recepție lucrări (1937); situație cu lucrări de reparații și întreținere; Bis. Nașterea Maicii Domnului (Siliștea Dealului): corespondență; deviz reparații (1929); semnatari: S. Becu, I. Mihail, P. Molda (pictor restaurator), H. Teodoru, Em. Costescu	1916–1937	51	
1608	FILIPEȘTII DE TÂRG, jud. Prahova – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență, descriere urmări cutremur; deviz restaurare (cu 2 pl. releveu și 3 fotografii – 1942); semnatari: V. Moisescu, H. Teodoru	1921–1942	16	
1609	FILIPEȘTII DE TÂRG, jud. Prahova – Conacul Cantacuzino și Ruinele castelului vechi: corespondență, descriere; date istorice; pl. de situație; propunere clasare mon. istorice; Decrete regale de clasare mon. istorice conacul și ruinele palatului vechi, împreună cu cadrul natural (nr. 208/25.01.1946 și nr. 1384/15.04.1946); nominalizarea proprietarilor; semnatari: Șt. Balș, H. Teodoru, V. Brătulescu, M. Ralea, regele Mihai	1945–1946	35	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1610	FILITIS, com. Rădulești, jud. Ilfov – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență; deviz și caiet de sarcini consolidare restaurare (cu 2 planuri – 1945); Bis. Adormirea Maicii Domnului (Răsimicea): chestionar	1921–1945	37	
1611	FILIU, jud. Brăila – Bis. Sf. Împărați: chestionar	1921	3	
1612	FINCIU DE SUS, jud. Cluj – Bis. de lemn: corespondență, cerere materiale ptr. reparații	1938	3	
1613	FINTA, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență; zonă arheologică (tumul): corespondență, cerere conservare (cu schiță)	1921–1936	11	
1614	FITIONEȘTI, jud. Putna – Bis. Pogorârea Sf. Duh: chestionar; corespondență, distrusă de cutremur (1940) și furtună (1941); Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență, necesită reparații	1921–1945	27	
1615	FÂNTÂNA BANULUI, jud. Dolj – Bis. Sf. Nicolae și Bis. Sf. Nicolae (Moreni): chestionare	1921	8	
1616	FÂNTÂNELE, jud. Dolj – Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva: chestionar; cerere reparații	1921–1933	5	
1617	FÂNTÂNELE, jud. Iași – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestinar	1921	5	
1618	FÂNTÂNELE, jud. Prahova – Bis. Adormirea Maicii Domnului (Mazâli): chestionar; corespondență, stare precară; deviz reparații (1938); ruinare după cutremur (1940); deviz conservare ruine și componente artistice (1942); Bis. Adormirea Maicii Domnului (Ungureni): chestionar; corespondență; deviz rep. învelitoare (cu o planșă – 1923); deviz construire pridvor și reparații curente (1938); deviz și caiet de sarcini reparații după cutremur; caiet de sarcini restaurare pictură (1942); semnatari: H. Teodoru, Șt. Balș, P. Demetrescu, I. Mihail, V. Moisescu, S. Becu	1921–1946	140	
1619	FÂNTÂNELE NEGRE, jud. Mehedinți – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar	1921	4	
1620	FÂRȚANEȘTI, jud. Covurlui – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	2	
1621	FÂSTÂCI, jud. Vaslui – Schitul Fâstâci cu Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență, deviz reparații (1930); degradări datorate cutremurului (1940); deviz restaurare biserică și clopotniță (1942); deviz consolidare turn clopotniță (1949); Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Bălești): chestionar și corespondență; Bis de lemn Sf. Nicolae (Cosmești): chestionar; deviz restaurare (1931); semnatari: Șt. Balș, H. Teodoru, V. Moisescu, episcop de Huși (Nifon)	1921–1949	79	file degradate
1622	FLĂMÂNDA, jud. Mehedinți – Bis. Învierea Domnului: chestionar	1921	2	
1623	FLĂMÂNZENI, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Atârnați): chestionar; corespondență, descriere; deviz reparații (cu un plan); ofertă pictură din nou; Bis. Sf. Împărați (Buciumeni): chestionar; corespondență; semnatari: P. Demetrescu, I. Mihail	1921–1939	22	
1624	FLĂMÂNZEȘTI, Curtea de Argeș, jud. Argeș – Bis. Sf. Voievozi: chestionar; corespondență, descriere; deviz			

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
	restaurare pictură (1923); semnalarea existenței mormântului lui Lecomte Du Nouÿ în curtea bisericii; deviz reparații curente (1925); semnatari: P. Demetrescu, G. Teodorescu (pictor restaurator)	1921–1925	18	
1625	FLEAȘCA, jud. Brăila – Bis. Sf. Apostoli, Bis. Sf. Nicolae (Slobozia – Cireșu): chestionare	1921	9	
1626	FLOREȘTI, jud. Prahova – Conacul „Micul Trianon" și parcul înconjurător: corespondență; Decret regal ptr. clasare mon. istoric (1946); nominalizare proprietar; Bis. Sf. Treime și Nașterea Maicii Domnului: chestionar; semnatari: regele Mihai, M. Ralea, Al. Lapedatu, Șt. Balș	1921–1946	13	
1627	FLOREȘTI, jud. Putna – Bis. Sf. Ilie: chestionar	1921	2	
1628	FLOREȘTI, jud. Putna – Bis. Sf. Voievozi (Gugești): corespondență; chestionar; deviz reparații	1942	11	
1629	FLOREȘTI, jud. Tutova – Bis. Sf. Ilie (a fostei mănăstiri): chestionar,corespondență	1921–1946	7	
1630	FLORICA, jud. Muscel – Bis. de lemn (a lui Horea) din incinta Căminului ptr. patrioți greci: corespondență, Patriarhia propune mutarea bisericii în Dragoslavele, Comitetul ptr. Așezămintele Culturale nu aprobă; instrucțiuni ptr. mutarea bisericilor de lemn (tipizat)	1950	6	
1631	FLORU, jud. Olt – Bis. Sf. Împărați și Sf. Dimitrie: chestionar; corespondență; deviz reparații și eliminare umezeală; Bis. Sf. Împărați (Icoana): chestionar; semnatari: Șt. Balș, H. Teodoru	1921–1944	14	
1632	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Apostoli: chestionar	1921	2	
1633	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Domnească Cuvioasa Paraschiva: chestionar; corespondență, dorința parohiei de a ridica o clădire (școală de cântăreți) lângă biserică (cu un plan de situație și un plan proiect – 1939), CMI nu aprobă; degradări produse de cutremur (1940), primăria dorește dărâmarea turnului clopotniță, CMI nu aprobă (1941), foto după cutremur; deviz consolidare și reparații biserică și clopotniță (1941); semnatari: V. Brătulescu, Șt. Balș, H. Teodoru, V. Moisescu, Primăria Focșani	1921–1941	29+1 foto	
1634	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Donie (Adormirea Maicii Domnului): chestionar; corespondență, cerere reparații; stare precară (1939); deviz restaurare și caiet de sarcini (cu un plan secțiune – 1942); 5 foto (1942), CMI consideră pictura nevaloroasă; semnatari: H. Teodoru, V. Moisescu, I. Mihail, V. Brătulescu	1921–1946	82+5 foto	
1635	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Dumitru; chestionar; corespondență, necesită reparații; devize reparații (1923 și 1936); semnatari: P. Demetrescu, N. Ghika – Budești, H. Teodoru	1921–1936	17	
1636	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Dumitru și Metodie (1910): chestionar	1921	2	
1637	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Gheorghe Nord („din ocol"): chestionar; corespondență; istoric; descriere; deviz reparații (1927); deviz reparații și construire turlă pe naos și pridvor, caiet de sarcini restaurare pictură (1938); descriere după			

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
	cutremur; deviz reparaţii şi consolidare biserică, clopotniţă, casă parohială (1941–1943); 3 planuri strane; semnatari: S. Becu, H. Teodoru, I. Mihail, V. Moisescu	1921–1943	78	
1638	FOCŞANI, jud. Putna – Bis. Sf. Nicolae (Tăbăcari): chestionar	1921	2	
1639	FOCŞANI, jud. Putna – Bis. Sf. Nicolae Vechi: chestionar; corespondenţă; recepţie lucrări pictură din nou; printre semnatari: I. Mihail	1921–1929	4	
1640	FOCŞANI, jud. Putna – Bis. Sf. Nicolae Nou: chestionar; corespondenţă; descriere, biserica este ruinată, picturi valoroase; deviz restaurare (cu 3 planuri – faţadă, secţiune, acoperiş – 1943); semnatari: H. Teodoru, V. Moisescu, Primăria Focşani, V. Brătulescu	1921–1943	23	
1641	FOCŞANI, jud. Putna – Bis. Sf. Ioan Botezătorul: chestionar; corespondenţă; înfiinţare Comitet ptr. restaurare biserică; descriere; patetice apeluri ptr. restaurare; deviz restaurare (cu 3 pl. releveu – 1943); recepţie lucrări (1951); deviz consolidare şi întreţinere (1951); semnatari: V. Moisescu, Şt. Balş	1921–1951	43	
1642	FOCŞANI, jud. Putna – Bis. Jălăboiu (Adormirea Maicii Domnului): chestionar; corespondenţă; descriere, modificări numeroase în timp; deviz reparaţii şi extindere (cu 1 pl. clopotniţă – 1943); deviz schimbare învelitoare; deviz restaurare pictură; semnatari: H. Teodoru, S. Becu	1921–1945	32	
1643	FOCŞANI, jud. Putna – Bis. Sf. Gheorghe (în cimitirul Sudic): chestionar	1921	3	
1644	FOCŞANI, jud. Putna – Bis. Sf. Împăraţi (capelă militară): chestionar	1921	2	
1645	FOCŞANI, jud. Putna – Bis. Sf. Mina: chestionar; descriere, corespondenţă, propunere declasare; 2 planşe – releveu	1921–1942	20	
1646	FOCŞANI, jud. Putna – Bis. Ovidenia din Armeni (Intrarea Maicii Domnului în Biserică): chestionar; stare precară, descriere; deviz reparaţii (1928) şi refacere clopotniţă; semnatari: V. Drăghiceanu, S. Becu, N. Ghika-Budeşti	1921–1928	12	
1647	FOCŞANI, jud. Putna – Bis. Precista (a fostei mănăstiri Adormirea Maicii Domnului): chestionar; nominalizarea ctitorilor: descriere ruine mănăstire; deviz reparaţii casă parohială (1937); deviz reparaţii interioare la biserică; controverse privind funcţionarea unui depozit de benzină lângă biserică, CMI cere desfiinţarea depozitului; deviz consolidare ziduri de sub turlă (cu 1 schiţă – 1938); deviz restaurare pridvor şi faţă de (1939); deviz restaurare după cutremur; deviz restaurare casă parohială; 1 planşă turlă, arcade pridvor; deviz restaurare catapeteasmă (1945); cerere construire cafas în pronaosul bisericii (1950); semnatari: N. Ghika-Budeşti, Şt. Balş, primăria Focşani (A. Rădulescu), S. Becu, Em. Costescu, H. Teodoru, V. Moisescu	1921–1950	129	
1648	FOCŞANI, jud. Putna – Bis. Profetul Samuil: chestionar; corespondenţă	1921–1928	5	
1649	FOCŞANI, jud. Putna – Bis. Sf. Spiridon: chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii şi construire clopotniţă (1942); semnatari: H. Teodoru, S. Becu	1921–1942	36	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1650	FOCŞANI, jud. Putna – bis. Stamatineşti şi Bis. Săpunaru. Bis. Stamatineşti: corespondenţă; ruinată (1922); primăria cere demolarea, CMI nu aprobă; descriere; deviz restaurare (1939). Bis. Săpunaru: corespondenţă, descriere; deviz restaurare (1938); deviz pictură din nou (1939); semnatari: H. Teodoru, S. Becu, I. Mihail	1921–1942	31	
1651	FOCŞANI, jud. Putna – Bis. Tăbăcari (Sf. Voievozi): chestionar; corespondenţă; deviz rep. şi consolidare după cutremur; semnatari: Em. Costescu, H. Teodoru	1921–1943	18	
1652	FOCŞANI, jud. Putna – Vama veche: corespondenţă, Min. Comunicaţiilor cere demolarea, CMI aprobă cu anumite condiţii; 2 planşe – releveu	1941	4	una foto.
1653	FOCURI, jud. Iaşi – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar:	1921	2	
1654	FOFELDEA, jud. Sibiu – Casa August Treboniu Laurian: corespondenţă, stare de ruină, cerere reparaţii	1939	6	
1655	FOIŞORU, jud. Dolj – Bis. Sf. Nicolae (ruinată), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Belcinu): chestionare	1921	6	
1656	FOLEŞTI, jud. Vâlcea – Bis. Trei Ierarhi (Foleştii de Jos): chestionar; corespondenţă, descriere; devize reparaţii şi întreţinere (1927, 1935). Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva (Foleştii de Jos): chestionar; descriere arhitectură şi pictură; deviz reparaţii pictură (1923–1925) Bis. Sf. Apostoli şi Sf. Dimitrie (Dosul), Bis. de lemn Sf. Îngeri (Bălţăţeni): chestionare; semnatari: Al. Referendaru, I. L. Atanasescu	1921–1943	39	
1657	FOLTEŞTI, jud. Covurlui – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Cuvioasa Paraschiva (Tămăoani): chestionare	1921	6	
1658	FOMETEŞTI, com Ciuperceni, jud. Gorj – Bis. Fometeşti: chestionar; Bis. de lemn Sf. Vasile (Văianu): chestionar; Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar; Bis. Sf. Vasile (Strâmba): chestionar; descriere; deviz reparaţii; Bis. Sf. Nicolae (Vâlceana): chestionar	1921–1944	28	
1659	FRANCIUNGI, com. Drăguşeni, jud. Vaslui – Bis. de lemn: chestionar; Bis. Drăguşeni: chestionar	1921	5	
1660	FRASIN, jud. Dâmboviţa – Bis. Sf. Nicolae (Băltiţa): chestionar; deviz reparaţii; corespondenţă; descriere arhitectură şi pictură; cerere reparaţii; deviz restaurare după cutremur (cu 2 pl. – faţadă şi secţiune – 1942); Bis. Sf. Haralambie: chestionar; semnatari: S. Becu, N. Ghika-Budeşti, V. Moisescu	1921–1943	48	
1661	FRASIN, jud. Vlaşca – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1662	FRATA, jud. Cluj – Bis. de lemn: corespondenţă, cerere reparaţii; deviz reparaţii	1938	9	
1663	FRATOŞTITA, jud. Dolj – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1664	FRĂSINET, jud. Ilfov – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Noua Văcărească): chestionar; corespondenţă, descoperire piatră cu inscripţie	1921–1938	6	
1665	FRĂSINET, jud. Vlaşca – Bis. Sf. Apostoli, Bis. Duminica Tuturor Sfinţilor (Gălătenii de Sus): chestionare	1921	5	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1666	FRĂTEŞTI, jud. Vlaşca – Bis. Sf. Ecaterina, Bis. Cuvioasa Paraschiva (Daia): chestionare	1921	7	
1667	FRĂŢILEŞTI, jud. Ialomiţa – Bis. Sf. Nicolae, Bis. filială Săveni: chestionare	1921	7	
1668	FRECĂŢEI, jud. Tulcea – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1669	FRÂNCEŞTI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Dumitru (Fumureni): chestionare; Bis. de lemn Sf. Voievozi (Mălăeţu): chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii	1921–1933	16	
1670	FRUMOASA, jud. Teleorman – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Adormirea (Păuleasa): chestionare	1921	7	
1671	FRUMUŞANI, jud. Ilfov – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	3	
1672	FRUMUŞIŢA, jud. Covurlui – Bis. Sf. Gheorghe, Bis. Sf. Împăraţi: chestionare	1921	5	
1673	FRUNTIŞENI, jud. Tutova – Bis. Sf. Voievozi, Bis. de lemn Sf. Gheorghe (Dealu Mare): chestonare; Bis. de lemn Sf. Gheorghe (Grăjdeni): chestionar; istoric; deviz consolidare (1938)	1921–1938	12	
1674	FUNDENI – FRUNZĂNEŞTI, jud. Ilfov – Bis. Sf. Ioan Botezătorul: chestionar; Bis. Sf. Andrei: chestionar; descriere; deviz reparaţii (1936); semnatari: Em. Costescu, H. Teodoru	1921–1936	19	
1675	FULGA de JOS, jud. Prahova – Bis. Sf. Dimitrie, Bis. Sf. Nicolae (Fulga de Sus): chestionare; corespondenţă	1921–1922	6	
1676	FUMURENI, jud. Vâlcea – Ruine biserică (sec. XVII): corespondenţă, descriere vestigii; cercetare; degradări ruine produse de localnici; semnatari: N. Iorga, V. Brătulescu	1940	6	
1677	FUNDENI, jud. Buzău – Bis. Sf. Dimitrie, Bis. Sf. Nicolae (Zărneşti): chestionare	1921	6	
1678	FUNDENI, Bucureşti – Ruine cetate Matei Basarab: corespondenţă, distrugeri produse de localnici; oprire lucrări (ce se executau în perimetrul cetăţii) la insistenţele CMI; schiţă; cercetare; descriere vestigii; 1 planşă (plan de situaţie – 1943); semnari: Min. de Interne, N. Iorga, Primăria Bucureşti	1929–1952	27	
1679	FUNDENI, jud. Tecuci – Bis. Înălţarea Domnului, Bis. Înălţarea Sf. Cruci (Lungaciu): chestionare	1921	5	
1680	FURCULEŞTI, jud. Teleorman – Bis. de lemn Sf. Voievozi, Bis. de lemn (Moşteni): chestionare	1921	6	
1681	FURNICOŞI, jud. Muscel – Bis. Sf. Ioan Botezătorul: chestionar; corespondenţă, stare precară; semnalarea unor inscripţii încastrate în faţadă; deviz reparaţii (1923); printre semnatari: S. Becu	1921–1933	7	
1682	GALAŢI, jud. Covurlui – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar; corespondenţă; stare precară; deviz reparaţii (1942); biserica a suferit stricăciuni în timpul Eteriei; afectată de cutremur (1940) şi de „schijele bolşevice“ (1941); semnatari: Şt. Balş, Camera deputaţilor	1921–1944	16	
1683	GALAŢI, jud. Covurlui – Bis. Precista: chestionar; istoric; descriere arhitectură şi pictură; stare precară; deviz reparaţii (1938); deviz consolidare după cutremur; Bis. Adormirea Maicii			

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
	Domnului (Mavromol): chestionar; corespondenţă, lucrări fără aprobare CMI; deviz reparaţii interioare (1937); semnatari: Şt. Balş, Em. Costescu, Min. Cultelor, episcop Chesarie	1921–1952	43	
1648	GALAŢI, jud. Covurlui – Bis. Sf. Spiridon: corespondenţă; deviz rep. întreţinere	1921	5	
1685	GALAŢI, jud. Covurlui – Bis. Intrarea în Bisrică (Vovidenia): corespondenţă; Bis. Sf. Voievozi (Metoc): chestionar; Bis. Sf. Spiridon: chestionar; corespondenţă; cercetare pictură; Bis. Sf. Ioan Botezătorul, Bis. Cuv. Paraschiva, Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Apostoli, Bis. Sf. Ilie, Bis. Sf. Împăraţi, Bis. Buna Vestire, Bis. Izvoru Maicii Domnului, Bis. Naşterea Maicii Domnului, Bis. Trei Ierarhi, Bis. Sf. Sofia, Bis. Sf. Arhangheli, Bis. Sf. Gheorghe: chestionare; printre semnatari: I. Mihail	1921–1931	70	
1686	GALAŢI, jud. Covurlui – Casa Cuza Vodă, str. Cuza Vodă, nr. 64: CMI cere primăriei să-i dea o destinaţie culturală; descrierea stării de degradare; Bustul lui Cuza: corespondenţă, propunere de a fi mutat în faţa Muzeului; semnatari: V. Drăghiceanu,Cam. Deputaţi	1921–1951	13	
1687	GALAŢI, jud. Covurlui – Muzeu eparhial: corespondenţă, amenajare muzeu în Seminarul teologic Sf. Andrei; CMI cere inventarul obiectelor; referiri la obiecte găsite la Barboşi; semnatari: D. Onciul, V. Drăghiceanu, episcop Nifon	1919–1939	11	
1688	GALBENI, jud. Roman – Bis. Sf. Dimitrie, Bis. de lemn (Bucium): chestionare	1921	5	
1689	GALDA DE JOS, jud. Alba – Bis. de lemn: Proiect de lege ptr. exproprierea bisericii (proprietatea baronului A. Kemeny); corespondenţă; deviz restaurare acoperiş (1929); semnatari: Camera Deputaţilor, H. Teodoru	1929–1940	20	
1690	GALICEA, jud. Ag. – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Sf. Apostoli a fostului schit Flămânda: chestionar; corespondenţă; descriere; deviz reparaţii biserică şi clopotniţă (1923–1927); cercetare; deviz reparaţii şi întreţinere (1938); deviz reparaţii după cutremur; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Teiu): chestionar; corespondenţă, degradări după cutremur; condiţii speciale ptr. reparaţii; semnatari: Al. Referendaru, D. Onciul, P.P. Panaitescu, P. Demetrescu, Em. Costescu	1921–1943	77	
1691	GALICEA MARE, jud Dolj – Bis. Sf. Gheorghe şi Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	2	
1692	GALICIUICA, jud. Dolj – Bis. Izvorul Tămăduirii: chestionar	1921	3	
1693	GARGALÂC, jud. Constanţa – Bis. Sf. Împăraţi: chestionar	1921	3	
1694	GARNAVIŢA, com. Presna, jud. Mehedinţi – Bis. Sf. Ştefan. Bis. Sf. Nicolae (Costeşti), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Presna): chestionare şi corespondenţă	1921–1943	10	file degradate
1695	GARVĂN, jud. Tulcea – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	5	
1696	GARVĂN, jud. Tulcea – Cetatea Dinogeţia: corespondenţă, degradări produse de localnici; găsirea unor monede şi vase; se cere Jandarmeriei paza cetăţii; semnatari: H. Teodoru, V. Drăghiceanu, Min. de Interne	1936	2	
1697	GĂEŞTI, jud. Dâmboviţa – Bis. Naşterea Sf. Ioan Botezătorul, Bis. Sf. Treime, Bis. Sf. Nicolae (Boanga), Bis. Sf. Ilie:			

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
	chestionare; Bis. Intrarea în Biserică (Cioflec): chestionar; corespondenţă, stare (ruinată), descriere; deviz reparaţii (1923); primăria locală cere demolarea; 2 planşe; semnatari: P. Demetrescu, G. Balş, H. Teodoru, Academia Română (preşedinte, Al. Lapedatu)	1921–1943	42	
1698	GĂGENI – VINTILEANCA, jud. Buzău – Bis. Sf. Dumitru, Bis. Sf. Voievozi (Săhăteni): chestionar	1921	8	
1699	GĂICEANA, jud. Tecuci – Bis. Cuvioasa Paraschiva (Huţu), Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Recea), Bis. Sf. Treime: chestionare	1921	12	
1700	GĂNEŞTI, com. Hulubeşti, jud. Dâmboviţa – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Adormirea Maicii Domului (Hulubeşti): chestionare	1921	8	
1701	GĂISENI, jud. Dâmboviţa – Bis. Sf. Nicolae a fostului schit: chestionar; corespondenţă; deviz restaurare după cutremur; parohia doreşte dărâmarea bisericii şi construirea alteia noi; deviz restaurare biserică, clopotniţă şi fostele chilii (1945): 4 planşe (faţade, secţiune, plan); semnatari: V. Moisescu, H. Teodoru	1921–1949	79	
1702	GĂLBINAŞI, jud. Ilfov – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Împăraţi (Lamoteşti): chestionare	1921	4	
1703	GĂLEŢENI, jud. Vlaşca – Bis. Duminica Tuturor Sfinţilor, Bis. Sf. Împăraţi (Şoriceşti): chestionare	1921	7	
1704	GĂLPÂIA, jud. Sălaj – Bis. veche de lemn: corespondenţă, cerere materiale ptr. reparaţii acoperiş; deviz reparaţii (1938); parohia vinde biserica Veturiei O. Goga pentru a fi mutată la Ciucea	1937–1939	22	
1705	GĂNEASA, jud. Romanaţi – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1706	GĂNEŞTI,jud. Covurlui – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	2	
1707	GĂNEŞTI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Risipiţi), Bis. de lemn Sf. Dumitru (Contea): chestionare	1921	5	
1708	GĂRĂGĂU, jud. Teleorman – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondenţă, cerere pictare	1921–1925	3	
1709	GĂRDEŞTI, jud. Teleorman – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1710	GĂSTEŞTI, jud. Vlaşca – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	2	
1711	GĂŞTENI, jud. Roman – Bis. Sf. Nicolae: corespondenţă, stare ruină, Episcopia cere dărâmarea	1928	1	
1712	GĂUJANI, jud. Vlaşca – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Cuvioasa Paraschiva (Pietriş): chestionare	1921	5	
1713	GĂURENI, jud. Iaşi – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Gheorghe (Iacobeni), Bis. Sf. Nicolae (Epureni): chestionare; Bis. Sf. Voievozi (Borşa): chestionar; corespondenţă	1921–1940	9	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1714	GĂURICIU, com. Smărdioasa, jud. Teleorman – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Voievozi (Smărdioasa): chestionar; corespondență, descriere; deviz consolidare (1941)	1921–1941	17	
1715	GĂURILE, jud. Putna – Bis. parohială: corespondență	1921	8	
1716	GĂVANA, jud. Argeș – Bis. Duminica Tuturor Sfinților: chestionar; Bis. Sf. Voievozi (Meculești): corespondență; deviz restaurare (1942); Bis. de lemn Sf. Dumitru: corespondență	1921–1943	28	
1717	GĂVĂNEȘTI, jud. Buzău – Bis. Sf. Nicolae: corespondență; deviz pictură din nou și reparații pictură veche; prezentare text inscripție; deviz reparații curente (1942); semnatari: I. Mihail, H. Teodoru	1921–1944	17	
1718	GĂVĂNEȘTI, com. Cornești, jud. Gorj – Bis. de lemn Sf. Ioan Gură de Aur, Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Copăceni), Bis. Tuturor Sfinților (Tălpășești): chestionare	1921	17	
1719	GĂVĂNEȘTI, jud. Romanați – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Broșteni): chestionar; corespondență; deviz reparații curente	1921–1931	12	
1720	GEACA, jud. Cluj – Biserica veche de lemn: corespondență, deține pictură interioară și icoane pe sticlă, necesită reparații; deviz reparații (1943); referiri la Biserica de lemn din Văleni, jud. Satu Mare (părăsită și neîntreținută)	1939–1950	30	
1721	GEAMĂNA, jud. Argeș – Bis. Înălțarea Domnului: corespondență, descriere; deviz reparații (1931)	1927–1931	9	
1722	GEAMĂNU, com. Prund, jud. Argeș – Bis. Înălțarea Domnului: descriere; Bis. Sf. Spiridon: chestionar	1921	7	
1723	GEMENE, jud. Dâmbovița – Bis. Duminica Tuturor Sfinților (Brătulești), Bis. Sf. Nicolae (Capu Coastei), Bis. de lemn (Oncești), Bis. Tuturor Sfinților (Oncești): chestionare și corespondență	1921–1937	18	
1724	GEMENI, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență	1921–1927	7	
1725	GEOAGIU, jud. Hunedoara – Băile romane: descoperirea unor sculpturi de zeități romane în urma cercetărilor arheologice (1939); corespondență; prezentare text inscripție găsită în vestigii; referiri la biserica reformată; semnatari: V. Brătulescu, C. Daicoviciu	1939–1942	9	
1726	GEOAGIU DE SUS, jud. Alba – Bis. Intrarea în Biserică a fostei mănăstiri: corespondență, stare precară; deviz consolidare și lucrări de întreținere (1943); Mitropolia unită Blaj cere insistent restaurarea bisericii, ajunsă aproape ruină (1948); semnatari: C. Daicoviciu, H. Teodoru, V. Moisescu	1941–1948	46	
1727	GEOROCU, jud. Dolj – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Sf. Trei Ierarhi, (Puțurile), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Puțurile): chestionare	1921	11	
1728	GEOSENI, jud. Bacău – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Nașterea Maicii Domnului (Chetriș): corespondență; deviz reparații (1925–1927); deviz reparații (1937); Bis. Nașterea Maicii Domnului (Tamași): chestionar; coresp.	1921–1944	29	
1729	GEOSENI, jud. Bacău – Bis. Sf. Voievozi: corespondență, necesitate reparații	1935–1938	6	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1730	GHEBOAIA, jud. Dâmboviţa – Bis. Sf. Dimitrie: chestionar	1921	2	
1731	GHEBOENI, jud. Dâmboviţa – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	2	
1732	GHELMEZOAIA, jud. Mehedinţi – Bis. Sf. Apostoli, Bis. Sf. Ilie, Bis. Sf. Gheorghe (Garniţa): chestionare	1921	6	
1733	GHERĂSENI, jud. Buzău – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	3	
1734	GHERĂEŞTI, jud. Roman – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	2	
1735	GHERCEŞTI, jud. Dolj – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Înălţarea Domnului (Gârleşti): chestionare	1921	6	
1736	GHERGANI, jud. Dâmboviţa – Conacul I. Ghica: corespondenţă, descriere; prezentare activitate politică a lui I. Ghica; cerere conservare; solicitare clasare mon. istoric, CMI nu aprobă; Bis. Naşterea Maicii Domnului (Colacu), Bis. Sf. Treime (Gămăneşti), Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Ghergani), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Mavrodin): chestionare	1921–1948	19	
1737	GHERGHIŢA, jud Prahova – Bis. Domnească Sf. Prosopie: chestionar; corespondenţa, descriere, date istorioce (ctitor, Matei Basarab); deviz reparaţii (cu un plan – 1939); Bis. Sf. Dumitru: chestionar; corespondenţă; deviz rep. şi consolidare după cutremur; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Mugureni): chestionar	1921–1941	49	
1738	GHERMĂNEŞTI, jud. Ilfov – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Ciofliceni): chestionare	1921	8	
1739	GHERNIGIC, jud. Constanţa – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	2	
1740	GHICA ION, jud. Ialomiţa – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	4	
1741	GHICANI, jud. Tutova – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Nicolae (Ibăneşti): chestionare	1921	6	
1742	GHIDICIU, jud. Dolj – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	3	
1743	GHIDIGENI, jud. Tutova – Bis. Sf. Împăraţi: chestionar; corespondenţă, se cere construirea unei clopotniţe; printre semnatari: H. Teodoru	1921–1929	9	
1744	GHIGHIU, jud. Prahova – Mănăstirea Ghighiu: corespondenţă, degradare clădiri incintă; chestionar ptr. Bis. Sf. Lazăr (din cimitir); recepţie lucrări reparaţii acoperiş (1931); deviz reparaţii după cutremur la Bis. Sf. Lazăr; situaţie definitivă cu reparaţiile necesare la Bis. mare, clopotniţă, stăreţie, Bis. mică (Sf. Lazăr); semnatari: S. Becu, Şt. Balş, Em. Costescu, mitropolit veniamin	1928–1943	36	
1745	GHILĂVEŞTI, jud. Tecuci – Bis. de lemn: corespondenţă, necesită materiale ptr. reparaţii	1938	3	
1746	GHIMPAŢI, jud. Romanaţi – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Sf. Voievozi (Hotărani): chestionar; corespondenţă, se cere ajutor ptr. împiedicarea năruirii bisericii; deviz consolid. şi restaurare (1942)	1921–1942	14	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1747	GHIMPEȚENI, jud. Teleorman – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	2	
1748	GHINDĂOANI, jud. Neamț– Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	5	
1749	GHINDENI, jud. Dolj – Bis. Dumitru și Sf. Gheorghe: corespondență, cerere ajutor ptr. reparații	1921–1930	4	
1750	GHINEȘTI, jud. Dâmbovița – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	3	
1751	GHIORANI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Voievozi: chestionar, coresp.; Bis. Sf. Voievozi (Poienari), Bis. Sf. Nicolae: chestionare și corespondență	1921	9	
1752	GHIRODA, jud. Timiș – Bis. veche: corespondență, se cere demolare și reconstruire bis. mai mare; descriere, stare precară, CMI aprobă reconstruirea cu condiția de a se păstra clopotnița; semnatari: N. Ghika – Budești, V. Drăghiceanu	1935	18	
1753	GHISĂLANI, jud. Olt – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	2	
1754	GHIURCUȚA, jud. Cluj – Bis. de lemn: corespondență, cerere materiale ptr. reparații; descriere degradare; deviz reparații (1938)	1938	5	
1755	GHIZDĂNEȘTI, jud. Constanța – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	1	
1756	GIGHERA, jud. Dolj – Bis. Sf. Dumitru: chestionar	1921	2	
1757	GIOSENI, jud. Bacău – Bis. Nașterea Maicii Domnului: chestionar; corespondență, cerere reparații; ofertă deviz ptr. reparare biserică	1921–1929	10	
1758	GIROV, jud. Neamț – Bis. Sf. Nicolae, Bis. de lemn Nașterea Domnului (Dănești), Bis. de lemn (Botăști), Bis. de lemn Sf. Voievozi (Girov): chestionare	1921	8	
1759	GIUBEGA, jud. Dolj – Bis. Sf. Dumitru: chestonar	1921	5	
1760	GIULEȘTI, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Izvorul Tămăduirii (Roșu): chestionare	1921	5	
1761	GIULEȘTI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Voievozi (Rusănești): chestionar; corespondență, descriere; deviz reparații (1924); Bis. Sf. Voievozi (Omoricea), Bis. Sf. Nicolae (Rusănești): chestionare	1921–1924	19	
1762	GIURCANI, jud. Fălciu – Bis. Sf. Voievozi (Rigălia): corespondență, necesită reparații	1921–1922	5	
1763	GIURGEANA, jud. Tecuci – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Sf. Nicolae (Lihacea), Bis. Sf. Nicolae (Sârbi): chestionare	1921	9	
1764	GIURGENI, jud. Ialomița – Bis. de lemn Sf. Împărați: chestionar	1921	2	
1765	GIURGEȘTI, jud. Fălciu – Bis. Sf. Voievozi: corespondență; deviz reparații	1937	3	
1766	GIURGIȚA, jud. Dolj – Bis. Sf. Dumitru, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Curmătura), Bis. Sf. Voievozi (Portărești): chestionare	1921	11	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1767	GIURGIU, jud. Vlaşca – Ruine paraclis din curtea bisericii Adormirea Maicii Domnului: corespondenţă, paraclisul a fost dărâmat în 1845; descriere ruine; ridicarea unei „cămăruţe" pe locul fostului altar; lucrări necesare ptr. păstrarea vestigiilor (cu 2 planuri – 1942); Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Gheorghe, Bis. Sf. Haralambie, Bis. Sf. Treime – Smârda: chestionare; semnatari: V. Moisescu, H. Teodoru	1921–1942	18	
1768	GIURGIU, jud. Vlaşca – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondenţă; date istorice; recuperarea unui clopot donat de ţarul Nicolae; deviz restaurare turn clopotniţă(cu 2 planşe – 1939); recepţie lucrări; acte financiar-contabile; deviz lucrări de întreţinere şi reparaţii pictură (1942); biserica este avariată de bombardament (1944); descriere; deviz restaurare şi refacere în stil bizantin (cu 6 planşe – 1945); semnatari: H. Teodoru, Primăria Giurgiu, N. Iorga, P. Antonescu	1921–1945	76	
1769	GIURGIU, jud. Vlaşca – Cetatea din insulă: corespondenţă; descriere; date istorice; schiţă; 8 foto; semnatari: P. Demetrescu, V. Drăghiceanu, H. Teodoru	1923–1936	10	
1770	GIURGIU, jud. Vlaşca – Turnul cu ceas: corespondenţă, descriere; degradare, cerere reparaţii; deviz restaurare (1934); recepţie lucrări; inscripţie (text) propusă a fi încastrată pe turn; semnatari: H. Teodoru, Primăria Giurgiu, P. Demetrescu, Min.de Interne	1922–1935	53	
1771	GIURGIUVENI, jud. Argeş – Bis. Sf. Dumitru, Bis. Buna Vestire (Vătăşeşti): chestionare	1921	10	
1772	GIUVĂRĂŞTI, jud. Romanaţi – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1773	GÂDINŢI, jud. Roman – Cetatea „nouă" (Smedorova): corespondenţă; descriere ruine; legende despre cetate şi Ştefan cel Mare; CMI cere exproprierea terenului ptr. conservarea cetăţii; date istorice; schiţă; semnalarea distrugerilor; referiri la găsirea unor monede romane la Costeşti, jud. Baia; semnatari: Prefectura Roman, H. Teodoru, V. Brătulescu, Min. de Interne	1938–1948	20	
1774	GÂDINŢI, jud. Roman – Bis. Sf. Dumitru: chestionar; cercetare; descriere; deviz consolidare şi reparaţii; Bis. de lemn (Pănceşti): chestionar; semnatari: Şt. Balş, I. Mihail	1921–1947	17	
1775	GÂLDĂU, jud. Ialomiţa – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1776	GÂLGĂU, jud. Someş – Bis. de lemn: corespondenţă, cerere mutare la Breaza (Prahova); CMI aprobă; semnatari: V. Brătulescu, Centrul de îndrumare „Straja Ţării"	1939	2	
1777	GÂLTOFANI, com. Bălceşti, jud. Argeş – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondenţă, stare precară, descriere, ctitorită de familia Bălcescu; deviz reparaţii (1938); biserica este „mutilată„; semnatari: Em. Costescu, V. Brătulescu	1921–1940	40	
1778	GÂNGIOVA, jud. Dolj – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondenţă, se aprobă demolarea, biserica nefiind mon. istoric	1921–1943	6	
1779	GÂRBEŞTI, com. Ţibana, jud. Vaslui – Bis. Sf. Împăraţi, Bis. Sf. Adormire (Palanca): chestionare; Bis. de lemn Sf. Voievozi (Mironeasa): chestionar; descriere; deviz reparaţii şi construire clopotniţă (1923); semnatari: V. Ursăcescu, N. Ghika-Budeşti	1921–1924	20	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1780	GÂRLICIU, jud. Constanța – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1781	GÂRBOV, jud. Gorj – Bis. Nașterea Maicii Domnului, Bis. de lemn Sf. Ioan Botezătorul (Valea Vii): chestionare; Bis. de lemn Sf. Nicolae (Murgești): chestionar; corespondență	1921–1938	12	
1782	GÂRBOVĂȚU DE SUS jud. Mehedinți – Bis. de lemn Sf. Toma: chestionar; Bis de lemn Adormirea Maicii Domnului (Pârvulești): chestionar; corespondență, stare de ruină; 3 foto	1921–1946	9	
1783	GÂRBOVI, jud. Ialomița – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1784	GÂRCENI, jud. Vaslui – Bis de lemn Sf. Nicolae: chestionar; corespondență, descriere; deviz reparații (1936); Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Trohan): chestionar; descriere; deviz reparații (1938); Bis. de lemn (Racova): chestionar; semnatari: Șt. Balș, I. D. Trajanescu	1921–1940	40	
1785	GÂRCENI, jud. Vaslui – Bis. de lemn Sf. Voievozi a fostului schit Mălinești: chestionar; descriere; schițe; deviz reparații (1928); schitul a fost părăsit în 1928; deviz reparații clădiri incintă (1941); semnatari: H. Teodoru, V. Drăghiceanu	1921–1941	22	
1786	GÂRCOV, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Nicolae (Siliștoara): chestionare	1921	4	
1787	GÂRLA MARE, jud. Mehedinți – Bis. Pogorârea Sf. Duh: chestionar	1921	3	
1788	GÂRLENI, jud. Bacău – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Nașterea Maicii Domnului (Racila), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Lespezi): chestionare	1921	9	
1789	GÂSTEȘTI, jud. Ilfov – Troiță: corespondență	1938	2	
1790	GĂȘTENI, com. Rădăciuni, jud. Bacău – Bis. de lemn Sf. Voievozi, Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	9	
1791	GÂȘTEȘTI, jud. Suceava – Bis. parohială: chestionar	1921	2	
1792	GLAVACIOC, jud. Vlașca – Mănăstirea Glavacioc cu Bis. Buna Vestire: corespondență, stare precară; deviz reparații curente (1936); recepție lucrări (1937), schiță acoperiș; deviz împrejmuire (1939); deviz restaurare biserică și clopotniță, execuție pridvor nou (1939–1940); descriere avarii după cutremur; deviz restaurare biserică și clopotniță (1942); Ministerul Înzestrării Armatei contribuie cu materiale ptr. restaurare, lucrările de restaurare încep în 1946; Parohia solicită retrocedarea zonei heleșteului unde se găseau vechile cuptoare (amintite și de istoriograful Paul din Alep în sec. XVI); descriere ansamblu și lucrări efectuate de-a lungul timpului; semnatari: V. Drăghiceanu, H. Teodoru, Em. Costescu, P. Antonescu, Al. Lapedatu, Șt. Balș, V. Brătulescu	1928–1951	295	unele file degradate
1793	GLĂVANI, jud. Gorj – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar	1921	4	
1794	GLĂVĂNEȘTI, jud. Tecuci – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență; deviz reparații și pictare (1937); descriere; deviz consolidare și reparații (cu 2 planuri – 1941); semnatari: Șt. Balș, I. Mihail	1921–1944	50	
1795	GLĂVĂNEȘTII VECHI, com Andrieșeni, jud. iași – Bis. Adormirea, Bis. Sf. Nicolae (Andrieșeni), Bis. Sf. Împărați (Șoldana): chestionare și corespondență	1921–1944	10	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1796	GLĂVILE, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Voievozi (Aninoasa); Bis. Cuvioasa Paraschiva (Olteanca), Bis. de lemn Sf. Îngeri (Olteanca), Bis. Sf. Nicolae (Olteanca), Bis. Sf. Dimitrie (Jaroştea): chestionare	1921	10	
1797	GLIGANU, jud. Argeş – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	5	
1798	GLÂMBOCU, com. Bascov, jud. Argeş – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar; descriere, date istorice; prezentare lucrări executate	1921–1949	6	
1799	GLÂMBOCOL, jud. Muscel – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1800	GLODEANU SĂRAT, jud. Buzău – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	3	
1801	GLODEANU SILIŞTEA, jud. Buzău – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Nicolae (Cotorea): chestionare	1921	6	
1802	GLODENI, jud. Dâmboviţa – Bis. filială (1868), Bis. Sf. Ilie, Bis. Sf. Nicolae (Lăculeţe):chestionare	1921	7	
1803	GLODU, com. Livezile, jud. Dolj – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Vârâţi): chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii şi consolidare (cu 4 planşe – 1944)	1921–1944	27	
1804	GODEANU, jud. Mehedinţi – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Dumitru (Păuneşti): chestionare şi corespondenţă	1921–1943	9	
1805	GODENI, jud. Dolj – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar şi corespondenţă	1921–1929	10	
1806	GODENI, jud. Muscel – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	2	
1807	GODINEŞTI, jud. Tecuci – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Sf. Nicolae (Ţigăneşti), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Poeni); chestionare; Bis. Sf. Voievozi (Medeleni): chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1940); Bis. Sf. Nicolae (Valea Salcie): chestionar; deviz rep.	1921–1942	27	
1808	GOEŞTI, com. Vidra, jud. Cluj – Bis. de lemn: descriere; deviz reparaţii	1951	12	
1809	GOGEŞTI, jud. Putna – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului a fostului schit: chestionar	1921	2	
1810	GOGOŞARI, jud. Vlaşca – Bis. de lemn Sf. Dimitrie şi Bis. Sf. Treime: chestionare	1921	4	
1811	GOGOŞU, jud. Dolj – Bis. Sf. Nicolae (Gogoşiţa), Bis de lemn Sf. Nicolae: chestionare	1921	8	
1812	GOGOŞU, jud. Mehedinţi – Bis. Sf. Dumitru: chestionar	1921	3	
1813	GOHOR, jud. Tecuci – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. Sf. Îngeri (Didiţa): chestionare	1921	5	
1814	GOICEA, jud. Dolj – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionare	1921	8	
1815	GOIDEŞTI, jud. Buzău – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Fundata): chestionare	1921	7	
1816	GOIUŞA, jud. Bacău – Bis. de lemn Sf. Dimitrie, Bis. Sf. Împăraţi (Agâşi), Bis. Schimbarea la Faţă (Suliţă): chestionare	1921	12	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1817	GOLANI, jud. Roman – Bis. Sf. Împăraţi, Bis. Sf. Ioan Gură de Aur (Avereşti), Bis. de lemn Sf. Ioan Botezătorul (Izvor): chestionare	1921	7	
1818	GOLĂEŞTI, jud. Iaşi – Bis. de lemn Sf. Împăraţi, Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnulu, Bis. de lemn (Petreşti), Bis. de lemn Pogorârea Sf. Duh (Medeleni), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Lăzăreni); Bis. de lemn Sf. Împăraţi (Cilibiu), Bis. Sf. Nicolae (Cilibiu): chestionare şi corespondenţă	1921–1930	13	
1819	GOLEŞTI, jud. Muscel – Bis. Sf. Treime: chestionar; corespondenţă; date istorice; cerere reparaţii; deviz reparaţii clopotniţă (1920); oferte ptr. restaurare tâmplă; program de lucrări ale Atelierului de reparaţii CMI (1925); restaurarea tâmplei este făcută în cadrul atelierului CMI; deviz supraînălţare clopotniţă (1939); deviz consolidare şi restaurare clopotniţă (1946); deviz reparaţii acoperiş, zidărie interioară şi pictură (1950); 13 planşe-proiect ptr. turlă clopotniţă (1946); semnatari: I. D. Trajanescu, N. Ghika-Budeşti, P. Demetrescu, V. Drăghiceanu, A. Verona, H. Teodoru, V. Moisescu; P. Antonescu, Şt. Balş, A. Scheletti	1915–1950	168	
1820	GOLEŞTI, jud. Muşcel – Conacul Goleşti: corespondenţă; decret regal ptr. clasare mon. istoric (1936); descriere; conacul este expropriat şi trecut în patrimoniul statului; date istorice; referiri la devastările făcute de legionari; nominalizare proprietari; act de donaţie a conacului şi a parcului către Administraţia Casei Bisericii (1910); dorinţa înfiinţării unui orfelinat ptr. copii orfani din război şi un muzeu (1942); cercetare; deviz şi condiţii speciale ptr. restaurare; ordine de şantier; 23 planşe ptr. casele anexe şi detalii (1942); semnatari: N. Iorga, H. Teodoru, Paul D. Goma (rezident regal), Min. de Interne, Em. Costescu, V. Brătulescu, Al. Lapedatu, Min. Apărării Naţionale, C. Daicoviciu	1910–1948	168	
1821	GOLEŞTII BADII, jud. Muşcel – Bis. Sf. Visarion şi Cuvioasa Parachiva: chestionar; corespondenţă, descriere; deviz reparaţii (1925); deviz consolidare şi reparaţii (1938); Bis Adormirea Maicii Domnului: chestionar; semnatari: P. Demetrescu, N. Ghika-Budeşti	1921–1938	22	
1822	GOLFINU, jud. Romanaţi – Bis. Sf. Ioan Botezătorul, Bis. Sf. Nicolae (Vlaşca): chestionare şi corespondenţă	1921–1938	10	
1823	GORDĂNEASA, jud. Mehedinţi – Bis. Sf. Treime, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Ponoarele): chestionare	1921	5	
1824	GORGOTA, jud. Dâmboviţa – Mănăstirea Gorgota cu Bis. Schimbarea la Faţă: chestionar; corespondenţă, descriere degradare; deviz consolidare şi reparaţii la biserică (1941); cerere dărâmare ruine chilii, Comitetul ptr. Aşezămintele Culturale cere cercetare şi relevee; schiţă; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Răsvadul de Jos), Bis. Sf. Nicolae (Răsvadul de Sus): chestionare; semnatari: Em. Costescu, H. Teodoru	1921–1952	30	
1825	GORGOTA, jud. Prahova – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar şi corespondenţă	1921–1941	7	
1826	GORNENŢI, jud. Mehedinţi – Bis. de lemn Sf. Voievozi, Bis. Sf. Nicolae (Molarişca): chestionare	1921	8	
1827	GORNEŢ, jud. Prahova – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Cuib), Bis de lemn Sf. Dimitrie (Nucet): chestionare	1921	8	

0	1	2	3	4
1828	GOROVEI, jud. Dorohoi – Mănăstirea Gorovei: chestionar; inventar cu patrimoniul deținut; degradări produse de furtună (1938); deviz reparații acoperiș biserica mare (1938); semnatari: N. Ghika-Budești, N. Iorga	1921–1941	18	
1829	GORUNEȘTI, jud. Vâlcea – Bis. Intrarea în Biserică: chestionar; corespondență, descriere; deviz lucrări întreținere și restaurare (1934)	1921–1938	12	
1830	GORUNEȘTI, jud. Vâlcea – Bis. de lemn Sf. Arhangheli, Bis. Cuvioasa Paraschiva (Bărcănești), Bis. Intrarea în Biserică (Boghea), Bis. de lemn Sf. Voievozi (Oculești), Bis. Sf. Voievozi (Meeni): chestionare	1921	12	
1831	GORUNI, jud. Iași – Biserică: o planșă turn clopotniță		1	
1832	GOSTINU, jud. Vlașca – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1833	GOVORA, jud. Vâlcea – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar; corespondență, necesită reparații, descriere; deviz reparații (1925)	1921–1925	19	
1834	GOVORA, jud. Vâlcea – Mănăstirea Govora cu Biserica Adormirea Maicii Domnului: corespondență, cerere materiale ptr. reparații chilii sud; situație cu lucrări la chilii (1920); prezentare inscripții clopote; chestionar; recepție lucrări (1922); deviz reparații învelitoare clopotniță (1922); deviz reparații curente la clădiri anexe (1922); descriere degradări; oferte ptr. construire clopote; deviz consolidare zid incintă (1923); deviz lucrări întreținere la biserică și stăreție (1930); deviz refacere învelitori chilii nord (1934); recepție lucrări stăreție (1940); acte financiar-contabile; descriere degradări după cutremur; deviz consolidare biserică și clopotniță (1941–1942); lucrări la stăreție fără aprobare CMI; deviz refacere pavaj curte și balcon chilii (1941); 5 planșe chilii; recepție lucrări (1943); deviz reparații vechea trapeză, împrejmuire, clopotniță (1943); deviz reparații turn clopotniță (1945–1946); semnatari: N. Ghika-Budești, V. Drăghiceanu, I. Trajanescu, Al. Referendaru, I. L. Atanasescu, H. Teodoru, episcop Nifon Craioveanu, N. Iorga, P. Antonescu, Em. Costescu, V. Brătulescu	1920–1947	269	unele file degradate
1835	GRABICINA, jud. Buzău – Bis. de lemn Sf. Voievozi și Bis. de lemn Intrarea în Biserică: chestionare	1921	6	
1836	GRATIA, jud. Vlașca – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; deviz reparații (1930); Bis. Sf. Dimitrie (Fărcășeanca), Bis. Sf. Gheorghe (Drăghinești): chestionare	1921–1930	15	
1837	GRĂDINARI, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Fălcoianca): chestionar; descriere pictură și reparații necesare; deviz reparații și restaurare pictură (1922); semnatari: I. Mihail, N. Ghika-Budești	1921–1922	16	
1838	GRĂDINILE, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Adormirii Maicii Domnului (Plăviceanca): chestionare	1921	4	
1839	GRĂDIȘTEA, com. Mareș, jud. Argeș – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Mareș): chestionare	1921	7	
1840	GRĂDIȘTEA, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Împărați, Bis. Sf. Nicolae (Tina), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Diaconești): chestionare	1921	8	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1841	GRĂDIȘTEA, jud. Vlașca – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; deviz reparații (1941); deviz și caiet de sarcini restaurare pictură; semnatari: I. Mihail, H. Teodoru	1921–1943	22	
1842	GRĂDIȘTEA MĂXINENI, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; deviz restaurare (1933); recepție lucrări (1933); schițe; deviz restaurare și construire turlă clopotniță (1939); descriere degradări după cutremur; devize consolidare și restaurare (1942–1945); 2 foto (1943); Bis. Sf. Treime (Grecii de Sus): chestionar; semnatari: H. Teodoru, Patriarhul Veniamin, Em. Costescu, V. Brătulescu	1921–1945	187	
1843	GRECII DE MIJLOC, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului (Scuipici): corespondență, cerere reparații; recepție lucrări (1933); descriere; deviz reparații (1935); semnatari: H. Teodoru, S. Becu	1933–1940	8	
1844	GRĂJDENI, jud. Tutova – Mănăstirea Grăjdeni: corespondență	1950	3	
1845	GRĂMEȘTI, jud. Dorohoi – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. Sf. Nicolae (Verpalea): chestionare; Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Rudești): chestionar; corespondență; deviz restaurare (1934); parohia cere demolarea bisericii și construirea uneia mai mare, CMI propune restaurarea; semnatari: Șt. Balș, N. Ghika-Budești	1921–1938	21	
1846	GRĂMEȘTI, com. Costești, jud. Vâlcea – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar; stare precară; deviz reparații (1922); deține icoane cu semnătura pictorului Bogdan (sec. XVII)	1921–1947	13	
1847	GREACA, jud. Ilfov – Bis. parohială: chestionar și corespondență	1921–1929	6	
1848	GREBENAȚ (localitate în Iugoslavia) – date istorice; corespondență, semnalarea existenței a două cetăți romane (ruine), se cere cercetarea vestigiilor; localitatea are populație majoritar românească; 2 foto cruci din 1293; printre semnatari: V. Brătulescu	1938	5	
1849	GRECEȘTI, jud. Dolj – Bis. Sf. Ioan Botezătorul: corespondență, propunere renovare pictură; deviz reparații întreținere; Bis. Sf. Apostoli (Horezu – Poenari), Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Rebegi): chestionare	1921–1944	20	
1850	GRECEȘTI, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Împărați: chestionar	1921	4	
1851	GRECI, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae și Cuvioasa Paraschiva, Bis. Sf. Nicolae (Puntea de Greci), Bis. Intrarea în Biserică (Petrești): chestionare	1921	11	
1852	GRECI, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Conacul Alex. Vodă Ghica (Căciulați – Ilfov): corespondență; un document cu stema princiară a familiei Mavrocordat; cerere conservare; semnatari: N. Iorga, Irina Mavrocordat, V. Brătulescu	1921–1939	6	
1853	GRECI, jud. Romanați – Bis. Sf. Împărați: chestionar; decriere; deviz reparații (1933); Bis. Sf. Nicolae (Ostrov): chestionar; deviz restaurare (1946)	1921–1946	22	
1854	GRECI, jud. Tulcea – Bis. Adormirea Maicii Domnului: corespondență	1921	3	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1855	GRECI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Împăraţi, Bis. Cuvioasa Paraschiva (Milostea): chestionare	1921	6	
1856	GRINDENI, jud. Dolj – Bis. Sf. Gheorghe, Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Nicolae (Lişteana), Bis. Sf. Treime (Orăşani): chestionare; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Ostroveni): chestionar; corespondenţă; memoriu ptr. restaurare pictură; recepţie lucrări (1931)	1921–1932	30	
1857	GRINDU, jud. Ialomiţa – Bis. Înălţarea Domnului: chestionar	1921	3	
1858	GRINŢIEŞUL MARE, com. Bistricioara, jud. Neamţ – Bis. de lemn Duminica Tuturor Sfinţilor: chestionar; corespondenţă, descriere; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Poiana), Bis. Sf. Voievozi (Bistricioara): chestionare	1921–1938	11	
1859	GRIVIŢA, jud. Ialomiţa – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1860	GRIVIŢA, jud. Tutova – Bis. Sf. Dimitrie, Bis. Sf. Împăraţi: chestionare	1921	4	
1861	GROJDIBODU, jud. Romanaţi – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1862	GROPANELE, jud. Mehedinţi – Bis. Sf. Dumitru: chestionar	1921	3	file degradate
1863	GROPENI, jud. Brăila – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1864	GROPILE, jud. Bacău – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	2	
1865	GROPŞANI, jud. Romanaţi: Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1866	GROŞEREA, jud. Gorj – Bis. de lemn: corespondenţă, Episcopia cere demolarea bisericii, CMI cere cercetarea cazului; Bis. Sf. Arhangheli: chestionar; corespondenţă, stare precară; semnatari: Al. Lapedatu, episcop Sofronie	1915–1944	9	
1867	GROZEŞTI, jud. Bacău – Bis. Sf. Împăraţi: chestionar	1921	2	
1868	GROZEŞTI, jud. Mehedinţi – Bis. Sf. Voievozi (ruină): chestionar	1921	2	
1869	GRUIA, jud. Mehedinţi – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	4	
1870	GRUMĂZEŞTI, jud. Neamţ – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Atanasie şi Chiril (Chiricheşti); Bis. Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul (Topoliţa); Bis. Sf. Varvara (Ocea): chestionare	1921	10	
1871	GUBANCEA, jud. Dolj – Bis. Gheorghe: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Bucovicioara): fişă	1921	4	
1872	GUGEŞTI, jud. Fălciu – Bis. Sf. Nicolae: corespondenţă; conflicte în legătură cu proprietatea asupra terenului; deviz reparaţii (1936); oferte ptr. restaurare pictură; semnatari: V. Drăghiceanu, Şt. Balş, I. Mihail	1921–1939	22	
1873	GURA BOULUI, jud. Olt – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Sf. Nicolae (Chitani), Bis. Cuvioasa Paraschiva (Foteşti): chestionare	1921	6	
1874	GURA CĂINARI, jud. Soroca – Bis. din cimitir: corespondenţă; schiţă – plan situaţie	1938	3	
1875	GURA FOII, jud. Dâmboviţa – Bis. Sf. Gheorghe (Băneşti), Bis. Sf. Nicolae (Foia), Bis. Sf. Voievozi (Băneştii de Jos): chestionare	1921	10	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1876	GURA HUMORULUI, jud. Suceava – Mănăstirea Humor: corespondenţă, semnalarea deteriorării învelitorilor şi a picturilor interioare (1934); referiri la ruinele bisericii vechi, CMI cere cercetare arheologică şi oprirea devastării ruinelor; deviz restaurare pictură (1937); propuneri ptr. restaurare turn (1641), biserica Sf. Gheorghe şi ruina vechii biserici; semnatari: H. Teodoru, Mitropolia Bucovinei, I. Mihail, N. Iorga, N. Ghika-Budeşti, V. Drăghiceanu, P. Luţa (CMI – Secţia Cernăuţi)	1929–1943	23	
1877	GURA LARGU, com Călugăreni, Jud. Neamţ – Bis. de lemn Buna Vestire: chestionar; corespondenţă; Bis. de lemn Trei Ierarhi (Largu), Bis. Sf. Gheorghe (Corvin), Bis. de lemn Sf. Dumitru (Călugăreni): chestionare	1921–1943	13	
1878	GURA MOTRULUI, jud. Mehedinţi – Mănăstirea Gura Motrului cu Biserica Cuvioasa Paraschiva: corespondenţă; date istorice; alunecări de teren şi deteriorare biserică (1915); mănăstirea este jefuită (1921); CMI cere trimiterea obiectelor cu valoare arheologică la muzeul Comisiunii; chestionar; pomelnic cu ctitorii mănăstirii; cerere instalare Şcoală de meserii în fosta stăreţie; 2 planuri releveu ansamblu şi 2 planuri amenajare (1928); deviz consolidare şi reparaţii biserică (cu 2 planuri – 1931); proces verbal cu rezultatele cercetărilor arheologice (1934); 11 planşe cu restaurare biserică şi mobilier (1944–1945); deviz restaurare clădiri aripă sud (cu 2 planşe – 1945); deviz reparaţii urgente la biserică, stăreţie, clădiri S.–V. (1945); deviz restaurare chilii (1946–1947); semnatari: Al. Lapedatu, N. Ghika-Budeşti, Min. Cultelor şi Artelor, V. Drăghiceanu, I.L. Atanasescu, episcop Nifon Craioveanu, Em. Costescu, V. Brătulescu, H. Teodoru, P. Antonescu, V. Moisescu, C. Rădulescu – Motru	1915–1948	176+8 foto	
1879	GURA MOTRULUI, jud. Mehedinţi – Mănăstirea Gura Motrului: corespondenţă; deviz consolidare şi întreţinere biserică şi clopotniţă (cu 3 planşe – 1939); semnalarea erodării dealului mănăstirii de râul Motru, se cer lucrări de îndiguire (1939); descriere urmări cutremur; deteriorare tâmplă biserică (1942); cerere înfiinţare orfelinat de maici în fostele case ale stăreţiei (1942); recepţie lucrări (1944); semnatari: I.L. Atanasescu, N. Iorga, H. Teodoru, Al. Lapedatu, mitropolit Nifon, V. Moisescu	1939–1944	89	
1880	GURA MOTRULUI, jud. Mehedinţi – Mănăstirea Gura Motrului: corespondenţă; condiţii speciale ptr. restaurare vechile chilii; deviz restaurare biserică şi clopotniţă veche (cu planuri releveu şi proiect 1944–1945); istoric; deviz intervenţii urgente la biserică, învelitoare chilii; date istorice şi descrierea intervenţiilor asupra mănăstirii de-a lungul timpului; recepţie lucrări la biserică şi clopotniţă; deviz restaurare stăreţie (cu planuri releveu şi proiect), memoriu-istoric (cu bibliografie); releveu mănăstire (cu planuri ansamblu); semnatari: Em. Costescu, P. Antonescu, Şt. Balş, H. Teodoru, mitropolit Nifon, I. L. Atanasescu	1944–1945	167	
1881	GURA NIŞCOVULUI, jud. Buzău – Bis. Sf. Voievozi (Nişcov): chestionar; corespondenţă, cerere refacere pictură, deteriorare catapeteasmă; Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Cărlomăneşti): chestionar; Bis. Sf. Ioan (Săsenii Noi): chestionar; 1 plan releveu; corespondenţă, descriere; deviz reparaţii şi restaurare pictură; Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva (Săsenii Vechi): chestionar; descriere; 1 plan releveu; deviz reparaţii (1943); semnatari: I. Mihail, P. Demetrescu	1921–1943	45	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1882	GURA OCNIȚA, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae, Sf. Pantelimon și Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	3	
1883	GURA PADINII, jud. Romanați – Bis. Sf. Dumitru: chestionar	1921	4	
1884	GURA RĂCĂTĂU, com. Răcătău, jud. Bacău – Bis. Sf. Împărați: chestionar; corespondență; deviz reparații (1942); Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Mazili): chestionar; Bis. de lemn Sf. Voievozi (Recea): chestionar	1921–1944	18	
1885	GURA RÂULUI, jud. Sibiu – Bis. greco-catolică (1202): corespondență, mareșalul I. Antonescu subvenționează restaurarea bisericii; descriere inscripție care atestă anul construirii (1202)	1942	4	
1886	GURA SĂRĂȚII, jud. Buzău – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Treime (Valea Botii), Bis. Sf. Voievozi (Nenciulești): chestionare	1921	9	
1887	GURA ȘUȚI, jud. Dâmbovița – Bis. Duminica Tuturor Sfinților: chestionar	1921	3	
1888	GURA TEGHI, jud. Dolj – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Gura Pălținișului): chestionare	1921	6	
1889	GURA VĂII, jud. Dolj – Ruine mănăstire: corespondență, descriere; date istorice; un plan de situație	1948	4	
1890	GURA VĂII DE JOS, com. Căciulești, jud. Neamț – Bis. de lemn Sf. Voievozi, Bis. de Lemn Adormirea Maicii Domnului (Turturești), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Căciulești), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Verșești), Bis. de lemn Sf. Ioan Botezătorul (Gura Văii de Sus): chestionare	1921	12	
1891	GURA VITIOAREI, jud. Prahova – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	4	
1892	GURA VULCĂNII, com. Vulcana Pandele, jud. Dâmbovița – Schit Fusea: chestionar; corespondență; descriere pisanie; deviz reparații biserică (1938); deviz restaurare pictură (1938); Bis. Adormirea Maicii Domnului (Vulcana Pandele): chestionar; corespondență, stare precară; Schitul Bunea cu biserica Sf. Arhangheli: chestionar; corespondență, descriere, prezentare intervenții asupra bisericii în sec. XVIII și XIX; deviz reparații (1928–1930); semnatari: I. Mihail, S. Becu, D. Onciul, Em. Costescu, V. Brătulescu	1921–1947	69	
1893	GURENI, com. Peștișani, jud. Gorj – Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Senea), Bis. de lemn Intrarea în Biserică (Hobița Clăcași), Bis. Intrarea în Biserică (Hobița Moșneni), Bis. Sf. Gheorghe (Peștișani), Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva (Suseni), Bis. Cuvioasa Paraschiva (Boroșteni): chestionare; Bis. Sf. Nicolae (Francești), Bis. de lemn Sf. Gheorghe (Boașca): chestionare și corespondență	1921–1938	41	
1894	GURGUEȚI, jud. Brăila – Bis. Sf. Apostoli, Bis. Sf. Vasile (Cioflan), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Voinești): chestionare	1921	6	
1895	GUSTAVĂȚ, jud. Olt – Bis. Sf. Îngeri (Berindei): chestionar; Bis. Sf. Voievozi (Cioflan): chestionar; corespondență, deteriorări produse de revărsarea Oltului	1921–1944	22	
1896	GUȘAȚI, jud. Muscel – Bis. Sf. Nicolae și Cuvioasa Paraschiva: chestionar; Bis. Sf. Apostoli (Vrănești): chestionar; corespondență; deviz reparații (1939)	1921–1940	9	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1897	GUȘORENI, jud. Vâlcea – Bis. de lemn Intrarea în Biserică, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Butari), Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva (Măgureni), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Piscupia), Bis. de lemn Sf. Arhangheli (Spârleni): chestionare	1921	11	
1898	GVARDINIȚA, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1899	HABUD, jud. Prahova – Biserică (ruină): corespondență, descriere, cerere folosire materiale din ruină ptr. construire casă parohială	1920	2	
1900	HADÂMBU, com. Mogoșești, jud. Iași – Schitul Hadâmbu cu biserica Nașterea Maicii Domnului: chestionar; corespondență, stare precară (1924); cercetare, devize restaurare (1928–1941); date istorice; oferte restaurare; licitație ptr. adjudecare lucrări reparații; semnatari: V. Ursăcescu, H. Teodoru, G. Balș, N. Ghika-Budești, Șt. Balș	1921–1941	71	
1901	HAGIENI, jud. Ialomița – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1902	HAIMANALE, jud. Prahova – Bis. Sf. Dumitru: corespondență; inventar patrimoniu mobil și imobil	1902–1906	6	
1903	HAIRANCHIOI, jud. Constanța – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Caraci), Bis. Sf. Dimitrie (Demircea), Bis. Sf. Nicolae (Schender): chestionare	1921	13	
1904	HALEȘ, com Tisău, jud. Buzău – Mănăstirea Ciolanu; chestionar; corespondență; cercetare pictură; descriere degradări după cutremur; deviz restaurare biserica Sf. Apostoli și biserica Schimbarea la Față (1941); deviz reparații stăreție nouă, trapeză, clopotniță și arhondaric (1942); semnatari: I. Mihail, V. Drăghiceanu, V. Moisescu, H. Teodoru	1921–1942	58	
1905	HAMEUȘI, jud. Bacău – Bis. Sf. Împărați: chestionar; Bis. Sf. Voievozi (Hemciuși): chestionar; corespondență, cerere reparații, descriere, ofertă ajutor tehnic; semnatari: S. Zotta, Șt. Balș	1921–1942	15	
1906	HANGANI, com. Văsiești, jud. Bacău – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Leorda), Bis. de Lemn Cuvioasa Paraschiva (Văsiești), Bis. Nașterea Sf. Ioan Botezătorul (Vermești): chestionare	1921	12	
1907	HANGU, jud. Neamț – Mănăstirea Hangu: corespondență; scurt istoric; inscripții-copii decalcate; Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar; corespondență, stare precară; Bis. de lemn Nașterea Maicii Domnului (Schitu), Bis. de lemn (fost schit Silvestru): chestionare	1921–1953	24	
1908	HANU LUI PALĂ, com. Vișina, jud. Vlașca – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Duminica Tuturor Sfinților (Vișina), Bis. de lemn Nașterea Maicii Domnului (Vișina): chestionare	1921	7	
1909	HARDALI, jud. Caliacra – Muzeu școlar: corespondență, semnalare existență ruine cetate romană Abrittus; constituire comitet ptr. înființare Muzeu; referiri la săpături arheologice de la cetatea romană (începute în 1916); semnatari: V. Pârvan, V. Drăghiceanu	1921	3	
1910	HAVÂRNA, jud. Dorohoi – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Balinți): chestionare	1921	7	
1911	HĂBĂȘEȘTI, jud. Roman – Bis. Sf. Gheorghe, Bis. Sf. Voievozi (Crivești), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Fedeleșeni), Bis. Sf. Nicolae (Brătulești): chestionare și corespondență	1921–1924	15	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1912	HĂBENI, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Treime (Racovița): chestionare	1921	7	
1913	HĂBUD, jud. Prahova – Bis. Adormirea Maicii Domnului chestionar; corespondență; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Brătești): chestionar	1921	10	
1914	HĂDĂRĂU, jud. Turda – Bis. de lemn: cerere materiale ptr. reparații	1938	6	
1915	HĂLĂNCEȘTI, jud. Roman – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1916	HĂLĂREȘTI, jud. Tutova – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar; descriere, necesită reparații; Bis. Sf. Teodora (Șinca), Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Poletanie): chestionare	1921–1936	7	
1917	HĂLMĂCIOAIA, jud. Bacău – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Voievozi (Lețcana), Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Racova): chestionare	1921	9	
1918	HĂNEȘTI, jud. Dorohoi – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Gheorghe (Barolea): chestionare	1921	7	
1919	HĂRȚĂGANI, jud. Hunedoara – Bis. nouă: corespondență, cerere demolare biserică de lemn veche și construire biserică nouă, CMI cere cercetare	1948	8	
1920	HERĂȘTI, jud. Ilfov – Bis. Sf. Voievozi: corespondență, semnalarea confiscării unui clopot de către ocupanții germani, descriere inscripție clopot	1919–1921	3	
1921	HERĂȘTI, com. Știrbești, jud. Vâlcea – Bis. nouă: chestionar	1921	2	
1922	HERENDEȘTI, jud. Severin – Bis. ortodoxă: corespondență, Eparhia cere demolarea, CMI nu aprobă	1928–1929	13	
1923	HEREPEA, jud. Târnava Mică – Bis. de lemn: cerere materiale ptr. reparații	1938	5	
1924	HEREPEIA, jud. Hunedoara – Casa Filimon Sârbu: corespondență, cerere reparații și amenajare muzeu; deviz reparații și amenajare; semnatari: V. Moisescu, Șt. Balș, Comitetul ptr. Așezămintele Culturale	1949–1950	94	
1925	HERIA, jud. Alba – Bis. de lemn: cerere reparații, stare de ruină	1938–1944	9	
1926	HERINA, jud. Năsăud – Bis. evanghelică: cerere ajutor material ptr. reparații	1938	1	
1927	HERȚA, jud. Dorohoi – Bis. Domnească Sf. Gheorghe: chestionar; corespondență, descrierea reparațiilor necesare; deviz reparații interioare și exterioare (1928–1931); semnatari: A. Verona, N. Ghika-Budești, H. Teodoru	1921–1937	47	
1928	HERȚIANA, jud. Bacău – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1929	HÂNȚEȘTI, jud. Argeș – Bisericile filiale Smeura și Basangești: chestionare	1921	8	
1930	HÂNȚEȘTI, jud. Dorohoi – Bis. Duminica Tuturor Sfinților: chestionar	1921	3	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1931	HÂRLĂU, jud. Iaşi – Bis. Sf. Dumitru: corespondenţă; deviz reparaţii (1951); referiri la vechea pivniţă domnească (1624); act de vânzare-cumpărare; semnatari: V. Moisescu, V. Brătulescu	1942–1951	8	
1932	HÂRLEŞTI, jud. Roman – Bis. Trei Ierarhi, Bis. Sf. Voievozi (Mărmureni), Bis. de lemn Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul (Linseşti): chestionare; Bis. de lemn Sf. Voievozi (Oniceni): chestionar; corespondenţă, parohia cere demolarea, CMI aprobă (biserica „nu prezintă interes istoric sau artistic")	1921–1950	15	
1933	HÂRLEŞTI, jud Teleorman – Bis. Sf. Nicolae şi Cuvioasa Paraschiva: chestionare	1921	4	
1934	HÂRŞA, jud. Bacău – Bis. Sf. Gheorghe (incendiată în 1916): chestionar	1921	1	
1935	HÂRŞA, jud. Prahova – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. de lemn Sf. Atanasie şi Chiril (Plop), Bis. Sf. Arhangheli (Valea Cucului), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Valea Cucului), Bis. Sf. Nicolae (Nisipoasa): chestionare	1921	11	
1936	HÂRŞEŞTII DE JOS, jud. Argeş – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Adormirea (Popeşti): chestionare; Bis. Sf. Nicolae (Vlăşcuţa): chestionar; descriere; corespondenţă	1921–1922	23	
1937	HÂRŞOVA, jud. Constanţa – Bis. Sf. Împăraţi, Bis. Sf. Nicolae (Varoş): chestionare	1921	6	
1938	HÂRŞOVA, jud. Constanţa – Cetatea Carsium: corespondenţă, CMI cere exproprierea locuinţelor din vecinătatea cetăţii; începerea cercetărilor arheologice, pr.-verbal cu obiectele (cu inscripţii romane şi turceşti) găsite în urma săpăturilor arheologice (1939), depunerea obiectelor la muzeul din localitate; CMI cere sistarea exploatării carierei din incinta cetăţii (1945); descriere monument funerar Ulpius Quadratus, mon. funerar adus de la Topolu, monumentul lui Longinianus, altarul din com. Cocargea; semnatari: V. Brătulescu, Min. Artelor, Al. Lapedatu, Gr. Florescu	1939–1948	85	
1939	HÂRŞOVA, jud. Vaslui – Bis. Adormirea Maicii Domnului (Mănăstirea): chestionar	1921	3	
1940	HÂRŢIEŞTI, jud. Muscel – Bis. veche Sf. Nicolae: corespondenţă; deviz reparaţii învelitori (cu un plan acoperiş – 1940); recepţie lucrări; deviz restaurare uşă de piatră; Bis. Naşterea Maicii Domnului: chestionar, corespondenţă, cercetare pictură; semnatari: I. Mihail, H. Teodoru	1921–1940	37	
1941	HLINCEA, jud. Iaşi – Schitul Hlincea: corespondenţă; deviz restaurare soclu şi parament (1930); deviz reparaţii ansamblu (1940); carnet ptr. ataşament lucrări (1942); deviz consolidare biserică după cutremur; recepţie lucrări (1943); deviz intervenţii urgente în urma bombardamentului; semnatari: Şt. Balş, H. Teodoru, mitrop. Grigorie Botoşăneanu	1930–1945	82	
1942	HOCENI, jud. Fălciu – Bis. Sf. Gheorghe: corespondenţă, stare precară, descriere degradări	1925	2	
1943	HOCIUNGI, jud. Roman – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondenţă, parohia cere demolarea, CMI nu aprobă; biserica deţine câteva obiecte de cult valoroase; semnatari: Şt. Balş, V. Drăghiceanu	1921–1936	9	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1944	HOGHIZ, jud. Târnava Mare – Cetatea Pons Vetus (lagăr roman): corespondenţă; localizare; descriere degradări; CMI cere conservarea; descoperirea unei pietre cu inscripţie romană, cererea de a fi trimisă Muzeului de antichităţi din Cluj; schiţă; referiri la castelul Haller; semnatari: V. Drăghiceanu, C. Daicoviciu	1928–1948	8	
1945	HOLDA, jud. Neamţ – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondenţă; Bis. de lemn Sf. Nicolae (Broşteni): chestionar; descriere; legende despre biserică; cerere materiale ptr. reparaţii; Bis. Sf. Gheorghe (Cotrăgaşi): chestionar	1921–1946	18	
1946	HOLT, jud. Bacău – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Senceşti): chestionare	1921	5	
1947	HOMOCEA, com. Lespezi, jud. Tecuci – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar; descriere; propuneri reparaţii; deviz restaurare (1933); deviz şi condiţii speciale ptr. reparaţii după cutremur; semnatari: H. Teodoru, Şt. Balş	1921–1941	30	
1948	HOMORÂCIU, jud. Prahova – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; descriere; devize reparaţii (1931–1937); recepţie lucrări; deviz construire pridvor	1921–1951	38	
1949	HONŢIŞOR, jud. Arad – Bis. de lemn: cerere reparaţii; Bis. de lemn (Laz): corespondenţă, parohia cere demolarea, CMI nu aprobă; Bis. de lemn (Luncşoara): cerere materiale ptr. reparaţii	1932–1938	12	
1950	HORAIŢA, com. Crăcăoani, jud. Neamţ – Mănăstirea Horaiţa: chestionar; corespondenţă, descriere degradări în urma incendiului din 1937; cercetare; deviz reparaţii (1938); semnatari: V. Brătulescu, Min. de Interne, Şt. Balş	1921–1938	13	
1951	HORGEŞTI, jud. Bacău – Bis. Cuvioasa Paraschiva (Petreşti), Bis. de lemn Sf. Voievozi (Soci): chestionare	1921	6	
1952	HORIA, jud. Ialomiţa – Bis. Sf. Gheorghe, Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionare	1921	6	
1953	HORODIŞTEA, jud. Dorohoi – Bis. de lemn Buna Vestire (Crăiniceni): chestionar; corespondenţă, stare de ruină, transferarea icoanelor la biserica nouă (1931); Bis. de lemn (Slobozia), Bis. de lemn (Cuzlău), Bis. Sf. Nicolae (Horodiştea): chestionare	1921–1937	19	
1954	HOTARELE, jud. Ilfov – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. de lemn Sf. Voievozi (Cuţu Greci): chestionare	1921	5	
1955	HOTARU, jud. Romanaţi – Bis. Sf. Grigorie Decapolitul: chestionar	1921	2	
1956	HUDEŞTI, jud. Dorohoi – Bis. de lemn Naşterea Maicii Domnului, Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Vatra), Bis. Sf. Pantelimon (Başeu), Bis. Sf. Împăraţi (Alba): chestionare; Bis. Sf. Voievozi (Lupeni): chestionar; corespondenţă; deviz reparaţii (1943)	1921–1943	25	
1957	HULUBA, jud. Gorj – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar; Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Ciocadia): chestionar; cerere reparaţii; condiţii speciale ptr. reparaţii	1921–1945	13	

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
1958	HUMELE, jud. Argeș – Bis. Înălțarea Domnului, Bis. Sf. Voievozi (Găujani): chestionare; Bis. Sf. Nicolae (Goia): chestionar; corespondență, biserica este în ruină; deviz intervenții urgente (1948)	1921–1948	31	
1959	HUMULEȘTI, jud. Neamț – Casa I. Creangă: corespondență; contract reparații; descriere; deviz reparații (cu un plan); recepție lucrări; semnatari: Șt. Balș, H. Teodoru, Comitetul ptr. Artă	1947–1951	97	
1960	HUNEDOARA, jud. Hunedoara – Biserica Sf. Nicolae: corespondență, descriere degradări (1934); devize reparații (1937–1939); cercetare pictură; caiet de sarcini ptr. restaurare pictură (1937); expertiză ptr. restaurare pictură (1940); 4 planșe mobilier și olane; considerații generale ptr. restaurare (istoric, etape construcție, pictură, propuneri restaurare); semnatari: I. Mihail, A. Verona, P. Antonescu, H. Teodoru, V. Simonescu (pictor restaurator)	1934–1940	49	
1961	HUNEDOARA, jud. Hunedoara – Castelul Corvineștilor: corespondență; raport despre deteriorări și propuneri reparații (1931); degradarea podurilor, propuneri restaurare poduri (1943); cerere construire spital în zona castelului, CMI aprobă cu anumite condiții; Decret regal – donație teren din zona castelului ptr. construire spital (1946); contract de donație; acte juridice; deviz reparații urgente (învelitori, tâmplărie, geamuri, consolidare – 1948); semnalarea existenței a numeroase planuri vechi în cancelaria castelului; deviz refacere învelitoare Curtea Corvineștilor (1949); descriere degradări (1950); deviz lucrări de întreținere (1951), 5 planuri ptr. construire spital (2 planuri de situație – 1946); 2 planșe – detalii capelă, 1 planșă (calc pânzat) – secțiune castel, din 1871; semnatari: Al. Lapedatu, Prefectura Hunedoara, E. Dăianu, C. Daicoviciu, R. Wagner (membru CMI – Transilvania și castelanul cetății), H. Teodoru, Min. Propagandei Naționale, M. Ralea, Șt. Balș, Min. Artelor, V. Moisescu	1923–1951	182	
1962	HUNIA, jud. Dolj – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1963	HUREZANII DE JOS, jud. Gorj – Bis. de lemn Sf. Nicolae și Bis. Sf. Împărați, Bis. Intrarea în Biserică (Cordești), Bis. Cuvioasa Parachiva (Băcești): chestionare	1921	14	
1964	HUREZANII DE SUS, jud. Gorj – Bis. Sf. Împărați, Bis. Sf. Nicolae (Gruerul), Bis. Sf. Voievozi (Pegeni): chestionare	1921	9	
1965	HURUEȘTI, jud. Tecuci – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar; corespondență; Bis. de lemn Sf. Ioan Bogoslav (Căpătești), Bis. de lemn Sf. Dumitru (Florești), Bis. de lemnSf. Gheorghe (Golești): chestionar	1928–1938	13	
1966	HUȘI, jud. Fălciu – Biserica și Palatul (Episcopia): corespondență; deviz reparații curente la biserică (1934); cercetare pictură (făcută de Gh. Tattarescu, la 1890); recepție lucrări; deviz reparații și amenajări aripă sud Palat (cerdac, pivnițe, terasă – 1936); descriere urmări cutremur; semnatari: I. Mihail, episcop Nifon, Șt. Balș	1933–1940	50	
1967	HUȘI, jud. Fălciu – Biserica și Palatul (Episcopia): corespondență; deviz modificare fațadă sud palat; deviz lucrări la beciul domnesc (1936); recepție lucrări (1937); deviz eliminare umezeală pivniță și terminare lucrări cerdac palat (1937); descriere pivnițe; deviz construire capelă pe locul vechiului schit; recepție lucrări (1939); referat cu stadiul			

http://patrimoniu.gov.ro

0	1	2	3	4
	lucrărilor de reparaţii la biserică (1943); deviz pictură din nou în pronaos şi pridvor (1943); listă materiale; acte financiar-contabile; recepţie lucrări pictură (1943); I. Mihail constată: „picturile lui Gh. Tattarescu au fost dărâmate complet de pe pereţi", contrar Caietului de sarcini (1943); recepţie lucrări pictură (1945); semnatari: Şt. Balş, episcop Nifon, N. Ghika-Budeşti, H. Teodoru, V. Brătulescu, Al. Lapedatu, I. Mihail, A. Verona	1936–1945	140	
1968	HUŞI, jud. Fălciu – Bis. episcopiei: corespondenţă; descrieri urmări cutremur şi constatări arheologice; devize consolidare şi reparaţii (1941); deviz suplimentar ptr. refacere turlă pantocrator (cu 4 planuri); Caiet de sarcini restaurare pictură (1941); semnatari: Şt. Balş, episcop Grigorie, Min. Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor, Em. Costescu, I. Mihail	1940–1941	59	
1969	HUŞI, jud. Fălciu – Bis. episcopiei: corespondenţă, propunere refacere catapeteasmă şi mobilier; deviz execuţie iconostas (1942); mareşalul I. Antonescu alocă din fondul statului 300 000 lei ptr. restaurare biserică; cercetare biserică şi propuneri restaurare arhitectură şi pictură (1942); deviz reparaţii şi restaurare (acoperiş, turle, pridvor nou, extragere pictură, pictură din nou); controverse între CMI şi Episcopia Huşi privind modalitatea şi ritmul restaurării (1942); cercetare şi propuneri reparaţii; semnatari: Min. Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor, H. Teodoru, I. D. Ştefănescu, Şt. Balş, episcop Grigorie, A. Popa (secretar de stat), S. Becu	1941–1943	146	
1970	HUŞI, jud. Fălciu – Bis. episcopiei: corespondenţă; oferte restaurare pictură; deviz şi Caiet de sarcini ptr. lucrări pictură: a) extragere fragmente pictură de Gh. Tattarescu; b) zugrăveală în frescă din nou; c) consolidarea vechilor tencuieli zugrăvite. Contract; lucrările vor fi executate de pictorii D. Hornung şi N. Pană; tergiversarea lucrărilor, proteste ale Episcopiei; semnatari: H. Teodoru, I. Mihail, A. Verona, P. Molda, P. Antonescu, I. Petrovici (ministrul Culturii Naţionale); episcop Grigorie, V. Brătulescu.	1942–1943	127	
1971	HUŞI, jud. Fălciu – Muzeul eparhial: corespondenţă; inventar obiecte	1938	7	
1972	HUŞI, jud. Fălciu – Casa Pleşu: corespondenţă, nu există dovezi clare (istorice) că ar fi casa în care s-a născut A. I. Cuza; schiţă; plan de situaţie; decret regal de clasare; filă cu Jurnalul Consiliului de Miniştri (cu semnăturile membrilor – 1943); casa a fost iniţial declarată mon. istoric; semnatari: V. Brătulescu, Al. Lapedatu, regele Carol al II-lea	1940–1944	39	

http://patrimoniu.gov.ro

COMPONENȚA COMISIEI NAȚIONALE A MONUMENTELOR ISTORICE

1. Prof. dr. Petre ALEXANDRESCU – directorul Institutului de Arheologie din București
2. Conf. univ. dr. Ștefan ANDREESCU – istoric
3. Arh. Alexandru BELDIMAN – președintele Uniunii Arhitecților din România
4. Horia BERNEA – directorul Muzeului Țăranului Român
5. Conf. univ. Oliviu BOLDURA – pictor restaurator
6. Prof. ing. Alexandru CIȘMIGIU
7. Dr. Nicolae CONSTANTINESCU – arheolog
8. I.P.S. DANIEL – Mitropolit al Moldovei și Bucovinei
9. Dr. Peter DERER – arhitect-șef al Municipiului București
10. Dr. Alexandru DIACONESCU – arheolog
11. Hermann FABINI – arhitect
12. Prof. dr. Dinu GIURESCU
13. Călin HOINĂRESCU – arhitect
14. Sanda IGNAT – arhitect
15. Dr. KOVACS Andras – istoric de artă
16. Conf. univ. Dan MOHANU – pictor restaurator
17. Dr. Monica MĂRGINEANU-CÎRSTOIU – istoric de artă
18. Dr. Cezara MUCENIC – istoric de artă
19. Arh. Dan NICOLAE
20. Dr. Paul NIEDERMAIER – arhitect
21. Dr. ing. Nicolae NOICA – Ministrul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului
22. Ing. Constantin PAVELESCU
23. Prof. dr. Andrei PIPPIDI
24. Dr. Marius PORUMB – membru corespondent al Academiei, directorul Institutului de Istori
25. Dr. Voica-Maria PUȘCAȘU – arheolog
26. Dr. Nicolae SABĂU – istoric de artă
27. Arh. Șerban STURDZA
28. Prof. dr. Aurelian TRIȘCU
29. Arh. dr. Nicolae VLĂDESCU
30. Prof. dr. Sanda VOICULESCU
31. Colonel Virgil VOICULESCU

Tehnoredactarea, culegerea și tiparul realizate la TIPORED S.R.L. București
Tel.615 70 56 interior 147, Tel./fax 778 69 76

http://patrimoniu.gov.ro

Foto: Ioan POPESCU

ACEST NUMĂR
A APĂRUT CU SPRIJINUL MINISTERULUI CULTURII

ISSN 1221-552X

http://patrimoniu.gov.ro